

PLATONS

Dialogi un vēstules

ΣΟΦΙΣΤΙΚΑΙ
ΠΡΩΤΑΤΟΡΑΣ
ΕΠΙΣΤΑΣΙΣ
ΦΑΙΔΡΟΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ζ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Η

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ
ΙΠΠΙΑΣ ΜΕΙΖΩΝ
ΦΑΙΔΡΟΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ζ'
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Η'

99-3
L 774

L
1

PLATONS

Dialogi un vēstules

PROTAGORS
HIPIJS LIELĀKAIS
FAIDRS
SEPTĪTĀ VĒSTULE
ASTOTĀ VĒSTULE

No sengrieķu valodas tulkojis
ĀBRAMS FELDHŪNS

 ZINĀTNE

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

UDK 1(091)82/88+821.14'02

P1305

~~99-18.841~~
030101030

ĀBRAMA FELDHŪNA paskaidrojumi

TATJANAS SEMANES ievads

Māksliniece INĀRA JĒGERE

- © Ā. Feldhūns, tulkojums latviešu valodā,
paskaidrojumi, 1999
- © T. Semane, ievads, 1999
- © I. Jēgere, mākslinieciskais
noformējums, 1999

ISBN 5-7966-1243-3

PLATONA PATIESĪBAS LAUKĀ IEEJOT

Tas ir patiešām lieliski, ka latviešu lasītājam rodas iespēja dzimtajā valodā iepazīt arvien vairāk un vairāk pasaules filozofijas klasikas! Pirms diviem gadiem izdevniecība „Zinātne“ publicēja Platona sacerējumu izlasi,¹ kurā iekļautie darbi bija veltīti Sokratam (470—399) — dižā Filozofa ne mazāk dižajam Skolotājam. Darbos, kuri piedāvāti lasītājam šajā grāmatiņā, uzmanības centrā ir pats Platons. Vēstules — septītā un astotā — sniedz priekšstatu par viņa dzīvi, dialogi — par filozofiju,² kas, bez šaubām, ir gan Platona radošās darbības, gan viņa personības kodols.

Visu laiku izcilāko pasaules filozofu vidū atēnieša Platona (428—347) vārdam ir īpašs spožums. Paši grieķi, atzīmējot Platona veikumu, sauca viņu par „dievišķo“. Zīmīgs ir izcilā 20. gs. filozofa Alfreda Norta Vaitheda apgalvojums, kuru viņš izsaka 1933. gadā publicētajā darbā „Ideju piedzīvojumi“: „Pats precīzākais Eiropas filozofijas raksturojums būtu uzskatīt to par piezīmēm pie Platona idejām.“ Patiešām, vispārzināma ir Platona lielā ietekme uz viņa

---

¹ Sokrata prāva. P l a t o n s. Eutifrons. Sokrata aizstāvēšanās. Kritons. Faidons. R., 1997.

² Platona dialogi ir ļoti saistoši arī mākslinieciskā ziņā. Šajā sakarā interesantas ir F. Niče atziņas par Platona dialogu raksturu. Viņš atzīmē, ka tajos ietveras visas vārda mākslas formas un stili, ka tie svārstās starp stāstu, liriku un drāmu, starp prozu un dzeju. Patiesībā Platons visiem nākamajiem gadsimtiem devis jaunu mākslas formu — romānu, līdz bezgalībai izvērstu Ēzopa fabulu, kurā poēzija sadzīvo ar dialektisko filozofiju gluži tāpat, kā pēdējā savulaik sadzīvoja ar teoloģiju, proti, kā kalpone. Tādējādi filozofiskā doma kā spēcīgs koks pāraug mākslu un liek tai ciešāk piekļauties dialektikas stumbram, kā vītenaugam pieķerties, atbalstīties pie tā. Niče saskata šajā procesā apolloniskās tendences — tēlainības — pārtapšanu loģiskā shematismā (Sk. F. Niče. „Tragēdijas dzimšana no mūzikas gara“, 14. paragr.)

skolnieku Aristoteli, tieši Platona nodibinātās Akadēmijas slēgšanu 529. gadā daudzi uzskata par simbolisku antikās filozofijas tradīcijas beigu punktu. Atēnieša mācība spēcīgi ietekmējusi Eiropas ideju vēsturi — izteikts platoniskais akcents jūtams gan kristīgajā patristikā, gan viduslaiku ķecerībās un oficiālajā filozofijā. Atgriešanās pie platonisma idejām kļuva par raksturīgu renesanses filozofijas iezīmi — pietiek atcerēties, ka viens no ietekmīgākajiem 15. gs. domātāju pulciņiem Florencē tika nosaukts par Platona Akadēmiju. Platona ietekme turpinās arī jauno laiku filozofijā — lai minam spēcīgo racionālisma tradīciju, kā arī moderno dabaszinātņu veidošanos, kurā, kā uzskatīja tādi izcili mūsdienu zinātnieki kā V. Heizenbergs un N. Bors, tika realizēta antikā matemātiskā zinātniskā programma, kas nesaraujami saistīta ar Platona vārdu. Sengrieķu domātājs augsti vērtēts arī latviešu profesionālajā filozofijā. 1943. gadā Teodors Celms darbā „Subjekts un subjektivācija“ dēvē Kantu — vienu no mūsdienu filozofiskās domāšanas pamatlicējiem — par „pirmo patieso platonīki mācībā par subjektu“ un atzīmē, ka līdzīgas idejas attīsta fenomenoloģijas pamatlicējs E. Huserls.

Kur slēpjas tik plašas, daudzveidīgas un ilgstošas ietekmes noslēpums? Kas padara Platonu tik tuvu arī 20. gs. nogales pretrunu plosītajam cilvēkam? Iedziļinoties viņa mācībā, kļūst skaidrs, ka šis nav gadījums, kad atsaukšanās uz senatnes kultūras parādībām iegūst tīri rituālu raksturu. Platons bija viens no pirmajiem, kurš centās noskaidrot, kas ir vērtība, lietu pasaule, subjektīvā pārdzīvotuma pasaule — šodien tik modernās, pašas dzīves izaicinātās filozofiskās problēmas. Platona uzskatu centrā ir arī filozofiskās domāšanas un tās metodes problēma, viņa darbi ir pirmais plaši izvērstais filozofiskās refleksijas būtības apcerējums.

Platona radošā darbība bija nemitīgi patiesības meklējumi. Domātāja pasaulredzējuma attīstība, protams, varētu būt speciāla un izvēsta pētījuma priekšmets. Taču arī pēc dažādā laikā uzrakstītajiem dialogiem „Hipijs lielākais“, „Protagors“ un „Faidrs“ varam spriest par to autora filozofisko uzskatu tapšanu un evolūciju. Šeit pavisam īsi minēsim tikai dažus problēmlokus, kuru risinājums caurvij izlasē iekļautos darbus.

Platona domas ceļš īpaši labi atklājas dialogā „Hipijs lielākais“. Var teikt, ka lasītājam ir dāvāta iespēja pašam būt klāt Platona

uzskatu tapšanas, atziņu izkristalizēšanās procesā, kā šodien teiktu — autora domas laboratorijā. Mēģinot rast atbildi uz jautājumu, kas gan ir skaistais pats par sevi, lasītājs kopā ar Platonu soli pa solim tiecas pie skaistā būtības izziņas: dialoga doma virzās no dažādas intensitātes un izpausmju skaistu objektu — skaistas lietas, skaistas būtnes, skaisti vārdi, skaisti darbi — raksturojuma pie skaistā idejas (*eidos*)³ apjautas. Skaistā ideja, pievienojoties kaut kam (lietai, būtnei, darbībai utt.), padara to skaistu (sk. 289D) vai otrādi — jebkura lieta, pievienojoties šai idejai, kļūst skaista.

Šo domu sastopam arī „Faidonā”: lietu padara skaistu paša skaistuma klātbūtne vai kopība ar to, un „viss skaistais kļūst skaists caur Skaisto“ (100D). „Faidonā” Platons arī runā par idejām kā par jutekliski tveramā cēloni (sk. 100B—101C): ikviena lieta var rasties tikai vienā veidā — līdzdalībā īpašā būtībā, kurā tai jābūt līdzdalīgai (sk. 101C).

Arī dialogā „Protagors” Platons mēģina noskaidrot, kas ir tikums (*areté*) pats par sevi, līdzīgi kā „Hipijā lielākajā” viņš meklē skaisto pašu par sevi kā skaistā visu izpausmju avotu. „Protagorā” salīdzinājumā ar „Hipiju lielāko” Platons ne tikai meklē ideju, kas apvieno visus tikumus, bet arī runā par šīs vienotās idejas struktūru. Platona argumentācija pārliecina, ka daudzi tikumi tieši tāpēc ir iespējami, ka pastāv tikums pats par sevi jeb tikuma ideja. Atsevišķie tikumi (taisnīgums, savaldība, dievbijība, vīrišķība, gudrība un citi), kas ir tikuma idejas izpausmes, ir vienoti tikuma idejā, bet reizē atšķiras cits no cita un dažkārt ir arī pretstatā cits citam (sk. 330A—333D). Lai raksturotu atsevišķo tikumu vienotību tikuma idejas veselumā, Platons izmanto salīdzinājumu ar seju. Katrai sejas daļai ir savs uzdevums, sava funkcija, un tās visas savā starpā ir atšķirīgas. Tāpat ir arī ar tikumiem. Tikumi nav līdzīgi ne tam veselumam (proti, pašam tikumam), kura daļas tie ir, ne arī cits citam, un katram tikumam piemīt kāda sevišķība (sk. 330B, 349B—C).

Dialogā „Protagors” ideja iegūst vēl vienu raksturojumu, kas atšķir to no jutekliski tveramām lietām: ideja ir mūžīgā esamība (sk. 338E—347A).

³ Platona darbos šis termins pirmo reizi parādās tieši dialogā „Hipijs lielākais”.

Doma par idejas realitāti, kas vēlāk parādās arī „Menonā“ (sk. 81D) un „Faidonā“ („eksistē Skaistais pats par sevi, tāpat Labais, Lielais un viss pārējais“ (100B)), „Faidrā“ tiek formulēta priekšstatā par ideju pasaules atsevišķu eksistenci: Platons novieto ideju pasauli „aiz debesīm“ (247C) un raksturo to kā jutekļiem netveramu būtību bez krāsas un bez apveida. Kā redzam, tiek lietoti raksturojumi, kas ir pretstatā jutekliski tveramām īpašībām. Šī būtība ir īsteni esoša, un to var „redzēt“ tikai prāts (sk. 247C).

Ideju pasaules raksturojums principiāli atšķir idejas (ideju pasauli) no lietām (lietu pasaules) kā īsteno esamību no neīstās esamības. Par neīsto esamību Platons uzskata šajā pasaulē eksistējošo, jo tas, viņaprāt, ir nepilnīgs ideju iemiesojums. Lietas ir nepilnīgi ideju attēli. Lietu eksistences neīstums ir jaušams pat vārdos, ko Platons lieto, raksturojot lietu pasauli. Piemēram, viņš norāda, ka viss „te“ — šajā pasaulē — eksistējošais ir tikai atspulgs tam, kas bija „tur“ — ideju pasaulē. Šajā atspulgā nemaz nav, teiksim, taisnīguma apjautas, kā arī nekā cita, kas ir vērtīgs dvēselei. Attēliem, kas ir te, ar pašu skaisto ir tikai vienāds nosaukums, un dažkārt tikai ar lielām grūtībām var noteikt, pie kāda ideju veida tie pieder (sk. 250B, E).

Ideju un lietu atšķirības esamības līmenī, proti, ontoloģiskās atšķirības, ir saistītas ar gnozeoloģiskām atšķirībām. Īsteno esamību var sasniegt tikai ar patiesu izziņu, kas piemīt vienīgi labākajai un augstākajai dvēseles daļai — prātam. Tieši tādēļ dialogā „Faidrs“ dvēselei kā patieso zināšanu subjektam tiek veltīta īpaša uzmanība. Šajā dialogā, izmantojot mitoloģiskus tēlus — Platona bieži lietots paņēmieni —, poētiski skaistā valodā tiek atklāts cilvēka dvēseles traģiskais „dzīvesstāsts“. Dvēsele tiecas pacelties līdz īstenajai esamībai, proti, līdz patiesības laukam, no kura vērošanas dvēsele (prāts) pārtiek. Tomēr savas iedabas dēļ tā atšķirībā no dieva dvēseles nav spējīga sasniegt patiesību pilnībā. Atbilstoši dvēseles spējai apcerēt ideju jeb patiesību un atcerēties to Platons izšķir deviņus dažādus dvēseles veidus (sk. 248D—E, 251A—B). Lai gan ikviena cilvēka uzdevums ir tiekties pēc ideju pasaules skaistuma (sk. 251A—B), tomēr to sasniegt spēj tikai filozofs. Tas ir tāpēc, ka viņa dvēsele redzējusi visvairāk no patiesības lauka un viņa atmiņa vienmēr gremdējas tajā. Patiesi iemilot gudrību un pareizi lietojot to, ko dvēsele atceras, filozofs kļūst par īsteni pilnīgu (sk. 249A, C—D).

Ar to filozofs atšķiras no tiem cilvēkiem, kuri netiecas pēc skaituma, kas tverams ar prātu (sk. 250A—E). Tādējādi šie spriedumi norāda, ka iespēja kļūt pilnīgam ir atkarīga arī no paša cilvēka.

„Faidrā“ lasītājs atradis arī citas idejas, kas ir savstarpēji cieši savijušās, jo vispār Platona filozofija ir vienots veselums. Mācības par dvēseli, esamību, izziņu, attīstību, tikumību, valsti un citām lietām savā starpā ir nesaraujami saistītas.

Padziļināt priekšstatu par Platona filozofiju palīdz arī viņa vēstules, lai gan no pirmā acu uzmetiena tās drīzāk noder Platona biogrāfijas pētišanā. Patiešām, vēstulju filozofiskais saturs it kā aptver tikai dažas tēmas. Tomēr tieši Platona pārdomas par savu darbību, par cilvēkiem, ar kuriem viņu saveda liktenis, par filozofiju un filozofiem palīdz labāk izprast gan pašu Platonu, gan viņa mācību. 7. vēstule ļauj skaidrāk izprast attīstību, ko pieredzēja viņa uzskati par valsti un kas rezultējās mācībā par ideālo valsti. Lasot šo vēstuli, mēs redzam, ka nebeidzami valsts apvērsumi, Sokrata apsūdzēšana un sodīšana ar nāvi, tā laika valstsvīri, sabiedrības likumi un tikumi iznīcināja Platona jaunības ilūzijas par valsts darbību un atvēsināja viņa sākotnējo degsmi nodarboties ar sabiedriskām lietām. Tai pašā laikā tas mudināja viņu apsvērt, kā varētu uzlabot valsts iekārtu un sabiedrības tikumus. Uzskatot, ka pastāvošo valstu jaunuma cēlonis ir slikta pārvalde un ka tikai no patiesas filozofijas valstī var rasties likumība, Platons pakāpeniski nonāca pie secinājuma, ka valsts amatos jābūt pareizi domājošiem cilvēkiem vai arī valdniekiem jākļūst par īstiem filozofiem (sk. 325A—326B).

Sakarā ar iepriekš sacīto pievērsīsimies šajā vēstulē izteiktajām Platona pārdomām par Sirakūzu valdnieku Dionīsiju II. Kā raksta Platons, viņš trīs reizes veica ceļojumu uz Sirakūzām (Sicīlijā). Spriežot par Dionīsiju II personību un viņa „interesi“ par filozofiju, Platons pauž interesantas domas par to, kas ir nepieciešams, lai nopietni nodarbotos ar filozofiju, ko nozīmē būt filozofam. Platons pat apraksta paņēmieni, kā pārbaudīt, cik patiesa un nopietna ir cilvēka aizrautība ar filozofiju. Cilvēkam vienkārši jāparāda, kas ir filozofija, cik tā ir sarežģīta un cik daudz pūļu tā prasa. Ja cilvēka interese par to patiešām ir nopietna, tad, uzzinot par visu to, viņš apjautīs, ka filozofija paver brīnišķīgu ceļu, kas piešķirs viņa dzīvei mērķi un jēgu, un, bez šaubām, izvēlēsies šo ceļu. Tādū, kurš nav

dvēselē īsts filozofs, atbaida izziņas ceļa grūtības un arī tas, ka filozofija prasa tikumīgu dzīvesveidu. Šāds cilvēks nav spējīgs centīgi nodarboties ar filozofiju, un rezultātā viņa uzskati ir virspusīgi (sk. 340B—341A; 344A—D). Platons pievērš īpašu uzmanību jautājumam par cilvēku atšķirīgo attieksmi pret patiesības zināšanu. Pie šī jautājuma būtu jāpakavējas mazliet sīkāk. Tas ir svarīgi dažu 7. vēstules diezgan neskaidru rindu izpratnei un arī sniegs priekšstatu par to, kā Platons saprot esošā pamatprincipus un to izziņas ceļu.

Platons paskaidro, kādēļ viņš nav uzrakstījis īpašu darbu, kurā būtu izklāstīti viņa uzskati par esošā pirmcēloņiem: to nekādi nav iespējams izteikt vārdos. Mēģinājums to darīt vairākumam cilvēku nedotu neko, bet tie nedaudzīe pēc īsas apmācības paši spētu atklāt pareizo ceļu (sk. 341D—E). Lielākajai daļai cilvēku tas izraisītu nepelnītu nicinājumu pret filozofiju, citos — pašapmierinātību, jo viņi pat necenšas atrast patiesību un apmierinās ar lietu attēliem, ko tiem sniedz sajūtas (sk. 343C).⁴ Cilvēki ar tādiem priekšstatiem par lietām cits cita acīs nemaz neliekas smieklīgi, pat ja šie priekšstati un to sasniegšanas veids izraisa filozofu kritiku (sk. 343D). Turpretī jebkurš filozofu mēģinājums izskaidrot (mutiski vai rakstiski) lietu būtību šajā vairākumā atbalsojas negatīvi. Cilvēku, kurš vēlētos sniegt priekšstatu par īsteno esamību, tie, kas grib un prot viņu ar maņām viegli atspēkot, padarītu par nejēgu vairākuma acīs (343C—D). Iespējams, ka nezinošais vairākums tādu cilvēku uzskatīs pat par ārpārīgu (sk. 344D). Tāpēc arī Platons, skaidrojot savu nevēlēšanos rakstiski izklāstīt lietu patieso dabu, norāda, ka neviens nopietns cilvēks nekad neuzņemsies rakstīt par nopietnām lietām un nodot atklātībai to, kas viņam ir svēts.⁵

Šie Platona spriedumi par cilvēku vairākuma potenciālo reakciju uz viņiem nodotajām zināšanām par esošā pirmcēloņiem,

⁴ Sal. ar Platona dialogā „Dzīres“ doto nezinošā cilvēka raksturojumu: tāds cilvēks nenodarbojas ar filozofiju un necenšas kļūt gudrs, pats ar sevi ir pilnīgi apmierināts, jo nedomā, ka viņam kaut kā trūkst, pēc kā būtu jātiecas (sk. 204A).

⁵ Sal. ar Platona izteikumu dialogā „Faidrs“ (257D—E) par jebkura domas rakstiskā izklāsta nepilnīgumu. Viens no šī nepilnīguma cēloņiem ir tas, ka sacerējumu var lasīt gan saprotoši cilvēki, gan tie,

iespējams, kļūs skaidrāki, ja salīdzinātu tos ar dialogā „Valsts“ paustajām domām par cilvēka dabu. Šajā dialogā Platons pielīdzina cilvēka dabu važās iekaltu, alā ieslodzītu cilvēku stāvoklim. Visu savu mūžu uz alas sienām viņi redz tikai tai garām nestu lietu ēnas un uztver šīs ēnas kā īstās lietas. Ja kādam no ieslodzītajiem noņemtu važas, viņam rastos iespēja iepazīt īstās lietas, kuru ēnas viņš vērojis alā. Un, ja šis cilvēks atkal atgrieztos alā, tad, kamēr tā acis nebūs pieradušas pie tumsas, viņš pārējiem ieslodzītajiem liksies smieklīgs ar saviem spriedumiem par ēnu patieso nozīmi (t. i., par ēnām kā lietu atspulgiem). Par viņu sāktu runāt, ka viņš ir atgriezies no sava kāpiena augšup ar samaitātu redzi un tādēļ nemaz nevajag mēģināt izkļūt no alas. Un, ja kāds gribētu atbrīvot ieslodzītos, lai vestu tos augšup un atklātu tiem īsteno esamību, tad ieslodzītie varētu viņu pat nogalināt (sk. 517A). Tā kā ieslodzītie ir pieraduši pie lietu ēnām kā vienīgās realitātes, viņi uzskata tās par patiesākām nekā pašas lietas un, dabiski, jūt naidu pret to, kas apgalvo, ka tas, ko viņi redzējuši alā, ir tikai lietu ēnas (sk. 515D).⁶

Platons uzskata, ka dvēsele pakāpeniski jāatbrīvo no važām, ko rada lietu patiesās dabas nezināšana. Dvēselei vajadzētu pakāpeniski

---

kam vispār nevajadzētu lasīt tāda rakstura darbus. Pats sacerējums jau „nezina“, ar ko var runāt un ar ko ne. Ja šo sacerējumu ignorē vai netaisnīgi kritizē, tad tas nav spējīgs pats sevi aizstāvēt. Tam ir nepieciešama sava radītāja palīdzība. Platons tāpēc dod priekšroku cita veida domas izklāstam, kurš tiek rakstīts mācītieskāra cilvēka dvēselē zināšanu uzkrāšanas gaitā (sk. 276A). Šāds izklāsts vēršas pie sarežģītas dvēseles ar sarežģītām un daudzveidīgām runām, bet pie vienkāršas dvēseles — ar vienkāršām (sk. 277C). Platons šeit runā par zinoša cilvēka dzīvo runu. Rakstiskā runa ir tikai tās atspoguļojums (sk. 276A). Acīmredzot tāpēc Platons, ņemot vērā rakstiskās runas trūkumus, apgalvo, ka cilvēks, kam ir zināšanas par taisnīgo, skaisto un labo, neuzsāks rakstīt sacerējumus, kas nav spējīgi sevi aizstāvēt un atbilstošā veidā iemācīt patiesību (sk. 276C).

⁶ Platons izmanto alas tēlu, lai apzīmētu jutekliski tveramās (redzamās) esamības sfēru. Savukārt kāpiens augšup no alas un ārpus alas esošo lietu vērošana nozīmē dvēseles pacelšanos ar prātu tveramajā sfērā, t. i., ideju apceri (sk. 517B).

sagatavoties kāpienam augšup uz prātam tveramo sfēru jeb pārejai no alas uz gaismu. Gaisma var apžilbināt nesagatavota cilvēka acis, vēl jo vairāk, ja viņš ar varu izvilks no alas tumsības. Šāds cilvēks nespēs saskatīt nevienu no tām lietām, par kuru istumu viņam tagad stāsta (sk. 515E—516A).

Arī 7. vēstulē Platons runā par cilvēka pakāpenisku sagatavošanu patiesās esamības izziņai. Papriekš ir jāiziet 3 izziņas pakāpes: 1) lietas izdališana no citām lietām ar tās vārda nosaukšanu; 2) lietas definēšana; 3) tēla izveidošana. Tikai ar milzīgu darbu un savstarpēju salīdzinājumu ceļā — pārbaudot vārdu ar definīcijas palīdzību un tēlu ar sajūtu palīdzību — veidojas lietas izziņa. Platons demonstrē šīs pakāpes, kā piemēru izmantodams apli. Tomēr šīs pakāpes dod priekšstatu tikai par jutekliski tveramo apli, nevis par pašu apli jeb apļa ideju. Jutekliski tveramais aplis ir tikai ļoti attāla apļa idejas ēna.

Pats aplis pēc savas dabas ir kaut kas cits salīdzinājumā ar jutekliski tveramo apli: pēdējo, piemēram, var uzzīmēt un pēc tam izdzēst, taču to nevar izdarīt ar apļa ideju, jo tā ir mūžīga (sk. 343B). Ceturtā pakāpe (Platons to nosauc par pašām zināšanām) tad arī ir apļa idejas izziņa.

7. vēstulē Platons runā arī par piekto izziņas pakāpi — pašu objektu, kas izzināms un patiesi eksistē. Var izvirzīt dažus pieņēmumus par piektās izziņas pakāpes saturu, balstoties uz Platona izteikumiem par to, kādā veidā tā tiek sasniegta. Tam, kurš visu savu dzīvi ir padziļināti nodarbojies ar filozofiju, var pēkšņi rasties lietu būtības izpratne. Četras iepriekšējās izziņas pakāpes sagatavo dvēseli tam, lai tajā pēkšņi atklātos sapratne par īsteno esamību. Tikai iedziļināšanās katrā pakāpē, pakāpeniska pacelšanās no vienas pakāpes uz nākamo ļauj sasniegt piekto izziņas pakāpi (sk. 344B—C).

Platona izteikumi par piektās izziņas pakāpes sasniegšanu ir līdzīgi viņa spriedumiem dialogā „Dzīres“ par to, kā sasniegt pašu skaisto. „Kas līdz šejieni ir vadīts atziņā par milu un, pareizā secībā⁷

⁷ Pareiza skaistā vērošanas secība un rezultātā nonākšana pie skaistā paša par sevi Platonam nozīmē šādu pakāpju izešanu: mīlestība pret miesas skaistumu, mīlestība pret dvēseles skaistumu, mīlestība pret skaisto paražās un likumos, mīlestība pret skaisto zinātnēs (sk. 211E).

skatīdams skaisto, nonācis jau līdz ceļa beigām, tas **piepeši** ieradzis brīnišķīgo skaistumu tā būtībā" (210E, izcēlums mans. — T. S.),⁸ t. i., skaisto pašu par sevi. Dialogā „Valsts“ izziņas virsotnē atklājās Labā ideja, kas ir visa pareizā un skaistā cēlonis un no kā ir atkarīga patiesība (sk. 517B—E).

Tādējādi var uzskatīt, ka 7. vēstulē Platons runā par piekto izziņas pakāpi vai nu kā par ideju izziņu, vai arī kā par augstākās idejas (Labā) izziņu. Tomēr atsevišķi šīs vēstules izteikumi ļauj pieņemt, ka Platons runā par šo izziņas pakāpi kā par kaut kā tāda sasniegšanu, kas pārsniedz idejas, pat augstāko no tām — Labā ideju. Kaut arī šī augstākā izziņa, pēc Platona vārdiem, ir radniecīga apjēgšanai, t. i., izziņai jēdzienos, tomēr tā pārsniedz to. Dvēselē pēkšņi kā gaisma, kas iemirdzas no uguns dzirksteles, rodas augstākās patiesības apjēgums, un tas pats sevi baro.⁹ Pārsniedzot domāšanu, tā nav izsakāma vārdos (sk. 343A).¹⁰ Tas, ka šīs augstākais princips nav izsakāms vārdos, ir, iespējams, vēl viens iemesls tam,

⁸ Cit. pēc P l a t o n s. Menons. Dzīres. R., 1980, 97. lpp.

⁹ Sal. ar dialogā „Faidrs“ (248C) izteikto domu, ka labākā dvēsele daļa — prāts pārtiek no patiesības vērošanas.

¹⁰ Pieņēmumu, ka Platons runā par kaut ko tādu, kas pārsniedz gan esamību (idejas), gan domāšanu, t. i., kaut ko līdzīgu Plotīna Vienotajam, varētu apstiprināt ar izteikumiem no dažiem Platona dialogiem. Piemēram, „Parmenīdā“ (142A) Platons raksta par vienoto, attiecībā uz kuru nevar lietot nekādas definīcijas, to nevar nosaukt, par to nevar izteikties, spriest un izzināt. Dialogā „Filēbs“ (20D—E) tiek runāts par Labo kā par kaut ko patstāvīgu, kas neizjūt trūkumu ne pēc kā; šī neatkarība tieši atšķir Labo no visā esošā. Dialogā „Valsts“ Platons atzīmē, ka Labais nav būtība, bet pēc savas esības un spēka pārsniedz būtību, pārsniedz izziņu un patiesību, kurām ir tikai Labā tēls. Arī 2. vēstulē (312E) Platons runā par ķēniņu, pie kura viss tiecas un kura dēļ viss notiek, un kurš ir visa skaistā (acīmredzot domāts ar prātu tveramais skaistums) cēlonis. Tajā pašā laikā, ņemot vērā Platona 7. vēstules izteikumu nepilnību un nepietiekamo skaidrību par to, kas tiek izzināts piektajā jeb augstākajā izziņas pakāpē, piedāvātajiem variantiem ir lemts palikt tikai par pieņēmumiem.

kāpēc Platons 7. vēstulē apgalvo, ka viņam nav un nekad nebūs nekas uzrakstīts par to (sk. 343A).¹¹

Tomēr katrs, pēc Platona uzskata, kas tiecas sasniegt augstāko principu, to var izdarīt, un viņam tas arī jādara. Pa šo ceļu tad nu iet cilvēks, kas savu dzīvi ir veltījis filozofijai. Turklāt tiem cilvēkiem, kuri nav saraduši ar filozofiju vai nodarbojas ar to pavisā, nodarbes filozofijā nesniegs esamības pirmcēloņu izpratni.

7. vēstulē paustās atziņas par filozofiju kā brīnumainu, bet reizē ērkšķainu ceļu, kas ejams tikai ar patiesu gudrības milestību iedvesmotajam, dod priekšstatu arī par to, kādas prasības Platons izvirza filozofiem, kuriem jāvalda ideālajā valstī. Šīm prasībām, kas skar gan filozofu zināšanas, gan viņu dzīvesveidu, ir liela nozīme Platona uzskatos, jo valsts ir gudra, pateicoties tieši filozofu tikumam — gudrībai.

Šajā vēstulē paustie morāla rakstura spriedumi ir cieši saistīti ar Platona priekšstatu par ideālo valsti, piemēram, par taisnīgumu — individuālo un sabiedrisko, kam jābūt saskaņā gan valsts, gan indivīda labuma un laimes dēļ.

Domājams, ka lasītājs, kas tiecas pēc gudrības, ar lielu prieku un aizrautību pārstaigās Platona filozofijas patiesības lauku. Un varbūt tas dos iespēju „sarast ar filozofiju“, kas, pēc Platona domām, ir nepieciešams, lai krātu patiesas zināšanas un audzinātu tikumību, jo sev svešās dvēselēs filozofija neiesakņojas (sk. 7. vēst. 344A).

TATJANA SEMANE

¹¹ Tas varētu būt pamats apgalvojumam, ka Platonam ir bijušas kādas neuzrakstītas mācības (*agrapha dogmata*).

TULKOTĀJA PRIEKŠVĀRDS

Dialogu atlase šim izdevumam veikta, konsultējoties ar filozofiem, taču, jāatzīstas, to arī ietekmējusi tajā iekļauto darbu literārā pievilcība. Asprātīgais un trāpīgais darbības personu, pirmām kārtām — paša Protagora, bet arī citu slavenu sofistu — Hipija un Prodika —, kā arī vēl pavisam jaunā, bet jau gana pašapzinīgā Alkibiada un citu klātesošo raksturojums „Protagorā“, reibīgā pavasara dienas gaisotne pie Ilisas upītes „Faidrā“, neatvairāmā komika, vērojot Sokratu ar fiktīvā dubultnieka starpniecību satriecam nesaudzīgi kariķēto pretinieku „Hipijā lielākajā“ — sacerējumā, ko gribas dēvēt par dialogu burlesku, paša Platona sacerētie, viņa neizsmeļamās dzejiskās iztēles rosinātie mīti — par sabiedrības attīstību („Protagorā“), par cikādēm — mūzu kalpotājām, par kurām cilvēces rītausmā pārvērtušies ar dziesmām, mūziku pārlietu aizrāvušies cilvēki, par konfrontāciju starp (mītisko) rakstu zīmju izgudrotāju Teutu un to kritisko vērtētāju Tamūnu („Faidrā“) — tie ir tikai pāris piemēru, kas Platona darbu lasītājam aizvien no jauna atgādina, ka dižais filozofs ir arī lielisks rakstnieks, un viņam līdzās intelektuālajam bagātinājumam sagādā arī milzīgu literāri estētisku baudu.

Vēstuļu, īpaši septītās iekļaušanu izlasē noteicis to nozīmīgums Platona biogrāfijas izpētē, jo tās apliecina, ka Platons nav gribējis aprobežoties ar filozofiski teorētiskiem apcerējumiem par ideālo valsti, bet arī centies panākt savas mācības iedzīvināšanu, šā mērķa sasniegšanai jau lielā vecumā trīsreiz dodoties ceļā uz Sicīliju, kur bijis pakļauts gan fiziskām grūtībām, gan — Sirakūzu tirāna Dionīsija II galmā — morāliem pazemojumiem.

No šajā izlasē uzņemtajiem Platona darbiem tikai viens — „Protagors“ — latviešu valodā pārtulkots jau agrāk, taču nepilnīgi. To veicis F. Garais, kura 1925. gadā izdotajā tulkojumā daži dialoga posmi sniegti pārstāstījumā, bet Simonida dzejolis un ar tā interpretāciju saistītais plašais Sokrata un Protagora disputs vispār izlaists. Šis dzejolis un tā iztīrājums tulkotājam ir īpaši ciets rieksts.

Jāatzīmē, ka biju spiests savu Simonida dzejoļa agrāk publicēto atdzejojumu (grām.: Afrodīte mirdzošā tronī... R., 1994, 123.—124. lpp.) revidēt un saskaņot ar tā izklāstu Platona dialogā. Tas bija iespējams tāpēc, ka attiecīgās vietas pieļauj atšķirīgu interpretāciju.

Tulkojuma pamatā ir teksts, kas iespiests izcilu filologu veidotajā izdevumā: P l a t o n. Oeuvres complètes. „Les belles lettres“, Paris. Izmantoti šādi sējumi:

Tome III — Ire partie. Protagoras. Texte établi et traduit par Alfred Croiset avec la collaboration de Louis Bodin. Neuvième tirage revue et corrigé. 1984;

Tome II. Hippias mineur — Charmide — Lachès — Lysis. Texte établi et traduit par Alfred Croiset. Septième tirage. 1994;

Tome IV — 3e partie. Phèdre. Texte établi par Claudio Moreschini et traduit par Paul Vicaire. Deuxième tirage. 1994;

Tome XIII — Ire partie. Lettres. Texte établi et traduit par Joseph Souilhé. Quatrième édition. 1977.

Komentāriem bez minētā izdevuma izmantoti šādi darbi:

Plato. Protagoras. Translated with Notes by C. C. W. Taylor. Oxford, 1976;

The Hippias major attributed to Plato. With Introductory Essay and Commentary by Dorothy Tarrant, M. A., Cambridge, 1928;

A Commentary on the Phaedrus of Plato by G. J. De Vriess. Amsterdam, 1969;

Die Briefe Platons. Herausgegeben von Ernst Howald. Zürich, 1928;

Franciscus Novotný. Platonis Epistulae commentariis illustratae. Brno, 1930;

Platon. Sämtliche Dialoge. In Verbindung mit Kurt Hildebrandt, Constantin Ritter und Gustav Schneider herausgegeben und mit Einleitungen, Literaturübersichten, Anmerkungen und Registern versehen von Otto Apelt, I—III, VI. Leipzig, 1921—1923.

Kā visos mūsdienu Platona darbu izdevumos, arī šajā izmantota franču izdevēja Anri E[s]tiena (*Henri Étienne* jeb *Estienne*, latinizēti — *Stephanus*) 1578. gada izdevuma paginācija.

Esmu pateicīgs docentei Tatjanai Semanei un LZA korespondētājloceklim Vilnim Zariņam par palīdzību filozofijas terminu

precizēšanā. Tāpat pateicos par konsultācijām terminoloģijas jautājumos profesoram Indulim Strazdiņam (matemātikā) un lauksaimniecības doktoram Raimondam Baltakmenim (hipoloģijā).

Sirsnīgs paldies dr. Guntim Belēvičam, kura finansiālais atbalsts gan tulkošanas, gan ražošanas procesā būtiski sekmējis šā izdevuma tapšanu, tāpat kā līdzīgā kārtā veicinājis arī mana iepriekšējās Platona darbu izlases tulkojuma¹ iznākšanu.

ĀBRAMS FELDHŪNS

---

¹ Sk. 5. lpp., 1. piez.

The following is a list of the books in the collection of the University of Chicago Press, which are now in the possession of the University of Chicago Press, and which are available for sale to the public at a special price. The books are listed in the order in which they were published, and the price of each book is given in dollars and cents.

1. *The Principles of Mathematics*, by G. H. Hardy. 1903. 10s. 6d.

2. *The Elements of Euclid*, by E. S. Stevens. 1903. 10s. 6d.

3. *The Principles of Algebra*, by G. H. Hardy. 1903. 10s. 6d.

4. *The Principles of Geometry*, by G. H. Hardy. 1903. 10s. 6d.

5. *The Principles of Trigonometry*, by G. H. Hardy. 1903. 10s. 6d.

6. *The Principles of Calculus*, by G. H. Hardy. 1903. 10s. 6d.

7. *The Principles of Differential Equations*, by G. H. Hardy. 1903. 10s. 6d.

8. *The Principles of Integral Equations*, by G. H. Hardy. 1903. 10s. 6d.

9. *The Principles of Probability*, by G. H. Hardy. 1903. 10s. 6d.

10. *The Principles of Statistics*, by G. H. Hardy. 1903. 10s. 6d.

11. *The Principles of Logic*, by G. H. Hardy. 1903. 10s. 6d.

12. *The Principles of Ethics*, by G. H. Hardy. 1903. 10s. 6d.

13. *The Principles of Political Economy*, by G. H. Hardy. 1903. 10s. 6d.

14. *The Principles of Law*, by G. H. Hardy. 1903. 10s. 6d.

15. *The Principles of History*, by G. H. Hardy. 1903. 10s. 6d.

16. *The Principles of Geography*, by G. H. Hardy. 1903. 10s. 6d.

17. *The Principles of Natural Science*, by G. H. Hardy. 1903. 10s. 6d.

18. *The Principles of Social Science*, by G. H. Hardy. 1903. 10s. 6d.

19. *The Principles of Art*, by G. H. Hardy. 1903. 10s. 6d.

20. *The Principles of Music*, by G. H. Hardy. 1903. 10s. 6d.

The University of Chicago Press
 505 North Dearborn Street
 Chicago, Ill. U.S.A.
 1938-39

PROTAGORS¹

Personas: ievadsarunā — SOKRATS un kāds DRAUGS;
atstāstītajās sarunās — HIPOKRATS, SOKRATS,
PROTAGORS, ALKIBIADS, KALLIJS, KRITIJS,
PRODIKS, HIPIJS

DRAUGS. No kurienes nākdams, Sokrat? Taču 309
skaidrs — tu mediji Alkibiada daiļumu. Patiešām,
skaists cilvēks — tāds viņš man joprojām šķita, kad
nesen satiku, bet — jau vīrietis, starp mums runājot,
Sokrat, un ar dīgstošu bārdu.²

SOKRATS. Un kas par to? Vai tad neesi Homēra
apbrīnotājs? Viņš sacīja, ka mīligākais jaunības laiks ir
tad, kad parādās pirmās pūciņas,³ kā tas šobrīd ir ar B
Alkibiadu.

DRAUGS. Un kādas jums tagad ir attiecības? Vai
tu nāc no viņa? Un kā jaunais cilvēks izturas pret tevi?

SOKRATS. Labi, man šķiet, un īpaši šodien. Proti,
viņš daudz ko pateica, nostādamies manā pusē. Jā, es
nāku tieši no viņa. Taču man tev jāpasaka kas dīvains:
kaut arī viņš tur bija, viņam nepievērsu nekādu uzmanību
un nereti pavisam aizmirsu viņu.

DRAUGS. Kas tad tik nopietns noticis jūsu starpā? C
Tu taču nebūsi saticis kādu vēl skaistāku, vismaz ne
šajā pilsētā?

SOKRATS. Tomēr — pat daudz skaistāku.

DRAUGS. Ko tu saki! Kādu šejieniēti vai citzemnieku?

SOKRATS. Citzemnieku.

DRAUGS. No kurienes?

SOKRATS. No Abdērām⁴.

DRAUGS. Un šis citzemnieks tev šķita tik skaists, ka likās vēl skaistāks par Kleinija dēlu?

SOKRATS. Vai, mans mīļais, pats gudrākais nešķītīs arī skaistāks?

DRAUGS. Vai tad tas ir kāds gudrais, ar kuru biji kopā, Sokrat, un no kura tagad nāc pie mums?

D SOKRATS. Jā, pats gudrākais no mūsu laika cilvēkiem, ja vien Protagors tev tāds šķiet.

DRAUGS. Ko tu saki! Tātad Protagors ir šeit?

SOKRATS. Jā, jau trešo dienu.

DRAUGS. Un tu nāc tieši no tikšanās ar viņu?

310 SOKRATS. Jā, un daudz ko pateicis un dabūjis dzirdēt.

DRAUGS. Tad pastāsti mums par šo sarunu, ja tevi nekas nekavē. Liec tam puisim⁵ piecelties un apsēdies turpat.

SOKRATS. Labprāt. Un būšu jums pateicīgs, ja klausīsit.

DRAUGS. Mēs savukārt tev, ja stāstīsi.

SOKRATS. Tātad pateicība būs abpusēja. Bet nu klausieties.

B Pagājušajā naktī, vēl pirms ausmas, Hipokrats⁶, Apollodora dēls un Fasona brālis, ar savu spieķi klausīnāja no visa spēka pie manām durvīm un, kad viņam atvēra, uzreiz drāzās iekšā un pilnā balsī kļiedza: „Sokrat, vai esi augšā vai guli?“

Es pazinu viņa balsi un teicu: „Tas ir Hipokrats! Tu taču nenāc ar sliktām ziņām?“

„Nē,“ viņš atbildēja, „ar labām vien.“

„Jauki,“ sacīju. „Bet kas par lietu, un kālab ierodies tādā agrumā?“

„Protagors ir klāt,“ viņš teica un nostājās man cieši blakus.

„Jau kopš aizvakardienas,“ sacīju. „Un tu to uzziņāji tikai nupat?“

„Jā, dievi man liecinieki,“ viņš bilda, „vakarvakarā.“ Viņš pataustīja manu guļasvietu un, apsēdies kājgalī, stāstīja:

„Patiešām, tikai vakarvakarā, kad stipri vēlu pārņācu no Oinojas⁷. Bija aizmucis mans puisis — Satīrs, un gribēju tev pateikt, ka taisos viņu sadzīt rokā, bet aizmirsu citu darišanu dēļ. Kad atgriezos un bijām paēduši vakariņas un jau posāmies doties pie miera, tikai tad brālis man pastāstīja, ka ieradies Protagors. Vispirms vēl gribēju tūlit aiziet pie tevis, bet tad nospriedu, ka ir jau pārāk vēlu naktī. Taču, tiklīdz pagulējis biju atspirdzis no noguruma, bez kavēšanās cēlos augšā un nācu šurp.“

Manidams viņa aizrautību un satraukumu, pavai-cāju:

„Bet kāds tam sakars ar tevi? Vai tad Protagors tev kaut kā nodarījis pāri?“

Viņš iesmējās un teica: „Jā, Sokrat, dievi man lieci-nieki: ar to, ka viņš, būdams vienīgais gudrais, mani nepadara tādu.“

„Bet, pie Zeva,“ sacīju uz to, „ja viņam maksāsi naudu un mācēsi viņu pierunāt, viņš arī tevī padaris gudru.“

„Ja ar to vien pietiktu, ai Zev, ai dievi!“ viņš iesau-cās. „Man tad nebūtu žēl ne paša, ne draugu naudas. Bet tāpēc jau atnācu pie tevis, lai tu viņam aizbilstu par mani, jo esmu pārāk jauns un Protagoru neesmu nekad ne redzējis, ne dzirdējis, — kad viņš iepriekšējā reizē ieradās pie mums, biju vēl bērns. Šo vīru, Sokrat, taču visi slavē un min kā izcili prasmīgu runātāju. Bet nu

311 ejam, lai sastopam viņu vēl mājās. Viņš apmeties, kā dzirdēju, pie Kallija⁸, Hiponīka dēla. Tad iesim!“

Bet es viņam atbildēju: „Nē, mans miļlais, neiesim vēl, ir par agru. Labāk celsimies un aizvadisim laiku līdz gaismai, pastaigājoties tepat pa pagalmu, un tad iesim. Protagors lielākoties uzturas mājās, tā ka esi bez bēdu: mēs viņu, visticamāk, tur sastapsim.“

B Tad cēlāmies un pagājāmies pa pagalmu. Gribēdams pārbaudīt, cik stipra ir Hipokrata apņēmība, sāku viņu iztaujāt un vaicāju:

„Pasaki man, Hipokrat: tu tagad taisies iet pie Protagora un viņam dot naudu kā maksu par tevis mācīšanu. Kas, tavuprāt, ir šis cilvēks, pie kura tu ej, un par ko gribi kļūt? Pieņemsim, ka esi ieņēmis galvā vērsties pie sava vārdabrāļa — Kosas Hipokrata, Asklēpiada,⁹ un viņam dot naudu kā samaksu par mācīšanu un tev kāds vaicātu: pasaki man, Hipokrat, — kas

C tas Hipokrats tāds ir, ka gribi viņam maksāt honorāru par apmācību? — Ko tu viņam atbildētu?“

„Es sacītu,“ viņš teica, „ka viņš ir ārsts.“

„Un par ko tu gribētu kļūt?“

„Par ārstu,“ viņš teica.

„Un ja tu iedomātos griezties pie argieša Polikleita vai atēnieša Feidija¹⁰ un viņiem maksāt naudu par tevis mācīšanu un kāds tev jautātu: kas tad Polikleits un Feidijs ir par cilvēkiem, ka gribi viņiem maksāt šo naudu? Ko tu atbildētu?“

„Es teiktu, ka viņi ir tēlnieki.“

„Un par ko tu pats gribētu kļūt?“

„Skaidrs, ka par tēlnieku.“

D „Labi,“ sacīju. „Tad nu abi tagad gribam doties pie Protagora un esam gatavi viņam maksāt honorāru par tevi — no pašu līdzekļiem, ja to pietiks, lai viņu pierunātu, bet, ja nepietiks, tad izlietojot arī vēl mūsu draugu

naudu. Un ja nu kāds, redzēdams mūs liekam vai no ādas laukā, vaicātu: pasakiet, Sokrat un Hipokrat, — kas tas Protagors tāds ir, ka esat nodomājuši viņam maksāt naudu? Ko lai atbildam viņam? Kādā citā vārdā vēl dzird dēvējam Protagoru? Feidiju dēvē par tēlnieku un Homēru — par dzejnieku, bet par ko dzird saucam Protagoru?“ E

„Šo vīru dēvē par sofistu¹¹, Sokrat,“ viņš atbildēja.

„Tātad mēs iesim un maksāsim viņam naudu kā sofistam?“

„Protams.“

„Un ja nu kāds tev vēl vaicātu: par ko ceri kļūt pats, vēršoties pie Protagora?“ 312

Viņš nosarka — jau svīda gaisma, tā ka varēju viņu jau saskatīt, — un atbildēja:

„Ja šis gadījums ir līdzīgs iepriekšējiem, tad acīmredzot gribu kļūt par sofistu.“

„Bet, dievu dēļ,“ es sacīju, „vai tev nebūtu kauns parādīties grieķu vidū kā sofistam?“

„Jā, Zevs liecinieks, Sokrat, — ja man jāsaka, ko domāju.“¹²

„Bet varbūt, Hipokrat, tu no Protagora nemaz negaidi tāda veida apmācību, bet drīzāk tādu, kādu saņēmi no sava valodas vai kitaras spēles, vai vingrošanas skolotāja?¹³ Ikvienu no šīm disciplinām tu mācījies nevis kā specialitāti, nevis lai kļūtu par profesionāli, bet savai izglītībai, kā klājas patstāvīgam un brīvam cilvēkam.“ B

„Jā, noteikti,“ viņš atbildēja. „Man liekas, ka pie Protagora drīzāk notiek tāda veida mācības.“

„Tad vai tu saproti, ko tagad grasies darīt,“ turpināju, „vai tas tev nemaz nav skaidrs?“

„Ko tu ar to domā?“

„Ka taisies gādību par savu dvēseli uzticēt cilvēkam, kas, kā saki, ir sofists. Un es brīnītos, ja tu vispār C

zinātu, kas tas ir — sofists. Bet, ja to nezini, tad arī nesaproti, kam uztici savu dvēseli un vai tas ir uz labu vai ļaunu.“

„Es domāju, ka zinu,“ viņš atbildēja.

„Tad pasaki — kas, tavuprāt, ir sofists?“

„Es teiktu,“ bilda viņš, „ka tas, kā to izsaka pats apzīmējums, ir gudru lietu zinātājs.“

„Bet to,“ es turpināju, „var teikt arī par gleznotājiem un namdariem — ka *viņi* ir tie, kas ir gudru lietu zinātāji. Un, ja kāds jautātu, kādās gudrās lietās gleznotāji ir zinātāji, mēs atbildētu: attēlu veidošanā — un tamlīdzīgi pārējos gadījumos. Bet ja viņš vaicātu, kādu gudru lietu zinātājs ir sofists? Ko mēs viņam atbildētu? Kādā jomā viņš ir lietpratējs?“

„Par ko gan citu mēs varētu viņu uzskatīt, Sokrat, kā vien par lietpratēju, kas māc citus padarīt par prasmīgiem runātājiem?“

„Varbūt tā būtu taisnība,“ atteicu, „bet ar to nepietiktu, jo mūsu atbilde prasa tālāku jautājumu — kādā jomā sofists padara citus par prasmīgiem runātājiem? Piemēram, kitarists cilvēkam piešķir arī prasmī runāt par jomu, kādā apmāca viņu, proti, par kitaras spēli, vai ne?“

„Jā.“

„Labi. Bet sofists — kādā jomā *viņš* padara citu par prasmīgu runātāju? Taču skaidrs — tajā pašā, kādā viņš ir zinātājs.“

„Tā liekas.“

„Bet kas tā ir par jomu, kurā sofists gan pats ir zinātājs, gan padara par tādu savu skolnieku?“

„Zevs liecinieks,“ viņš teica, „nezinu, ko lai atbildu.“

Es turpināju:

313 „Kā tad tā? Vai tu maz saproti, kādām briesmām tu taisies pakļaut savu dvēseli? Ja tev vajadzētu kādam

uzticēt savu miesu un nebūtu skaidrs, vai tas tai nāktu par labu vai par ļaunu, tad tu rūpīgi apsvērtu — uzticēt vai neuzticēt un prasītu padomu draugiem un mājiniekiem, un domātu ne vienu dienu vien. Bet šajā gadījumā, kad ir runa par to, ko tu vērtē augstāk nekā savu miesu, tas ir, par dvēseli, no kuras laba vai slikta stāvokļa ir atkarīgs, vai tev visās lietās veiksies labi vai slikti, tu nedz ar tēvu, nedz brāli, nedz kādu no mums, saviem draugiem, neesi apspriedies par to, vai atbraucējam svešiniekam uzticēt vai neuzticēt savu dvēseli. Nē, tikai vakarvakarā, kā saki, izdzirdis par viņu, tu ierodies rīta agrumā un nedomā ne aprunāties, ne prasīt padomu, vai viņam uzticēt sevi vai ne, un esi gatavs tērēt gan paša, gan draugu naudu, jau pilnībā izlēmis, ka tev katrā ziņā jāsaistās ar Protagoru, kuru, kā pats saki, nemaz nepazīsti un ar kuru ne reizi neesi runājis. Un tu sauc viņu par sofistu, bet, kas tas sofists īsti ir, acīmredzami nemaz nezini un tomēr gribi viņam uzticēt sevi.“

Hipokrats, to noklausījies, sacīja:

„Tā jau laikam ir, kā saki, Sokrat.“

„Vai, Hipokrat, sofists nav kas līdzīgs tirgonim vai bodniekam, kas gādā pārtiku dvēselei? Vismaz man viņš tāds šķiet.“

„No kā tad pārtiek dvēsele, Sokrat?“

„Domājams, no zināšanām,“ atbildēja. „Un jāuzmanās, draugs, lai sofists, slavēdams savu precī, mūs nepiemāna, kā to ar miesas barību dara tirgonis un bodnieks. Šie taču paši nezina, kas viņu piedāvātajās precēs miesai ir derīgs vai kaitīgs, taču slavina visu, ko pārdod, un to nezina arī viņu pircēji, ja vien to vidū negadās kāds treneris vai ārsts. Tāpat rikojas arī tie, kas pa pilsētām izvadā zinības un pārdod vairumā un mazumā ikvienam, kas tās grib, un slavē visu, ko

- pārdod. Taču dažs labs no viņiem visdrīzāk nemaz nezina, kura no viņa precēm dvēselei ir derīga vai
- E kaitīga, un tāpat to nezina viņu pircēji, ja to starpā negadās kāds dvēseļu ārstētājs. Ja nu tu zini, kas no tā visa ir derīgs un kas kaitīgs, tad vari droši pirkt zinības gan no Protagora, gan no jebkura cita; ja nezini, tad piesargies, mans labais, ka neliec uz spēles pašu dārgāko, kas tev ir. Pirkt zinības ir daudz lielāks risks nekā iegādāties pārtiku, jo no bodnieka vai tirgoņa nopirktos ēdienus un dzērienus var nest projām atsevišķos traukos un, pirms ēdot vai dzerot uzņemt savā miesā, nolikt mājās un, pieaicinot lietpratēju, prasīt padomu, kas no tā ir ieteicams ēšanai vai dzeršanai un kas nav un cik daudz un kad; tādējādi šajā pirkumā risks nav liels.
- B Turpretī zinības nevar aiznest atsevišķā traukā, bet, kad esi par tām samaksājis, tās jāuzņem pašā dvēselē un ar apgūto — vienalga, vai tev tas nācis par labu vai par ļaunu, — jādodas prom. To tad nu apsvēsim arī kopā ar cilvēkiem, kas ir vecāki par mums, jo mēs vēl esam pārāk jauni, lai izlemtu tik svarīgu jautājumu. Bet tagad iesim, kā nodomājuši, un paklausīsimies šo vīru, un, kad būsīm viņu dzirdējuši, aprunāsimies arī ar citiem. Protagors taču nav vienīgais, kas tur ir: mēs sastapsim arī ēlieti Hipiju¹⁴ un, domāju, arī keosieti Prodiku¹⁵, un daudz citu gudru vīru.“
- C

Tā nosprieduši, devāmies ceļā, bet, kad bijām tikuši līdz durvīm, apstājāmies un pārrunājām kādu jautājumu, kas mums bija radies ceļā. Lai nepārtrauktu sarunu un novestu to līdz galam, pirms ejam iekšā, mēs palikām pie durvīm un runājām, līdz panācām vienošanos. Man šķiet, ka durvjusargs, kāds einuhs, noklausījās mūsu

- D sarunu un, iespējams, daudzo sofistu dēļ bija nikns uz mājas apmeklētājiem. Kad klausīnājām pie durvīm, viņš, ieraudzījis mūs, iesaucās: „Ak, atkal sofisti! Kungs

aizņemts!“ un vienlaikus, satvēris abām rokām durvis, tās no visa spēka dusmīgi aizcirta. Mēs kladzinājām vēlreiz, bet viņš aiz slēgtām durvīm atsaucās: „Jūs tur! Vai nedzirdējāt? Kungs aizņemts!“

„Bet, mans labais,“ sacīju viņam, „mēs nemaz nenākam pie Kallija un arī neesam nekādi sofistī. Nomerinies: mēs esam atnākuši, lai satiktu Protagoru. Tātad piesaki mūs.“

E

Nu šis beidzot mums negribīgi atvēra durvis. Kad ienācām, sastapām Protagoru portikā staigājam šurp turp, un viņam līdzās staigāja — vienā pusē Kallijs, Hiponika dēls, un viņa brālis no mātes puses Parals, Perikla dēls, un Harmids, Glaukona dēls, otrā pusē — otrs Perikla dēls Ksantips¹⁶ un Filipids, Filomēla dēls¹⁷, kā arī mendietis Antimoirs¹⁸, ievērojamākais Protagora skolnieks, kas no viņa saņem profesionālu izglītību, lai kļūtu par sofistu. Tie, kas viņiem sekoja nopakaļ, ieklausīdamies sarunā, acīmredzot lielākoties bija citzemnieki, kurus Protagors vadā sev līdzī no visām pilsētām, kur iegriežas, — viņš tos vilina ar savu balsi kā Orfejs¹⁹, un tie seko viņa balss burvībai, — taču šai kori bija arī daži šejienieši. Vērodams šo kori²⁰, biju īpašā sajūsmā par to, cik rūpīgi viņi vairījās Protagoram stāties ceļā: ikreiz, kad viņš un viņa pavadoņi griezās riņķī, šie klausītāji cienīgi un saskanīgi pašķīrās uz vienu un otru pusi un apgriezušies ik reizi atkal brīnum jauki sakļāvās Protagoram aiz muguras.

315

B

*Nākamo redzēju es, kā saka Homērs,*²¹ ēlieti Hipiju, kas sēdēja augstā krēslā pretējā portikā, bet ap viņu uz soliem sēdēja Eriksimahs, Akūmena dēls, mirrinūntietis Faidrs, Androns, Androtiona dēls,²² no svešzemniekiem — kādi Hipija novadnieki un vēl daži citi. Tie, likās, uzdeva viņam jautājumus par dabu un dažām astronomiskām debesu parādībām, un viņš no

C

sava augstā krēsla ar katru atsevišķi iztīrāja un izšķīra attiecīgo jautājumu.

- Ari Tantalū redzēju tālāk*²³ — patiešām, arī Prodiks keosietis bija Atēnās. Viņš atradās kādā telpā, kuru Hiponiks agrāk izmantoja kā noliktavu, bet Kallijs daudzo ciemiņu dēļ tagad bija izkravājis tukšu un pārvērtis par viesistabu. Prodiks vēl bija gultā, ievīstījies aitādās un segās — kā likās, visai daudzās, bet uz gultām cieši līdzās sēdēja Pausānijs no Keramejām²⁴, viņam blakus — pavisam jauniņš puisis, kā man šķita —
- E ar cildenām dotībām, jebkurā gadījumā — ļoti glīts. Ja pareizi saklausīju, viņa vārds bija Agatons²⁵, un es nebrīnītos, ja viņš būtu Pausānija milulis. Tad nu tik daudz par šo jaunekli. Bet tur arī bija abi Adeimanti — Kēpida dēls un Leukolofida dēls²⁶ — un vēl daži citi. Par ko viņi runāja, no ārpuses nevarēju saprast, lai kā man gribējās dzirdēt Prodiku, kas, kā rādās, ir izcili gudrs, dievišķs vīrs. Taču viņa dobjās balss dēļ telpā
- 316 bija tāda dunoņa, ka skaidri saprast viņa runu nebija iespējams.

Mēs bijām tikko atnākuši, kad mums pa pēdām ieradās Alkibiads skaistulis, kā tu viņu dēvē, — un tam arī piekritu, — un Kritijs, Kallaishra dēls²⁷.

Ienākuši mēs vēl mazliet pakavējāmies un aplūkojāmies visapkārt, bet tad piegājām Protagoram klāt un es sacīju:

- B „Mēs, Protagor, esam atnākuši pie tevis — es un Hipokrats.“

„Vai vēlaties ar mani parunāt savrup,“ viņš jautāja, „vai pārējo klātbūtnē?“

„Mums tas ir vienalga,“ atbildēju. „To tu izlem pats, kad būsi uzzinājis, kālab esam ieradušies.“

„Tad kālab esat ieradušies?“ Protagors vaicāja.

„Hipokrats, šis jaunais cilvēks, ir šejienietis,

Apollodora dēls, no lielas un bagātas mājas. Dotību ziņā viņš, manuprāt, var sacensties ar jebkuru savu vienaudzi. Viņš, man šķiet, grib kļūt par nozīmīgu cilvēku valstī, bet tas, domā viņš, vislabāk sasniedzams, saistoties ar tevi. Tad nu spried pats, vai mums šo jautājumu pārrunāt aci pret aci vai pārējiem klātesot.“

„Tu dari pareizi, Sokrat,“ viņš sacīja, „izturēdamies pret mani tik uzmanīgi. Svešzemniekam, kas ierodas lielās pilsētās un tur cenšas pārliecināt labākos jauniešus, lai viņi pamet citu cilvēku sabiedrību — mājiniekus un svešākus ļaudis, vecākus un jaunākus — un lai pieslienās viņam cerībā, ka, būdami kopā ar viņu, kļūs labāki, savā rīcībā jābūt piesardzīgam, jo tādos gadījumos rodas ne mazums skaudības, ienaida un visādu intrīgu.“

Es jums saku: sofistika ir sena māksla, tikai visi, kas ar to nodarbojās, baidījās naidīgās attieksmes, ko tā sastapa, un, meklēdami aizsegu, slēpās vai nu aiz dzejas, piemēram, Homērs, Hēsiods²⁸ un Simonids²⁹, vai aiz mistērijām un pareģojumiem, kā Orfejs un Mūsajs³⁰ un viņu sekotāji, vai pat, kā esmu novērojis, aiz ģimnastikas, piemēram, tarantietis Iks un Hērodiks no Sēlimbrijas,³¹ bet pēc izcelsmes no Megarām, kurš neatpaliek ne no viena mūsdienu sofista. Mūziku savukārt par aizsegu izraudzījās jūsu Agatokls, izcils sofists, keosietis Pītokleids³² un daudzi citi. Viņi visi, kā saku, bīdamies nenovīdības, izmantojuši šīs mākslas maskēšanai. Bet es šai ziņā ar viņiem visiem neesmu vienisprātis, jo domāju, ka viņi necik nav sasnieguši savu mērķi: viņiem nav izdevies noslēpties no varasvīriem pilsētās, bet tieši tam šī maskēšanās bija domāta; lielais pūlis tikpat kā neko nemana, bet tikai danco pēc varasvīru stabules. Mesties bēgšus, bet, nespējot aizbēgt, tikt pieķertam ir liela muļķība, kaut arī runa ir tikai par mēģinājumu, un ļaudis katrā ziņā noskaņo vēl

- B naidīgākus, jo viņi tādu cilvēku bez visa pārējā arī vēl uzskata par nelieti. Tāpēc izraudzījos pilnīgi pretēju ceļu: es atzīstos, ka esmu sofists un audzinu cilvēkus. Domāju, ka šāda piesardzība ir labāka nekā iepriekš minētā, proti, labāk atklāti atzīties, nevis liegties. Esmu izmantojis arī vēl citus piesardzības veidus, tā ka, atzīstoties, ka esmu sofists, ar dieva palīgu neko briesmīgu neesmu pieredzējis. Kā nekā šajā profesijā darbojos jau ilgu gadus, un arī pašam jau ir daudz gadu: jūsu vidū nav neviena, kuram es pēc sava vecuma nevarētu būt par tēvu. Tādējādi man ir daudz patīkamāk, ja ko vēlaties, to pārrunāt visu šeit esošo cilvēku klātbūtnē.“

Man radās aizdomas, ka viņš grib padīzoties Prodika un Hipija priekšā un palielīties ar to, ka esam atnākuši kā viņa cienītāji, un es teicu:

- D „Tad ataicināsim Prodiku un Hipiju un viņu sekotājus, lai paklausās mūs!“

„Katrā ziņā,“ piekrita Protagors.

„Vai vēlaties,“ ierunājās Kallijs, „lai iekārtojam apspriedes telpu, tā ka varēsīt sarunāties sēdus?“

Šis priekšlikums tika pieņemts. Mēs visi nopriecājāmies, ka mums būs iespējams paklausīties gudrus vīrus, un paši ķērāmies pie gultām un soliem, kurus novietojām Hipijam blakus, jo tur jau iepriekš atradās kādi soli. Tikmēr atnāca Kallijs un Alkibiads, atvezdami Prodiku, kuru bija piecēlušī no gultas, un tos, kas

- E bija kopā ar viņu.

Kad bijām visi apsēdušies, Protagors teica:

„Tagad, Sokrat, kad visi ir klāt, pasaki, par ko man tikko kā ieminējies attiecībā uz šo jauno cilvēku.“

- 318 Uz to atbildēju:

„Es sāksu, Protagor, ar to pašu, ar ko pirmīt, — ar to, kālab esmu ieradies. Proti, Hipokrats, šis jaunais cilvēks, iededzies vēlmē kļūt par tavu skolnieku. Un

viņš labprāt uzzinātu, saka viņš, ko iegūs, būdams kopā ar tevi. Tas ir viss, kas mums sakāms.“

Protagors tūdaļ ņēma vārdu un teica:

„Jaunais cilvēk, lūk, ko iegūsi, būdams kopā ar mani: jau tai pašā dienā, kad kļūsi par manu skolnieku, tu pārnāksi mājās, kļuvis labāks, tāpat arī nākamajā dienā, un tā tu pilnveidosies no dienas dienā.“

To izdzirdis, teicu:

„Tas, ko saki, nav nekas sevišķs, Protagor, bet ir pats par sevi saprotams: arī tu, kaut esi jau cienījamā vecumā un tik gudrs, kļūtu labāks, ja kāds tev mācītu, ko vēl nezini. Bet darīsim citādi. Pieņemsim, ka mūsu Hipokrats pēkšņi mainījis savas domas un nu gribētu mācīties pie jaunā cilvēka, kas kopš neilga laika uzturas šeit, pie Zeuksipa no Hēraklejas³³. Un, ja viņš atnāktu pie viņa kā šobrīd pie tevis un dzirdētu no viņa to pašu, ko no tevis, — ka ik dienas, būdams kopā ar viņu, kļūšot labāks un pilnveidošoties, un vaicātu: „Kādā jomā, tavuprāt, kļūšu labāks un pilnveidošos?“ — tad Zeuksips viņam atbildētu: gleznošanā. Un, ja viņš aizietu pie tēbieša Ortagora³⁴ un dabūtu no tā dzirdēt to pašu, ko no tevis, un vaicātu, kādā jomā viņš, būdams kopā ar to, ar katru dienu kļūšot labāks, tad Ortagors atbildētu: flautas spēlē. Tāpat arī atbildi šim jauneklim un man uz šādu jautājumu, ko uzdodu viņa vietā: „Ja Hipokrats jau tai pašā dienā, kad būs kopā ar Protagoru, aizies labāks un līdzīgā kārtā pilnveidosies arī ik nākamā dienā, tad kādā jomā viņš pilnveidosies, Protagor, un kādā ziņā?“

Protagors, noklausījies manus vārdus, atbildēja: „Tu uzdod pareizu jautājumu, Sokrat, un man ir prieks atbildēt cilvēkiem, kas uzdod pareizus jautājumus. Ja Hipokrats atnāks pie manis, ar viņu neapiešos tā, kā to darītu ikviens cits sofist, pie kura viņš grieztos. Proti,

citi jaunos cilvēkus tikai moka: viņi ir tikko kā izbēguši
 E no skolas zinībām, taču šie viņus pret viņu gribu atkal
 atsviež atpakaļ tajās, mācīdami rēķināšanu, astrono-
 miju, ģeometriju un mūziku,“ — te Protagors paskati-
 jās uz Hipiju — „bet, atnācis pie manis, viņš mācīsies
 tikai to, kālab nācis. Pie manis apgūst spriestspēju gan
 319 personiskajās lietās — kā vislabāk pārzināt savas mājas,
 gan sabiedriskajos jautājumos — kā valsts dzīvē gūt
 vislielāko ietekmi ar rīcību un vārdiem.“

„Vai saprotu tavus vārdus pareizi?“ vaicāju. „Man
 liekas, tu runā par valsts pārvaldīšanas prasmi un solies
 cilvēkus padarīt par labiem pilsoņiem.“

„Jā, tieši to es piedāvāju, Sokrat,“ viņš atbildēja.

„Tad esi apguvis lielisku mākslu,“ teicu, „ja esi to
 patiešām apguvis, — runādams ar tevi, sacīšu tikai to,
 ko domāju. Es uzskatīju, ka nav iespējams to iemācīt,
 B Protagor, bet, ja tu saki, ka ir, tad nevaru tev neticēt.
 Tomēr man ir tiesības pateikt, kāpēc domāju, ka šī
 prasme nav iemācāma un ka cilvēki nevar to nodot
 cits citam.“

Uzskatu, tāpat kā pārējie grieķi, ka atēnieši ir gudri
 ļaudis. Un es redzu: kad sanākam Tautas sapulcē un
 pilsētai kārtojami celtniecības jautājumi, viņi par
 padomdevējiem ēku celšanā pieaicina celtniekus un,
 kad risināmi kuģu būves jautājumi, tad kuģu būvētā-
 jus, un tāpat visās pārējās lietās, ko viņi uzskata par
 C mācāmām un apgūstamām. Bet, ja kāds cits, ko tie
 neatzīst par lietpratēju, plijas tiem virsū ar saviem
 padomiem, tad, lai cik skaists un bagāts un dižciltīgs
 viņš būtu, tie viņa padomus nepieņem, bet izsmej un
 sacel troksni, līdz vai nu viņš pats, trokšņa aplūsināts,
 atsakās no mēģinājuma runāt, vai arī kārtības sargi pēc
 pritanu³⁵ pavēles viņu aizvelk prom no tribīnes vai
 izvada ārā. Tā atēnieši rīkojas gadījumos, kad, viņu-

prāt, svarīgas ir profesionālas zināšanas. Bet, kad viņiem jāapspriežas par kādu valsts pārvaldes pasākumu, tad pieceļas un savus padomus dod jebkurš — namdaris, kalējs un kurpnieks, tirgotājs un kuģa īpašnieks, bagātais un nabagais, labdzimtīgs un necilas izcelsmes cilvēks, un neviens viņu nepulgo, kā tas bija iepriekšējā gadījumā, par to, ka viņš bez kādas izglītības, neviena skolotāja nemācīts, uzdrīkstas dot padomus, jo viņi acīmredzot neuzskata to par iemācāmu. Un tas attiecas ne tikai uz valsts dzīves jautājumiem, bet arī personiskajā dzīvē mūsu gudrākie, krietnākie pilsoņi nespēj tikumu, kas piemīt pašiem, nodot tālāk citiem. Piemēram, Perikls, šo jauno cilvēku tēvs, visās jomās, kas bija skolotāju kompetencē, devis viņiem lielisku izglītību, bet tajās, kurās pats ir gudrs, neaudzina viņus ne pats, ne uztic citiem. Viņi klimst apkārt un it kā ganās savā vaļā, lai varbūt kaut kur uzduertos tikumam. Vai, ja vēlies, cits piemērs — Kleinijs, šā te Alkibiada jaunākais brālis: tas pats Perikls, viņa aizbildnis, baididamies, ka Alkibiads varētu viņu samaitāt, izšķīra viņus un aizdeva Kleiniju projām audzināšanai Arifrona³⁶ ģimenē. Nepagāja ne seši mēneši, un Arifrons atdeva viņu atpakaļ Alkibiadam, jo nezināja, ko iesākt ar viņu. Varu tev nosaukt vēl jo daudzus citus, kas, paši būdami krietni vīri, nevienu nav spējuši padarīt labāku — ne kādu tuvinieku, ne svešu. Tāpēc, Protagor, to vērojot, nedomāju, ka tikums ir iemācāms. Taču, dzirdot, ka tu to apgalvo, sāku svārstīties un pieņemu, ka tavos vārdos tomēr kaut kas ir, jo uzskatu, ka tev ir liela pieredze un ka esi daudz apguvis un šo to arī pats atklājis. Tātad — ja vari mums skaidrāk parādīt, ka tikums ir iemācāms, tad neslēp to un parādi.

„Nē, Sokrat,” atbildēja Protagors, „netaisos to slēpt. Bet kā lai jums to parādu: vai ceļot priekšā — kā

D

E

320

B

C

vecāks cilvēks jaunajiem — kādu mītu vai ar sistemātisku izklāstu?“

Daudzi no apkārt sēdošajiem viņam atbildēja, lai skaidrojot, kā grib.

„Tādā gadījumā,“ viņš nosprieda, „man šķiet patīkamāk jums izstāstīt mītu:

- Kādreiz bija laiks, kad bija gan dievi, bet nebija vēl
- D mirstīgo radījumu. Kad arī tiem pienāca likteņlemtais laiks rasties, dievi izveidoja tos zemes iekšienē, sajaucot zemi ar uguni un pārējo, kas savienojas ar uguni un zemi. Bet, kad dievi gribēja tos izvest gaismā, viņi lika Promētejam un Epimētejam³⁷ tos aprūpēt un ikvienam iedalīt pienācīgās spējas. Taču Epimētejs izlūdās no Promēteja atļauju sadali izdarīt vienam pašam. „Kad būšu to izdarījis,“ viņš piebilda, „varēsi pārbaudīt.“ Tā pierunājis Promēteju, viņš ķērās pie dalīšanas, rikodamies šādi: dažiem radījumiem viņš dāvāja spēku bez ātruma, vājākos turpretim apveltīja ar ātrumu; vi-
- E nus viņš apbruņoja, citiem, kurus atstāja neapbruņotus, izdomāja kādu citu glābšanās līdzekli. Tiem, kam piešķīra mazu augumu, viņš dāvāja spārnus bēgšanai vai mājvietu zem zemes, bet tos, kurus radīja lielus, ar
- 321 to arī glāba. Tāpat viņš arī pārējās īpašības izdalīja līdzsvaroti. To visu viņš tā izkārtoja, rūpēdamies par to, lai neviena suga neietu bojā. Nodrošinājis radījumiem iespēju izvairīties no savstarpējas iznīcināšanas, viņš tiem sagādāja arī līdzekli, kā panest Zeva gadalaikus: viņš aplika tiem apkārt biezus matus un blīvu ādu gan aizsardzībai pret ziemas salu, gan tveices atvairīšanai un lai, tiem patveroties savās mājās, šie līdzekļi ikvienam kalpotu par paša, dabas dāvāto segu; kājas viņš vieniem
- B apāva ar nagiem, citiem — ar biezu bezasins ādu. Pēc tam viņš dažādām sugām sagādāja dažādu barību: vienām — ganību zāli, citām — koku augļus, vēl

citām — saknes; dažām viņš par barību iedeva citus dzīvniekus. Tām viņš piešķīra tikai nelielu auglību, turpretī sugas, kas tām noder par laupījumu, padarīja milzum auglīgas, lai paglābtu no iznīkšanas.

Epimētejs, nebūdams pārāk gudrs, nebija pamanījis, ka jau iztērējis visas spējas, bet neapveltīts vēl palicis cilvēku dzimums, un nu nezināja, ko darīt. Un, kamēr viņš laužija galvu, atnāca Promētejs, lai pārbaudītu sadali, un redzēja, ka visas pārējās dzīvās būtnes ir rūpīgi ar visu apgādātas, bet cilvēks palicis kails un neapauts, bez segas un ieročiem. Un klāt jau bija likteņlemtā diena, kad arī cilvēkam vajadzēja no zemes iznākt gaismā. Neziņā, kādu glābiņu rast cilvēkam, Promētejs nozaga Hēfaistam un Atēnai³⁸ viņu gudrību mākslās kopā ar uguni, jo bez uguns neviens to nevarēja ne iegūt, ne izmantot, un tā bija viņa dāvana cilvēkam. Tādā veidā cilvēks gan ieguva gudrību savas eksistences uzturēšanai, taču valstiskās gudrības viņam vēl nebija, jo tā bija Zeva rokās, bet Promētejam nebija vairs laika doties uz akropoli, Zeva mājokli,³⁹ turklāt briesmīgi bija arī Zeva sargi⁴⁰. Toties viņš slepeni iegāja Atēnas un Hēfaista kopīgajā mitekli, kur viņi nodarbojās ar savām mākslām, un, nozadzis Hēfaista prasmi apieties ar uguni, kā arī atšķirīgo Atēnas prasmi, iedeva tās cilvēkam. Tā cilvēkam radās labvēlīgi dzīves apstākļi, bet Promēteju vēlāk, kā vēsti teiksma, Epimēteja dēļ par zādzību ķēra sods.

Tā kā cilvēks bija kļuvis līdzdalīgs dievu daļā, viņš, pirmkārt, būdams dieviem rada, kā vienīgā būtne atzina dievus un ņemās uzstādīt ziedokļus un dievu tēlus. Otrkārt, viņš drīz attīstīja māku artikulēt skaņas un veidot vārdus, izgudroja mitekļus, drēbes, apavus un gultas piederumus un ieguva pārtiku no zemes. Tādā veidā iekārtojušies, cilvēki sākumā dzīvoja izklaidus,

C

D

E

322

B

pilsētu vēl nebija. Viņi gāja bojā no plēsīgiem zvēriem, jo visādā ziņā bija vājāki par tiem. Viņu amatu iemaņas bija pietiekamas pārtikas iegūšanai, bet nepietiekamas cīņai ar zvēriem, jo viņiem nebija vēl valsts pārzināšanas māksas, kuras daļa ir kara māksla. Un nu viņiem radās vēlme apvienoties un rast drošību, dibinot pilsētas. Taču, tikko kā apvienojušies, viņi sāka cits citam darīt pāri, jo trūka prasmes pārzināt valsti, un tā viņi atkal izklīda un bija pakļauti bojāejai. Zevs izbijās, ka varētu iznīkt viss mūsu dzimums, un lika Hermejam⁴¹ aizvest cilvēkiem kaunu un taisnību, lai tie kalpotu valstu dzīves izkārtošanai un draudzības saišu siešanai. Hermejs nu vaicāja Zevam, kādā veidā lai cilvēkiem iedod taisnību un kaunu: „Vai man tos izdalīt tāpat, kā tika izdalītas prasmes? Tās izdalītas šādi: ar vienu cilvēku, kas prot dziedināt, pietiek daudziem, kas to neprot, un tā tas arī ir ar pārējiem lietpratējiem. Vai man taisnību un kaunu cilvēkos iedibināt tādā pašā veidā vai izdalīt visiem?“ — „Visiem,“ atbildēja Zevs. „Lai visi tajos ir līdzdalīgi, jo valstis nevar veidoties, ja tie piederēs tikai nedaudziem, kā tas ir ar pārējām prasmēm. Noteic manā vārdā likumu, ka tāds, kas nespēj būt līdzdalīgs kaunā un taisnībā, ir nogalināms, jo viņš ir mēris valstij.“

Un tā nu šā iemesla dēļ, Sokrat, atēnieši, tāpat kā visi pārējie cilvēki, kad runa ir par prasmi celtniecībā vai kādā citā arodā, uzskata, ka tikai nedaudzi drikst dot padomus, un, ja kāds, kas neietilpst šo nedaudzo lokā, to dara, viņi to nepieļauj, kā tu saki, un, manuprāt, pamatoti. Bet, kad viņi sanāk, lai apspriestos par to, kā teicami pārzināt valsti, kur viss ir atkarīgs no taisnīguma un apdomīguma, viņi, dabiski, uzklausa ikvienu, jo katram jābūt līdzdalīgam šajā tikumā — citādi valstis vispār nevar pastāvēt. Lūk, Sokrat, kur tam ir cēlonis.

Un, lai tu nedomātu, ka tiec maldināts, uzklausi šādu pierādījumu tam, ka visi cilvēki patiešām uzskata ikvienu par līdzdalīgu taisnīgumā un pārējos pilsoņu tikumos. Kas attiecas uz izcilību citās jomās, ir tā, kā saki: ja kāds apgalvo, ka viņš ir labs flautists, vai piedēvē sev prasmi jebkurā citā nozarē, kaut viņam tādas nav, tad viņu vai nu izsmej, vai dusmojas uz viņu un atnāk viņa tuvinieki un ved viņu pie prāta kā jukušu. Bet attiecībā uz taisnīgumu un citiem pilsoņa tikumiem viņi, ja kāds ir zināms kā netaisns cilvēks, bet pats ļaužu priekšā saka par sevi taisnību, uzskata par ārprātu to, ko iepriekšējos gadījumos vērtētu kā prātīgu rīcību, proti, ka runā taisnību, jo uzskata, ka ikvienam jāuzdod sevi par taisnīgu, lai viņš tāds būtu vai ne, bet tāds, kas neizliekas par taisnīgu, neesot savā prātā: ikvienam esot kaut kādā veidā jābūt līdzdalīgam taisnīgumā, citādi viņam neesot vietas cilvēku sabiedrībā.

Lūk, kas man sakāms par to, ka viņiem ir pamats katru cilvēku pieņemt par padomdevēju šajā tikumā, jo viņi uzskata, ka ikviens tajā ir līdzdalīgs. Bet nu mēģināšu parādīt, ka šis tikums, viņuprāt, nav nedz iedzimts, nedz rodas pats no sevis, bet ir iemācāms un tas, kas to iegūst, to panāk vienīgi ar centību. Proti, gadījumos, kad viņi uzskata citu cilvēku trūkumus par iedzimtiem vai radušos nejaušības pēc, neviens nedusmojas uz viņiem, nedz ved viņus pie prāta, nedz pamāca vai soda, lai viņi labotos, bet gan žēlo. Kurš gan būtu tik negudrs, lai mēģinātu darīt kaut ko tādu attieksmē pret neglītiem, maza auguma vai vārgiem cilvēkiem? Ir taču, manuprāt, zināms, ka tamlīdzīgas īpašības — gan labās, gan to pretstati — cilvēkiem tiek vai nu iedzimtības, vai nejaušības pēc. Taču, ja kādam nav labo īpašību, kuras, pēc cilvēku domām, iegūst ar centību, vingrināšanos un apmācību, bet piemīt tām pretējie

- trūkumi, viņi sadusmojas un soda viņu, un ved pie prāta. Pie šiem trūkumiem pieder arī netaisnīgums, bezdievīgums un vispār itin viss, kas ir pretstats pilsoņa tikumam. Un šajos gadījumos ikviens dusmo ikvienam un cenšas otru vest pie prāta — skaidrs, tāpēc, ka šis tikums iegūstams ar centību un mācišanos. Ja tu pievērstu uzmanību tam, Sokrat, ko nozīmē ļaundaru sodīšana, tas tevi pārliecinās par to, ka cilvēki uzskata tikumu par iegūstamu. Neviens taču nesoda ļaundari, domājot tikai par to un tikai tāpēc, ka viņš izdarījis noziegumu, ja vien neatriebjas bez kādas jēgas, kā dzīvnieks. Kas cenšas sodīt ar prātu, tas neatriebjas par izdarīto noziegumu — notikušo nevar padarīt par nenotikušu —, bet nākotnes labad — lai noziegumu vēlreiz neizdarītu ne šis pats cilvēks, ne kāds cits, kas redzējis viņa sodīšanu. Un, kas tā domā, tas uzskata, ka tikums ir ieaudzināms, jo viņš soda atbaidīšanas labad. Pie tāda viedokļa turas visi, kas piespriež sodus vai nu privātajā, vai valsts dzīvē. Visi cilvēki soda un pārmāca tos, ko viņi uzskata par vainīgiem noziegumā, it īpaši atēnieši, tavas valsts pilsoņi, tā ka, pēc mūsu izklāsta, atēnieši pieder pie tiem, kas uzskata, ka tikums ir iegūstams un iemācāms. Esmu, kā man šķiet, pietiekami skaidri parādījis, Sokrat, ka tavi pilsoņi pamatoti pieņem gan kalēju, gan kurpnieku par padomdevēju valsts dzīves jautājumos un ka viņi uzlūko tikumu par mācāmu un iegūstamu.

D Vēl ir palikusi neskaidrība jautājumā, kas tevi mulšina, — jautājumā par krietnajiem vīriem: kā tas nāk, ka krietnie vīri saviem dēliem iemāca visu, kas atkarīgs no skolotājiem, un šai ziņā viņus padara gudrus, bet tajā tikumā, kurā paši ir izcili, nespēj padarīt viņus labākus par jebkuru citu? Šajā sakarā, Sokrat, tev atbildēšu nevis vairs ar mītu, bet ar argumentāciju.

Padomā: vai eksistē vai neeksistē kaut kas viens, kurā jābūt līdzdalīgiem visiem pilsoņiem, ja valsts vispār grib pastāvēt? Šeit un nekur citur ir atrisinājums jautājumam, kas tevi mulšina.⁴² Proti, ja šis viens eksistē un tā ir nevis celtnieka vai kalēja, vai podnieka prasme, bet gan taisnīgums, apdomīgums un dievbijīgums — vārdu sakot, tas, ko dēvēju par cilvēka tikumu, un, ja tas ir tas, kurā jābūt visiem līdzdalīgiem un ikvienam cilvēkam, ja viņš grib ko mācīties vai darīt, tas jādara tikai saistībā ar to, nevis bez tā, un, ja mēs to, kas nav līdzdalīgs, mācām un sodām, lai tas būtu bērns, vīrietis vai sieviete, līdz sodītais labojas, un, ja sodītais un mācītais neklausā un viņš kā nelabojams jāizraida no pilsētām vai jānogalina, — ja apstākļi ir tādi, bet krietnie vīri, tiem par spīti, māca saviem dēliem visu pārējo, tikai ne to, tad paskaties, cik dīvainā stāvoklī ir šie krietnie cilvēki. Ka to uzskata par iemācāmu gan personiskajā, gan valsts dzīvē, esam jau parādījuši. Un, ja tas ir iemācāms un ieaudzināms, vai viņi saviem dēliem tad gan mācīs visu pārējo, par ko, ja to nezina, nav noteikts nāvēssods, bet, par ko viņu bērniem, ja tiem nav iemācīts un ieaudzināts tikums, draud nāvēssods vai trimda un turklāt vēl īpašuma konfiskācija, vārdu sakot, ģimenes bojāeja, — to viņi tiem nemācīs, cik vien rūpīgi iespējams? Jātic, ka mācīs, Sokrat.

Viņi savus bērnus māca un ved pie prāta no mazām dienām un to dara, kamēr dzīvo. Līdzko bērns saprot, ko tam saka, gan aukle, gan māte, gan uzraugs⁴³, gan pats tēvs aizgūtnēm pūlas, lai bērns kļūtu pēc iespējas labāks, pavadīdami ikvienu viņa soli un vārdu ar pamācībām un aizrādījumiem: tas ir taisnīgi, tas — netaisnīgi, tas ir glīti, tas — neglīti, tas ir dievbijīgi, tas — bezdievīgi, to dari, bet to nedari. Un, ja bērns labprātīgi paklausā, tad ir labi, bet, ja ne, tad viņu kā tādu

liku, greizu kociņu ar draudiem un pērienu atkal iztaisno. Pēc tam viņi bērņus sūta skolā un no skolo-tājiem prasa, lai tie daudz vairāk rūpējas par bērnu labo uzvedību nekā par lasīšanu un rakstīšanu un kitaras spēli. Skolotāji par to arī rūpējas un, kad bērni iemācījušies burtus un saprot rakstīto vārdu, kā pirms tam jau sapratuši runāto, noliek viņiem priekšā labu dzejnieku⁴⁴

326 darbus, kuros ir gan daudz pamācību, gan daudz ap-rakstu ar pagātnes izcilo vīru cildinājumiem un slavi-nājumiem, lasīšanai un iegaumēšanai, lai bērņš censtos viņus atdarināt un tiektos kļūt viņiem līdzīgs.

Arī kitaras spēles skolotāji sprauduši sev līdzīgu mērķi un gādā par to, lai bērni būtu savaldīgi un neda-rītu nekā slikta. Turklāt viņi, kad bērni jau iemācījušies spēlēt uz kitaras, iepazīstina viņus ar citu labu dzej-nieku — lirīķu darbiem, pielāgodami tos melodijai, un

B liek bērnu dvēselēm sarast ar ritmiem un harmonijām, lai viņi kļūtu pieklājīgāki, labāk izjustu ritmu un harmo-niju un līdz ar to būtu piemēroti runām un darbiem, jo visai cilvēka dzīvei vajag teicama ritma un harmonijas.

Bez tam viņus sūta arī pie vingrošanas skolotāja, lai ķermenis spēcīnāts kalpotu cildenam domāšanas vei-dam un lai viņiem vārgas miesas dēļ nevajadzētu būt glēvuļiem karā un citos gadījumos.

C

Tā rikojas cilvēki, kam ir lielākās iespējas, bet lielā-kās iespējas ir bagātākajiem; viņu dēli arī visagrāk sāk iet skolā un to visvēlāk atstāj. Un, kad viņi atstāj skolu, valsts savukārt piespiež viņus apgūt likumus un dzīvot

D saskaņā ar tiem kā paraugu, lai viņi nerīkotos, kā ienāk prātā. Kā pirmskolotāji bērņiem, kas vēl neprot rakstīt, vispirms ar irbuli raksta priekšā līnijas un tikai tad viņiem dod rokā rakstāmplāksnītes un liek rakstīt, turoties pie šīm līnijām, tā arī valsts, rakstījusi priekšā likumus — pagātnes krietno likumdevēju veikumus,

liek saskaņā ar tiem ir vadīt, ir pakļauties vadībai. Valsts soda ikvienu, kas pārkāpj likumus, un šo sodīšanu gan pie jums, gan daudzviet citur sauc par labošanu, jo ar likumu noteikts sods labo. Un, kaut arī personiskā un valsts gādība par tikumu ir tik liela, tu tomēr brīnies, Sokrat, un šaubies, vai tikums ir mācāms? Taču nevajag brīnīties! Daudz vairāk nāktos brīnīties, ja tas nebūtu mācāms.

Bet kā tas nāk, ka krietniem tēviem tik bieži ir nepadevušies dēli? Uzzini arī to. Te nav nekā pārsteidzoša, ja man ar tikko kā sacīto bija taisnība, proti, ka šai ziņā — tikumā — neviens nedrīkst būt nejēga, ja valsts grib pastāvēt. Un, ja ir tā, kā saku, — bet tas droši vien tā ir —, tad apsver šo jautājumu ar piemēru no jebkuras citas nodarbošanās vai zinātnes. Pieņemsim, ka valsts nevarētu pastāvēt, ja mēs visi, cik katrs uz to spējīgs, nebūtu flautisti, un ka ikviens otru, kas slikti spēlētu, ņemtos gan savā, gan tautas vārdā mācīt un rāt, un ka neviens šai jomā neskaustu citu, tāpat kā tagad neskauž otru attiecībā uz to, kas ir taisnīgi un likumīgi, un neslēpj savas zināšanas, kā tas notiek ar citām prasmēm, jo mums taču, domājams, nāk par labu citam pret citu ievērot taisnīgumu un tikumu un tāpēc arī ikviens ikkatram labprāt stāsta un māca to, kas ir taisnīgi un likumīgi; un, ja nu mēs arī flautas spēlēt būtu visā pilnībā noskaņoti bez nenovīdības mācīt citus, — vai, tavuprāt, Sokrat, tad labajiem flautistiem dēli kļūtu labi flautisti drīzāk nekā sliktajiem? Es gan tā nedomāju: kas piedzimtu ar izcilām dotībām flautas spēlēt, tas, lai kā dēls viņš arī būtu, izveidotos par slave-nību, neapdāvinātais turpretim paliktu nezināms, un bieži vien laba flautista dēls kļūtu par sliktu, slihta — par labu flautistu. Tomēr viņi visi būtu ciešami flautisti salīdzinājumā ar pilnīgiem neprašām, ar tādiem, kas

- vispār neko nejēdz no flautas spēles. Tāpat vari arī mūsu gadījumā uzskatīt, ka cilvēks, kas tev likumu garā uzaudzinātu cilvēku sabiedrībā liekas pats netaisnākais, tomēr ir taisnīgs un pat lietpratējs likumu jautājumos, ja viņu salīdzinātu ar cilvēkiem, kuri nepazīst ne audzināšanu, ne tiesu, ne likumu, nedz arī nepieciešamību jebkuros apstākļos rūpēties par tikumu, piemēram, ar mežoņiem, kādus dzejnieks Ferekrats rādīja uz skatuves pagājušā gada Lēnajos.⁴⁵ Droši vien arī tu, nokļūdamis tādos cilvēkos, tāpat kā cilvēknidēji minētās lugas korī, nopriecātos, ja satiktu Euribatu un Frinondu,⁴⁶ un apraudātos, ilgodamies pēc šejienes cilvēku nekrietnuma. Bet tu esi izlutis, Sokrat, tāpēc ka visi ir tikuma skolotāji, ciktāl katrs spējīgs, un tomēr tev šķiet, ka nav neviena. Tāpat arī, meklēdamis grieķu valodas skolotāju, tu nevienu neatrastu. Un, ja tu meklētu cilvēku, kas mācītu mūsu amatnieku dēliem to pašu arodu, kuru viņi jau iemācījušies no sava tēva, ciktāl uz to viņu tēvs un tā draugi — amata brāļi bijuši spējīgi, tev, manuprāt, nenāktos viegli, Sokrat, viņiem atrast skolotāju; toties sameklēt skolotāju pilnīgiem iesācējiem būtu pavisam viegli. Un tā tas arī ir ar tikumu un visu pārējo. Mums jābūt apmierinātiem, ja mūsu vidū ir kāds cilvēks, kas kaut vai mazliet labāk par citiem māc vest pie tikuma. Uzskatu, ka esmu viens no tādiem un ka protu labāk nekā pārējie būt noderīgs citiem, lai tie kļūtu par pilnvērtīgiem cilvēkiem, un ka esmu pelnījis maksu, ko saņemu, pat lielāku, kā atzīst arī mani skolnieki. Tāpēc sava honorāra saņemšanu esmu izkārtojis šādi: ja kāds pie manis mācījies, viņš samaksā, cik prasu, ja ir ar mieru; ja ne, viņš dodas uz templi un ar zvērestu apliecina, cik, viņaprāt, iegūtās zināšanas ir vērtas, un šo summu viņš arī samaksā.⁴⁷
- Un tā, Sokrat,“ viņš teica, „esmu tev cēlis priekšā

gan mītu, gan argumentāciju pierādījumam, ka tikums ir mācāms, un atēnieši ir tādās pašās domās. Un nav nekā pārsteidzoša, ja labiem tēviem dzimst mazvērtīgi dēli un mazvērtīgiem tēviem — labi dēli. Piemēram, Polikleita⁴⁸ dēli, Parala un šeit klātesošā Ksantipa vienaudži, salīdzinot ar tēvu, nekas nav, un tāpat tas ir ar citu lietpratēju dēliem. Bet šiem diviem⁴⁹ gan vēl neko D
nevar pārnest — viņi vēl paver cerību, jo ir jauni.“

Ar to Protagors beidza savu spožo, apjomā un saturā tik bagāto runu. Es vēl ilgi raudzījos viņā kā apburts, gaidīdams, ka viņš vēl ko pateiks, un kārs viņu klausīties. Bet, kad sapratu, ka viņš tiešām beidzis, es ar grūtībām saņēmos un, pievērsdamies Hipokratam, teicu:

„Cik pateicīgs esmu tev, Apollodora dēls, ka pamudināji mani atnākt šurp! Ko esmu dzirdējis no Protagora, tas man ir liels ieguvums. Lidz šim biju domājis, E
ka tā nav cilvēku gādība, ar kuru labie kļūst labi, bet tagad pārlicinājos, ka tomēr ir. Tikai mani vēl traucē kāds sīkums, bet nav šaubu, ka Protagors man to viegli izskaidros, ja jau pratis tik daudz ko izskaidrot. Ja kāds par šīm problēmām apspriestos ar jebkuru no tiem, kas mēdz uzstāties tautas priekšā, viņš laikam dabūtu dzirdēt tādas pašas runas — vai nu no Perikla, vai kāda cita prasmīga runātāja. Un, ja viņš tam vēl ko pavaicātu, šis, tāpat kā grāmata, nemācētu ne atbildēt, ne pats ko pajautāt. Kad viņiem uzdod kaut vissīkāko jautājumu par to, ko viņi sacījuši, tad šie runātāji ir līdzīgi vara plāksnei, kura, kad tai piesit, vēl ilgi jo ilgi skan, līdz kāds to satver rokām: tā arī šie, kad viņiem pavaicā kaut kādu nieku, savu atbildi stiepj gargabalskrējiena garumā. B
Bet mūsu Protagors māc gan teikt garas, lieliskas runas, kā bija redzams, gan īsi atbildēt uz jautājumiem un, kad pats ko jautā, nogaidīt un uzklausīt atbildi, bet tas ir dots tikai nedaudziem.

D

E

329

B

Un tagad, Protagor, man tikai trūkst vēl kāda sīkuma, un būšu visā pilnībā apmierināts, ja atbildēsi man uz šādu jautājumu.

Tu apgalvo, ka tikums ir mācāms, un, ja es kādam ticu, tad tas esi tu. Bet tavā runā mani mulsināja kāds moments. Tad nomierini šai ziņā manu dvēseli: tu sacīji, ka Zevs atsūtījis cilvēkiem taisnīgumu un kaunu, un tavā izklāstā vairākkārt atzīmēts, ka taisnīgums, apdomība un dievbijība, un viss tamlīdzīgais kopā veido vienu veselu — tikumu. Tad pasaki man skaidri un gaiši: vai tikums ir kas viens, bet taisnīgums, apdomība un dievbijība — tā daļas, vai arī viss, ko nupat minēju, ir tikai dažādi šā viena nosaukumi? Lūk, ko vēl ļoti gribas uzzināt.

„Uz to ir viegli atbildēt, Sokrat,“ viņš teica. „Tikums ir kas viens, bet tas, par ko tu vaicā, — tā daļas.“

„Vai tādā nozīmē, kādā mute, deguns, acis un ausis ir sejas daļas, vai arī tās, tāpat kā zelta daļas, cita no citas un no veselā ne ar ko neatšķiras, izņemot lielumu un mazumu?“

„Man šķiet, Sokrat, kā pirmajā gadījumā — kā sejas daļas attiecas pret visu seju.“

„Bet kā tas ir?“ turpināju. „Vai cilvēkiem no šim tikuma daļām ir citam viena, citam — otra, vai, ja kādam ir viena daļa, tam katrā ziņā arī ir visas?“

„Nekādā gadījumā,“ Protagors atbildēja, „jo daudzi ir drosmīgi, bet netaisni, citi savukārt taisnīgi, bet nav gudri.“

330 „Tātad arī tās ir tikuma daļas,“ vaicāju, „— gudriba un vīrišķība?“

„Katrā ziņā,“ viņš teica, „un gudriba ir pati svarīgākā no daļām.“

„Un ikviena no šim daļām,“ turpināju, „ir kas atsevišķs, atšķirīgs no citām?“

„Jā.“

„Un vai katrai ir savs īpašs uzdevums, tāpat kā sejas daļām? Acis taču nav tas pats, kas ausis,⁵⁰ un uzdevums abām nav viens un tas pats, un arī no pārējām daļām neviena nav tāda pati kā otra ne pēc sava uzdevuma, ne citādā ziņā. Vai tāpat nav atšķirīgas arī tikuma daļas — gan pašas par sevi, gan pēc sava uzdevuma? Vai nav skaidrs, ka tas tā ir, ja tās atbilst mūsu piemēram?“

„Jā, tas tā ir, Sokrat,“ sacīja Protagors.

Uz to es turpināju:

„Tātad neviena no tikuma daļām nelīdzinās citām — ne sapratnei, ne taisnīgumam, ne vīrišķībai, ne apdomībai, ne dievbijībai.“

„Nē,“ teica viņš.

„Tad,“ aicināju, „aplūkosim kopā, kāda ir ikviena no tām. Vispirms jautāsim: vai taisnīgums ir kaut kas noteikts vai nav nekas? Man šķiet, ka ir. Bet tev?“

„Man arī,“ viņš teica.

„Bet, ja kāds man un tev vaicātu: „Pasakiet man, Protagor un Sokrat, — vai tas, ko tikko kā minējāt, taisnīgums, pats ir kas taisnīgs vai netaisnīgs?“ — es viņam atbildētu: „Kas taisnīgs.“ — Bet kā tu spriestu? Tāpat kā es vai citādi?“

„Tāpat kā tu,“ viņš atbildēja.

„Tātad taisnīgums ir tas pats, kas būt taisnīgam,“ es tālāk atbildētu vaicātājam. Un vai tu atbildētu tāpat?“

„Jā,“ viņš teica.

„Ja viņš pēc tam jautātu: „Un jūs apgalvojat, ka eksistē arī dievbijība?“ — mēs, domāju, piekristu.“

„Jā,“ apliecināja viņš.

„Tātad apgalvojat, ka arī tas ir kaut kas noteikts?“ — Vai mēs tam piekristu vai ne?“

„Piekristu,“ viņš teica.

„Un vai šis kaut kas pēc savas dabas, jūsuprāt, ir kas bezdievīgs vai dievbijīgs?“ — Es sašustu par šādu jautājumu un sacītu: „Apklusti, tu! Kas gan cits vēl varētu būt dievbijīgs, ja pati dievbijība nav dievbijīga?“ — Un tu? Vai tu neatbildētu tāpat?“

„Katrā ziņā,“ viņš teica.

„Un ja viņš tad turpinātu un vaicātu: „Kā jūs tikko kā sacijāt? Bet varbūt pārklusijos? Man likās, jūs apgalvojāt, ka tikuma daļas atrodas tādās savstarpējās attiecībās, ka neviena no tām nelidzinās citai.“ — Es viņam uz to teiktu: „Visumā esi pareizi dzirdējis, bet, ja tu domā, ka es to būtu sacījis, tad gan esi pārklusijies, jo tas bija Protagors, kas tā atbildēja, un es tikai jautāju.“ — Un ja viņš tad vaicātu: „Vai tas, ko viņš saka, ir taisnība, Protagor? Vai tas esi tu, kas apgalvo, ka tikuma daļas nelidzinās cita citai? Vai tas ir *tavs* uzskats?“ — Ko tu viņam atbildētu?“

„Man nāktos to atzīt, Sokrat,“ viņš teica.

„Bet ko mēs, to atzinuši, viņam atbildētu, Protagor, ja viņš turpinādams vaicātu: „Tad dievbijība nav tas pats, kas būt taisnīgam, un taisnīgums nav tas pats, kas būt dievbijīgam, bet nozīmē nebūt dievbijīgam? Un dievbijība ir kas tāds, kas nav taisnīgs, tāpat kas netaisnīgs, un taisnīgums — kas bezdievīgs?“ — Ko mēs viņam uz to atbildēsim? Es no savas puses gan teiktu, ka taisnīgums ir kas dievbijīgs un dievbijība — kas taisnīgs. Arī tavā vārdā, ja tu atļautu, es atbildētu tieši tāpat — ka taisnīgums un dievbijība ir vai nu viens un tas pats, vai kas ļoti līdzīgs; nav nekā, kas dievbijībai būtu tik līdzīgs kā taisnīgums un taisnīgumam tik līdzīgs kā dievbijība. Tad paskaties: vai tev pret šādu atbildi kas iebilstams, vai esi tādās pašās domās?“

„Man liekas, Sokrat,“ teica Protagors, „tas tomēr nav tik vienkārši, lai varētu piekrist, ka taisnīgums ir

kas dievbijīgs un dievbijība — kas taisnīgs, bet, manuprāt, te ir kāda atšķirība. Taču kāda tam nozīme?“ viņš sacīja. „Ja vēlies, tad mums taisnīgums lai ir kas dievbijīgs un dievbijība — kas taisnīgs.“

„Ai, nē!“ atteicu. „Man jāpakļauj pārbaudei nevis šis „ja vēlies“ un „ja tev tā šķiet“, bet gan sevi un tevi. Un, kad saku „sevi un tevi“, tad domāju, ka mūsu jautājums vislabāk pārbaudāms, atmetot šo „ja“.“

„Patiešām,“ teica Protagors, „taisnīgums kaut kādā ziņā ir līdzīgs dievbijībai; zināmā mērā jebkura lieta ir līdzīga jebkurai. Arī baltais savā ziņā ir līdzīgs melnajam un cietais — mīkstajam, tāpat visas pārējās lietas, kas šķiet esam viskrasākie pretstati. Arī sejas daļas, par kurām pirmīt sacījām, ka ikvienai esot savs uzdevums un ka neviena neesot līdzīga citai, zināmā mērā ir līdzīgas, līdzinās cita citai. Un tā tu varētu šādā veidā, ja gribētu, pierādīt, ka arī tās visas līdzinās citām. Taču nav pieļaujams dēvēt par līdzīgām tādas lietas, kurām piemīt tikai daļēja līdzība, tāpat — par nelīdzīgām tādas, kurām ir tikai daļēja nelīdzība, lai arī cik nenozīmīgs būtu līdzīgais.“

Tas mani pārsteidza, un es vaicāju Protagoram:

„Vai, tavuprāt, taisnīgums un dievbijība viens pret otru ir tādā attiecībā, ka līdzība būtu tik nenozīmīga?“

„Nē, tā vis gluži nav,“ viņš atbildēja, „bet nav arī tā, kā tu, man šķiet, domā.“

„Labi,“ uz to sacīju. „Tā kā šis jautājums, kā man liekas, tev rada grūtības, tad atstāsim to un aplūkosim kādu citu tavu izteikumu. — Vai eksistē kaut kas tāds, ko tu sauc par neapdomību?“

„Jā,“ viņš teica.

„Un tā tiešais pretstats ir gudrība?“

„Tā man šķiet,“ viņš atbildēja.

„Ja cilvēki rikojas pareizi un sev noderīgā veidā,

D

E

332

vai viņi, tā rikodamies, tavuprāt, ir apdomīgi vai otrādi?“

„Apdomīgi,“ atbildēja Protagors.

B „Un viņi ir apdomīgi ar apdomību?“

„Katrā ziņā.“

„Un tie, kas rikojas nepareizi, rikojas neapdomīgi un, tā rikodamies, nav apdomīgi?“

„Piekrītu,“ viņš teica.

„Un neapdomīga rīcība ir pretstats apdomīgai?“

„Jā,“ viņš teica.

„Un neapdomīga rīcība pamatojas uz neapdomību, apdomīga — uz apdomību?“

Viņš piekrita.

„Un, ja kādas rīcības pamatā ir spēks, tad tā ir spēcīga rīcība, bet, ja vājums — tad vāja?“

Protagors piekrita.

„Un, ja rikojas ātri, tā būs ātra rīcība, ja gausi — tad gausa?“

„Jā,“ teica viņš.

C „Un, ja kas notiek vienā un tai pašā veidā, tad arī cēlonis ir viens un tas pats; ja pretējā, arī cēlonis ir pretējs?“

Viņš piekrita.

„Bet pasaki,“ turpināju, „vai eksistē kas skaists?“

Viņš to atzina.

„Vai tam ir vēl kāds cits pretstats kā vien neglītais?“

„Nē, nav.“

„Un tālāk: vai eksistē kas labs?“

„Jā, eksistē.“

„Vai tam ir vēl kāds cits pretstats kā vien sliktais?“

„Nē, nav.“

„Tālāk: vai eksistē augsta skaņa?“

„Jā,“ viņš teica.

„Un tai taču nav cita pretstata kā vien zema skaņa?“

„Nē, nav,“ viņš teica.

„Tātad,“ sacīju, „pretstatos katram atsevišķam loceklim ir tikai viens pretstats, nevis daudzi?“

Viņš piekrita.

„Tad,“ sacīju, „apkoposim, kur mūsu domas saskaņēja. Vai bijām vienisprātis, ka vienam ir tikai viens pretstats, nevis vairāki?“ D

„Jā, bijām.“

„Un ka pretējas rīcības pamatā ir pretējs cēlonis?“

„Jā,“ viņš teica.

„Un mēs bijām arī vienisprātis par to, ka tas, ko dara neapdomīgi, tiek darīts pretējā veidā tam, ko dara apdomīgi?“

„Jā.“

„Un ka apdomīgas rīcības pamatā ir apdomība, neapdomīgas — neapdomība?“

Viņš piekrita.

„Tātad, ja rīcība ir pretēja, arī tās pamats ir pretējs?“ E

Viņš piekrita.

„Un vienā gadījumā rīcības cēlonis ir apdomība, otrā — neapdomība?“

„Jā.“

„Tātad pretstati?“

„Protams.“

„Un tas tā ir pretēju cēloņu dēļ?“

„Jā.“

„Tātad neapdomība ir pretstats apdomībai?“

„Acīmredzot.“

„Bet vai atceries — mēs pirmīt bijām vienisprātis, ka neapdomība ir pretstats gudrībai?“

Viņš to atzina.

„Un ka viens ir pretstats tikai vienam?“

„Jā.“

„Tad no kura apgalvojuma mums atteikties, 333

Protagor? No tā, ka viens ir pretstats tikai vienam, vai no tā, ka gudriba ir kas cits nekā apdomība, bet abi gan ir tikuma daļas, taču atšķirīgas un ne vien atšķirīgas, bet arī nevienlīdzīgas gan pašas par sevi, gan pēc sava uzdevuma, tāpat kā sejas daļas? Tad no kura lai atsakāmies? Abi kopā taču neizklausās labi — tie nav saskaņīgi, neiet kopā. Un kā lai tie arī būtu saskaņīgi, ja vienam drīkst būt pretstatā tikai viens, ne vairāk, bet, kā izrādās, neapdomībai vienai pašai pretstati ir gan gudriba, gan apdomība? Vai tā ir, Protagor,“ sacīju, „vai kā citādi?“

Protagors piekrita, kaut tikai gaužām negribīgi.

„Tātad apdomība un gudriba būtu viens un tas pats? Arī jau iepriekš taisnīgums un dievbijība mums izrādījās gandrīz viens un tas pats. Taču,“ turpināju es, „nenolaidīsim rokas, Protagor, bet izpētīsim arī vēl pārējo. Vai, tavuprāt, cilvēks, kas rikojas netaisni, rikojas apdomīgi, tā darīdams?“

„Man būtu kauns to atzīt, Sokrat,“ Protagors atbildēja, „kaut arī daudz cilvēku to apgalvo.“

„Vai man tad ar savu argumentāciju vērsties pie viņiem,“ jautāju, „vai pie tevis?“

„Ja tik,“ viņš atbildēja, „tad vispirms tiec skaidrībā ar šo daudzu cilvēku apgalvojumu.“

„Man ir vienalga,“ sacīju, „ja tu man tikai atbildi, vai nu tās būtu tavas domas, vai ne. Man pirmām kārtām svarīgi pārbaudīt pašu jautājumu, bet varbūt sanāks tā, ka pārbaudīs gan mani — vaicātāju, gan atbildētāju.“

D Sākumā Protagors paklirējās, norādīdams, ka jautājums ir sarežģīts, bet galu galā tomēr bija ar mieru atbildēt.

„Tad nu atbildi man no paša izejas punkta,“ sacīju. „Vai tev liekas, ka ir cilvēki, kas, būdami apdomīgi, rikojas netaisni?“

„Lai tā būtu.“

„Un būt apdomīgam,“ turpināju, „tev nozīmē pareizi spriest?“

„Jā.“

„Bet pareizi spriest nozīmē pareizi izplānot savu netaisno rīcību?“

„Lai tā būtu,“ viņš atbildēja.

„Un vai tas notiek tad,⁵¹ kad viņiem, rikojoties netaisni, veicas labi, vai tad, kad slikti?“

„Tad, kad labi.“

„Vai uzskati, ka eksistē kas labs?“

„Jā, uzskatu.“

„Vai labs ir tas,“ turpināju, „kas cilvēkiem noderīgs?“

„Zevs liecinieks,“ teica Protagors, „es uzskatu par labumu arī tādas lietas, kas cilvēkiem nav noderīgas.“

E

Te man likās, ka Protagors jau ir aizkaitināts un satraukts un gatavs atbildēt kareivīgi, un, manīdams viņa noskaņojumu, kļuva piesardzīgs un klusu vaicāju:

„Vai tu domā tādas lietas, Protagor, kas nav noderīgas nevienam cilvēkam, vai tādas, kas vispār nav noderīgas? Vai uzskati par labām arī tādas lietas?“

334

„Nekādā ziņā,“ viņš atbildēja. „Bet es zinu daudz ko, kas cilvēkiem nav noderīgs, — ēdienus, dzērienus, zāles un vēl neskaitāmas citas lietas, un arī tādas, kas viņiem noderīgas. Ir arī tādas lietas, kas cilvēkiem nav ne noderīgas, ne nenoderīgas, bet ir noderīgas zirgiem, citas — tikai liellopiem, citas — suņiem, vēl citas, kas nav noderīgas nevienam no tiem, bet ir noderīgas kokiem. Un dažas ir gan labas koka saknēm, bet kaitīgas dzinumiem. Piemēram, visu augu saknēm laba lieta ir mēsli, ar kuriem tās apliek, bet, ja tev ienāktu prātā tos uzvest virsū asniem un jaunām atvasītēm, tie visu pazudinās. Arī eļļa visiem augiem ir ārkārtīgi kaitīga un

B

augstākajā mērā postīga visu dzīvnieku matiem, taču nav kaitīga cilvēka matiem, uz kuriem, tāpat kā uz visu ķermeni, tā iedarbojas labvēlīgi. Labums ir kaut kas tik daudzveidīgs un vispusīgs, ka arī cilvēka gadījumā

C viena un tā pati lieta dara labu viņa ārējām daļām, bet iekšējām nodara milzīgu ļaunumu. Tāpēc arī visi ārsti aizliedz saviem slimniekiem lietot eļļu, izņemot pavisam niecīgā devā — vienīgi tik daudz, lai apslāpētu ēdienu un to piedevu ožai nepatikamo smaku.“

Kad Protagors to bija pateicis, klātesošie skaļi pauda savu sajūsmu par to, cik skaisti viņš runā. Un es sacīju:

D „Protagor, es piederu pie aizmāršīgajiem cilvēkiem un, ja kāds ar mani gari runā, aizmirstu, par ko īsti ir runa. Ja es būtu pakurls, tu, ja gribētu ar mani sarunāties, uzskatītu par vajadzīgu runāt skaļāk nekā ar citiem. Tāpat arī šobrīd, kad tev ir darišana ar aizmāršīgu cilvēku, sadali savas atbildes un padari tās īsākas, lai es varētu tev sekot.“

„Kā tas jāsaprot, ka liec man atbildēt īsi? Vai man,“ viņš jautāja, „atbildēt īsāk nekā vajag?“

„Nē, nekādā gadījumā,“ atbildēju.

„Tātad tik, cik vajag?“ viņš vaicāja.

E „Jā,“ atbildēju.

„Tad vai lai atbildu tik, cik liekas vajadzīgs man, vai tik, cik tev?“

„Esmu dzirdējis,“ atbildēju, „ka proti, ja gribi, par vienu un to pašu gan runāt pats, gan iemācīt citiem

335 runāt tik ilgi, ka viela nekad neizsīkst, bet arī tik īsi, ka neviens nevar tevi pārspēt īsumā. Ja nu gribi sarunāties ar mani, tad gan liec lietā otro runāšanas veidu — īsumu.“

„Sokrat,“ uz to sacīja Protagors, „esmu jau ar daudziem cilvēkiem stājies runas sacensībā, un, ja es rikotos, kā tu no manis prasi, un sarunu risinātu tā,

kā liek mans pretinieks, es nebūtu pārāks par jebkuru citu, nedz Protagora vārds būtu pazīstams grieķu tautā.“

Es sapratu, ka viņš ar savām iepriekšējām atbildēm pats nav apmierināts un, turpinādams sarunu, negribēs no laba prāta atbildēt uz jautājumiem. Tāpēc pārlicībā, ka man vairs nav ko darīt šajā sanāksmē, saciju:

„Arī es neuzstāju, Protagor, ka mūsu sarunai jānotiek pretēji taviem uzskatiem. Bet es piedalīšos tikai tādā gadījumā, ja tu būtu ar mieru to risināt tā, lai es varētu sekot. Par tevi stāsta un arī tu pats apgalvo, ka esi spējīgs disputēt gan ar garām runām, gan īsām replikām, — tu taču esi gudrs vīrs. Bet es netieku galā ar šiem garumiem, kaut arī gribētu būt uz to spējīgs. Tev, kam ir pa spēkam kā viens, tā otrs, vajadzētu mums piekāpties, lai saruna varētu notikt. Taču tu to nevēlies, bet man ir kādas darišanas un nevaru gaidīt, kamēr stiepsi garumā savas runas, jo man jāiet projām. Tad nu eju, kaut gan varbūt ne bez patikas klausītos tevī.“

Ar šiem vārdiem cēlos kājās, lai dotos projām. Bet, kamēr vēl cēlos, Kallijs ar labo roku satvēra manējo un ar kreiso ieķērās šajā manā apmetnī un teica:

„Mēs nelaidīsim tevi, Sokrat! Ja aiziesi, mūsu sarunas vairs neraisīsies tik labi. Es tevi lūdzu: paliec pie mums, jo nav nekas patīkamāks kā klausīties tavā sarunā ar Protagoru. Tad izdari mums visiem šo pakalpojumu.“

Un es — biju jau piecēlies, lai aizietu, — saciju:

„Hiponika dēls, es vienmēr apbrīnoju tavu mīlestību uz gudrību un arī šobrīd cildinu to un cienu. Tāpēc es labprāt izdarītu tev pa prātam, ja tu lūgtu man kaut ko tādu, ko es spētu. Taču nu ir tā, it kā tu man lūgtu turēties līdzī himērietim Krisonam⁵²,

336 skrējējam spēku pilnbriedā, vai sacensties ar kādu no gargabalniekiem vai dienasskrējējiem⁵³ un neatpalikt no viņiem. Es tev tad sacītu, ka pats vēl vairāk, nekā no manis gaidi tu, vēlētos tikt līdzī šiem skrējējiem, taču neesmu uz to spējīgs. Bet, ja tu katrā ziņā gribi redzēt skrienam līdzās mani un Krišonu, tad palūdz, lai viņš nokāpj no saviem augstumiem: es nu reiz nespēju skriet ātri, bet viņš māk skriet lēnām. Un, ja vēlies dzirdēt mani un Protagoru, tad palūdz viņu, lai viņš man arī tagad atbild tāpat, kā atbildēja sākumā, — īsi un vienīgi

B to, ko prasa pats jautājums. Ja ne — tad kas tā būs par sarunu? Es vismaz domāju, ka tās ir atšķirīgas lietas — diskutēt savā starpā un teikt publiskas runas.“

„Bet raugi, Sokrat,“ sacīja Kallijs, „manuprāt, Protagoram ir taisnība, kad viņš prasa, lai viņam būtu ļauts runāt tā, kā grib, un tāpat tev, kā tu gribi.“

Te iejaucās Alkibiads un sacīja:

„Nē, tas nav korekti, Kallij! Sokrats taču atzīst, ka viņam ar garajām runām nav pa ceļam un ka šai ziņā Protagors ir pārāks, bet, kas attiecas uz prasmi risināt

C sarunu un uzdot jautājumus un atbildēt, es brīnītos, ja viņš te jēlkādam piekāptos. Un, ja arī Protagors atzīst, ka sarunas risināšanā netiek Sokratam līdzī, tad Sokrats ir gandarīts. Bet, ja viņš to apstrīd, tad lai diskutē jautājumu un atbilžu veidā, nevis, pēc katra jautājuma nobīdīdams malā argumentus un atsacīdamies dot pamatojumu, izvērš plašu runu un to stiepj garumā, līdz

D lielākā daļa klausītāju jau aizmirsusi, par ko vispār ir runa. Sokrats jau nu neaizmirsīs — par to galvoju; viņš tikai joko, sacīdams, ka ir aizmāršīgs. Manuprāt, Sokrata priekšlikums ir taisnīgāks: lai ikviens atklāti izsaka savas domas.“

Pēc Alkibiada, ja nemaldos, vārdu ņēma Kritijs:

„Prodik un Hipij! Kallijs, man šķiet, ir Protagora

pusē, bet Alkibiads allaž noskaņots kareivīgi, lai pie kā E
arī ķertos. Taču mums nevajag stridiņā nostāties ne
Sokrata, ne Protagora pusē, bet gan kopīgi abus lūgt,
lai neaprauj diskusiju pusceļā.“

Uz šiem vārdiem atsaucās Prodikss⁵⁴. 337

„Tu, manuprāt, runāji lieliski, Kritij,“ viņš teica.
„Tiem, kas ir klāt šādās diskusijās, jābūt abu sarunas
partneru kopīgiem⁵⁵, bet ne vienlīdzīgiem klausītājiem.
Tas nav viens un tas pats: ir kopīgi jā klausās abos, taču
tie nav jāvērtē vienlīdzīgi — gudrākais vērtējams aug-
stāk nekā mazāk zinīgais. Arī es no savas puses aicinu
jūs, Protagor un Sokrat, būt piekāpīgiem otra priekšā
un par attiecīgajiem jautājumiem diskutēt, nevis ķildoties, jo draugi ar draugiem labvēlībā diskutē, bet ķildojas
pretinieki un ienaidnieki. Tādā kārtā mums sanāktu
lieliska diskusija un jūs, runātāji, izpelnītos mūsu —
klausītāju atzinību, nevis uzslavu: atzinība dzimst klau-
sītāju dvēselēs bez kāda viltus, bet uzslava bieži tiek
pausta vārdos, kas neatbilst melīgu cilvēku patiesajām
domām. Savukārt mēs, klausītāji, gūsim vislielāko
prieku, nevis baudu: prieku gūst cilvēks, kas ko mācās C
un tikai ar domas palīdzību kļūst līdzdalīgs sapratnē,
baudu — tas, kas ko ēd vai pieredz ko citu patikamu
vienīgi ar miesas starpniecību.“

Šos Prodika vārdus daudzi no klātesošajiem uzņēma
ar dzīvu piekrišanu.

Pēc Prodika runāja gudrais Hipijs.

„Vīri, kas esat še klāt,“ viņš teica, „es uzskatu, ka jūs
visi esat radinieki un tuvinieki un vienas valsts pilsoņi
pēc dabas, nevis pēc likuma, jo līdzīgais līdzīgam ir
radniecīgs pēc dabas, bet likums, cilvēku tirāns, daudz D
ko panāk vardarbīgi pretēji dabai.⁵⁶ Tas taču būtu
kauns, ja mēs, kas zinām lietu dabu, gudrākie no
grieķu vīriem, kas tieši tāpēc sanākuši visas Grieķijas

gudrības svētnīcā, turklāt šis pilsētas dižākajā un laimīgākajā mājā, — ja mēs neparādītu nekā šāda goda cienīga, bet tikai stridētos cits ar citu kā pēdīgie cilvēki.

E Tad lūdzu jūs un iesaku jums, Protagor un Sokrat, ar mūsu starpniecību nākt viens otram pretī. Tev, Sokrat, nevajag pārāk tiekties pēc tāda diskusijas veida, kam

338 piemīt skopa, pārmērīgi īsa izteiksme, ja tas Protagoram ir nepatīkami; nē, atlaid grožus un ļauj vaļu runām, lai tās parādās mūsu priekšā jo spožākas un cienīgākas. Savukārt Protagoram nevajag uzvilkt visas buras un, izmantojot ceļavēju, laisties projām atklātajā runu jūrā un pazaudēt no acīm zemi. Jums abiem vajadzētu iet kādu vidusceļu. Tad dariet tā un uzklausiet manu padomu: izraugieties sacikstes tiesnesi, uzraugu un

B priekšsēdi, kas uzmanīs, lai jūs abi savu runu apjomā ievērotu pienācīgo mēru.“

Šis priekšlikums klātesošajiem bija pa prātam, un visi pauda savu atzinību. Kallijs teica, ka nelaidīšot mani projām, un viņi aicināja ievēlēt vadītāju. Es atzīmēju, ka diskusijai ievēlēt šķirēju būtu kauna lieta. „Ja ievēlētais ir nevērtīgāks par mums,“ sacīju, „tad nebūtu pareizi, ka nevērtīgākais vada vērtīgākos, bet, ja vienlīdzīgs, tas tāpat nebūtu pareizi, jo vienlīdzīgais būs arī savā rīcībā ar mums vienlīdzīgs, tā ka ievēlēt viņu būtu lieki. Bet

C varbūt ievēlēsīt kādu, kas ir pārāks par mums. Taču patiesībā, domāju, nemaz nav iespējams ievēlēt kādu, kas būtu gudrāks par šo mūsu Protagoru. Un, ja ievēlēsīt vīru, kas necik nav labāks, bet ko tomēr pasludināsīt par tādu, tad arī tas būs apkaunojums Protagoram — ka viņam, it kā viņš būtu kaut kāds nieciņš cilvēciņš, ievēlēsīt vadītāju; kas attiecas uz mani, tad man tas ir vienalga. Bet es ierosīnu šādu kārtību, lai mūsu saruna un diskusija notiktu, kā jūs to vēlaties: ja Protagors atsakās

D atbildēt, tad lai viņš jautā un es atbildēšu un reizē

centišos viņam parādīt, kā atbildētājam, manuprāt, jāatbild uz jautājumiem. Un, kad būšu atbildējis uz visiem jautājumiem, kurus vien viņam gribēsies uzdot, tad lai viņš savukārt līdzīgā veidā atbild uz manējiem. Bet, ja rādisies, ka viņš nav noskaņots atbildēt tieši uz uzdoto jautājumu, tad mēs — es un jūs — viņu kopīgi lūgšim, tāpat kā lūdzāt mani, neizjaukt mūsu sarunu. Un tālab nav vajadzīgs nekāds atsevišķs vadītājs, bet jūs visi kopā pildīsiet vadītāja uzdevumu.“

E

Visi nosprieda, ka tā arī jādara. Kaut arī Protagoram tas nepavisam nebija pa prātam, viņš tomēr bija spiests piekrist tam, ka uzdos jautājumus un, kad būs pietiekami jautājis, savukārt pakļausies jautājumiem un dos uz tiem īsas atbildes.

Protagors sāka jautāt apmēram šādi:

„Es uzskatu, Sokrat, ka cilvēka izglītībai pats svarīgākais ir pamatīgi zināt dzejnieku darbus, tas ir, būt spējīgam saprast dzejnieku sacerējumus un spriest par to stiprajām un vājajām pusēm, mācēt tās izšķirt un, ja kāds ko jautā, sniegt paskaidrojumus. Arī tagad mans jautājums gan attieksies uz to pašu problēmu, kuru mēs abi pašlaik iztirzājam, — uz tikumu, bet tā tiks pārcelta uz dzeju. Tā arī būs vienīgā atšķirība.“

339

Simonids kaut kur saka Skopadam, tesālieša Kreonta dēlam:⁵⁷

Kļūt par cilvēku labu patiesi gan grūti —
Tādu, kam teicami darbojas kājas un rokas un prāts
Un kas vispār bez trūkumiem būtu.

B

Vai tu pazīsti šo dziesmu, vai man tev to noskaidrīt visu?“

Es atbildēju:

„Tas nav vajadzīgs — pazīstu to un esmu ar šo dziesmu visai nopietni nodarbojies.“

„Tas ir labi,“ viņš sacīja. „Un vai tu uzskati to par izdevušos un pareizu vai ne?“

„Par ļoti izdevušos un pareizu,“ atbildēja.

„Un vai, tavuprāt, tas ir labi, ja dzejnieks runā pats sev pretī?“

„Nē, tas nav labi,“ sacīju.

„Tad ielūkojies ciešāk,“ viņš teica.

C „Esmu to pietiekami izpētījis, mans labais.“

„Tātad zini,“ viņš teica, „ka dziesmas turpinājumā dzejnieks saka apmēram šā:

Nešķiet īsti pareizs man Pitaka⁵⁸ teiciens,
Lai cik gudrs bij cilvēks, kas to ir bildis:
Krietnam būt, viņš sacīja, esot grūti.

Vai tu mani, ka viena un tā pati persona saka gan to, gan iepriekš minēto?“

„Es to zinu,“ atbildēja.

„Kā tev liekas: vai abas vietas ir saskanīgas?“

„Man vismaz šķiet, ka ir,“ — un reizē nobijos, ka viņam varbūt ir taisnība. „Bet vai tad tev šķiet citādi?“ vaicāju.

D „Kā gan man varētu šķist, ka cilvēks, kas sacījis kā vienu, tā otru, ir saskaņā pats ar sevi? Vispirms viņš apgalvo, ka patiesi ir grūti kļūt par labu cilvēku, bet mazliet vēlāk tai pašā dzejoli to jau ir aizmirsis un peļ Pitaku, kas saka to pašu, ko viņš, proti, ka ir grūti būt krietnam, un norāda, ka nepieņem šo dzejnieka domu, ko arī pats ir paudis. Un, ja viņš peļ otru, kas saka to pašu, ko viņš, tad ir skaidrs, ka peļ pats sevi. Līdz ar to nepareizs ir vai nu viens, vai otrs apgalvojums.“

E Ar šo izklāstu Protagors izpelnījās daudzu klausītāju skaļu piekrišanu. Un man, kad viņš to bija sacījis un pārējie sacēla troksni, vispirms kļuva tumšs gar acīm un noreiba galva, it kā būtu saņēmis belzienu no

pamatīga dūru cīkstoņa; tad — saku tev⁵⁹ taisnību: lai iegūtu laiku un apsvērtu, ko īsti domā dzejnieks, — pavērsos pret Prodiku un uzrunāju viņu.

„Prodik,“ saciju, „Simonids taču ir tavs novadnieks;⁶⁰ tavs pienākums viņam palīdzēt. Tāpēc domāju aicināt tevi palīgos, kā, pēc Homēra, Skamandrs, kad viņam nāca virsū Ahillejs, aicināja palīgā Simoentu, sacīdams:

Simoent, brāli mans miļais, lai savaldām abi šā vīra Spēku!⁶¹

Tāpat arī saucu tevi palīgā, lai Protagors neiznīcina Simonidu. Lai attaisnotu Simonidu, ir nepieciešama tava smalkā prasme, ar kuru tu izšķir „gribēt“ un „kārot“ kā atšķirīgus jēdzienus un kura tev arī nupat deva iespēju pateikt daudz skaista. Tad apsver arī tagad, vai esi ar mani vienisprātis. Proti: man nešķiet, ka Simonids runā pats sev pretī. Bet tu, Prodik, pasaki vispirms savas domas: vai, tavuprāt, „kļūt“ ir tas pats, kas „būt“, vai kas atšķirīgs?“

„Kas atšķirīgs, Zevs liecinieks!“ atbildēja Prodiks.

„Vai Simonids pirmajās vārsnās,“ turpināju, „nav izteicis paša domas, ka kļūt par labu cilvēku patiesi esot grūti?“

„Tev taisnība,“ atbildēja Prodiks.

„Un viņš peļ Pitaku,“ turpināju, „nevis par to, ka tas, pēc Protagora domām, saka to pašu, ko viņš, bet gan par to, ka saka ko citu. Pitaks taču sacīja, ka nevis grūti *kļūt* par krietnu vīru, kā domā Simonids, bet ka ir grūti tādām *būt*. Un „būt“ un „kļūt“, Protagor, nav viens un tas pats, kā apliecina mūsu Prodiks. Bet, ja „būt“ un „kļūt“ nav viens un tas pats, tad Simonids arī nerunā pats sev pretī. Un varbūt mūsu Prodiks un daudzi citi līdz ar Hēsiodu teiktu, ka ir grūti kļūt labam, jo tikumam priekšā dievi nolikuši sviedrus, bet,

kad sasniegta virsotne, tad viegli to saglabāt, kaut bijis grūti to iegūt.⁶²

Prodiks, to noklausījies, mani uzteica, bet Protagors sacīja:

„Tavs attaisnojums, Sokrat, ir vēl kļūdaināks nekā tas, ko gribi attaisnot.“

E „Tad, liekas, esmu sastrādājis ko nejauku, Protagor,“ sacīju uz to. „Esmu kā tāds smieklīgs ārsts: ārstēdams padaru kaiti ļaunāku.“

„Jā, tā tas ir,“ piekrita Protagors.

„Bet kāpēc?“

„Tā būtu liela ignorance no dzejnieka puses,“ viņš atbildēja, „ja viņš apgalvotu, ka saglabāt tikumu ir tik vienkārši: tas, kā uzskata visi cilvēki, ir pats grūtākais.“

Tad es teicu:

341 „Cik veiksmīgi, Zevs liecinieks, ka mūsu diskusijā te gadījies Prodiks! Prodika gudriba⁶³, Protagor, patiešām varētu būt kas dievišķs un sens — vai nu no Simonida, vai vēl senākiem laikiem. Bet tu, būdams tik zinīgs daudzās citās jomās, šajā acimredzot esi nezinīgs — atšķirībā no manis, kas to pārzina tāpēc, ka esmu šā mūsu Prodika skolnieks.⁶⁴ Un tagad, man šķiet, tu nesa-proti, ka Simonids vārdu „grūti“, iespējams, nelieto tādā pašā nozīmē kā tu. Tas ir līdzīgi tam, kā mūsu Prodiks sakarā ar vārdu „briesmīgs“ mani bar ikreiz, kad, cildinādams tevi vai kādu citu, saku, piemēram,

B „Protagors ir briesmīgi gudrs vīrs“. Tad viņš jautā, vai man neesot kauna saukt ko labu par briesmīgu, jo briesmīgais, saka viņš, ir kas slikts. Neviens taču attiecīgajos gadījumos nesakot „briesmīga bagātība“ vai „briesmīgs miers“, vai „briesmīga veselība“, bet gan runājot par briesmīgu slimību, briesmīgu karu un briesmīgu nabadzību, jo briesmīgais esot kas slikts. Tad varbūt keosieši un Simonids ar vārdu „grūti“ saprot vai

nu ko sliktu, vai ko citu, ko tu nesaproti. Pajautāsim Prodikam — mums taču ir pamats par Simonida valodu pavaicāt tieši viņam.⁶⁵

Ko Simonids sapratis ar „grūti“, Prodik?“

C

„Ko sliktu,“ atbildēja viņš.

„Tāpēc, Prodik,“ turpināju, „viņš arī peļ Pitaku, kas saka, ka ir grūti būt krietnam, it kā būtu dzirdējis viņu sakām, ka ir slikti būt krietnam.“

„Bet ko gan citu, tavuprāt, Simonids ar to ir domājis, Sokrat? Viņš kritizē Pitaku par to, ka tas, būdams lesbietis un uzaudzināts barbariskā dialektā,⁶⁶ nav pratis pareizi izšķirt vārdus.“

„Tad tu dzirdi, Protagor, ko domā Prodiks. Vai tev uz to kas sakāms?“

D

„Tas nepavisam nav tā, Prodik,“ atbildēja Protagors. „Es skaidri zinu, ka arī Simonids ar „grūti“ sapratis to pašu, ko mēs pārējie, proti, nevis ko sliktu, bet to, kas nav viegli un sasniedzams tikai ar lieliem pūliņiem.“

„Arī es domāju, Protagor,“ sacīju, „ka Simonids to tā saprot, un arī Prodiks to zina. Viņš tikai joko un, liekas, grib tevi pārbaudīt, vai būsi spējīgs aizstāvēt savu viedokli. Ka Simonids ar „grūti“ nesaprot „slikti“, to uzreiz spilgti pierāda nākamā frāze. Viņš saka —

E

Dievam vien šī velte ir dota.

Viņš noteikti negrib sacīt, ka ir slikti būt krietnam, jo turpinādams norāda, ka šī velte dota vienīgi dievam, un piešķir to vienīgi dievam. Citādi Prodiks Simonidu nosauktu par nekauņu un nepavisam ne par keosieti.⁶⁷ Ko Simonids, manuprāt, domā ar šo dziesmu, labprāt izklāstīšu tev, ja gribi pārbaudīt, kā ir ar manām zināšanām dzejas jomā, kā tu to dēvē.⁶⁸ Bet, ja vēlies, klausīšos tevī.“

342

Kad Protagors dzirdēja šos manus vārdus, viņš teica:

„Kā *tu* vēlies, Sokrat.“ Un Prodiķis ar Hipiju ņēmās mani uzstājīgi pierunāt un tāpat pārējie.

„Tad nu mēģināšu,“ iesāku, „jums izklāstīt savas domas par šo dziesmu.

B Filozofijas vissenākā mājvieta visā Grieķijā ir Krētā un Lakedaimonā, kur tā arī visvairāk sakuplojusi, un tur arī sastopams vislielākais sofistu skaits.⁶⁹ Bet viņi to noliedz un izliekas nemācīti, lai nekļūtu redzams, ka viņi gudrībā pārspēj pārējos grieķus, līdzīgi sofistiem, par kuriem runāja Protagors, un lai šķistu, ka viņi ir pārāki ar savu kaujas prasmi un drosmi, jo viņi domā, ka, citiem uzzinot, kur slēpjas viņu pārākums, visi metīsies uz to pašu — uz gudrību. Un tā nu viņi, slēpdami īstenību, apveduši ap stūri lakoniešu sekotājus citās valstīs, un šie, atdarinādami viņus, sadauza cits citam ausis, apsien sev rokas ar siksnām,⁷⁰ aizraujas ar
 C fiziskajiem vingrinājumiem un valkā īsus apmetņus, it kā tieši ar to lakedaimonieši būtu pārāki par citiem grieķiem. Un lakedaimonieši, kad viņi grib netraucēti saieties ar pašmāju sofistiem un viņiem apnicis to darīt slepus, padzen svešzemniekus — gan savus atdarinātājus, gan pārējos, kas uzturas pie viņiem, un tad tiekas ar sofistiem, svešzemniekiem nezinot. Viņi arī, tāpat kā
 D krētieši, neļauj nevienam jaunajam cilvēkam uzmeklēt citas valstis, lai tie neaizmirstu, ko viņi paši tiem māca. Un šajās valstīs ir ne vien vīrieši, kas lepojas ar savu izglītību, bet arī sievietes.

E Ka saku taisnību un ka lakedaimoniešiem ir teicama izglītība filozofijā un vārda mākslā, to varat uzzināt šādā veidā. Ja kāds grib ielaisties sarunā ar kaut vai visnenožīmīgāko lakedaimonieti, viņš to vispirms vērtēs kā cilvēku ar trūcīgu valodu, bet, kad sarunā paveras iespēja, šis pēkšņi, kā prasmīgs šķēpraidis, izmet kādu trāpīgu, īsu un spēcīgu piezīmi, kas sarunas

partneri nostāda maza bērna lomā. Daži cilvēki kā mūsdienās, tā senlaikos ir atzinuši, ka atdarināt lakoniešus⁷¹ nozīmē daudz lielākā mērā tiekties pēc gudribas nekā pēc fiziskajiem vingrinājumiem, jo sapratuši, ka spēja izteikt šādas piezīmes piemīt vienīgi augsti izglītotam cilvēkam. Pie tādiem piederēja gan milētiētis Talēts, gan mitilēniētis Pitaks, gan priēniētis Biants, gan mūsu Solons, gan lindietis Kleobūls, gan hēniētis Misons, un kā septīto viņu vidū min lakedaimonieti Hilonu.⁷² Viņi visi bija lakedaimoniešu izglītības apbrīnotāji, cienītāji un sekotāji, un, ka viņu gudriba bijusi tieši tāda rakstura, to var saprast pēc tā, ka ikviens no viņiem ir bildis šādus piemīņas cienīgus teicienus. Viņi sanāca kopā un kā savas gudribas pirmās veltes Apollonam uzrakstīja viņa Delfu templī visu cildinātos izteikumus — „Pazīsti pats sevi“ un „Nekā pāri mēram!“⁷³

Kālab to saku? Lai parādītu, ka senlaiku cilvēku filozofijai piemītis tāds lakonisks⁷⁴ īsums. Privātajā aprītē bijis arī šis augsti vērtētais Pitaka teiciens: „Ir grūti būt krietnam.“ Tad Simonids, godkāri tiekdamijs pēc gudribas slavas, saprata, ka, sakaudams šo teicienu it kā slavenu atlētu un to pārspēdams, viņš arī pats iemantos slavu tālaika cilvēkos. Tātad pret šo teicienu un ar nolūku viltīgā kārtā mazināt tā nozīmīgumu ir sacerēta visa šī dziesma — tā man liekas.

Tad aplūkosim to visi kopā un paskatīsimies, vai man ir taisnība. Jau pats dziesmas sākums izrādītos bezjēdzīgs, ja dzejnieks gribējis tikai sacīt, ka ir grūti kļūt par labu vīru, un tad vēl pielicis klāt šo „gan“. Šis vārds taču būtu iesprausts bez jebkāda pamata, ja vien nepieņem, ka Simonids polemizēdams vērsas pret Pitaka teicienu: Pitakam apgalvojot, ka ir grūti būt krietnam, viņš, to apstrīdēdams, saka: „Nē, bet gan

- grūti *kļūt* par labu cilvēku, Pitak, ir *patiesi grūti*, nevis par *patiesi labu*.“ Viņš to „patiesību“ nepiemin tādā
- E nozīmē, it kā būtu cilvēki, kas ir patiesi labi, un citi, kas ir gan labi, bet ne patiesi labi. Tas taču izklausītos muļķīgi un nebūtu Simonida garā. Jāpieņem, ka „patiesi“ dziesmā ir pārstatīts, un jāiedomājas, ka pats Pitaks bilst savu teicienu un Simonids viņam atbild. Viens saka: „Ir grūti, cilvēki, būt krietnam,“ — bet otrs
- 344 atbild: „Tev nav taisnība, Pitak: nevis *būt*, bet gan *kļūt* par labu cilvēku, kam teicami darbojas rokas un kājas un prāts un kas vispār bez trūkumiem būtu, patiesi gan grūti.“ Tādējādi kļūst redzams, ka šis „gan“ ir iesprausts ar noteiktu nodomu un ka vārds „patiesi“ ieņem savu pareizo vietu. Viss tālākais apliecina šīs uz-
tveres pareizumu. Daudz ko varētu pateikt par ikvienu
- B šīs dziesmas vietu, lai parādītu, cik labi tā sarakstīta — tā izceļas ar ļoti smalku gaumi un rūpīgu apdari. Taču to šādā veidā iztīrīt prasītu pārāk daudz laika. Aplūkosim tikai tās vispārīgo raksturu un nolūku, kas pirmām kārtām ir Pitaka teiciena atspēkojums visas dziesmas garumā.

- Mazliet tālāk Simonids saka, it kā izvērsdams savu argumentāciju: kļūt par labu cilvēku gan ir patiesi grūti, bet tomēr iespējams uz zināmu laiku; taču tam,
- C kas par tādu kļuvis, palikt šādā stāvoklī un *būt* labam, kā saki, Pitak, nav iespējams un nav cilvēkam dots; šī velte pieder tikai dievībai.

Taču cilvēks, ko satriec neuzveicama liksta,
Vispār nevar citādāks būt kā vien slikts.

Kuru tad satriec neuzveicama liksta, vadot kuģi? Skaidrs, ka ne jau nelietpratēju, jo tas jau tāpat ik miņu brīdi ir satriekts. Tāpat kā nevar nogāzt zemē guļošu cilvēku, bet gan kājās stāvošu — vienīgi to var nogāzt,

guļošu ne —, tā arī neuzveicama liksta var notriekt D
 cīnīties spējīgo, nevis to, kas vispār nav spējīgs cīnīties.
 Tā pēkšņa liela vētra var padarīt stūresvīru nespējīgu
 rīkoties, nelabvēlīgi laika apstākļi — zemkopi, un tas
 pats var notikt ar ārstu. Arī krietnam vīram iespējams
 kļūt sliktam, kā to šādiem vārdiem apliecina cits
 dzejnieks:

Labais cilvēks mēdz reizēm būt nekrietns,
 bet citreiz cildens.⁷⁵

Sliktais turpretim nevar *kļūt* slikts, jo neizbēgami tāds E
 ir vienmēr. Tātad, ja cīnītiespējīgo, gudro un labo
 cilvēku notriec neuzveicama liksta, tad viņam nav citas
 iespējas kā vien būt sliktam. Tu, Pitak, apgalvo, ka ir
 grūti būt krietnam, bet īstenībā ir grūti *kļūt* tādām,
 tomēr iespējams, taču *būt* krietnam ir neiespējami:

Labs ir ikviens, kas rīkojas labi,
 Slikts turpretī, kas slikti.⁷⁶

Kāda labā rīcība sekmē lasīšanas un rakstīšanas 345
 prasmi un padara cilvēku šai ziņā labu? Skaidrs, ka lasī-
 šanas un rakstīšanas apgūšana. Un kāda labā rīcība
 izveido labu ārstu? Skaidrs, ka slimnieku aprūpes apgū-
 šana. „Slikts turpretī, kas slikti.“ Un kurš varētu kļūt
 par sliktu ārstu? Skaidrs, ka tas, kas, pirmkārt, vispār ir
 ārsts un, otrkārt, labs ārsts; tāds varētu arī kļūt par
 sliktu ārstu. Taču mēs, nelietpratēji dziedniecībā, nekad
 nevarētu ar sliktu rīcību kļūt nedz par ārstiem, nedz
 celtniekiem, nedz par ko citu tamlīdzīgu. Un tas, kas ar B
 sliktu rīcību vispār nevarētu kļūt par ārstu, acīmred-
 dzami arī nevarētu kļūt par sliktu ārstu. Tā arī labais
 cilvēks varētu kādreiz kļūt slikts vai nu no vecuma, vai
 pārpūles, vai slimības, vai kādas nejaušības dēļ;⁷⁷ tas
 taču arī ir vienīgais ļaunums — zaudēt zināšanu. Bet

- sliktais cilvēks nekad nevar kļūt slikts, jo tāds jau ir vienmēr un viņam, lai kļūtu slikts, vispirms jābūt kļuvušam labam.

- C Tādējādi arī no šīs dziesmas vietas izriet, ka nav iespējams būt labam cilvēkam, tas ir, būt pastāvīgi labam, taču iespējams *kļūt* labam, un tas pats cilvēks var kļūt arī slikts.

Bet visilgāk ir labākie tie, ko mīl dievi.

Tas viss ir vērsts pret Pitaku, un to vēl skaidrāk parāda nākamās vārsmas, kur Simonids saka:

Tāpēc negribu tiekties pēc tā, ko sasniegt
 Vispār iespējams nav, nedz lolot cerības tukšas,
 Šķiezdams laiku, kas atvēlēts mūžam, lai atrastu
 Vīru, kas visādā ziņā bez vainas, to vidū,
 Plašā zeme ar saviem augļiem ko baro.
 Ja tomēr izdosies atrast, jums ziņošu tūdaļ.

- D Tā viņš saka. Un tikpat sparīgi Simonids uzbrūk Pitaka teicienam visas dziesmas garumā:

Mīlu un cildinu visus
 Brīvuprāt kas neko kaunpilnu
 Nedara. Bet ar to, kas ir nolemts,
 Pat necinās dievi.

- E Arī tas ir vērsts pret to pašu teicienu. Simonids taču nebija tik neizglītots, lai sacītu, ka cildina ikvienu, kas nedara brīvuprāt neko sliktu, it kā būtu arī tādi, kas dara ko sliktu brīvuprāt. Esmu gandrīz pārliecināts — neviens pats no gudrajiem vīriem neuzskata, ka jēlkāds brīvuprāt rikojas netaisni vai brīvuprāt dara ko apkaunojošu un sliktu; viņi ļoti labi zina, ka visi, kas rikojas apkaunojoši un slikti, to dara negribot. Un arī Simonids nepasludina sevi par to cilvēku cildinātāju,

kuri brīvuprāt nedara neko sliktu, bet to „brīvuprāt“ viņš attiecina uz sevi pašu.⁷⁸ Proti, viņš uzskatījis, ka labi audzināts un izglītots cilvēks nereti piespiež sevi būt draugos ar kādu un viņu slavēt, kā tas bieži notiek, kad, piemēram, gadās netikama māte vai tēvs, vai dzimtā zeme, vai kas tamlīdzīgs. Ja kaut kas tāds atgadās sliktiem cilvēkiem, tie uz vecāku vai dzimtās zemes nekrietnumu raugoties ar zināmu patiku, pašādami norādot uz to un nosodot, lai citi viņiem nepārmestu nevērību pret savējiem un viņus par to nepeltu; viņi pulgojot tos asāk, nekā tie pelnījuši, un neizbēgamo naidu vairojot ar pašu rosinātu. Labie cilvēki turpretī slēpjot to visu un piespiežot sevi cildināt viņus un, ja pieredzētas pārestības dēļ ir dusmīgi uz vecākiem vai dzimto zemi, tad cenšoties mierināt sevi un izlīgt un ar varēm liekot sev mīlēt un uzslavēt savējos. Arī Simonids, manuprāt, apzinājies, ka ne reizi vien slavinājis un daudzinajis tirānu vai kādu citu — ne jau brīvuprāt, bet būdams spiests. To viņš saka arī Pitakam: es nepeļu Pitaku tāpēc, ka esmu pašātkārs, jo

Man pilnīgi pietiek,
 Ja kāds nav ļauns, pārāk neveikls un zina
 To, kas taisnīgs un noderīgs valstij, —
 Vesela saprāta cilvēks. Nē, tādu
 Netaisos pelt,
 Neesmu pašātkārs;
 Muļķu taču atliku likām —

tā ka, ja kādam tik pulgot, viņš to var darīt pēc savas patikas, peldams šos.

Viss taču skaists, kam nav piejaukts kas neglīts.

To viņš nesaprot tā, it kā sacītu: viss ir balts, kam nav piejaukts kas melns, — tas taču būtu pavisam

smieklīgi —, bet tādā nozīmē, ka viņš pieņem arī viduvējo un nepulgo to. „Un es nemeklēju,“ teica viņš, „vīru, kas visādā ziņā bez vainas, to vidū, plašā zeme ar saviem augļiem ko baro. Ja tomēr izdosies atrast, jums ziņošu tūdaļ. Citādi man vispār nebūtu neviena, ko uzslavēt. Nē, man pietiek ar vidējā limeņa cilvēku, kas nedara nekā slihta, jo mīlu un cildinu visus,“ — te viņš

E lieto mitilēniešu izloksni, jo Pitakam ir domāti vārdi milu un cildinu visus brīvuprāt (šeit, aiz „brīvuprāt“, jāapstājas)⁷⁹, „kas neko kaunpilnu nedara, bet ir arī tādi, kurus mīlu un cildinu nebrīvuprāt. Arī tevi, Pitak, es nemūžam nepulgotu, ja tu sacītu ko kaut cik prātīgu un patiesīgu. Bet, tā kā tu cel priekšā skaidrus melus, turklāt par ļoti svarīgu jautājumu, un vēl iedomājies, ka saki taisnību, tagad pulgoju tevi.“

Tāds, Prodik un Protagor, “sacīju, „manuprāt, bijis Simonida nolūks, kad viņš sacerēja šo dziesmu.“

„Tu, Sokrat,“ sacīja Hipijs, „kā man šķiet, esi devis labu šīs dziesmas iztulkojumu. Bet arī man,“ viņš turpināja, „par to ir gatavs tīri jauki izklāsts, kuru jums celšu priekšā, ja vēlaties.“

„Jā, Hipij,“ uz to sacīja Alkibiads, „tikai citreiz. Bet tagad būtu pareizi, ja Protagors un Sokrats pildītu savu norunu: ja Protagors grib uzdot vēl kādus jautājumus, tad Sokrats lai atbild, bet, ja viņš vēlas Sokratam atbildēt, tad lai šis jautā.“

Par to izteicos šādi:

„No savas puses atstāju Protagora ziņā izvēlēties, kas viņam ir patīkamāk. Taču, ja viņš ir ar mieru, tad pārtrauksim sarunu par dziesmām un dzejoļiem; bet, ko tev vaicāju no sākuma, to, Protagor, es labprāt novestu līdz galam, aplūkodams jautājumu kopā ar tevi.“

Sarunas par dzeju man liekas visai līdzīgas nenoziņīgu, neizglītotu ļaužu dzīrēm. Šie, izglītības trūkuma

dēļ nespēdami pie vīna kausa pašu spēkiem kavēt cits citam laiku ar savu balsi un savām runām, augstu vērtē flautistes un par lielu naudu salīgst svešu — flautu — balsi un tad sarunājas ar tās starpniecību. Bet, kur sanāk izglītoti un audzināti dzirotāji, tur neieraudzīsi ne flautistes, ne dejojājas, ne arfistes;⁸⁰ viņiem sarunās pietiek pašiem ar sevi, ar pašu balsi, bez šīm blēņām un niekiem, un runas pieklājīgi mijas ar klausīšanos, lai cik daudz arī tiktu dzerts. Tā arī tādās sanāksmēs kā mūsējā, ja pulcējas vīri, par kādiem sevi atzīst lielākā daļa no mums, nevajag nekādas svešas balss, nedz dzejnieku, kuriem nevar pavaicāt, ko viņi īsti domā. Ja diskusijās min viņus kā lieciniekus, tad parasti citi apgalvo, ka dzejnieks domājis ko vienu, citi — ka kaut ko atšķirīgu, un tā viņi spriež par jautājumu, kuru nav spējīgi izlemt. Izglītotie ļaudis par tādām sarunām negrib ne dzirdēt; viņi tās risina pašu spēkiem un pārbauda cits citu pašu vārdiem. Es domāju, ka mums, man un tev, vajadzētu drīzāk sekot šo vīru piemēram — nolikt dzejniekus malā un risināt diskusiju saviem spēkiem, pārbaudot patiesību un sevi. Ja gribi turpināt jautāšanu, būšu tavā rīcībā un atbildēšu, bet, ja vēlies, stājies manā rīcībā, lai mēs novestu līdz galam pusceļā pārtraukto diskusiju.“

Uz to un vēl citiem tamlīdzīgiem mani ierosinājumiem Protagors neko skaidru nepateica, kuru no abiem priekšlikumiem pieņems. Tad Alkibiads paskatījās uz Kalliju un teica:

„Kallij, kā tev šķiet: vai Protagors arī tagad rikojas pareizi, nevēlēdamies mums skaidri darīt zināmu, vai viņš atbildēs vai ne? Manuprāt, viņš rikojas nepareizi. Lai viņš vai nu turpina diskusiju, vai pasaka, ka to nevēlas, lai mēs zinātu, ko viņš īsti grib. Tad Sokrats vai ikviens cits, kam uz to nesas prāts, varētu uzsākt sarunu ar kādu citu.“⁸¹

C Šie Alkibiada vārdi un Kallija, tāpat gandrīz visu pārējo klātesošo lūgumi Protagoru, kā man šķita, no-kaunināja, un viņš, gan visai negribīgi, nolēma turpināt sarunu un aicināja uzdot viņam jautājumus — viņš esot ar mieru atbildēt.

Tad sacīju:

„Protagor, nedomā, ka, runājot ar tevi, vēlos ko citu kā vien izpētīt, kas man pašam ikreiz rada grūtības. Man šķiet, Homēram ir daudz taisnības, kad viņš saka —

D Kopā staigājot diviem, viens ierauga agrāk par otru,⁸² —

jo mēs, cilvēki, kopīgi esam zināmā mērā spējīgāki rīkoties jebkurā lietā, tāpat arī runāt un lemt. Bet

.. viens tik, kad ievēro ko,⁸³

tūdaļ sāk visapkārt meklēt, kuram to pateikt un ar kuru kopā gūt skaidrību, un nerimstas, līdz sastop tādu. Arī es runāju ar tevi labprātāk nekā ar jebkuru citu tāpēc, ka uzskatu tevi par piemērotāko cilvēku, lai izpētītu kā pārējos jautājumus, ko klājas aplūkot ikvienam kārtīgam cilvēkam, tā īpaši tikuma jautājumam. Kurš gan cits tāds būtu, ja ne tu? Tu uzskati sevi par tikumiski augstvērtīgu cilvēku. Jā, ir jau arī daži citi vīri, kas paši ir vērtīgi, bet nav spējīgi padarīt tādus arī citus. Taču tu gan pats esi krietns, gan spēj arī citus padarīt krietnus. Un tu esi tik pārliecināts par sevi, ka atšķirībā no citiem, kas slēpj šo prasmi, atklāti pavēstīji par sevi visai Grieķijai un, saukdamies sofista vārdā, pasludināji sevi par izglītības un tikuma skolotāju. Un tu esi arī pirmais, kas par to prasījis samaksu. Tad kā gan man nevērsties pie tevis tikuma problēmas noskaidrošanai, neuzdot jautājumus un neapspriesties ar tevi? Tas nu nekādi nebūtu iespējams.

Un tagad ļoti gribētos, lai tu man atkal atgādini no

paša sākuma jautājumus, kurus pirmīt uzdevu par mūsu D
tematu, un ar mani kopā aplūko dažus citus. Jautājums, B
man liekas, bija šāds: gudriba, apdomība, vīrišķība, B
taisnīgums un dievbijība — vai tie ir pieci vienas un tās
pašas lietas nosaukumi, vai ikviena nosaukuma pamatā
ir īpaša būtība⁸⁴ un lieta, kurai ir savs uzdevums un
kura nav līdzīga citām? Tu sacīji, ka tie neesot vienas C
un tās pašas lietas nosaukumi: ikviens no šiem nosau- C
kumiem attiecoties uz atsevišķu lietu, bet visas kopā
esot tikuma daļas, taču ne tā, kā zelta daļas ir līdzīgas
cita citai un veselajam, kura daļas tās ir, bet kā sejas
daļas, kas ir atšķirīgas kā no veselā, kura daļas tās ir, tā
cita no citas un kam katrai ir savs īpašs uzdevums. Ja tu
vēl joprojām domā tāpat, tad pasaki to, bet, ja kaut kā
citādi, tad formulē to. Es tev necik neņemšu ļaunā, ja
tagad paudīsi citu viedokli, un nebrīnītos, ja ar saviem
pirmītējiem izteikumiem tikai gribēji mani pārbaudīt.“ D

„Tad saku tev, Sokrat,“ viņš atbildēja, „ka tās visas
ir tikuma daļas, no kurām četras ir cita citai diezgan
līdzīgas, bet vīrišķība no tām visām stipri atšķiras. Ka
man ir taisnība, sapratīsi šādā veidā: tu sastapsi daudz
augstākajā mērā netaisnu, bezdievīgu, nesavaldīgu un
neizglītotu cilvēku, kas tomēr ir ārkārtīgi vīrišķīgi.“

„Paga!“ sacīju. „Šo apgalvojumu būtu vērts aplūkot E
tuvāk. Vai vīrišķīgos uzskati par drosmīgiem vai par ko
citu?“

„Jā,“ Protagors atbildēja, „pat par pārdošiem tādās
lietās, kurām lielākā daļa cilvēku baidās ķerties klāt.“

„Tad pasaki — vai uzskati tikumu par ko skaistu un
piedāvājies to mācīt kā kaut ko skaistu?“

„Jā,“ viņš atbildēja, „kā kaut ko ārkārtīgi skaistu, ja
vien neesmu prātā jūcis.“

„Vai,“ turpināju, „tas ir kas daļēji neglīts, daļēji
skaists vai viscauri skaists?“

- „Viscauri iespējami augstākajā pakāpē skaists.“
- „Vai tu zini, kādi cilvēki drosmīgi ienirst akās?“
- 350 „Jā, nirēji.“
- „Tāpēc, ka viņi to prot, vai kāda cita iemesla dēļ?“
- „Tāpēc, ka viņi to prot.“
- „Un kuri cīnās drosmīgi jātnieku kaujā — pieredzējušie jātnieki vai jātnepratēji?“
- „Pieredzējušie jātnieki.“
- „Un kuri cīnās drosmīgi kaujā, kurā tiek likti lietā vieglie vairogī, — apmācītie peltasti⁸⁵ vai neapmācītie?“
- „Apmācītie. Un tā tas ir arī visās citās jomās,“ viņš turpināja, „ja tev tas rūp: pratēji ir drosmīgāki nekā nepratēji un, kad ir apmācīti, arī drosmīgāki, nekā bijuši, kad nebija vēl apmācīti.“
- B „Bet vai esi kādreiz sastapis cilvēkus, kas bija nepratēji visās šajās jomās un tomēr drosmīgi ikvienā no tām?“
- „Jā,“ viņš teica, „pat ļoti drosmīgi.“
- „Tātad šie drošminieki ir arī vīrišķīgi?“
- „Tad jau,“ viņš atbildēja, „vīrišķība būtu kas neglīts, jo šie ļaudis nav savā prātā.“
- „Bet kādas ir tavas domas par vīrišķīgajiem? Vai tie nav drosmīgi?“
- C „Jā, un pie tā arī palieku,“ viņš atbildēja.
- „Tad, izrādās, šāda veida drošminieki,“ turpināju, „ir nevis vīrišķīgi, bet prātā jukuši. Taču, pēc tava iepriekšējā izteikuma, gudrākie ir arī drosmīgākie un, ja tie ir drosmīgākie, tad arī vīrišķīgākie. Pēc šāda uzskata, gudrība tātad būtu vīrišķība?“
- „Tu nekorekti piemini,“ viņš teica, „ko tev sacīju un atbildēju, Sokrat. Kad tu man jautāji, vai vīrišķīgie ir drosmīgi, es to atzinu. Bet, vai drosmīgie ir arī vīrišķīgi, to nevaicāji; ja pirmīt būtu man to jautājis, es būtu atbildējis — „ne visi“. Bet, kas attiecas uz manu

atzinumu, ka vīrišķīgie ir drosmīgi, tad tu nekādi neesi D
 pierādījis, ka man nav taisnība. Tālāk tu norādi, ka
 cilvēki, būdami prasmīgi, ir drosmīgāki, nekā būdami
 neprasmīgi, un arī drosmīgāki par citiem neprasmī-
 giem ļaudīm, un uz šā pamata secini, ka vīrišķība un
 gudrība ir viens un tas pats. Bet ar šādu paņēmienu tu
 varētu nonākt pie uzskata, ka arī fiziskais spēks ir
 gudrība. Vispirms tu, sekodams šai metodei, vaicātu,
 vai stiprie ir spējīgi⁸⁶, un es atbildētu, ka ir. Tad tu jau-
 tātu, vai prasmīgie cīkstoņi ir spējīgāki nekā neprasmī- E
 gie un arī nekā paši, kad nebija vēl apmācīti, un es
 atbildētu, ka ir. Kad es to būtu pieļāvis, tev būtu iespē-
 jams, izmantojot tādus pašus argumentus, apgalvot, ka
 saskaņā ar manu pieļāvumu gudrība ir fiziskais spēks.
 Taču es nedz šajā gadījumā, nedz vispār nepiekrītu
 tam, ka spējīgie cilvēki ir stipri, bet atzīstu, ka stiprie ir
 spējīgi. Spēja un fiziskais spēks taču nav viens un tas 351
 pats: pirmais — spēja — rodas no zināšanas, no
 ārprāta⁸⁷ un no kaisles⁸⁸, fiziskais spēks — no dabas un
 miesas pareizas barības. Un tā arī iepriekšējā gadījumā
 drosmē un vīrišķībā nav viens un tas pats, tā ka
 vīrišķīgie ir drosmīgi, bet ne visi drosmīgie ir vīrišķīgi,
 jo drosmē cilvēkiem rodas no prasmes, no kaisles un no
 ārprāta, tāpat kā spēja, bet vīrišķība — no dabas un B
 dvēseles pareizas barības.“

„Vai tu atzīsti, Protagor, ka vieniem cilvēkiem dzīve
 ir laba, citiem — slikta?“

„Jā,“ viņš atbildēja.

„Vai, tavuprāt, tā ir laba dzīve, ja cilvēks vada mūžu
 vienās ciešanās un sāpēs?“

„Nē,“ viņš atbildēja.

„Un ja viņš nomirst pēc patīkamas dzīves? Vai tu
 tad nedomātu, ka viņš to ir nodzīvojis labi?“

„Jā, domātu,“ atbildēja viņš.

C „Un dzīvot patikami ir labi, dzīvot nepatikami — slikti?“

„Jā, ja dzīvo, rodot prieku skaistumā.“

„Tad nu kā, Protagor? Vai tad arī tu līdz ar lielāko daļu cilvēku dēvēsi dažas patikamas lietas par ļaunumu, bet dažas nepatikamas — par labumu? Ar to gribu teikt: vai tad patikamais nav labs par tik, par cik ir patikams, neatkarīgi no varbūtējām sekām? Un vai līdzīgā kārtā nepatikamais nav sliktas par tik, par cik ir nepatikams?“

D „Nezinu, Sokrat,“ viņš uz to sacīja, „vai man atbildēt tikpat vienkārši, kā jautāji, — ka viss patikamais ir labs, viss nepatikamais — sliktas. Bet man šķiet, ka ne vien atbildei šobrīd, bet arī visai manai turpmākajai dzīvei ir drošāk sacīt, ka dažas patikamas lietas nav labas un savukārt dažas nepatikamas nav sliktas, taču ir arī patikamas, kas ir labas, un nepatikamas, kas ir sliktas. Trešajā kategorijā ietilpst tās, kas nav ne šādas, ne tādas — ne sliktas, ne labas.“

„Vai tu nesauc par patikamām tās lietas,“ jautāju, „kas ir līdzdalīgas baudā vai to sagādā?“

E „Noteikti,“ viņš atbildēja.

„Lūk, ko domāju: vai patikamās lietas, ciktāl tās ir patikamas, nav arī labas? Es jautāju — vai pati bauda nav labums?“

„Aplūkosim šo jautājumu tā, kā tu ikreiz iesaki, Sokrat, un, ja mūsu pētījuma iznākums šķitīs prātīgs un noskaidrosies, ka patikamais un labais ir viens un tas pats, tad vienosimies par to, bet, ja ne, tad apstrīdēsim to.“

„Vai tu gribētu vadīt pētījumu,“ jautāju, „vai vadību uzņemt man?“

„Tev ir tiesības to vadīt,“ teica viņš, „jo esi diskusijas ierosinātājs.“

„Tad varbūt,“ sacīju, „mēs tiktu pie skaidrības šādā 352
veidā? Ja kāds gribētu pēc ārējā izskata noteikt cilvēka
veselības stāvokli un arī citādā ziņā viņa fiziskās spējas,
viņš, redzēdams tikai viņa seju un plaukstas, sacītu:
„Atsedz, lūdzams, un parādi man arī savas krūtis un
muguru, lai es varētu tevi pamatīgāk izmeklēt.“ Kaut
ko tādu vēlos arī attiecībā uz mūsu pētījumu. No
taviem vārdiem uzzinājis, kāda ir tava attieksme pret
labo un patikamo, es gribētu tev sacīt apmēram šādi:
„Atsedz man, lūdzams, Protagor, savu viedokli arī par B
šo punktu: kāda ir tava attieksme pret zināšanu⁸⁹? Vai
tu par to domā tāpat kā cilvēku lielākā daļa vai citādi?“
Viņu uzskats par zināšanu ir aptuveni šāds: tas nav
nekas stiprs un nespēj cilvēku ne vadīt, ne valdīt. Viņi
to neatzīst par ko tādu, bet uzskata, ka cilvēkam gan
bieži piemīt zināšana, taču nevis tā valda pār viņu, bet
kas cits — reizēm dusmas, reizēm bauda, reizēm skum-
jas, dažkārt mila un nereti bailes; viņi par zināšanu
domā kā par vergu, jo to katrs rausta uz visām pusēm. C
Vai tāds aptuveni ir arī tavs ieskats par to, vai uzskati, ka
zināšana ir kas skaists un tā ir spējīga valdīt pār cilvēku
un ka to, kurš zina, kas ir labs un kas ļauns, vairs nekas
nevar piespiest darīt ko citu kā vien to, ko liek zinā-
šana, un ka saprāts⁹⁰ cilvēkam ir pietiekams atspaidis.“

„Mans uzskats,“ viņš teica, „saskan ar to, ko saki,
Sokrat, un man arī vairāk nekā jebkuram citam būtu D
jākaunas, ja no itin visa, kas attiecas uz cilvēku, es
gudrību un zināšanu nevērtētu visaugstāk.“

„Tas ir lieliski un patiesīgi teikts,“ sacīju uz to.
„Taču tu zini, ka cilvēki lielākoties nevēlas klausīt mani
un tevi, bet apgalvo, ka daudzi gan zina, kas ir vislabā-
kais, bet negrib to darīt, kaut arī viņiem tas ir iespējams,
un rikojas citādi. Un visi, kam vien vaicāju, kāds tam ir
iemesls, uzskata, ka cilvēki, kas tā rikojas, to dara tāpēc,

E ka pakļaujas baudai vai skumjām, vai kam citam, par ko tikko kā runāju un kas gūst virsroku pār viņiem.“

„Jā, Sokrat,“ viņš piebilda, „cilvēki sarunā arī daudz citu aplamību.“

353 „Tad pamēģini kopā ar mani pārliecināt cilvēkus un viņiem izskaidrot, kas tas ir, kas notiek ar viņiem un ko viņi sauc par pakļaušanos baudām, kā dēļ viņi nedara pašu labāko, kaut gan zina, kas ir labākais. Ja mēs viņiem teiktu: „Jums nav taisnība, cilvēki, jūs maldāties,“ — viņi mums laicam vaicātu: „Protagor un Sokrat, ja tas, kas ar mums notiek, nav pakļaušanās baudai, tad kas tas ir un kā jūs to saucat? Pasakiet mums to.““

„Bet kālab mums, Sokrat, nodarboties ar to, ko domā pūļa cilvēki, kuri runā, kas vien nāk prātā?“

B „Manuprāt,“ atbildēju, „tas mums varētu palīdzēt noskaidrot, kādā attiecībā vīrišķība ir pret pārējām tikuma daļām. Ja nu gribi palikt pie mūsu tikko kā pieņemtā lēmuma — ka vadība būs manās rokās, tad seko man pa ceļu, pa kādu, domāju, jautājums vislabāk noskaidrojams; bet, ja negribi un tev tā tik, likšos mierā.“

„Nē, tev taisnība,“ sacīja Protagors. „Turpini vien, kā iesācis.“

C „Tad nu,“ sacīju, „vēlreiz: ja viņi mums vaicātu: „Kā saucat to, ko uzskatām par pakļaušanos baudām?“ — es viņiem atbildētu šādi: „Tad klausieties: mēs, es un Protagors, mēģināsim jums to izskaidrot. — Vai jūs, cilvēki, neapgalvojat, ka zināmos apstākļos, piemēram, tad, kad nereti pakļaujaties patikamajam — ēšanas un dzeršanas un milas priekiem, to darāt, kaut arī zināt, ka tie ir nosodāmi?“ — „Jā,“ viņi sacītu. Un vai mēs abi tad atkal nevaicātu: „Kādā ziņā jūs uzskatāt tos par nosodāmiem? Vai tāpēc, ka ikviens no tiem sniedz šo baudu un ir patikams mirkli, vai tāpēc, ka nākotnē tie

D

noved pie slimībām un nabadzības un daudzām citām tamlīdzīgām sekām? Vai, nākotnē pat nenovedot ne pie kā tāda, bet sagādājot vienīgi prieku, tas būtu kas slikts tikai tāpēc vien, ka tam, kas to iepazīst, liek šādā vai tādā veidā just prieku?“ — Vai, mūsaprāt, viņi atbildēs ko citu, Protagor, kā vien to, ka tas ir kas slikts nevis acumirklīgās baudas, bet gan vēlāko seku — slimību un citu nelaimju dēļ?“ E

„Domāju,“ teica Protagors, „ka tāda būs ļaužu atbilde.“

„Bet, kas rada slimības, taču rada arī ciešanas, un, kas rada nabadzību, tāpat rada ciešanas.“ — Domāju, ka viņi to atzītu.“

Protagors piekrita.

„Tad jums, cilvēki, kā mēs — es un Protagors — apgalvojam, liekas, ka šīs baudas ir sliktas tikai tāpēc, ka beidzas ar ciešanām un atņem mums citas baudas?“ — Vai viņi to atzītu?“

Mēs abi bijām vienisprātis, ka atzītu.

354

„Bet ja mēs viņiem atkal vaicātu, tikai par pretējo: „Vai jums, cilvēki, kad apgalvojat, ka savukārt labas lietas ir nepatīkamas, tad nav prātā, piemēram, piepūle fiziskajos vingrinājumos, karagājieni, ārstēšana ar dedzināšanu un griešanu, ar zālēm un badošanos, un nesaikāt, ka šīs lietas ir gan labas, bet nepatīkamas?“ — Vai viņi to atzītu?“

Protagors piekrita.

„Un vai tās saucas par labumiem tāpēc, ka attiecīgajā brīdī sagādā ārkārtīgi stipras sāpes un ciešanas, vai tāpēc, ka vēlāk no tām rodas veselība un laba fiziskā kondīcija, bet valstīm — drošība, vara pār citām un bagātība?“ — Viņi, domāju, par pareizu atzītu otru.“ B

Protagors piekrita.

„Un vai šīs lietas ir labas kāda cita iemesla dēļ vai

tikai tāpēc, ka tās beidzas ar baudu, kā arī dara galu ciešanām un novērš tās? Jeb varbūt varat nosaukt kādu citu iznākumu, kura dēļ jūs šīs lietas apzīmētu par labām, kā vien baudu un ciešanas?“ — To viņi, manu-
 C prāt, nevarētu.“

„Man šķiet tāpat,“ teica Protagors.

„„Tātad dzenaties pēc baudas kā pēc kā laba un vairāties no ciešanām kā no kā sliktā?““

Protagors piekrita.

„„Tātad to vienu — ciešanas uzskatāt par ļaunumu, bet baudu — par labumu, jo jūs pat pašu priedāšanos dēvējat par ļaunumu, kad tā jums atņem lielāku baudu, nekā ietver pati, vai rada ciešanas, kas ir lielākas nekā tajā ietvertā bauda. Ja jūs priedāšanos sauktu par ļaunumu kāda cita iemesla dēļ vai domājot par kādu citu iznākumu, jūs varētu to pateikt arī mums, bet jūs to nevarēsīt.““

„Arī man liekas, ka viņi to nevarēs,“ piebilda Protagors.

„„Un vai tad savukārt nav tāpat ar pašām ciešanām? Jūs taču pašas ciešanas saucat par labumu, ja tās vai nu atbrīvo jūs no ciešanām, kas ir lielākas nekā tajās ietvertās, vai sagādā baudu, kas ir lielāka par šīm ciešanām. Ja jūs, dēvēdami ciešanas par labumu, domātu par kādu citu iznākumu nekā es, jūs varētu mums to pateikt, bet jūs to nevarēsīt.““

„Tev taisnība,“ teica Protagors.

„„Un, ja jūs, cilvēki,“ turpināju, „man vēl vaicātu: kālab tu vispār tik gari un plaši runā par to?“ — es sacītu: „Piedodiet man: galvenais, nav viegli parādīt, kas tas īsti ir, ko saucat par pakļaušanos baudām, bet no tā atkarīgi visi pierādījumi. Taču jums arī vēl tagad ir iespēja atkāpties, ja varat kaut kādā veidā norādīt, ka labais ir kas cits nekā bauda un ļaunais — kas cits nekā

ciešanas. Bet varbūt jums pietiek ar to, ka aizvadāt savu dzīvi patīkami, bez ciešanām? Ja jums ar to pietiek un nevarat apzīmēt par labumu vai ļaunumu neko citu kā vien to, kas noved pie šāda iznākuma, tad paklausieties tālāk. Es jums saku: ja tas tā ir, tad smieklīgs ir jūsu apgalvojums, ka cilvēks bieži, kaut arī zinādams, ka ļaunums ir ļaunums, tomēr, baudu pavadināts un apmāts, dara ļaunu, kaut gan viņam iespējams to nedarīt. Tāpat arī sakāt, ka cilvēks, zinādams, kas ir labs, to negribot darīt acumirkliņu baudu dēļ, kurām viņš pakļaujas.

Ka tas ir smieklīgi, kļūs pilnīgi skaidrs, ja nelietosim vienlaikus vairākus apzīmējumus — „patīkams“ un „nepatīkams“, „labs“ un „ļauns“, bet, tā kā noskaidrots, ka runa ir par divām lietām, tad arī apzīmēsīm tās ar diviem nosaukumiem — vispirms ar „labs“ un „ļauns“, bet pēc tam — ar „patīkams“ un „nepatīkams“. Šādi vienojušies, sacīsim: „Cilvēks, kaut arī zinādams, ka ļaunums ir ļaunums, tomēr dara ļaunu.“ Un, ja kāds mums vaicās, kāpēc, tad atbildēsīm: „Tāpēc, ka viņš pakļaujas.“ — „Kam?“ mums jautās. Bet mēs nevaram vairs sacīt — „baudai“, jo tai esam pieņēmuši citu nosaukumu — „labums“. Tātad, kad viņam atbildot sacīsim: „Tāpēc, ka viņš pakļaujas“ un viņš vaicās: „Kam?“ — tad teiksim: „Labumam, Zevs liecinieks!“ Un, ja nu vaicātājs būs zobgalis, viņš pasmiesies un teiks: „Tas nudien ir smieklīgi: jūs sakāt, ka cilvēks, zinādams, kas ir ļauns un ka nevajadzētu to darīt, tomēr dara to, pakļaudamies labajam. Vai tāpēc,“ viņš jautās, „ka labais nav cienīgs gūt virsroku pār slikto jūsos, vai tāpēc, ka ir cienīgs?“ Mēs acīmredzot atbildēsīm: „Tāpēc, ka nav cienīgs, jo citādi tas, par kuru sakām, ka viņš pakļaujas baudām, nerikotos nepareizi.“ — „Bet kādā ziņā,“ viņš laikam jautās, „labais nav līdzvērtīgs ļaunajam vai ļaunais — labajam? Vai citādā ziņā nekā

B

C

D

E tajā, ka viens būtu lielāks un otrs mazāks, vai tajā, ka no viena būtu vairāk un no otra — mazāk?“ Un mēs neko citu nevarēsim pateikt, nāksies piekrist. „Skaidrs,“ viņš sacīs, „ar pakļaušanos jūs saprotat — mazāka labuma vietā dabūt lielāku ļaunumu.“ Tā tas nu ir.

Un tagad atkal lietosim apzīmējumus „patikams“ un „nepatikams“ attiecībā uz tām pašām lietām un teiksim, ka cilvēks dara — pirmīt sacijām: ļauno, bet tagad teiksim: nepatikamo, zinādams, ka tas ir nepatīkams, bet pakļaudamies patīkamajam, kas acīmredzami nav cienīgs gūt virsroku. Un kā gan citādi būtu nosakāms baudas mazvērtīgums salīdzinājumā ar ciešanām, ja ne pēc tā, kurš attiecībā pret otru ir pārāks vai piekāpjas tam, tas ir, kurš ir lielāks vai mazāks, kura ir vairāk vai mazāk, kurš stiprāks vai vājāks? Ja kāds nu iebilstu: „Ir taču liela atšķirība, Sokrat, starp acumirklīgo patīkamo un to, kas ir patīkams vai nepatīkams nākotnē,“ — es atbildētu: „Bet vai tie atšķiras ar ko citu nekā ar baudu un ciešanām? Tie taču ne ar ko citu atšķirties nevar. Tad nu saņem kā labs svērējs kopā patīkamo un nepatīkamo un arī tuvumu un tālumumu un uzliec visu uz svariem, un tad pasaki, kurā pusē ir vairāk. Ja tu sver patīkamo pret patīkamo, priekšroka allaž dodama tam, kurš ir lielāks un kura ir vairāk; ja nepatīkamo pret nepatīkamo, tad tam, kurš ir mazāks un kura ir mazāk; ja patīkamo pret nepatīkamo un patīkamais ir pārsvarā pār nepatīkamo — vienalga, vai tālākais ir pārsvarā pār tuvāko vai tuvākais pār tālāko, — tad jādara tas, kas ietver patīkamo, bet, ja nepatīkamais ir pārsvarā pār patīkamo, tas nav jādara. Vai tad tā nav, cilvēki?“ es vaicātu. Esmu pārliecināts, ka viņi neko citu pateikt nevarētu.“

Tam piekrita arī Protagors.

„Un, tā kā tas tā ir,“ sacīšu, „atbildiet man uz šādu

jautājumu: vieni un tie paši lielumi jums tuvumā taču rādās lielāki, bet tālumā — mazāki, vai ne?“ — Viņi to atzīs. — „Un tāpat resnums un daudzums? Un arī vienāda stipruma skaņas — tuvumā stiprākas, bet tālumā — vājākas?“ — Viņi to atzītu. — „Un, ja mūsu labklājība būtu atkarīga no tā, ka savai rīcībai izvēlamies lielāku plašumu, bet no mazāka vairāmies, tad kur jūs dzīvē rastu glābiņu: mērišanas prasmē vai šķietamības spēkā? Vai pēdējā neliktu mums staigāt maldu ceļus, nereti vienu un to pašu lietu novērtēt gan šā, gan tā un just nožēlu par mūsu rīcību un lielā un mazā izvēli, kurpretim mērišanas prasme atņemtu šai šķietamībai tās spēku un, atsedzot patiesību, dāvātu dveselei, kas turas pie šīs patiesības, mieru un glābtu mūsu dzīvi?“ — Vai cilvēki, liekot to visu vērā, nebūtu vienisprātis ar mums, ka tā ir mērišanas prasme, kas mūs glābtu, vai minētu kādu citu?“

„Nē, viņi minētu mērišanas prasmi,“ piekrita Protagors.

„Un, ja no nepāra vai pāra izvēles būtu atkarīgs glābiņš mūsu dzīvei, ja vajadzētu ik reizi pareizi izvēlēties lielāko vai mazāko skaitli — vai nu katru veidu attiecībā pašam pret sevi,⁹¹ vai vienam pret otru, vienai, vai tas būtu kas tuvs vai tāls, — kas tad glābtu mūsu dzīvi? Vai tā nebūtu zināšana? Zināms mērišanas veids, jo tā ir māksla, kas attiecas uz lielāko un mazāko? Un, tā kā runa mums ir par nepāri un pāri, vai tas var būt kas cits kā vien aritmētika?“ — Vai cilvēki būtu vienisprātis ar mums vai nebūtu?“

Protagors nosprieda, ka būtu.

„Labi, jūs cilvēki. Un, tā kā ir noskaidrots, ka glābiņš mūsu dzīvei atkarīgs no pareizas izveles starp baudu un ciešanām — pēc tā, kā ir vairāk vai mazāk, kas lielāks vai mazāks, tālāk vai tuvāk —, tad vai nav

skaidrs, ka šī izvēle pirmām kārtām ir mērišana, jo aplūko to, kā ir vairāk un kā mazāk, un kas savā starpā vienāds?““

„Jā, katrā ziņā.“

„„Un, ja tā ir mērišana, tā neizbēgami ir arī māksla un zināšana?““

„Jā, tam viņi piekritīs.“

- „„Kas tā ir par mākslu un zināšanu, to aplūkosim citreiz. Bet, ka tā ir zināšana, ar to pietiek pierādījumam, kas ir jāsniedz man un Protagoram, atbildot uz jūsu jautājumu. Ja atceraties, jūs to uzdevāt, kad mēs abi bijām vienojušies, ka nav nekā stiprāka par zināšanu un ka tā, lai kur būdama, allaž gūst virsroku pār baudu un visu pārējo.⁹² Jūs tad sacījāt, ka bauda nereti pievārē arī zinīgu cilvēku, un, kad mēs jums nepiekritām, vaicājāt: „Protagor un Sokrat, ja tas, kas ar mums notiek, nav pakļaušanās baudai, tad kas tas ir un kā jūs to saucat? Pasakiet mums to.“ Ja mēs jums tad būtu uzreiz atbildējuši, ka tā ir ignorance, jūs būtu mūs izsmējuši. Taču, ja smietos par mums tagad, jūs smietos paši par sevi. Arī jūs taču atzināt, ka cilvēki, kas kļūdās baudas un ciešanu, tas ir, labuma un ļaunuma izvēlē, kļūdās aiz zināšanas trūkuma un ne tikai aiz zināšanas trūkuma vispār, bet arī, kā pirmīt piekritāt, aiz mērišanas prasmes trūkuma. Kļūdaina, bez zināšanas veikta darbība — to zināt arī paši — tāda ir aiz ignorances. Līdz ar to piekāpšanās baudai nav nekas cits kā pati lielākā ignorance. Mūsu Protagors apgalvo, ka izārstē to, tāpat arī Prodijs un Hipijs. Bet jūs, domādami, ka te ir runa par ko citu, nevis ignoranci, nedz ejat paši, nedz sūtāt savus bērnus pie skolotājiem, kas māca šīs lietas, pie šiem sofistiem, it kā tās nevarētu iemācīt; jūs turaties pie savas naudas un, viņiem neko nedodot, kaitējat gan paši sev, gan valstij.“ — Lūk, ko

mēs atbildētu ļaudīm. Bet nu līdz ar Protagoru vaicāju 358
arī jums, Hipij un Prodik, — lai arī jūs piedalītos iztir-
zājumā: kā jums šķiet — vai man ir taisnība vai nav?“

— Visi atzina, ka man visā pilnībā ir taisnība.

„Tātad piekřitat,“ sacīju, „ka patīkamais ir labums
un nepatīkamais — ļaunums. Mūsu Prodiku gan
lūdzu atturēties no apzīmējumu diferencēšanas: sauc
to par patīkamu vai iepriecinošu, vai jauku, vai kādā
vien tīk citā un lai no kurienes piemeklētā vārdā, mans
visulabais Prodik, tikai atbildi uz manu jautājumu pēc B
būtības.“

Prodiks pasmējās un bija ar mieru, tāpat arī pārējie.

„Bet kā,“ turpināju, „draugi, ir ar sekojošo? Vai jeb-
kura rīcība, kas vērsta uz patīkamu dzīvi bez ciešanām,
nav skaista? Un vai skaista rīcība nav arī laba un
noderīga?“

Viņi piekrita.

„Ja nu,“ sacīju, „patīkamais ir labums, tad neviens,
kas zina vai uzskata, ka kaut kas cits ir labāks nekā tas,
ko viņš nodomājis un kas viņam arī iespējams,⁹³ nerī- C
kosies tā, kā gribējis, kad viņa varā ir rīkoties labāk. Un
zaudēt cīņā pašam ar sevi nav nekas cits kā ignorance,
gūt virsroku pār sevi — nekas cits kā gudrība.“

Par to visi bija vienprātis.

„Labi. Tad jūs par ignoranci saucat to, ka cilvēks ir
maldīgos ieskatos un kļūdās svarīgos jautājumos?“

Arī par to visi bija vienprātis.

„Tad neviens,“ turpināju, „no laba prāta netiecas
pēc ļaunā, nedz arī pēc tā, ko viņš uzskata par ļaunumu.
Un vispār, šķiet, cilvēka dabā nav vēlēšanās tiekties pēc D
tā, kas, viņaprāt, ir ļaunums, nevis pēc labā. Un, ja esam
spiesti no diviem ļaunumiem izvēlēties vienu, tad ne-
viens neizvēlēties lielāko, ja iespējams izvēlēties mazāko.“

Par to visu mēs bijām visi vienprātis.

„Un tālāk?“ sacīju. „Vai eksistē kas tāds, ko saucat par bažām un bailēm? Un jūs taču ar to saprotat to pašu, ko es? — Es vēršos pie tevis, Prodik. — Ar to saprotu zināmas ļaunuma gaidas, lai kā jūs tās sauktu — par bailēm vai bažām.“

E Protagors un Hipijs atzina, ka tās ir gan bažas, gan bailes, bet Prodiks domāja, ka tās ir tikai bažas, nevis bailes.

„Tam nav nozīmes, Prodik,“ sacīju, „bet svarīgi ir sekojošais: ja patiesi ir iepriekš teiktais, vai tad jēlkādam būs vēlēšanās tiekties pēc tā, no kā viņš baidās, ja viņam iespējams pievērsties tam, no kā nebaidās? Bet varbūt tas nemaz nav iespējams pēc tā, par ko esam vienojušies, jo viņš, kā tika atzīts, to, no kā baidās, uzskata par ļaunumu, bet pēc tā, ko uzskata par ļaunumu, no laba prāta neviens netiecas, nedz izvēlas to.“

359 Arī tam piekrita visi.

„Pieņemot to par pamatu,“ sacīju, „Prodik un Hipij, lai mūsu Protagors aizstāv savu pirmītējo atbilžu pareizumu, bet ne pašu pirmo atbilžu,⁹⁴ jo tad viņš apgalvoja, ka no piecām tikuma daļām neviena neesot tāda pati kā citas, bet ikvienai esot savs uzdevums. Tātad domāju nevis to, bet gan to, ko viņš teica vēlāk.⁹⁵ Proti, vēlāk viņš atzina, ka četras no tām cita citai diezgan līdzīgas,

B bet viena, vīrišķība, pavisam atšķirīga no pārējām. Par to, viņš sacīja, es varot pārlicināties pēc šāda pierādījuma: „Tu sastapsi augstākajā mērā netaisnus, bezdievīgus, nesavaldīgus un neizglītotus cilvēkus, kas tomēr ir ļoti vīrišķīgi; no tā sapratīsi, ka vīrišķība stipri atšķiras no pārējām tikuma daļām.“ Jau tad ļoti brīnījies par tādu atbildi, bet vēl vairāk, kad šo jautājumu iztirzāju kopā ar jums. Es viņam jautāju, vai viņš vīrišķīgos uzskata par drosmīgiem, un viņš atbildēja: „Jā, pat par pādrošiem.“⁹⁶

C Vai atceries, Protagor, ka tāda bija tava atbilde?“

Protagors to apstiprināja.

„Tad pasaki mums,“ sacīju, „ko, tavuprāt, uzdrošinās vīrišķīgie? Vai to pašu, ko glēvuļi?“

„Nē,“ viņš teica.

„Tātad ko citu?“

„Jā,“ atbildēja viņš.

„Vai glēvuļi ķeras pie tā, kas nav bīstami, vīrišķīgie — pie briesmīgā?“

„Tā cilvēki uzskata, Sokrat.“

„Tev taisnība,“ turpināju, „taču vaicāju nevis to, bet gan, pie kā, tavuprāt, uzdrošinās ķerties vīrišķīgie — pie briesmīgā, ko viņi uzskata par ko briesmīgu, vai pie tā, ko viņi par tādu neuzskata?“

„Pirmais,“ viņš atbildēja, „kā tikko kā parādīts tavā argumentācijā, nemaz nav iespējams.“

„Arī šai ziņā tev taisnība. Tādējādi, ja šis pierādījums pareizs, neviens neķeras pie tā, ko viņš uzskata par briesmīgu, jo, kā esam noskaidrojuši, zaudēt cīņā pašam ar sevi ir ignorance.“⁹⁷

Protagors piekrita.

„Bet pie tā, kur viņi ir drosmīgi, ķeras visi — gan glēvie, gan vīrišķīgie, un tādā kārtā glēvie un vīrišķīgie ķeras pie viena un tā paša.“

„Taču, Sokrat,“ viņš iebilda, „tas, pie kā ķeras glēvie, ir pilnīgs pretstats tam, pie kā ķeras vīrišķīgie. Nemsim, piemēram, uzreiz karu: vieni grib doties tajā, otri negrib.“

„Vai doties karā ir skaisti,“ vaicāju, „vai neglīti?“

„Skaisti,“ viņš atbildēja.

„Ja skaisti, tad, kā iepriekš vienojāmies, tas arī ir labi. Mēs taču nonācām pie kopīga atzinuma, ka ikviena skaista rīcība ir laba.“⁹⁸

„Tev taisnība, un tāds no laika gala ir arī mans uzskats.“

360 „Un tas ir pareizi,” sacīju. „Bet kuri no viņiem, tavuprāt, negrib doties karā, kaut gan tas ir skaisti un labi?”

„Gļēvuļi,” viņš atbildēja.

„Bet, ja tas ir skaisti un labi,” turpināju, „vai tas tad nav arī patīkami?”

„Par to vismaz jau bijām vienojušies,” viņš teica.

„Tad gļēvuļi apzināti negrib ķerties pie tā, kas ir skaistāk⁹⁹, labāk un patīkamāk?”

„Jā atzīsim arī to,” Protagors atbildēja, „tad spēku zaudēs viss, par ko iepriekš bijām vienisprātis.”

„Bet virišķīgais? Vai viņš neķeras pie skaistākā, labākā un patīkamākā?”

„Tam man jāpiekrit,” viņš atbildēja.

B „Tātad vispār virišķīgie cilvēki nejūt apkaunojošas bailes, kad baidās, nedz apkaunojošu drosmi, kad ir drosmīgi?”

„Tā ir taisnība,” viņš teica.

„Un, ja tas nav apkaunojoši, tas taču ir skaisti?”

Viņš piekrita.

„Un, ja tas ir skaisti, tad arī labi?”

„Jā.”

„Bet gļēvuļi, pārdrošie un ārprātīgie, otrādi, jūt apkaunojošas bailes, kad baidās, un ir apkaunojoši drosmīgi, kad ir drosmīgi?”

Viņš piekrita.

„Un iemesls viņu drosmei darīt ko apkaunojošu un ļaunu nav nekas cits kā nezināšana, ignorance?”

„Tā tas ir,” viņš teica.

C „Un tālāk? Vai to, kāpēc gļēvuļi ir gļēvi, sauksi par gļēvulību vai virišķību?”

„Es saukšu to par gļēvulību,” atbildēja viņš.

„Bet vai nav noskaidrojies, ka viņi ir gļēvuļi tāpēc, ka nezina, kas ir briesmīgs?”

„Visā pilnībā,“ viņš teica.

„Tātad viņi ir glēvi šīs nezināšanas dēļ?“

Protagors piekrita.

„Taču iemesls tam, ka viņi ir glēvi, kā atzini, ir glēvulība?“

Viņš piekrita.

„Tātad nezināt, kas ir un kas nav briesmīgs, ir glēvulība?“

Protagors pamāja.

„Vīrišķība,“ turpināju, „taču ir glēvulības pretstats?“

„Jā,“ viņš teica.

„Bet izpratne¹⁰⁰ par to, kas ir un kas nav briesmīgs, taču ir pretstats tā visa nezināšanai?“

Ari šoreiz viņš vēl pamāja.

„Un tā nezināšana ir glēvulība?“

Te viņš pamāja tikai gaužām negribīgi.

„Tad izpratne par to, kas ir un kas nav briesmīgs, ir vīrišķība un pretstats tā nezināšanai?“

Nu Protagors vairs nevēlējās pamāt un klusēja. Bet es sacīju:

„Kā tā, Protagor? Tu uz manu jautājumu nesaki ne „jā“, ne „nē“?“

„Novēd lietu līdz galam pats,“ viņš teica.

„Tev jautāšu vairs tikai vienu,“ sacīju. „Vai tev joprojām šķiet, tāpat kā sākumā, ka eksistē augstākajā mērā nezinīgi cilvēki, kas tomēr ir augstākajā mērā vīrišķīgi?“

„Man tā vien liekas,“ viņš sacīja, „tu esi ieņēmis galvā, ka man tev jāatbild. Tad nu izdarišu tev pa prātam un teikšu, ka pēc tā, par ko esam vienojušies, man tas šķiet neiespējami.“

„To visu,“ sacīju, „vaicāju tikai tālab, ka gribu izpētīt ar tikumu saistītos apstākļus, kā arī to, kas ir pats tikums. Zinu — kad tas būs noskaidrots, tad gūsim arī

D

E

361

- pilnīgu skaidrību par to, par ko mēs abi tik gari runājām — es, apgalvodams, ka tikumu iemācīt nav iespējams, tu, aizstāvēdams viedokli, ka tas iespējams. Un man rādās, ka mūsu diskusijā tikko kā panāktais iznākums, it kā tas būtu cilvēks, apsūdz un zobo mūs un tas, ja mācētu runāt, sacītu: „Jūs gan esat dīvaini ļautiņi, Sokrat un Protagor! Tu, Sokrat, kas iepriekš apgalvoji, ka tikums nav iemācāms, tagad jo sparīgi runā pats sev pretī, pūlēdamies pierādīt, ka visas šīs
- B lietas ir zināšana — gan taisnīgums, gan apdomība, gan vīrišķība, bet tādā kārtā visskaidrāk kļūtu redzams, ka tikumu var iemācīt. Proti, ja tikums būtu kas cits nekā zināšana, kā Protagors mēģināja iegalvot, tas noteikti nebūtu iemācāms. Bet tagad, ja izrādīsies, ka tikums visnotaļ ir zināšana — viedoklis, kuru tu uzsver, Sokrat, — būtu dīvaini, ja to nevarētu iemācīt. Turpretī Protagors, kas sākumā apgalvoja, ka tas iemācāms, tagad, kā šķiet, uzstājīgi aizstāv pretējo uzskatu —
- C ka tikums ir bezmaz viss kas cits, tikai ne zināšana, un to tātad nekādi nav iespējams iemācīt.“ Un mani, Protagor, kad redzu šo briesmīgo sajukumu, pārņem dedzīga vēlme, lai te rastos skaidrība, un man gribētos pēc tam, kad būsīm beiguši šo sarunu, pievērsties arī tikuma būtībai un tad no jauna aplūkot jautājumu, vai tas ir vai nav iemācāms. Kaut tikai tas pats Epimētejs mūs gadījumā nepieviltu mūsu pētījumā un neapvestu
- D ap stūri, tāpat kā viņš, pēc tava stāsta, mūs apgājis sadalē.¹⁰¹ Man Promētejs tavā mītā patika labāk nekā Epimētejs. Es ņemu viņu sev par paraugu¹⁰² un, apsvērdams uz priekšu savu dzīvi, nodarbojos ar visiem šiem jautājumiem. Ja vien tu gribētu, es, kā jau atzīmēju pašā sākumā,¹⁰³ ar lielāko prieku tos aplūkotu kopā ar tevi.“

Uz to Protagors sacīja:

„Es augstu vērtēju tavu degsmi un tavu diskusijas risināšanas veidu. Domāju, ka vispār neesmu slikts cilvēks, bet nenovīdība man ir pavisam sveša. Par tevi esmu izteicies daudziem, ka no visiem, ar kuriem satiekos, tevi cienu visvairāk, it īpaši runājot par tavas paaudzes cilvēkiem.¹⁰⁴ Un es saku, ka nebrīnītos, ja tu kļūtu par kādu no tiem vīriem, kas ir slaveni ar savu gudrību. Mūsu jautājumus aplūkosim citreiz, kad vien tev būs pa prātam, taču tagad laiks pievērsties citām lietām.“

„Jā, to arī darīsim, ja tā vēlies. Arī man jau sen bija laiks iet savās darišanās, kā sacīju,¹⁰⁵ — biju palicis tikai lieliskajam¹⁰⁶ Kallijam par patikšanu.“

To visu sacījuši un uzklausijuši, devāmies projām.

HIPIJS¹ LIELĀKAIS

Personas: SOKRATS un HIPIJS

281 SOKRATS. Hipij, tu lieliskais² un gudrais! Tad beidzot, pēc tik ilga laika, tu esi atkal Atēnās!

HIPIJS. Trūkst laika, Sokrat. Ik reizi, kad Ēlidai risināmi kādi jautājumi ar citu valsti, esmu pirmais pilsoņu vidū, pie kura tā vērsas un kuru izraugās par sūtni, jo uzskata mani par cilvēku, kas vislabāk māc gan spriest, gan celt priekšā runas, ko mēdz teikt attiecībās starp valstīm.³ Esmu daudzkārt bijis par sūtni dažādās valstīs, visbiežāk — Lakedaimonā⁴, kur kārtoju visvairāk jautājumu, turklāt īpaši svarīgus. Tas — atbildot uz tavu jautājumu — ir iemesls, kāpēc neieroDOS bieži jūsu pusē.

SOKRATS. Lūk, ko nozīmē, Hipij, būt par īstenu gudru un pilnvērtīgu cilvēku! Tu māki gan privātā kārtā, saņemdam lielā maksu no jauniešiem, kas dot viņiem vēl lielāku labumu nekā gūsti pats, gan sabiedriskajā jomā pakalpot savai valstij, kā arī klājas ikvienam, kas negrib palikt neievērots, bet vēlas, lai tauta viņu tur godā. Bet kāds gan, Hipij, iemesls tam, ka senatnes vīri, kuru vārdi ir slaveni viņu gudrības dēļ, Pitaks un Biants, milētietis Talēts un viņa sekotāji un arī vēlākie līdz pat Anaksagoram,⁵ vai nu visi, vai lielākā daļa no viņiem acīmredzami ir atturējušies no piedalīšanās valsts dzīvē?⁶

HIPIJS. Kādu gan citu iemeslu vari iedomāties, Sokrat, ja ne to, ka viņi bijuši nespējīgi un nepiemēroti ar savu prātu aptvert reizē ir sabiedriskās, ir pašu intereses?

SOKRATS. Tad, Zevs liecinieks, uzskatīsim, ka, tāpat kā pilnveidojušās visas mākslas un salīdzinājumā ar mūsdienu amatniekiem senie ir vāji, arī pilnveidojusies jūsu — sofistu māksla un senatnes gudrie, salīdzinot ar jums, neko nav vērti?

HIPIJS. Pilnīgi pareizi.

SOKRATS. Tātad, Hipij, bijis tagad augšāmcēlies Biants,⁷ viņš salīdzinājumā ar jums būtu smieklīga figūra, tāpat kā tēlnieki izsakās par Daidalu⁸: ja viņš šodien būtu dzīvs un radītu tādus pašus darbus kā tos, ar kuriem viņa vārds kļuva slavens, viņš saceltu tikai smieklus. 282

HIPIJS. Jā, Sokrat, tā ir, kā saki. Tomēr senos un vispār tos, kas dzīvojuši pirms mums, mēdzu cildināt pirmām kārtām un vairāk nekā mūsdienu cilvēkus, vairīdamies no dzīvo nenovīdības un bīdamies mirušo dusmu.

SOKRATS. Tu, Hipij, kā man šķiet, teicami domā un spried. Varu apliecināt tavu vārdu patiesumu: jūsu māksla, nūdien, tik tālu pilnveidojusies, ka spējat reizē kārtot kā sabiedriskos, tā personiskos jautājumus. Lūk, Gorgijs, sofists no Leontinām⁹, nesen ieradās šeit oficiālā misijā kā savas valsts sūtnis, būdams piemērotākais no visiem leontīniešiem sabiedrisko uzdevumu veikšanai, un viņš gan Tautas sapulcē parādīja sevi kā izcilu runātāju, gan privātā kārtā par saviem priekšnesumiem un jauno cilvēku mācīšanu no mūsu pilsētas ievāca lielu naudu. Ja vēlies citu piemēru: mūsu draugs Prodiks¹⁰ arī citkārt it bieži atbrauca pie mums oficiālā uzdevumā, bet pēdējo reizi, pavisam nesen, viņš, ieradies šādā uzdevumā no Keosas, tika ļoti cildināts par savu runu Padomē¹¹ un arī privāti par saviem priekšnesumiem un jauno cilvēku mācīšanu saņēma apbrīnājami daudz naudas. Taču no tiem senajiem vīriem B C

D neviens nekad nav uzskatījis par iespējamu pieprasīt atlidzību naudā, nedz visādu ļaužu priekšā izrādīt savu gudrību. Viņi bija tik vientiesīgi, ka neredzēja, cik liela vērtība ir naudai. Turpretī šie divi ar savu gudrību nopelnījuši vairāk naudas nekā jebkurš amatnieks ar jēlkuru mākslu un tāpat, vēl pirms viņiem, Protagors¹².

HIPIJS. Neko tu, Sokrat, nezini par sasniegumiem šajā jomā! Ja zinātu, cik naudas es esmu nopelnījis, tad tu gan brīnītos! Reiz atbraucu uz Sicīliju — E pārējo nepieņinu —, kad tur atradās Protagors, slavens vīrs un arī vecāks par mani, un tomēr, kaut būdams daudz jaunāks par viņu, pavisam īsā laikā nopelnīju vairāk nekā simt piecdesmit minū¹³, turklāt kādā pavisam mazā miestā — Inikā — vienā pašā vairāk nekā divdesmit. Pārradies ar šo naudu mājās, iedevu to savam tēvam,¹⁴ tā ka viņam un tāpat citiem pilsoņiem aiz pārsteiguma bija ko brīnīties. Es gandrīz vai domāju, ka esmu nopelnījis divreiz vairāk naudas nekā jebkuri divi citi sofisti kopā.

283 SOKRATS. Te, Hipij, tu mini lielisku, svarīgu pierādījumu savai un vispār mūsdienu cilvēku gudrībai — cik ļoti viņi atšķiras no senajiem. Agrāko laiku cilvēki, spriežot pēc taviem vārdiem, bija gatavie nevēģas. Ar Anaksagoru, piemēram, kā stāsta, esot atgadījies kaut kas pretējs tam, kā tas mēdz būt ar jums: viņš esot mantojumā saņēmis daudz naudas, bet ar to apgājies nevērīgi un visu pazaudējis; tik nesaprātīgs viņš bija ar visu savu gudrību! Arī par citiem senajiem stāsta tamlīdzīgas lietas. Tātad, man šķiet, tu sniedz lielisku pierādījumu mūsdienu cilvēku gudrībai salīdzinājumā ar senāk dzīvojušajiem, un daudzi ir vienispātis, ka gudrajam jābūt gudram pirmām kārtām pašam sev. Mēraukla ir šāda: gudrs ir tas, kas nopelna visvairāk naudas.

B

Taču par to nu pietiek. Bet pasaki: kurā no valstīm, kur nokļuvi, esi nopelnījis visvairāk naudas? Taču skaidrs, ka Lakedaimonā, kur esi bijis visbiežāk?

HIPIJS. Nē, Zevs liecinieks, Sokrat.

SOKRATS. Ko tu saki! Bet varbūt tur vismazāk?

HIPIJS. Vispār nekad neko. C

SOKRATS. Dīvaini un pārsteidzoši, Hipij! Bet pasaki man: vai tava gudrība nespēj tos, kas ar to ir saistīti un to mācās, padarīt labākus tikuma ziņā?

HIPIJS. Pat ļoti, Sokrat.

SOKRATS. Tātad inikiešu dēlus varēji padarīt labākus, bet spartiātu dēlus nespēji?

HIPIJS. Nē, nepavisam.

SOKRATS. Tad sicīlieši vēlas kļūt labāki, bet lakedaimonieši — ne?

HIPIJS. Arī lakedaimonieši to ļoti vēlas, Sokrat. D

SOKRATS. Varbūt viņi vairījās no sakariem ar tevi naudas trūkuma dēļ?

HIPIJS. Protams, ne — naudas viņiem diezgan.

SOKRATS. Tad kā gan izskaidrojams, ka viņi, kaut arī netrūkst ne vēlēšanās, ne naudas un tu varētu viņiem būt noderīgs pašā svarīgākajā jautājumā, neaizvadija tevi apkrautu ar naudu? Vai tad lakedaimonieši prastu audzināt savus bērnus labāk nekā tu? Vai mēs to pieņemsim un tu tam piekriti?

HIPIJS. Nekādā gadījumā. E

SOKRATS. Varbūt tu Lakedaimonā nespēji pārliecināt jaunos cilvēkus, ka viņi, saistīdamies ar tevi, gūtu lielākus panākumus tikumā, nekā saistoties ar savējiem, vai arī nevarēji pārliecināt viņu tēvus, ka, ja vien tiem dēli ir pie sirds, viņus vajag nodot tavā rīcībā, nevis pašiem rūpēties par viņiem? Viņi taču nevarēja aiz nenovēlības saviem bērniem liegt iespēju kļūt jo labākiem.

HIPIJS. Jā, nedomāju, ka aiz nenovēlības.

SOKRATS. Lakedaimonai taču ir labi likumi.

HIPIJS. Protams.

284 SOKRATS. Bet valstīs ar labiem likumiem tikums ir visaugstākajā cieņā.

HIPIJS. Katrā ziņā.

SOKRATS. Un tu to proti iemācīt citiem labāk par jebkuru?

HIPIJS. Daudz labāk, Sokrat.

SOKRATS. Un vai cilvēks, kas prot teicami mācīt jāšanu, no grieķu zemēm nebūs vislielākajā cieņā Tesālijā¹⁵ un tur saņems visvairāk naudas un tāpat arī citur, kur cītīgi nodarbojas ar jāšanu?

HIPIJS. Laikam gan.

B SOKRATS. Bet vai cilvēks, kas spēj iemācīt visvērtīgākās tikumam vajadzīgās zināšanas, netiks visvairāk cienīts Lakedaimonā un tur nenopelnīs visvairāk naudas, ja gribēs, tāpat arī citās grieķu valstīs ar labiem likumiem? Vai, tavuprāt, draugs, tas notiks drīzāk Sicīlijā, Inikā? Vai mums tam būs ticēt, Hipij? Bet, ja liksi, vajadzēs ticēt.

HIPIJS. Lieta tāda, ka grozīt likumus, Sokrat, un audzināt dēlus pretēji ieradumam neatbilst lakedaimoniešu tradīcijai.

C SOKRATS. Ko tu saki! Tad lakedaimoniešu tradīcijai atbilst nevis pareiza rīcība, bet kļūdaina?

HIPIJS. To es gan neteiktu, Sokrat.

SOKRATS. Vai tad viņi nerīkotos pareizi, ja savus jaunos cilvēkus audzinātu labāk, nevis sliktāk?

HIPIJS. Jā gan. Taču svešzemju audzināšana viņiem ir aizliegta ar likumu. Vari būt drošs: ja kāds tur vispār jēlkad būtu saņēmis naudu par audzināšanu, es būtu dabūjis visvairāk. Jebkurā gadījumā viņi labprāt dzird mani runājam un cildina, bet, atkārtotju, likums to neatļauj.

SOKRATS. Vai likums, tavuprāt, valstij kaitē vai D
nāk par labu?

HIPIJS. Tas, domāju, tiek noteikts, lai būtu node-
rīgs, bet reizēm arī ir kaitīgs — tad, kad ir slikti
noteikts.¹⁶

SOKRATS. Tad nu kā? Vai tie, kas nosaka liku-
mus, tos nenosaka kā lielāko labumu, bez kura nav
iespējams dzīvot likumīgā kārtībā?

HIPIJS. Tev taisnība.

SOKRATS. Un, ja tie, kas uzņemas noteikt liku-
mus, kļūdās attiecībā uz labumu, tad viņi taču kļūdās
arī attiecībā uz likumību, uz likumu. Ko sacīsi uz to?

HIPIJS. Stingri ņemot, tas tā ir, Sokrat, bet cilvēki E
parasti to nesauc tā.

SOKRATS. Kādi cilvēki, Hipij, — zinātāji vai
nezinātāji?

HIPIJS. Vairākums.

SOKRATS. Bet vai tas zina patiesību, šis vairā-
kums?

HIPIJS. Nē, protams.

SOKRATS. Taču zinātāji derīgāko patiesībā uz-
skata par likumīgāku visiem cilvēkiem nekā mazāk
derīgo. Bet varbūt nepiekrīti?

HIPIJS. Jā, piekrītu, ka patiesībā tā tas ir.

SOKRATS. Tātad apstākļi ir tādi, kā uzskata
zinātāji?

HIPIJS. Protams.

SOKRATS. Bet lakedaimoniešiem, kā tu apgalvo,
būtu noderīgāk saņemt tavu audzināšanu, kaut arī tā 285
nāk no citas zemes, nekā pašmāju izglītību.

HIPIJS. Jā, to apgalvoju, un tā ir taisnība.

SOKRATS. Un ka derīgākais ir likumīgāks — vai
tu neapgalvo arī to, Hipij?

HIPIJS. Jā, tā sacīju.

SOKRATS. Tālab, pēc taviem vārdiem, audzināšana, ko lakedaimoniešu dēli saņemt no Hipija, ir likumīgāka, bet no pašu tēviem saņemtā — mazāk likumīga, ja vien tie patiešām no tevis gūs lielāku labumu.

HIPIJS. Jā, tādu viņi gūs, Sokrat.

B SOKRATS. Tad jau lakedaimonieši rikojas pretlikumīgi, tev nemaksādami naudu un neuzticēdami savus dēlus.

HIPIJS. Esmu ar tevi vienisprātis, jo tu, kā šķiet, esi manā pusē un man nepavisam nenākas tev iebilst.

SOKRATS. Tātad konstatējam, draugs, ka lakedaimonieši pārkāpj likumu, turklāt pašā svarīgākajā jautājumā, lai gan viņi šķiet paši stingrākie likuma ievērotāji. Bet, dievu dēļ, Hipij: par ko viņi cildina tevi un par ko labprāt dzird runājam? Taču skaidrs — par to, ko tu vislabāk zini, — par zvaigznēm un debesu parādībām?

C HIPIJS. Nekādā gadījumā — to viņi vispār nevar ciest.

SOKRATS. Bet vai par ģometriju viņi labprāt dzird runājam?

HIPIJS. Nepavisam, jo daudzi no viņiem, patiesību sakot, neprot pat skaitīt.

SOKRATS. Tātad viņi necik nav noskaņoti klausīties tavus izklāstus par aritmētiku?

HIPIJS. Nē, necik, Zevs liecinieks.

D SOKRATS. Taču noteikti labprāt par to, ko māki iztīrīt precīzāk par jebkuru citu, — par burtu, zilbju, ritmu un harmoniju nozīmi?¹⁷

HIPIJS. Par kādām harmonijām un burtiem, mans labais?

SOKRATS. Bet kas tas īsti ir, par ko viņi labprāt dzird tevi runājam un par ko cildina? Pasaki pats, jo es to nespēju iedomāties.

HIPIJS. Par hēroju¹⁸ un cilvēku dzimtām, Sokrat,

par pirmajām apmetnēm, par to, kā senlaikus nodibinātas pilsētas, īsi — viņi īpaši labprāt klausās visu, kas attiecas uz senatni, tā ka viņu dēļ biju spiests to visu pamatīgi apgūt. E

SOKRATS. Tad nu, Zevs liecinieks, tev ir veicies, Hipij, ka lakedaimoniešiem nesagādā prieku mūsu arhontu¹⁹ uzskaitījums, sākot ar Solonu²⁰; citādi tev gan būtu ko noņemties, lai to iemācītos.

HIPIJS. Kāpēc, Sokrat? Man pietiek vienreiz dzirdēt piecdesmit nosaukumu, lai tos atcerētos.

SOKRATS. Tev taisnība — biju aizmirsis, ka mnēmonika ir tava stiprā puse.²¹ Tātad saprotu, ka tu lakedaimoniešiem sagādā prieku kā cilvēks ar plašām zināšanām un viņi tevi izmanto kā bērni vecās māmuļas — lai dabūtu dzirdēt jaukus stāstus. 286

HIPIJS. Jā, un pavisam nesen — Zevs liecinieks, Sokrat, — guvu tur lielu piekrišanu, runādams par cildenajām nodarbībām, kurām jānododas jaunam cilvēkam. Par šo jautājumu man ir sacerēta lieliska runa. Tā ir visādā ziņā teicama, bet īpaši izceļas ar savu izteiksmes veidu. Runas ievads un izejas punkts ir šāds: „Kad Troja bija ieņemta, Neoptolems,“ tā sacīts runā, „uzdevis Nestoram jautājumu,²² kādām cildenām nodarbībām jāpievēršas jaunam cilvēkam, lai kļūtu jo slavenāks.“ Pēc tam runā Nestors un dod viņam milzum daudz brīnum skaistu norādījumu. Ar šo runu uzstājos Lakedaimonā un taisos to parīt celt priekšā arī šeit, Feidostrata skolā, tāpat vēl daudz kā cita, ko ir vērts paklausīties, — man to ir lūdzis Eudiks²³, Apēmanta dēls. Bet droši vien arī pats būsi tur un atvedīsi vēl citus klausītājus, kas prastu novērtēt priekšnesumus. C

SOKRATS. Tā arī notiks ar dieva ziņu, Hipij. Bet šobrīd atbildi man īsi uz kādu jautājumu — tu man to atgādināji pašā laikā. Nesen, kad kādā sarunā nosodīju

- dažas lietas kā neglītas, bet citas cildināju kā skaistas, viens cilvēks mani nostādīja neveiklā stāvoklī, vaicā-dams, turklāt visai nekaunīgi, apmēram šādi: „No kurienes tu, Sokrat, zini,“ viņš sacīja, „kas ir skaists un kas neglīts? Paskatīsimies: vai vari man pateikt, kas tas skaistais īsti ir?“ — Savas aprobežotības dēļ apmulsu un nepratu viņam pienācīgi atbildēt. Atstājis sabiedrību, biju dūsmīgs pats uz sevi un bāru sevi, un apņēmos, ka, tiklīdz sastapšu kādu no jums, gudrajiem vīriem, izklaušināšu viņu un pamatīgi iemācišos dzirdēto, bet tad došos atpakaļ pie vaicātāja un atsākšu diskusiju. Tagad, kā jau sacīju, esi atnācis īstajā brīdī. Tad nu paskaidro man, kā nākas: kas tas ir — pats skaistais? Pacenties man uz to atbildēt pēc iespējas precīzāk, lai nekļūstu, otrreiz atspēkots, no jauna par apsmieklu. Nav šaubu, ka tu to skaidri zini, un tā droši vien ir tikai neliela daļa no tavām plašajām zināšanām.

HIPIJS. Neliela gan — Zevs liecinieks, Sokrat, varētu pat sacīt — pavisam niecīga.

SOKRATS. Tātad es to viegli apgušu un neviens pats vairs neatspēkos mani.

- HIPIJS. Protams, neviens; citādi jau manas zināšanas būtu gaužām nožēlojamas un neprofesionālas.

SOKRATS. Pie Hēras,²⁴ lieliski sacīts, Hipij, — ja vien mēs tiktu galā ar šo vīru! Tev taču nebūs par apgrūtinājumu, ja es, viņu atdarinādams, apstrīdēšu tavas atbildes, lai tu varētu mani iespējami labāk apmācīt? Iebildumu ziņā esmu diezgan pieredzējis. Tātad, ja tev vienalga, runāšu tev pretī, lai jo pamatīgāk samācītos.

- HIPIJS. Jā, runā vien pretī! Kā nupat sacīju, šis jautājums ir nenozīmīgs. Es tev iemācītu atbildēt uz daudz grūtākiem, tā ka neviens cilvēks nevarētu tevi atspēkot.

SOKRATS. Ai, cik labi vārdi! Bet nu, kad pats to

gribi, mēģināšu, pārtapdams, cik labi vien iespējams, par šo cilvēku, tev uzdot jautājumus. Proti, ja tu viņam celtu priekšā runu, ko pieminēji, — par skaistajām nodarbibām, viņš, tevi noklausījies, līdzko tu beigtu, vispirms uzdotu jautājumu ne par ko citu kā par pašu skaisto — tāds nu reiz ir viņa paradums — un sacītu: „Viesi no Ēlidas, vai taisnīgie nav taisnīgi ar taisnīgumu?“ — Atbildi, Hipij, it kā jautātu viņš.

HIPIJS. Es atbildēju: jā, ar taisnīgumu.

SOKRATS. „Tātad tas ir kaut kas — taisnīgums?“

HIPIJS. Protams.

SOKRATS. „Tātad arī gudrie ir gudri ar gudribu un viss labais ir labs ar labo?“

HIPIJS. Kā gan citādi?

SOKRATS. „Tas ir, ar kaut ko eksistējošu, ne jau ar ko neeksistējošu.“

HIPIJS. Protams, ar ko eksistējošu.

SOKRATS. „Vai tad arī viss skaistais nav skaists ar skaisto?“

HIPIJS. Jā, ar skaisto.

SOKRATS. „Kā ar ko eksistējošu?“

HIPIJS. Jā, ar ko eksistējošu. Ar ko gan citu?

SOKRATS. „Tad pasaki man, viesi,“ viņš teiks, „kas tas skaistais tāds ir?“

HIPIJS. Tātad, Sokrat, šis vaicātājs grib uzzināt, kas ir skaists?

SOKRATS. Nē, man šķiet, bet gan to, kas ir skaistais, Hipij.

HIPIJS. Kāda te ir atšķirība?

SOKRATS. Vai, tavuprāt, tādas nav?

HIPIJS. Nē, nekādas.

SOKRATS. Nu jā, to tu acīmredzot zini labāk. Tomēr, mans labais, uzmanies: viņš tev nevis jautā, kas ir skaists, bet kas ir skaistais.

HIPIJS. Saprotu, mans labais. Es viņam pateikšu, kas ir skaistais, un viņš nemūžam neatspēkos mani. Zini, Sokrat, kad jau jāsaka taisnība: skaista meitene — tas ir kas skaists.²⁵

288 SOKRATS. Pie suņa,²⁶ Hipij, — skaista, lieliska atbilde! Tātad, ja atbildēšu tāpat, tad būšu atbildējis uz viņa jautājumu, turklāt pareizi, un mani nevarēs atspēkot?

HIPIJS. Kā gan varētu tevi atspēkot, Sokrat, ja tā domā visi un katrs, kas to dzirdēs, apliecinās, ka tev ir taisnība?

SOKRATS. Labi, lai tā būtu. Taču, Hipij, vēlreiz savā prātā apsvēršu, ko tu saki. Un nu šis cilvēks man vaicās apmēram šādi: „Tad atbildi man, Sokrat: vai viss, ko tu sauc par skaistu, būs skaists, ja eksistē pats skaistais?“ Un es viņam atbildēšu: „Ja skaista meitene ir kas skaists, tad viņa ir tas, kā dēļ tas viss ir skaists.“

B HIPIJS. Vai tu domā, ka viņš vēl mēģinās atspēkot tevi un apgalvot, ka tas, par ko tu runā, nav skaists? Un vai viņš, ja to mēģinās, nekļūs tikai smieklīgs?

SOKRATS. Viņš to mēģinās, mans miļlais, par to esmu pārliecināts. Taču, vai viņš ar tādu mēģinājumu kļūs smieklīgs, to rādīs iznākums. Bet es gribu tev vēl pateikt, ko viņš sacīs.

HIPIJS. Tad pasaki.

SOKRATS. „Cik burvīgs tu esi, Sokrat!“ viņš teiks. „Bet vai skaista ķēve, ko pats dievs uzteicis savā orākulā,²⁷ nav kas skaists?“ — Ko uz to sacīsim, Hipij? Vai ko citu kā vien to, ka arī ķēve, tas ir, skaista ķēve, ir kas skaists? Kā uzdrīkstēsimies noliegt, ka skaistais ir skaists?

HIPIJS. Tev taisnība, Sokrat; to arī pats dievs pareizi pateicis — mums²⁸ tiešām ir ļoti skaistas ķēves.

SOKRATS. „Labi,“ viņš teiks. „Bet skaista lira? Vai tas nav kas skaists?“ — Vai atzīsim to, Hipij?

HIPIJS. Jā.

SOKRATS. Pēc tam viņš sacis — esmu par to gandrīz pārliecināts, jo pazīstu viņa raksturu: „Mans labais, bet skaists pods? Vai tas nav kas skaists?“

HIPIJS. Bet kas tas ir par cilvēku, Sokrat? Cik D
neaudzinātam gan jābūt tam, kas uzdrošinās lietot tik prastus vārdus tādā nopietnā jautājumā!

SOKRATS. Tāds viņš nu reiz ir, Hipij. Jā, nekāds
smalkais, parupjš, un vienīgais, par ko viņš domā, ir patiesība. Tomēr atbildēt tam cilvēkam vajag, un es jau iepriekš izteikšu savas domas: ja podu darinājis labs podnieks, ja tas ir gluds un apaļš, un labi apdedzināts, kādi mēdz būt skaistie divosu podi ar sešu hoju²⁹ tilpumu, brīnum skaistie, — ja viņš nu vaicātu par tādu podu, tad būs jāatzīst, ka tas ir skaists. Kā gan mēs E
varētu apgalvot, ka skaistais nav skaists?

HIPIJS. Nekādi, Sokrat.

SOKRATS. „Tātad,“ viņš sacis, „arī skaists pods ir kas skaists? Atbildi!“

HIPIJS. Tā tas, Sokrat, domājams, ir: arī šis trauks, ja tas skaisti nostrādāts, ir skaists, taču vispār tas nav cienīgs, lai to vērtētu kā ko skaistu salīdzinājumā ar ķēvi, meiteni un visām pārējām skaistām lietām.

SOKRATS. Lai tā būtu. Es saprotu, Hipij, ka tam, 289
kas to vaicā, mums jāatbild šādi: „Tu nezini, draugs, cik pareizs ir Hērakleita³⁰ teiciens, ka skaistākais pērtiķis ir neglīts, salīdzinot ar kādu citu dzimumu.³¹ Un tāpat arī skaistākais pods ir neglīts, salīdzinot ar meiteņu dzimumu, kā saka gudrais Hipijs.“ Vai ne tā, Hipij?

HIPIJS. Protams, Sokrat, tava atbilde ir pareiza.

SOKRATS. Tad paklausies tālāk. Pēc tam viņš, esmu pārliecināts, sacis: „Kā tad tā, Sokrat? Vai ar meiteņu dzimumu, ja to salīdzinātu ar dievu dzimumu, nenotiks tas pats, kas ar podiem, kad tos salīdzināja ar B

meitenēm? Vai visskaistākā meitene tad neliksies neglīta? Vai to pašu nesaka arī Hērakleits, uz kuru tu atsaucies, — ka visgudrākais cilvēks salīdzinājumā ar dievu šķītis pērtiķis gan gudrības, gan skaistuma, gan visā pārējā ziņā?“ — Tad atzīsim, Hipij, ka skaistākā meitene, salīdzinot ar dievu dzimumu, ir neglīta?

HIPIJS. Kas gan varētu pret to iebilst?

C SOKRATS. Un, ja mēs to atzīsim, šis pasmesies un sacīs: „Vai atceries, Sokrat, ko tev jautāju?“ — „Jā,“ atbildēšu, „tu jautāji, kas īsti ir pats skaistais.“ — „Bet tu,“ viņš teiks, „uz jautājumu par skaisto, man atbildēdams, nosauc kaut ko tādu, kas, kā pats saki, ir tiklab skaists, kā neglīts.“ — „Tā šķiet,“ teikšu. Bet varbūt iesaki man kādu citu atbildi, draugs?

HIPIJS. Nē, tieši to: viņam taču ir taisnība, ka, salīdzinot ar dieviem, cilvēku dzimums nav skaists.

D SOKRATS. „Ja es tev būtu vaicājis no paša sākuma,“ viņš man teiks, „kas ir tiklab skaists, kā neglīts, un tu būtu man atbildējis, ko tikko sacīji, vai tava atbilde tad nebūtu bijusi pareiza? Bet vai tu joprojām domā, ka pats skaistais, kas rotā visu pārējo un liek tam šķist skaistam, ja tam nāk klāt šī pazīme³², ir meitene, ķēve vai lira?“

E HIPIJS. Kā tad, Sokrat! Ja viņš meklē *to*, tad ir vieglāk par vieglu viņam atbildēt, kas ir tas skaistais, kas rotā visu pārējo un, tam nākot klāt, liek visam šķist skaistam. Tātad šis cilvēks ir pavisam vientiesīgs un neko neļēdz no skaistām lietām. Ja viņam atbildēsi, ka skaistais, pēc kā viņš vaicā, nav nekas cits kā zelts, viņš apjuks un nemēģinās atspēkot tevi. Mēs visi taču zinām, ka tas, kas iepriekš licies neglīts, šķītis skaists, kad tam nāks klāt un to rotās zelts.

SOKRATS. Tu nepazīsti šo cilvēku, Hipij, — cik viņš ietiepīgs un grūti pārliecināms.

HIPIJS. Kā tad tā, Sokrat? Kas pareizi sacīts, tas viņam jāpieņem, citādi viņš būs tikai smieklīgs. 290

SOKRATS. Tādu atbilde, mans labais, viņš ne vien nepieņems, bet vēl pazobosies par mani un teiks: „Ak tu, aplamniek! Vai tad uzskati Feidiju³³ par sliktu mākslinieku?“ — Un es, domājams, sacīšu: „Nē, nekādā ziņā.“

HIPIJS. Tas būs pareizi sacīts, Sokrat.

SOKRATS. Protams, pareizi. Bet, kad atzišu, ka Feidijs ir labs mākslinieks, viņš turpinās: „Tad Feidijs, tavuprāt, nav pazinis to skaisto, par kuru tu runā?“ — B „Kā tā?“ sacīšu. — „Tāpēc ka,“ viņš teiks, „Feidijs Atēnas acis un pārējās sejas daļas, arī kājas un rokas darinājis nevis no zelta, bet no ziloņkaula,³⁴ lai gan zeltā tām vajadzētu izskatīties visskaistāk. Skaidrs, ka viņš kļūdiņies aiz izglītības trūkuma, nezinādams, ka zelts padara skaistu visu, kam tas nāk klāt.“ — Ko viņam uz to atbildēsim, Hipij?

HIPIJS. Tas nu gan nav grūti: mēs teiksim, ka Feidijs rikojies pareizi, jo arī ziloņkauls, domāju, ir skaists. C

SOKRATS. „Bet kāpēc viņš,“ sacīs šis, „nav arī acu zīlites pagatavojis no ziloņkaula, bet gan no akmens, piemeklēdams ziloņkaulam iespējami līdzīgāku akmeni? Varbūt arī skaistais akmens ir kas skaists?“ — Vai atzīsim to, Hipij?

HIPIJS. Protams, atzīsim, ja akmens ir piemērots³⁵.

SOKRATS. „Bet, ja nav piemērots, tad tas būs kas neglīts?“ — Piekrist man vai ne?

HIPIJS. Jā, piekriti — proti, gadījumam, ka tas nav piemērots.

SOKRATS. „Bet kas te sanāk? Tad ziloņkauls un zelts, tu, gudrais,“ viņš sacīs, „padara lietas skaistas vienīgi tad, kad tie ir piemēroti, bet pretējā gadījumā — D

neglītas?“ — Vai noliegsim to vai atzīsim, ka viņam taisnība?

HIPIJS. Mēs atzīsim, ka ikvienu lietu padara skaistu tas, kas tai piemērots.

SOKRATS. „Bet, ja kāds,“ viņš teiks, „podu, to skaisto, par kuru tikko kā runājām, liks uz uguns, pilnu ar skaistu zirņu biezputru, kura pavārnīca tai būtu piemērota — zelta vai vīgkoka?“

HIPIJS. Ai, Hērakl,³⁶ kas tas ir par cilvēku, par kuru tu te runā, Sokrat? Vai nepateiksi man, kas viņš tāds ir?

SOKRATS. Tu viņu nepazītu, ja es tev arī pateiktu viņa vārdu.

HIPIJS. Bet man jau tagad ir skaidrs, ka viņš ir gatavais nejēga.

SOKRATS. Viņš ir gaužām nepanesams, Hipij. Un tomēr — ko sacīsim viņam? Kura no abām pavārnīcām ir piemērotāka biezputrai un podam? Vai nav skaidrs, ka pavārnīca no vīgkoka? Tā padara biezputru smaržīgāku, turklāt, mans draugs, nesadauza mums podu, un tā biezputra neizlīst, uguns neapdzies un cilvēki, kas taisās pamieļoties ar lielisko ēdienu, nepaliek bešā. Turpretī ar zelta pavārnīcu tas viss varētu notikt, tā ka mums, manuprāt, jāatbild, ka pavārnīca no vīgkoka ir piemērotāka par zelta pavārnīcu, ja tev nekas nav iebilstams.

HIPIJS. Jā, tā patiešām ir piemērotāka, Sokrat, bet es gan negribētu runāt ar cilvēku, kas uzdod tādas jautājumus.

SOKRATS. Pareizi, draugs! Tev, tik glīti tērptam un tik glīti apautam, kas ar savu gudrību slavens visā Grieķijā, arī neklātos ņemt mutē tamlīdzīgus vārdus. Bet man noņemties ar šo cilvēku nekādu nepatiku nerada. Tad nu pamāci mani arī uz priekšu un atbildi

manis labad. — „Ja pavārnīca no vīgkoka ir piemērotāka nekā zelta pavārnīca,“ sacīs šis cilvēks, „vai tā nebūs arī skaistāka, jo pats esi atzinis, Sokrat, ka piemērotais ir skaistāks par nepiemēroto?“ — Vai piekritīsim, Hipij, ka vīgkoka pavārnīca ir skaistāka nekā pavārnīca no zelta?

HIPIJS. Vai lai tev pasaku, Sokrat, kā definēt skaisto, lai tiktu vaļā no šīs garās runāšanas?

SOKRATS. Jā, protams, bet tikai pēc tam, kad pateiksi, kuru no tikko minētajām pavārnīcām savā atbildē lai atzīstu par piemērotu un skaistāku. C

HIPIJS. Tad atbildi viņam, ja vēlies, ka priekšroka dodama pavārnīcai no vīgkoka.

SOKRATS. Bet tagad pasaki, ko tikko kā gribēji pateikt, jo, kad viņam saku, ka skaistais ir zelts, tad pēc tādas atbildes³⁷ kļūs, manuprāt, skaidrs, ka zelts necik nav skaistāks par vīgkoka gabalu. Tad ko tu tagad uzskatīsi par skaisto?

HIPIJS. To pateikšu tev. Tu, liekas, gribi, lai tev nosaucu par skaisto to, kas nekad un nekur nevienam nešķītīs neglīts. D

SOKRATS. Jā gan, Hipij. Tagad esi to lieliski uztvēris.

HIPIJS. Tad paklausies: un, ja kādam vēl būs kas iebilstams, tad, zini, atzišos, ka itin neko neejēdu.

SOKRATS. Pasaki to, dievu dēļ, jo ātrāk!

HIPIJS. Tad nu apgalvoju: vienmēr un visur skaistākais ikvienam cilvēkam ir tas, ka viņš ir bagāts un vesels un bauda cieņu visā Grieķijā un viņu, kad, pats jau būdams krietni gados, saviem vecākiem, tiem nomirstot, sarīkojis skaistas bēres, skaisti un grezni apbedī viņa bērni. E

SOKRATS. Ai, ai, Hipij! Cik brīnišķi, cik lieliski un tevīs cienīgi vārdi! Pie Hēras, man prieks par tevi, ka

esi pret mani tik labvēlīgs un nāc man, cik vien spēj, talkā! Bet ar to šim vīram neko nepadarīsim — tagad viņš tikai jo vairāk pasmiesies par mums, nemaz nešaubies!

HIPIJS. Nelāga smieklī, Sokrat! Ja viņam nav ko teikt uz to un viņš tik smiesies, tad viņš smiesies pats par sevi un kļūs par apsmieklu klātesošajiem.

SOKRATS. Varbūt tas tā ir, bet varbūt viņš arī, kā paredzu, pēc tavas atbildes par mani ne tikai pasmiesies vien.

HIPIJS. Ko tad vēl?

SOKRATS. Ja viņam pie rokas gadīsies runga, viņš, ja nelaidīšos ar skubu lapās, mēģinās mani pamatīgi nomizot.

HIPIJS. Ko tu saki! Vai šis cilvēks tev ir kāds kungs? Un vai viņš, ja tā rīkosies, netiks saukts pie tiesas un sodīts? Vai tad jūsu valstī nav likumu, bet pilsoņiem ļauts netaisnā kārtā citam citu sist?

SOKRATS. Nē, tas gan nekādā ziņā nav ļauts.

HIPIJS. Tādā gadījumā viņu sodīs par to, ka netaisnīgi tevi sit.

SOKRATS. Nē, Hipij, tas, manuprāt, nebūs netaisnīgi, ja tā atbildēšu, bet gan, domāju, pavisam taisnīgi.

HIPIJS. Arī man tā liekas, Sokrat, ja tu pats tā domā.

SOKRATS. Vai man tev pateikt, kāpēc pats domāju, ka par tādu atbildi mani taisnīgi iekautītu? Jeb vai arī tu man sadoši, nenoskaidrojais lietas būtību? Bet varbūt tomēr uzklausīsi mani?

HIPIJS. Tas jau būtu briesmīgi, Sokrat, ja neuzklausītu. Tad ko sacīsi?

SOKRATS. Es runāšu ar tevi tādā pašā veidā kā līdz šim — atdarinādams viņu, lai vārdus, ar kuriem

viņš apveltis mani, skarbus un dīvainus, neattiecinātu uz tevi. Vari būt pārlicināts, ka viņš teiks: „Pasaki, Sokrat, — vai tu domā, ka, nodziedājis tik garu diti-rambu³⁸ un tik nemākulīgi novirzījies tālu no uzdotā jautājuma, esi netaisni dabūjis pērienu?“ — „Kā tā?“ vaicāšu. — „Kā?“ viņš sacīs. „Vai tad nespēj atcerēties, ka vaicāju pēc paša skaistā, ar kuru viss, kam tas nāk klāt, kļūst skaists — gan akmens, gan koks, gan cilvēks, gan dievs, gan ikviena rīcība un zinība? Es vaicāju, draugs, kas ir pats skaistais, bet kliegšus kliegdams nespēju neko panākt, it kā tavā vietā man blakus sēdētu kāds akmens — dzirnakmens bez ausīm un smadzeņēm.“ — Vai tu sadusmotos, Hipij, ja es nobijies viņam uz to atbildētu: „Šo skaistā definējumu taču devis Hipijs, kaut gan par to, kas ir skaists visiem un vienmēr, viņam jautāju taisni tāpat kā tu man.“ — Ko tu uz to sacītu? Vai tu nesadusmotos, ja es tā teiktu?

D

E

HIPIJS. Esmu pārlicināts, Sokrat, ka tas, ko minēju, ir skaists visiem un visiem arī tāds šķitīs.

SOKRATS. „Un arī būs?“ viņš jautās. „Skaistais taču vienmēr ir skaists.“

HIPIJS. Protams.

SOKRATS. „Tātad arī bijis?“ viņš vaicās.

HIPIJS. Arī bijis.

SOKRATS. „Tātad gan Ahillejam,“ viņš teiks, „ir skaisti, kā bildis Ēlidas svešinieks, tikt apglabātam pēc saviem senčiem, gan viņa vecamtēvam Ajakam³⁹, gan pārējiem, kas dzimuši no dieviem, gan arī pašiem dieviem?“

293

HIPIJS. Kas tad tas? Tniec viņu ratā! Šā cilvēka jautājumi taču ir zaimīgi!⁴⁰

SOKRATS. Bet vai nav pavisam zaimīgi, kad apgalvo kaut ko tādu, atbildot uz cita jautājumu?

HIPIJS. Varbūt.

SOKRATS. „Un varbūt tas esi tu pats,“ viņš teiks, „kas apgalvo, ka ikvienam un vienmēr ir skaisti tikt pēcnieku apglabātam un apbedīt savus vecākus? Vai tad pie tiem nepiederēja arī Hērakls⁴¹ un visi pārējie, kurus tikko kā minējām?“

HIPIJS. Es gan nesacīju, ka tas attiecas uz dieviem.

B SOKRATS. „Acīmredzot arī ne uz hērojiem.“

HIPIJS. Ne uz tiem, kas bija dievu bērni.

SOKRATS. „Bet uz tiem, kas nebija dievu bērni?“

HIPIJS. Katrā ziņā.

SOKRATS. „Tātad, pēc taviem vārdiem, tas, izrādās, hēroju vidū ir kas briesmīgs, bezdievīgs un neglīts Tantalam, Dardanam un Zētam, bet kas skaists Pelopam un pārējiem, kuri ir līdzīgas izcelsmes.“⁴²

HIPIJS. Tā man liekas.

SOKRATS. „Līdz ar to,“ viņš sacīs, „atzīsti, ko nupat kā noliedzi: ka tikt pēcnieku apglabātam pēc savu vecāku apbedīšanas dažkārt un dažiem ir neglīti.

C Vēl vairāk: kā šķiet, nav iespējams, ka tas notiek ar visiem un ir skaisti. Un tā nu sanāk tas pats, kas iepriekš ar meiteni un podu, tikai vēl smieklīgākā kārtā — ka vieniem tas ir skaisti, citiem — nav. Un arī vēl šodien,“ viņš teiks, „neesi spējīgs, Sokrat, atbildēt uz jautājumu, kas tas skaistais tāds ir.“ — Tādiem un tamlīdzīgiem vārdiem viņš mani pamatoti pulgos, ja viņam došu tādu atbildi.

D Aptuveni šādā veidā, Hipij, viņš parasti ar mani runā. Reizēm viņš gan it kā iežēlojas par manu pieredzes un izglītības trūkumu un pats rosina mani, vaicādam, vai tāds vai citāds varētu būt skaistā definējums, vai iztaujā mani par ko citu, kas pagadās un par ko ir runa.

HIPIJS. Kā tu to domā, Sokrat?

SOKRATS. To pateikšu. — „Mans labais Sokrat,“

viņš sacīs, „pārstāj man dot tādas atbildes un tādā veidā — tās ir pārlietu vientiesīgas un viegli atspēkojamas. Labāk padomā, vai skaistais, tavuprāt, nav tas, ko mēs pirmīt skārām kādā atbildē, kad apgalvojām, ka zelts ir skaists tur, kur tas piemērots, bet tur, kur nav piemērots, nav skaists, un tā tas arī ir visos pārējos gadījumos, uz kuriem attiecas šis apstāklis. Tad aplūko šo piemēroto pašu par sevi⁴³ un tā dabu — vai tas tik nebūs tas skaistais.“ — Un es mēdzu viņam šādos gadījumos piekrist, jo nezinu, ko teikt. Bet vai tev piemērotais nešķiet esam kas skaists?

HIPIJS. Katrā ziņā, Sokrat.

SOKRATS. Tad aplūkosim to, lai nekļūditos.

HIPIJS. Jā, to vajag aplūkot.

SOKRATS. Tad nu paskaties: vai apgalvojām, ka piemērotais ar savu klātbūtni visam, kam tas piemīt, liek *šķīst* skaistam vai *būt* skaistam vai nedara ne vienu, ne otru?

HIPIJS. Es domāju —

SOKRATS. Ko?

HIPIJS. Ka tas liek *šķīst* skaistam. Tā arī smieklīga izskata cilvēks šķiet skaistāks, apvelkot drēbes un kurpes, kas viņam piestāv.

SOKRATS. Bet, ja piemērotais liek kādai lietai šķīst skaistākai, nekā tā ir, tad piemērotais attiecībā pret skaisto taču būtu zināms apmāns un nebūtu tas, ko meklējam, Hipij? Mēs taču meklējam to, ar ko visi skaistie priekšmeti ir skaisti, tāpat kā visi lieli priekšmeti ir lieli ar savu pārākumu, jo ar to viss lielais ir liels, kaut arī tāds nešķiet: ja kāds ir pārāks par otru, tas neizbēgami ir liels. Tāpat arī vaicājam pēc skaistā, ar ko viss ir skaists, vai nu tas šķīstu tāds, vai ne. Piemērotais tas nevarētu būt, jo tas, kā sacīji, liek priekšmetiem šķīst skaistākiem, nekā tie ir, un neļauj tiem parādīties

C tādiem, kādi ir. Jāmēģina noteikt, kas tas ir, kas tos, kā nupat sacīju, padara skaistus, vai nu tie šķīstu tādi, vai ne. Lūk, ko meklējam, ja meklējam skaisto.

HIPIJS. Bet piemērotais, Sokrat, ar savu klātbūtni liek gan būt, gan šķīst skaistam.

SOKRATS. Tātad nav iespējams, ka tas, kas patiešām ir skaists, nešķīstu skaists, ja ir klāt tas, kas liek šķīst skaistam?

HIPIJS. Nē, nav iespējams.

D SOKRATS. Vai esam vienisprātis, Hipij, ka visi patiešām skaistie iestādījumi un centieni arī tiek uzskatīti par skaistiem un allaž visiem tādi šķīst vai ka, gluži otrādi, tos nepazīst un par tiem vairāk nekā par visu citu notiek strīdi un cīņas gan privātajā dzīvē starp atsevišķiem cilvēkiem, gan sabiedriskajā jomā starp valstīm?

HIPIJS. Drīzāk ir tā, Sokrat, ka tos nepazīst.

E SOKRATS. Bet tas tā nebūtu, ja tiem piemistu arī īstenības šķītumus. Un tas piemistu tiem, ja piemērotais būtu skaists un liktu ne vien būt, bet arī šķīst skaistam. Tādējādi piemērotais, ja tas ir tas, kas liek būt skaistam, gan būtu tas skaistais, kuru meklējam, taču nebūtu tas, kas liek šķīst skaistam. Ja turpretim piemērotais ir tas, kas liek šķīst skaistam, tad tas nebūtu tas skaistais, kuru meklējam, jo tas liek būt skaistam, bet viens un tas pats nespētu nekad reizē likt gan būt, gan šķīst skaistam vai kaut kā citādam. Tad nu izvēlēsimies: vai piemērotais, mūsaprāt, ir tas, kas liek šķīst skaistam, vai tas, kas liek tādām būt?

HIPIJS. Manuprāt, tas, kas liek šķīst, Sokrat.

SOKRATS. Ak vai! Tad nu, Hipij, mums aizlaidusies sapratne par to, kas ir skaistais, jo piemērotais izrādījies kas cits nekā skaistais.

HIPIJS. Jā, Zevs liecinieks, Sokrat, un man par lieliem brīnumiem!

SOKRATS. Tomēr nepalaidīsim to vēl, draugs! 295
Man vēl ir kāda cerība, ka tomēr noskaidrosies, kas tas skaistais tāds ir.

HIPIJS. Katrā ziņā, Sokrat! Nav taču grūti to atrast. Droši zinu, ka, ja īsu brīdi būtu viens un savā nodabā padomātu, es tev to varētu pateikt skaidrāk par skaidru.

SOKRATS. Nerunā vis tik pašpārliecināti, Hipij!
Tu tak redzi, cik daudz klapatu tas skaistais mums jau sagādājis. Ka tas tik nesadusmojas un neaizskrien vēl tālāk! Taču melšu niekus: tu, domājams, pavisam viegli atradīsi to, kad būsi viens. Bet, dievu dēļ, sameklē to manā klātbūtnē, vai, ja vēlies, meklēsim to kopā kā līdz šim. Ja atradīsim, tas būs lieliski; ja ne, tad, domāju, samierināšos ar savu likteni, bet tu, kad aiziesi no šejienes, to viegli atradīsi. Un, ja mēs to tagad atrodam, neraizējies, ka uzmākšos tev ar jautājumiem par to, ko būsi sameklējis pats. Bet tagad palūko vēlreiz, vai esi vienisprātis ar šādu skaistā definīciju: es apgalvoju, ka tas ir... — taču skaties un velti man visā pilnībā savu uzmanību, ka nepasaku kādu muļķību, — lai tātd skaistais mums būtu tas, kas ir lietojams⁴⁴. Bet to sacīju uz šāda apsvēruma pamata: skaistas, apgalvojam, ir nevis tās acis, kas šķiet nespējīgas redzēt, bet tās, kas to spēj un ir lietojamas redzēšanai. Vai ne? B

HIPIJS. Jā.

SOKRATS. Un tādā pašā kārtā arī par ķermeni visumā sakām, ka tas ir skaists, cits skriešanai, cits — lai cīkstētos; tāpat par visām dzīvajām būtnēm — par zirgu, gaili un paipalu; arī par visiem mājturības priekšmetiem un braucamrikiem, gan sauszemes, gan jūras — par tirdzniecības kuģiem un triērām⁴⁵; par visiem instrumentiem — gan mūzikas, gan citu mākslu — un, ja vēlies, par centieniem un likumiem; gandrīz to D

visu tādā pašā veidā saucam par skaistu. Ikvienā no šīm lietām vērojam, kāda tā ir pēc dabas, kā tā ir darināta un kādā stāvoklī atrodas, un saucam par skaistu to, kas ir lietojams — atkarībā no tā, kādā ziņā tas lietojams, kādam nolūkam un kad, bet to, kas no šiem visiem viedokļiem ir nelietojams, par neglitu. Vai tu nedomā tāpat, Hipij?

HIPIJS. Jā gan.

SOKRATS. Tad mums tagad ir pamats apgalvot, ka lietojamais ir kas skaists vairāk nekā viss cits.

HIPIJS. Jā, mums ir pamats, Sokrat.

SOKRATS. Tad tas, kas spēj ko paveikt, ir lietojams tam, ko spēj, bet, kas to nespēj, tam nelietojams?

HIPIJS. Katrā ziņā.

SOKRATS. Tātad spēja ir kas skaists, nespēja — kas neglīts?

296 HIPIJS. Noteikti. Par to, ka tas tā ir, liecina arī daudz kas cits, bet īpaši valsts dzīves apstākļi: būt spējīgam cilvēkam savas valsts dzīvē ir skaistāk par visu, būt nespējīgam — neglitāk par visu.

SOKRATS. Labi teikts! Bet, dievu dēļ, Hipij, — vai tāpat arī gudriba nav pats skaistākais, ignorance — pats neglitākais?

HIPIJS. Kā gan citādi, Sokrat?

SOKRATS. Pag, pag, mans miļlais! Man metas bail: ko mēs te atkal runājam!

B HIPIJS. Ko tu atkal baidies, Sokrat, kad tava argumentācija tagad rit pavisam lieliski?

SOKRATS. Kaut tā būtu! Bet paskaties kopā ar mani: vai kāds varētu izdarīt, ko viņš neprot un uz ko vispār nav spējīgs?

HIPIJS. Nekādā gadījumā! Kā gan viņš to varētu, ja nav spējīgs?

SOKRATS. Tātad cilvēki, kas kļūdās un pret savu

gribu rikojas slikti, to nekad nevarētu, ja nebūtu uz to spējīgi?

HIPIJS. Skaidrs.

SOKRATS. Bet spējīgie taču ir spējīgi ar savu spēju, ne jau ar nespēju? C

HIPIJS. Protams, ne.

SOKRATS. Un visi, kas ko dara, spēj darīt to, ko dara?

HIPIJS. Jā.

SOKRATS. Bet visi cilvēki no pašas bērnības dara daudz vairāk sliktā nekā laba un kļūdās pret savu gribu.

HIPIJS. Tā tas ir.

SOKRATS. Tad nu kā? Vai šo spēju un šo lietojamo, kas ir lietojams sliktai rīcībai, — vai sauksim to par skaistu vai nekādā gadījumā nedarīsim to?

HIPIJS. Manuprāt, nekādā gadījumā, Sokrat. D

SOKRATS. Tātad, Hipij, spējīgais un lietojamais mums, kā šķiet, nav skaistais.

HIPIJS. Tomēr, Sokrat, ja tas ir spējīgs uz labo un tam lietojams.

SOKRATS. Tad ar to, ka spējīgais un lietojamais jau pats par sevi ir skaists, nu ir cauri. Bet, lūk, ko mūsu dvēsele, Hipij, gribēja sacīt: skaistais — tas ir lietojamais un spējīgais darīt ko labu.

HIPIJS. Jā, tā man šķiet. E

SOKRATS. Bet tas taču ir derīgais⁴⁶. Vai tā nav?

HIPIJS. Noteikti.

SOKRATS. Tādā kārtā gan skaisti ķermeņi, gan skaisti iestādījumi, gan gudriba un viss, ko nupat kā minējām, ir skaists tāpēc, ka ir derīgs.

HIPIJS. Acīmredzami.

SOKRATS. Tad skaistais mums šķiet esam derīgais, Hipij.

HIPIJS. Katrā ziņā, Sokrat.

SOKRATS. Bet derīgais taču ir tas, kas rada labu.

HIPIJS. Jā.

SOKRATS. Bet tas, kas ko rada, nav nekas cits kā cēlonis, vai ne?

HIPIJS. Jā, tā ir.

297 SOKRATS. Tātad skaistais ir labā cēlonis?

HIPIJS. Jā, ir.

SOKRATS. Bet cēlonis, Hipij, un tas, kā cēlonis ir cēlonis, ir dažādas lietas, jo cēlonis nevar būt cēloņa cēlonis. Aplūko to šādi: vai cēlonis nav izrādījies kas radošs?

HIPIJS. Protams.

SOKRATS. Tātad radošais rada to, kas rodas, nevis to, kas rada?

HIPIJS. Tā ir.

SOKRATS. Tātad tas, kas rodas, ir viens, kas rada — kas cits.

HIPIJS. Jā.

SOKRATS. Tātad cēlonis ir nevis cēloņa cēlonis,
B bet tā cēlonis, kas no tā rodas?

HIPIJS. Katrā ziņā.

SOKRATS. Ja nu skaistais ir labā cēlonis, tad labais rodas no skaistā. Un mēs, kā šķiet, tik dedzīgi tiecamies pēc sapratnes un visa pārējā skaistā tāpēc, ka to veikums un atvase — labais — ir šādu centienu vērts, un pēc tā, ko esam atraduši, skaistais ir it kā tēva lomā attiecībā pret labo.

HIPIJS. Tas patiešām tā ir. Tu runā lieliski, Sokrat.

SOKRATS. Bet vai nebūs arī tikpat lieliski, ja teikšu, ka nedz tēvs ir dēls, nedz dēls — tēvs?

C HIPIJS. Patiešām — lieliski.

SOKRATS. Un cēlonis nav tas, kas rodas, nedz tas, kas rodas, ir cēlonis.

HIPIJS. Tev taisnība.

SOKRATS. Zevs liecinieks, mans labais: tad arī skaistais nav labais, nedz labais — skaistais. Bet varbūt tev tas pēc iepriekš sacītā šķiet vēl iespējams?

HIPIJS. Nē, Zevs liecinieks, nešķiet vis.

SOKRATS. Bet vai mums ir pieņemams un mēs gribētu sacīt, ka skaistais nav labs, nedz labais — skaists?

HIPIJS. Nē, Zevs liecinieks, tas man nepavisam nav pieņemams.

SOKRATS. Zevs liecinieks, arī man tas pieņemams vismazāk no visa sacītā.

HIPIJS. Jā, tā patiešām šķiet.

SOKRATS. Tātad mūsu apgalvojums, ka derīgais, lietojamais un spējīgais paveikt ko labu ir skaistais, nebūt nav tik lielisks, kā vēl tikko kā likās, bet gan, ja vien tas iespējams, vēl smieklīgāks par iepriekšējiem, kad meiteni un visu pārējo agrāk minēto uzskatījām par skaisto.

HIPIJS. Tā liekas.

SOKRATS. Es nezinu, kurp vērsties, Hipij, man nav vairs padoma. Bet vai tev ir kas sakāms?

HIPIJS. Šobrīd gan ne, bet, kā tikko sacīju — ja padomāšu, nešaubos, ka atradišu.

SOKRATS. Šķiet, ka zinātkāre man neļauj gaidīt, līdz kaut ko uzsāksi; esmu arī, domājams, tikko kā atradis izeju. Paskaties: ja mēs sauktu par skaistu to, kas mums sagādā prieku, — ne jau visas baudas, bet tikai tās, kas mums tiek ar dzirdes un redzes starpniecību, — kā mums tad veiktos cīņā? Skaisti cilvēki, Hipij, raibi rotājumi, gleznas un skulptūras taču priecē mūsu acis, ja ir skaisti. Un skaistās skaņas, visa mūzika, runas un stāsti taču panāk tādu pašu iedarbību, tā ka, ja mēs tam nekauņam atbildētu: „Cienījamais, skaistais ir

D

E

298

patīkamais, ko gūst ar dzirdes un redzes starpniecību,“ — vai mēs, tavuprāt, tad neapvaldītu viņa nekaunību?

B HIPIJS. Man patiešām šķiet, ka tagad ir labi pateikts, kas tas skaistais tāds ir.

SOKRATS. Bet vai apgalvosim, Hipij, ka arī skaisti centieni un likumi ir skaisti tāpēc, ka rada patiku ar dzirdi vai redzi, vai tie pieskaitāmi citai jomai?

HIPIJS. Tas varbūt, Sokrat, tam cilvēkam paliks apslēpts.

SOKRATS. Pie suņa, Hipij, ne jau viņam, no kura es visvairāk kaunētos, ja melstu niekus, bet izliktos ko sakām, kaut gan runātu tukšu.

HIPIJS. Kas tad viņš tāds ir?

C SOKRATS. Sokrats, Sofroniska dēls, kas man neatļautu virspusēji runāt par šiem vēl neizpētītajiem jautājumiem un izlikties zinām, ko nezinu.⁴⁷

HIPIJS. Man jau arī pašam pēc tā, ko sacīji, liekas, ka ar likumiem ir citādi.

SOKRATS. Lēnāk, Hipij: tā vien šķiet, ka attiecībā uz skaisto esam nonākuši tādā pašā strupceļā kā iepriekš, bet iedomājamies, ka atkal atrodamies izdevīgā stāvoklī.

HIPIJS. Kā tu to domā, Sokrat?

D SOKRATS. Es tev pateikšu, kā to iedomājos, ja vien saku ko jēdzīgu. Kas attiecas uz likumiem un centieniem, tad tie, iespējams, neatrodas ārpus sajūtām, kuras gūstam ar dzirdi un redzi. Tad paliksim pie tēzes, ka patīkamais, ko saņemam ar tām, ir kas skaists, un atstāsim malā jautājumu par likumiem. Ja nu mums vaicātu cilvēks, par ko runāju, vai jebkurš cits: „Kāpēc jūs, Hipij un Sokrat, izdalījāt no patīkamā šādā veidā gūstamo patīkamo, ko dēvējat par skaistu, bet patīkamo, kas saistīts ar pārējām maņām un ko sagādā E ēdiens un dzēriens, milas prieki un viss pārējais

tamlīdzīgais, nesaucat par skaistu? Varbūt apgalvojat, ka tas viss nemaz nav patikams un ar to vispār nav saistītas nekādas baudas un ka baudas saistītas tikai ar dzirdi un redzi?" — Ko uz to sacīsim, Hipij?

HIPIJS. Katrā ziņā teiksim, Sokrat, ka arī pārējos gadījumos ietvertas visai lielas baudas.

SOKRATS. „Bet kāpēc jūs,“ viņš teiks, „baudām, kas tādas ir ne mazākā mērā kā iepriekš minētās, atņem mat skaistā nosaukumu un nepieļauj, ka tās ir skaistas?“ — „Tāpēc,“ sacīsim, „ka visi kā viens mūs apsmies, ja apgalvosim, ka ēst ir nevis patikami, bet skaisti un ka patikama smarža ir nevis patikama, bet skaista. Kas attiecas uz mīlas priekiem, tad visi mums iebilstu, ka tas gan ir kas ļoti patikams, bet, ja kāds tiem nododas, tas darāms tā, lai neviens to neredzētu, jo tas ir ļoti neglīts skats.“ — Ja mēs to sacītu, Hipij, viņš varbūt teiktu: „Arī es saprotu, ka no laika gala kautrējaties šīs baudas saukt par skaistām, tāpēc ka cilvēki tās neuzskata par tādām. Taču es vaicāju nevis pēc tā, ko ļaudis uzskata par skaistu, bet pēc tā, kas *ir* skaists.“ — Tad, domāju, teiksim atbilstoši mūsu hipotēzei: „Mēs sakām, ka tā daļa patikamā, kas saistīta ar redzi un dzirdi, ir skaista.“ — Vai tāda atbilde tevi apmierina, vai piebildīsim vēl ko, Hipij?

HIPIJS. Pēc visa sacītā, Sokrat, jāatbild tikai tā un ne citādi.

SOKRATS. „Jūs lieliski runājat,“ viņš teiks. „Bet, ja patikamais, kas saistīts ar dzirdi un redzi, ir skaists, tad citāda veida patikamais acīmredzot nebūs skaists?“ — Vai mēs tam piekritīsim?

HIPIJS. Jā.

SOKRATS. „Vai ar redzi saistītais patikamais,“ viņš teiks, „ir reizē patikams ar redzi un dzirdi, un vai ar dzirdi saistītais patikamais ir reizē patikams ar dzirdi

un redzi?“ — „Nekādā gadījumā,“ mēs atbildēsim, „tas, kas ir saistīts ar vienu no abām, nebūs reizē patīkams saistībā ar abām — šķiet, ka to tu gribi mums sacīt —, bet mēs apgalvojām, ka gan ikviens no šiem patīkamā veidiem ir skaists pats par sevi, gan abi kopā.“ — Vai neatbildēsim tā?

D HIPIJS. Katrā ziņā.

SOKRATS. „Vai,“ viņš tad jautās, „kas patīkams, lai tas būtu kas būdams, atšķiras no cita kā patīkama ar to, ka ir kas patīkams? Es nevaicāju, vai kāda bauda ir mazāka vai lielāka, vai tā ir stiprāka vai vājāka, bet gan, vai kāda no baudām atšķiras no citām taisni ar to, ka viena ir bauda, bet otra nav.“ — Mums taču šķiet, ka tas tā nav, vai ne?

HIPIJS. Jā, tā mums šķiet.

E SOKRATS. „Tātad,“ viņš turpinās, „esat šīs baudas izdalījuši no pārējām kāda cita iemesla dēļ, nevis tāpēc, ka tās ir baudas, saskatīdami abās kaut ko tādu, ar ko tās atšķiras no pārējām un kā dēļ tās dēvējat par skaistām. Ar redzi saistītā bauda nav skaista tāpēc, ka ir saistīta ar redzi: ja tāds būtu cēlonis tam, ka tā ir skaista, tad otra — ar dzirdi saistītā nekad nebūtu skaista, jo tā nav ar redzi saistīta bauda.“ — Vai sacīsim — „tevis taisnība“?

HIPIJS. Jā, sacīsim.

300 SOKRATS. „Un tāpat ar dzirdi saistītā bauda nav skaista tāpēc, ka ir saistīta ar dzirdi; citādi ar redzi saistītā nemūžam nebūtu skaista, jo nav saistīta ar dzirdi.“ — Vai atzīsim, Hipij, ka tam cilvēkam, ja viņš to saka, ir taisnība?

HIPIJS. Jā, viņam taisnība.

SOKRATS. „Bet abas ir skaistas, kā apgalvojat.“ — Mēs taču apgalvojam to?

HIPIJS. Jā, apgalvojam.

SOKRATS. „Tātad tām ir kas vienāds, kas abas padara skaistas, — tas kopīgais, kas piemīt abām reizē un katrai no tām atsevišķi, jo citādi tās nebūtu skaistas ne abas kopā, ne katra atsevišķi.“ — Atbilde man, it kā es būtu viņa vietā.

HIPIJS. Es atbildu: arī manuprāt ir tā, kā saki.

SOKRATS. Bet, ja abām šim baudām kopā piemīt kāda īpašība, kuras nav katrai atsevišķi, tad tās nevarētu būt skaistas šīs īpašības dēļ.

HIPIJS. Kā tas varētu būt, Sokrat, ka nevienai no abām nebūtu kādas īpašības, lai tā būtu kas būdama, bet šī īpašība, kuras nav nevienai, tomēr būtu abām kopā?

SOKRATS. Vai tev tas šķiet neiespējams?

HIPIJS. Jā, jo citādi man vajadzētu būt gaužām nepieredzējušam šādas dabas jautājumos un tādu domu izteiksmes līdzekļos.

SOKRATS. Jauki, Hipij! Taču man varbūt tikai šķiet, ka redzu tādus apstākļus, kādus tu apzīmē par neiespējamiem, bet īstenībā neredzu neko.

HIPIJS. Nevis „varbūt“, Sokrat, bet ir pilnīgi skaidrs, ka redzi aplam.

SOKRATS. Un tomēr manai dvēselei rādās daudz tamlīdzīgu lietu, taču neticu tām, tāpēc ka tev, vīram, kas no mūsdienu cilvēkiem ar savu gudribu ir nopelnījis visvairāk naudas, tās nav redzamas, bet vienīgi man, kas nekad neko nav nopelnījis. Un es iedomājos, draugs, ka tu tikai joko un mani tīšuprāt māni: tik skaidri man daudz kas ir acu priekšā.

HIPIJS. Nevienš nezinās labāk par tevi, Sokrat, vai es jokoju vai ne, ja mēģināsi izstāstīt, kas tev rādās: tad kļūs skaidri redzams, ka tu runā tukšu. Tu nekad neatradīsi tādu īpašību, kas nepiemistu ne man un ne tev, bet tomēr piemistu mums abiem kopā.

E SOKRATS. Kā tu to domā, Hipij? Bet varbūt tu runā prātīgi, tikai es to nesaprotu. Bet uzzini skaidrāk, ko gribu teikt: man šķiet iespējams, ka īpašība, kas man nekad nav piemītusi un kas arī šobrīd nepiemīt ne man, ne tev, tomēr var piemist mums abiem kopā un ka savukārt kas cits, kas piemīt mums abiem kopā, nepiemīt nevienam no mums.

HIPIJS. Nu tu atkal, tā vien šķiet, cel priekšā vēl lielākus brīnumus, Sokrat, nekā mazliet agrāk. Paskaties: ja mēs abi esam taisnīgi, vai tad taisnīgs nebūs arī katrs no mums? Un, ja netaisns ir katrs no mums, vai tad arī nebūsim abi netaisni? Ja abi esam veseli, vai tad arī katrs no mums nebūs vesels? Un, ja katrs no mums būtu slims vai ievainots, vai saņēmis sitienus, vai ar katru būtu vienalga kas cits noticis, vai tad arī ar abiem diviem nebūtu noticis tas pats? Un vēl: ja mēs abi būtu no zelta vai sudraba, vai zilonkaula, vai, ja gribi, dižciltīgi, vai gudri, vai godā turēti, vai veci vīri, vai jauni cilvēki, vai viss kas cits, kādi vien var būt cilvēki, — vai tad nebūtu pilnīgi neizbēgami, ka tāds arī būs katrs no mums?

B SOKRATS. Katrā ziņā.

HIPIJS. Taču tu, Sokrat, neaplūko lietas kopumā, nedz to dara tavi parastie sarunbiedri; jūs savās diskusijās paņemat skaisto un ikvienu citu no esošajām lietām, to sadalāt sīkās daļās un pārbaudāt. Tāpēc jums paliek apslēptas pēc savas būtības tik lielas un viengabalainas lietas.⁴⁸ Un nu tev tas palicis apslēpts tādā mērā, ka iedomājies ko eksistējam — stāvokli vai esamību, kas attiektos uz divām lietām kopā, bet neattiektos uz katru no tām atsevišķi vai, otrādi, attiektos uz katru atsevišķi, bet neattiektos uz abām kopā. Tik nesaprātīgi esat, tik neapdomīgi, vientiesīgi, negudri.

SOKRATS. Tā nu tas reiz ir ar mums, Hipij: „nevis kā grib, bet kā var“, skan sakāmvārds, ko tādās

reizēs piemin ļaudis. Bet tu mums allaž palidzi ar saviem aizrādījumiem. Arī tagad gribu tev vēl skaidrāk parādīt, cik vientiesīgi esam bijuši pirms taviem aizrādījumiem, un izstāstīšu mūsu uzskatus šajos jautājumos. Bet varbūt man labāk nerunāt?

D

HIPIJS. Tu man nekā jauna nepateiksi, Sokrat. Es taču zinu, kas katram no šiem matu skaldītājiem aizādas. Bet runā vien, ja tev tas sagādā prieku.

SOKRATS. Protams, sagādā. Mēs, mans labais, pirms par to runāji, savā muļķībā iedomājāties, ka gan es, gan tu katrs esam viens un ka abi kopā neesam tas pats, kas ir katrs atsevišķi, jo esam nevis viens, bet divi. Tik tālu sniedzas mūsu vientiesība. Taču tagad no tevis dabūjām zināt, ka, ja kopā esam divi, arī katram no mums jābūt diviem, bet, ja katrs no mums ir viens, arī abiem kopā jābūt vienam. Citādi, pēc Hipija domām, neesot iespējams saglabāt esamības vienlaidu dabu: kas ir abi kopā, tam jābūt arī katram no abiem, bet, kas ir katrs no abiem, tam jābūt arī abiem kopā. Te nu es sēžu, tevis pārliecināts. Taču vēl atsvaidzini manu atmiņu, Hipij: vai mēs — es un tu — esam viens, vai gan tu esi divi, gan es esmu divi?

E

HIPIJS. Kā tu to domā, Sokrat?

SOKRATS. Tā, kā saku. Es taču baidos skaidri izteikties tev priekšā, jo tu dusmojies uz mani, kad domā, ka tev ir taisnība. Tomēr pasaki vēl: vai katrs no mums abiem nav viens, un vai viņam nepiemīt īpašība būt vienam?

302

HIPIJS. Protams.

SOKRATS. Tātad, ja katrs no mums ir viens, viņš būs arī nepāris. Bet varbūt tu vienu neuzskati par nepāri?

HIPIJS. Uzskatu.

SOKRATS. Bet vai arī abi kopā, būdami divi, esam nepāris?

HIPIJS. Tas nav iespējams, Sokrat.

SOKRATS. Tad abi kopā esam pāris, vai ne?

HIPIJS. Protams.

SOKRATS. Bet tāpēc, ka abi kopā esam pāris, katrs no mums taču nav pāris?

B HIPIJS. Nē, protams.

SOKRATS. Tātad nav nepieciešami, lai katrs no diviem, kā tikko kā sacīji, būtu tas pats, kas ir abi kopā, un abi kopā — tas pats, kas ir katrs atsevišķi.

HIPIJS. Šādos gadījumos gan ne, taču tādos, kurus minēju iepriekš.

SOKRATS. Pietiek, Hipij! Jāsamierinās arī ar to, ka tikai kas viens izrādās tāds, bet kas cits — citāds. Arī es taču sacīju — ja atceries, kāds bija izejas punkts mūsu sarunai, — ka ar redzi un dzirdi saistītās baudas ir skaistas nevis ar to, kas raksturīgs katrai no tām, bet abām kopā ne vai raksturīgs abām kopā, taču katrai atsevišķi ne, bet gan ar to, kas piemīt ir abām kopā, ir katrai atsevišķi, jo tu taču atzini, ka tās ir skaistas gan abas kopā, gan katra atsevišķi. Tāpēc domāju, ka, ja abas kopā ir skaistas, tām tādām ir jābūt abām piemītošās būtības dēļ, nevis tās būtības dēļ, kuras pietrūkst vienai no tām, un tāpat domāju arī vēl tagad. Tomēr pasaki man it kā no pašā sākuma: ja ar redzi saistītā bauda un tā, kas saistīta ar dzirdi, ir skaistas gan abas kopā, gan katra atsevišķi, tad vai tas, kas padara tās skaistas, arī nepiemītis gan abām kopā, gan katrai atsevišķi?

HIPIJS. Protams.

SOKRATS. Vai tās ir skaistas tāpēc, ka gan katra atsevišķi, gan abas kopā ir bauda? Un vai šā iemesla dēļ arī visām pārējām baudām nevajadzētu būt skaistām? Tās taču tādā pašā mērā izrādijās esam baudas, ja atceries.⁴⁹

HIPIJS. Atceros.

SOKRATS. Bet mēs sacījām, ka šis baudas ir skaistas tāpēc, ka saistītas ar redzi un dzirdi.

E

HIPIJS. Jā, tā sacījām.

SOKRATS. Tad paskaties, vai saku taisnību. Tika apgalvots, ciktāl atceros, ka vienīgi ar redzi un dzirdi saistītā bauda ir skaista, nevis jebkura.

HIPIJS. Pareizi.

SOKRATS. Un šī īpašība piemīt tikai abām baudām kopā, bet katrai atsevišķi nepiemīt, jo, kā jau iepriekš sacīts,⁵⁰ katra no abām atsevišķi nav saistīta ar abām maņām kopā, bet abas kopā saistītas ar abām, katra atsevišķi — ne. Vai tā ir?

HIPIJS. Tā ir.

SOKRATS. Tātad katra no abām nav skaista ar to, kas nepiemīt katrai atsevišķi, jo abām kopīgais nepiemīt katrai atsevišķi. Tādējādi, pamatojoties uz mūsu pieņēmumu, iespējams saukt par skaistām abas baudas kopā, bet ne katru atsevišķi. Vai mūsu uzskats ir tāds? Vai tam nav katrā ziņā jābūt tādām?

303

HIPIJS. Acīmredzot.

SOKRATS. Tātad sacīsim, ka abas kopā ir skaistas, katra atsevišķi — ne.

HIPIJS. Kas gan tam varētu būt par šķērslī?

SOKRATS. Šķērslis, draugs, manuprāt, ir šāds: mēs bijām vienojušies, ka ir īpašības, kas piemīt lietām tādā veidā, ka, ja tās piemīt abām kopā, tad arī katrai atsevišķi un, ja katrai atsevišķi, tad arī abām kopā, — viss, ko tu uzskaitīji. Vai tā nav?⁵¹

HIPIJS. Jā.

SOKRATS. Taču ne tās, ko uzskaitīju es: te ietilpa gan „katra atsevišķi“, gan „abas kopā“. Vai tā ir?

HIPIJS. Jā.

SOKRATS. Pie kuras kategorijas, Hipij, pieder tavuprāt, skaistais? Pie tās, par kuru runāji tu: ja es

B

- esmu stiprs un tu arī, tad arī abi kopā esam stipri; ja es esmu taisnīgs un tu arī, tad arī abi kopā esam taisnīgi un, ja abi kopā, tad arī katrs atsevišķi. Un tāpat — ja es esmu skaists un tu arī, tad arī abi kopā esam skaisti un, ja abi kopā, tad arī katrs atsevišķi. Un kāds ir šķērslis tam, ka — tāpat kā, diviem skaitļiem kopā veidojot pārskaitli katrs no tiem var būt te nepārskaitlis, te pārskaitlis un atkal divi lielumi, no kuriem katrs ir iracionāls, abi kopā var būt te racionāli, te iracionāli —
- C tā tas ir arī neskaitāmos tamlīdzīgos gadījumos, kas, kā sacīju, man ir acu priekšā? Kurā kategorijā tad nu iekļausi skaisto? Bet varbūt esi tādos pašos uzskatos kā es? Man taču šķiet pavisam bezjēdzīgi, ka mēs abi kopā būtu skaisti, bet katrs atsevišķi ne vai katrs atsevišķi būtu skaists, bet abi kopā ne, un tā arī citos tamlīdzīgos gadījumos. Vai tu izšķiries tāpat kā es vai pretēji?

HIIPIJS. Tāpat kā tu, Sokrat.

- SOKRATS. Pareizi darīts, Hipij, jo tas mūs atbrīvo
- D no tālākiem pētījumiem. Proti, ja skaistais pieder pie šīs kategorijas, tad ar redzi un dzirdi saistītā bauda nevar būt skaista, jo saistība ar redzi un dzirdi padara skaistas abas baudas kopā, bet ne katru atsevišķi — tas taču izrādījies neiespējams; par to mēs, es un tu, Hipij, jau esam vienojušies.

HIIPIJS. Jā, esam vienojušies.

SOKRATS. Ar redzi un dzirdi saistītā bauda nekādi nevar būt skaistais, jo, ja tā kļūtu par skaisto, tad rastos kas neiespējams.⁵²

HIIPIJS. Tā tas ir.

- SOKRATS. „Tad nu sāciet visu no jauna,“ teiks
- E mūsu cilvēks, „jo šeit esat kļūdījušies. Kas tad, jūsu prāt, būs tas skaistais, kas piemīt abām šīm baudām un kā dēļ saucat tās par skaistām, dodot tām priekšroku salīdzinājumā ar citām?“ — Man šķiet, Hipij, ka

mums katrā ziņā jāatbild, ka tās ir nekaitīgākās un labākās no visām baudām — kā abas kopā, tā katra atsevišķi. Varbūt tu varētu minēt ko citu, ar ko tās atšķiras no pārējām?

HIPIJS. Nekādā gadījumā: tās patiešām ir pašas labākās.

SOKRATS. „Tātad tas,“ viņš sacis, „jūsuprāt, ir skaistais — derīga bauda?“ — „Tā šķiet,“ atbildēšu. Bet tu?

HIPIJS. Es tāpat.

SOKRATS. „Tātad derīgais,“ viņš sacis, „ir tas, kas rada labo, bet tas, kas rada, un tas, kas tiek radīts, kā tikko kā noskaidrots, ir dažādas lietas. Un vai līdz ar to jūsu runa neatgriežas pie iepriekš sacītā? Proti, nedz labais var būt skaists, nedz skaistais — labs, ja katrs no tiem ir kas cits.“ — „Katrā ziņā,“ sacīsim, Hipij, ja esam prātīgi, jo nedrīkst taču nepiekrīst, ja otram ir taisnība.

HIPIJS. Bet ko tu domā par visu kopumā, Sokrat? Tās taču ir tikai drumsklas, skaidas, kā tikko teicu, sikās daļās saraustītas runas.⁵³ Bet skaists un vērtīgs ir kas cits: spēja teikt labu un skaistu runu tiesā vai Padomē, vai citā valsts varas iestādē, kurā to ceļ priekšā, pārliecināt klausītājus un doties projām nevis ar kaut kādu niecīgu, bet gan ar vislielāko balvu — savas personas, sava īpašuma un draugu glābiņu. Pie tā vajag turēties, metot pie malas šo sīkumainību, lai neparādītos pārāk muļķīgam, noņemoties, kā tagad, ar blēņām un tukšām plāpām.

SOKRATS. Miļo Hipij, tu gan esi laimīgs, jo zini, ar ko cilvēkam jānodarbojas un ar ko, kā pats saki, esi pienācīgi nodarbojies. Es turpretī esmu nelaimīga likteņa gūstā un klimstu apkārt ar mūžīgu bezizejas sajūtu, un ikreiz, kad savu bezizejas sajūtu atklāju

- jums, gudrajiem vīriem, tieku disputā apsmiets. Jūs apgalvojat, tāpat kā šobrīd tu, ka nodarbojos ar muļķīgām, sikām un pagalam nevērtīgām lietām, bet, kad, jūsu pārliecināts, saku to pašu, ko jūs — ka vislabākais ir būt spējīgam teikt labu un skaistu runu un gūt panākumus tiesā vai kādā citā sanāksmē, tad dabūju dzirdēt visu ko ļaunu gan no citiem šejienes ļaudīm, gan īpaši no tā cilvēka, kas mūždien atspēko mani.
- D Viņš man ir ļoti tuva rada un dzīvo tai pašā mājā, kur es.⁵⁴ Kad nu pārrodos mājās un viņš dzird mani tā runājam, viņš vaicā, vai man neesot kauna, ka uzdriktos runāt ar citiem par skaistiem centieniem, kad tik skaidri pierādīts, ka es pat nezinu, kas tas skaistais tāds ir. „Kā zināsi,“ viņš sacīs, „vai runa, ko kāds teicis, ir skaista vai ne un vai skaists ir viss kas cits viņa paveiktais, ja vispār nezini, kas ir skaistais? Un, ja tāds esi, vai tu tad domā, ka tev labāk ir dzīvot nekā mirt?“ — Un tā ir sanācis, kā teicu — ka man jādzird pulgas un lamas gan no jums, gan no viņa. Bet varbūt tas viss ir jāpacieš un nebūtu arī nemaz tik divaini, ja es no tā gūtu kādu labumu. Domāju, Hipij, ka man no sarunas ar jums abiem⁵⁵ ticis labums: šķiet, ka tagad zinu, ko nozīmē paruna „skaistais ir grūts“.
- E

FAIDRS¹

Personas: SOKRATS un FAIDRS

SOKRATS. Mans mīļais Faidr, kurp iedams un 227
no kurienes?

FAIDRS. No Līsija, Kefala dēla.² Un dodos pa-
staigā ārpus mūriem, jo nosēdēju tur ilgu laiku no paša
rita. Pēc tava un mana drauga Akūmena³ padoma
veicu savas pastaigas pa lauku ceļiem, jo tur, viņš saka,
tās neesot tik nogurdinošas kā portikos. B

SOKRATS. Viņam taisnība, draugs. Tātad Līsijš,
kā rādās, bija pilsētā⁴?

FAIDRS. Jā, pie Epikrata — Moriha mājā netālu
no Olimpija.⁵

SOKRATS. Ar ko jūs sev kavējāt laiku? Taču
skaidrs, ka Līsijš jūs pacienāja ar savām runām.

FAIDRS. To uzzināsi, ja tev ir laiks man nākt līdzi
un paklausīties.

SOKRATS. Kā? Vai tad es, tavuprāt, runājos
Pindara vārdiem,⁶ nevērtētu augstāk par jebkurām dari-
šanām iespēju dzirdēt, kā tu pavadīji laiku ar Līsiju?

FAIDRS. Tad ejam. C

SOKRATS. Bet tu tik stāsti!

FAIDRS. Nudien, Sokrat: tas, ko dzirdēsi, tev būs
pa prātam. Temats, ar kuru nodarbojāties, bija —
nezinu, kā tā sanāca, — mīlestība. Proti, Līsijš sarak-
stījis sacerējumu par to, kā lūko pavest skaistu zēnu —
taču ne milētājs, un tieši to viņš izdarījis smalki: viņš
apgalvo, ka drīzāk jādara pa prātam tam, kas nav iemī-
lējis, nekā tam, kas mīl.

SOKRATS. Cik cēls vīrs! Kaut viņš rakstītu: drīzāk nabagam nekā bagātam, drīzāk vecam nekā jaunam un pārējo, kas attiecas uz mani un lielāko daļu no mums, — tās patiešām būtu laipnas un tautai labvēlīgas runas! Bet nu jau esmu tik kārs klausīties, ka vairs neatstāšos no tevis, pat ja staigādams aizsoļosi līdz Megarām⁷ un pēc Hērodika⁸ priekšraksta, sasniedzis pilsētas mūri, nāksi atpakaļ.

228 FAIDRS. Ko tu runā, mans visulabais Sokrat! Vai tu iedomājies, ka to, ko Līsijs, spēcīgākais no mūsdienų rakstniekiem, sacerējis ilgā laikā un lēnā garā, es, tāds neprašā, spēšu atstāstīt no galvas, nedarot viņam kaunu? Kur nu es, kaut gan to gribētos vairāk nekā veselu kaudzi naudas.

SOKRATS. Ak, Faidr! Ja nepazīstu savu Faidru, tad arī vairs neko nezīnu par sevi pašu. Taču ne viens, ne otrs neatbilst patiesībai. Esmu pārliecināts, ka viņš, klausīdamies Līsija sacerējumus, to nenoklausījās tikai vienu reizi, bet lika Līsijam to nolasīt vairākkārt un tas labprāt piekrita. Bet Faidram nepietika arī ar to: beigās viņš paņēma sacerējumus un ielūkojās vietās, kas viņu visvairāk saistīja, un ar šo nodarbošanos nosēdēja no paša rīta, līdz pagura un devās pastaigā. Un es domāju, ka viņš, zvēru pie suņa,⁹ sacerējumus jau zina no galvas, ja vien tas nav pārāk garš. Bet ārpus pilsētas mūriem viņš devās tālab, lai to iestudētu. Un tad viņš sastapa šo te uz runām kritušo cilvēku un, to ieraudzīdams, nopriecājās, ka nu viņam būs kāds, ar ko varēs dalīties savā jūsmā, un aicināja to nākt līdzī. Kad runu cienītājs palūdza, lai stāsta, viņš klirēdamies izlikās, ka viņam negribas; taču galu galā viņš arī sāktu stāstīt par varītēm, pat ja negribētu viņu klausīties. Tad nu palūdza viņu, Faidr, lai dara tūdaļ, ko tik un tā drīz darīs.

FAIDRS. Patiešām, man vislabāk stāstīt, kā nu

māku. Tu, tā vien šķiet, neparko mani nepalaidisi, iekam nebūšu šā vai tā runājis.

SOKRATS. Jā, tas tev šķiet pavisam pareizi.

FAIDRS. Tad arī tā darišu. Bet patiesībā, Sokrat, D
es nepavisam neesmu sacerējumu iemācījis vārds vārdā, tomēr, kāda ir aptuvena jēga tam, ko Lisijs runā par atšķirību starp iemilējušās un neiemilējušās cilvēka attieksmi, to galvenajos vilcienos izklāstīšu no paša sākuma.

SOKRATS. Vispirms gan, milulit, parādi, kas tev tur kreisajā rokā zem apmetņa. Jaušu — tev ir pats sacerējums. Bet, ja tas tā ir, tad vari man ticēt: es tevi gan ļoti milu, bet, ja klāt ir arī pats Lisijs, neesmu īpaši noskaņots E
tev kalpot par mēģinājuma objektu. Tad nu parādi!

FAIDRS. Rimsties! Tu atņēmi man cerību, Sokrat, kuru loloju, — ka varēšu tevi izmantot saviem vingrinājumiem. Bet kur mums, tavuprāt, apsēsties, lai lasītu?

SOKRATS. Novirzīsimies no ceļa uz šo pusi un iesim gar Ilisu¹⁰; tad nometīsimies kādā klusā vietā, kas mums būs pa prātam. 229

FAIDRS. Šķiet, istajā brīdī esmu basām kājām. Tu jau gan vienmēr esi tāds. Visvieglāk mums iet pa ūdentiņu un apslapināt kājas. Tas ir patikami, īpaši šajā gadalaikā un stundā.

SOKRATS. Tad ej pa priekšu un reizē papēti, kur mums apsēsties.

FAIDRS. Vai redzi to tur milzum augsto platānu?

SOKRATS. Un tad?

FAIDRS. Tur ir gan ēna, gan tikams vējiņš, gan B
zāle, kur apsēsties vai, ja gribam, atgulties.

SOKRATS. Tad tik uz priekšu!

FAIDRS. Pasaki man, Sokrat, — vai tā nav aptuveni tā pati vieta pie Ilisas, no kurienes Borejs, pēc teiksmas, esot nolaupijis Oreitiju?¹¹

SOKRATS. Jā, tā vēsti teiksma.

FAIDRS. Varbūt no šejienes? Patiešām, upīte ir tik mīlīga un tīra un tik dzidra, un krasts īsti piemērots meitenēm, kur rotaļāties.

C SOKRATS. Nē, tā vieta ir divus vai trīs stadijus¹² tālāk uz leju, kur pāri upei nokļūstam pie Agras¹³ tempļa. Turpat kaut kur arī atrodas altāris Borejam.

FAIDRS. Neesmu to īsti ievērojis. Bet, Zeva dēļ, pasaki, Sokrat: vai tu tici, ka šis nostāsts ir paties?

D SOKRATS. Ja es, tāpat kā gudrie vīri¹⁴, tam neticētu, tas nemaz nebūtu tik dīvaini. Es tad ņemtos prātot un sacītu, ka ziemeļvēja brāzma notriekusi meiteni no tuvajām klintīm, kad viņa tur rotaļājusies ar Farmakeju¹⁵, un, tā kā viņa tādā veidā gājusi bojā, radušās valodas, ka viņu nolaupijis Borejs. Vai arī no Areja pakalna¹⁶: ir arī tāds nostāsts — ka viņa nolau-pīta no turienes, nevis no šejienes.

E Bet vispār uzskatu, Faidr, tādus skaidrojumus par tīri jaukiem, taču uz to ir spējīgs tikai ļoti prasmīgs un pacietīgs cilvēks, kas turklāt nebūt nav apskaužams — kaut vai tikai tādēļ, ka pēc tam viņam neizbēgami arī nāksies zinātniski izskaidrot hipokentauru, tad atkal — Himairas izskatu, un nu jau viņam nebeidzamā straumē velsies virsū tamlīdzīgu būtņu varza — gorgonas un pēgasi un neaptverams skaits citu brīnumainu radījumu.¹⁷ Ja nu kāds tiem netic un ar savu neattīstīto prātu ikvienam grib rast pārlicinošu skaidrojumu, viņam nāksies tam ziedot daudz brīva laika, bet man tādām lietām nav neviena brīva mirkļa. Iemesls, draugs, tam ir šāds: es vēl nespēju pazīt pats sevi, kā to prasa uzraksts Delfos. Un, manuprāt, ir smieklīgi, ja to vēl 230 nezina, pētīt, kas uz mani neattiecas. Tāpēc atmetu šīm lietām ar roku un, šai ziņā uzticēdamies vispārpieņemtajiem uzskatiem, pētu, kā tikko sacīju,

nevis tās, bet sevi pašu: vai esmu neradījums, sarežģītāks un niknāks par Tifonu¹⁸, vai kāda rāmāka un vienkāršāka būtne, kas pēc savas dabas zināmā mērā ir līdzdalīga kādā dievišķā, mierīgā liktenī. Bet, starp citu, vai šis nav tas koks, pie kura tu mūs gribēji aizvest?

FAIDRS. Jā, tas pats.

B

SOKRATS. Pie Hēras,¹⁹ jauka vietīņa atpūtai! Platāna tik kupla un augsta, un cik brīnum skaists ir šis slaidais vītols! Tas ir pašā plaukumā un ēnains un piepilda ar saldu smaržu visu apkārtni. Un avots — cik mīlīgi tas čalo platānas pakājē! Ūdens tajā pavisam auksts — kāja jūt. Spriežot pēc meiteņu figūriņām un citiem ziedojumiem, te, liekas, ir svētvieta kādām nimfām un Ahelojam²⁰. Un šeit, ja tas tev pa prātam, arī pūš jauks vējiņš — tas ir visai patīkami — un, vasarīgi zuzinādams, piebalso cikādu korim. Bet pats jaukākais ir zāle lēzenajā nogāzē — brīnišķīgs pagalvis, ja grib atgulties. Tādējādi, miļais Faidr, esi sevi parādījis kā lielisku ceļvedi.

C

FAIDRS. Bet tu, Sokrat, gan esi pavisam ērmots cilvēks. Nudien, tu runā tā, it kā būtu kāds svešzemnieks, kam vajag ceļveža, nevis šejienietis. Tu nekad nedodies prom no mūsu pilsētas uz citām zemēm un, kā man šķiet, pat vispār neizej ārpus mūriem.

D

SOKRATS. Neņem man to ļaunā, mans labais! Esmu taču zinātkārs, bet apkārtne un koki man neko negrib mācīt, toties cilvēki pilsētā gan.

Taču tu, man šķiet, esi atradis līdzekli, kā dabūt mani laukā. Tāpat kā vadā izsalkušus mājlopus, vicinot tiem deguna priekšā zaļu zaru vai kādu augli, arī tu acīmredzot pavadāsi mani pa visu Atiku un kur vien gribēsi, pastiepdams man priekšā vīstokļus ar sacerēju-
miem. Bet šobrīd, ja jau esmu te nokļuvis, domāju

E

atgulties, bet tu iekārtojies tā, kā, tavuprāt, būs ērtāk lasīt, un sāc.

FAIDRS. Tad nu klausies.²¹

- „Manas ieceres tev ir zināmas; tāpat esi dzirdējis, ka, manuprāt, mums abiem nāks par labu, ja tās īstenosies.
- 231 Es pieņemu, manam lūgumam nestāvēs ceļā, ka neesmu tevī iemilējis. Iemilējušies vēlāk nožēlo savu kādreizējo labvēlīgo attieksmi, līdzko apmierinājuši savu iekāri; cilvēkam, kas nav iemilējis, nepienāk tāds brīdis, kad viņam vajadzētu mainīt savas domas. Ne jau kāda spaida²² ietekmē, bet no brīva prāta un līdz ar to mācēdami vislabāk izkārtot savas personiskās lietas, viņi izrāda labvēlību savu iespēju robežās. Turklāt iemilējušies apsver zaudējumus, ko viņi pieredzējuši savas mīlestības dēļ, kā arī savus labdarījumus, un, pieskaitīdami vēl pūliņus, kādi viņiem bijuši, viņi uzskata, ka jau sen ir nolīdzinājuši pateicības parādu iemīļotajiem.
- B Turpretī tiem, kas nav iemilējušies, nav vajadzības mīlestības dēļ atstāt novārtā savu mājas dzīvi, nedz aplēst pūliņus, kas viņiem bijuši, nedz kādu vainot nesaskaņās ar tuviniekiem. Un, tā kā atkritī tik daudz nepatīkama, viņiem paliek iespēja labuprāt darīt visu, ar ko viņi domā iepriecēt otru.
- C Un vēl: ja iemilējušies esot tik augstu vērtējami tāpēc, ka viņi, kā paši apgalvo, milzum draudzīgi noskaņoti pret tiem, kurus mīl, un ir gatavi gan vārdos, gan darbos sanīsties ar citiem, lai izdabātu iemīļotajam, tad par to, cik viņu vārdi ir patiesi, it viegli spriest no tā, ka viņi dos priekšroku visiem tiem, kurus iemīlēs vēlāk, un ir skaidrs, ka viņi tad arī darīs pāri saviem iepriekšējiem iemīļotajiem, ja vēlākie to gribēs. Un kāda jēga
- D ko tik vērtīgu²³ ziedot tam, kam piemīt tāds trūkums²⁴, kuru novērst pat nemēģinās neviens pieredzējis cilvēks?

Iemilējušies taču paši atzīst, ka viņi ir drīzāk slimi nekā pie pilna prāta; viņi apzinoties, ka viņu domāšana sašķobījusies, taču neesot spējīgi valdīt pār sevi. Un kā viņi varētu, atgūstot skaidru prātu, atzīt par labu to, ko izvēlējušies šādā stāvoklī? Turklāt, ja tu gribētu no milētājiem izraudzīties pašu labāko, tev nāktos izvēlēties kādu no neliela skaita, turpretī, izraugoties sev piemērotāko no pārējo vidus, tavā rīcībā būtu daudzi. Tādējādi tev ir ievērojami lielākas cerības tavas draudzības cienīgu cilvēku atrast daudzu vidū. Un, ja tu vispārpieņemtā uzskata dēļ baidies, ka tev varētu rasties apkaunojums, ja ļaudis dabūtu ko zināt, tad ir dabiski, ka iemilējušies, kas domā, ka arī citi viņus uzskata par laimīgiem tāpat kā viņi paši — sevi, sarunās plātīsies un ar lepnumu ļaus ikvienam noprast, ka viņu pūliņi nav bijuši veltīgi; turpretī neiemilējušies, kas valda pār sevi, izvēlēsies labāko, nevis slavu cilvēku acīs.

Tad arī daudzi neizbēgami uzzina un redz, kā milētāji seko pa pēdām saviem iemiļotajiem un neatstājas, tā ka, līdzko ierauga viņus sarunājamies, tūdaļ iedomājas, ka viņi ir kopā vai nu pēc tikko apmierinātas iekāres, vai lai to drīz apmierinātu. Turpretī cilvēkiem, kas nav iemilējušies, neviens nedomā pārmest, ka viņi satiekas, jo saprot, ka ir vajadzība aprunāties vai nu aiz draudzības, vai vienkārši tāpēc, ka tas sagādā prieku. Bet, ja tev rodas bažas, iedomājoties, ka ir grūti ilgstoši saglabāt draudzību un ka tev vienam radīsies liels zaudējums, jo esi ziedojis to, ko tu visaugstāk vērtē, — citos apstākļos sastrīdēšanās gadījumā no šādas nelai mes cieš abas puses —, tev, dabiski, nāktos vairāk baidīties iemilējušos cilvēku. Proti, šos daudz kas sarūgtina, un viņi uzskata, ka itin viss, kas notiek, top darīts viņiem par ļaunu. Tāpēc viņi arī cenšas savus iemiļotos atturēt no citu sabiedrības, jo bīstas, ka bagātie viņus

pārspēs ar naudu, bet izglītotie būs pārāki ar savu prātu, un, ja kādiem piemīt vēl citas priekšrocības, viņi pūlēsies novērst ikviena šāda cilvēka ietekmi. Ja viņiem
 D izdodas tevi pierunāt, lai sanīsties ar šiem cilvēkiem, viņi panāk, ka tu paliec gluži viens, bez draugiem, bet, kad ievērosi savas intereses un būsi prātīgāks nekā viņi, tas novedīs tevi pie sastrīdēšanās. Taču cilvēki, kas nav iemilējušies, bet sasnieguši to, ko viņiem vajadzēja, ar savām labajām īpašībām, neskatīsies greizi uz citiem, kas saietas ar tevi, bet, gluži otrādi, neieredzēs tos, kas to nevēlas, jo uzskatīs, ka šie viņus nievā,²⁵ bet tie, kas saietas, parāda viņiem labvēlību. Tādējādi ir daudz
 E lielāka cerība, ka no šā sakara abiem radīsies draudzība, nevis naidis.

No milētājiem daudzi arī iekāro miesu, iekam iepazīnuši cilvēka raksturu un izzinājuši viņa īpašības, tā ka pašiem nav skaidrs, vai viņi vēl gribēs palikt draugos arī tad, kad būs remdējuši savu kaisli. Kas attiecas uz tiem,
 233 kas nav iemilējušies un to ir darijuši, būdami draugi jau iepriekš, nav ticams, ka gūtās baudas dēļ varētu mazināties viņu draudzība. Gluži pretēji — šis atmiņas saglabāsies un ietekmēs viņu turpmākās attiecības.

Un katrā ziņā sagaidāms, ka kļūsi labāks, ja uzklausīsi mani, nevis milētāju. Tāds cildinās visu, ko vien tu runāsi un darīsi, arī pretēji tam, kas ir patiešām labs, gan baidīdamies zaudēt savu draudzību, gan kaisles dēļ mazinoties viņa spriestspējai. Mīlestībai taču ir raksturīga šāda parādība: neveiksmīniekam tā pat to, kas citus neapbēdina, liek uzskatīt par kaut ko šausmīgu, bet veiksmīgo piespiež uzslavēt arī to, kas nav nekāda prieka vērts. Tādējādi tie, kurus mīl, drīzāk jānožēlo nekā jāapskauž.

Bet, ja tu paklausīsi man, es, saiedamies ar tevi, domāšu pirmām kārtām nevis par acumirkliģu baudu,

bet par labumu nākotnē, nepakļaudamies milestībai, C
 bet savaldīdamies; sikumu dēļ necelšu sīvu naidu, bet
 nopietnu iemeslu dēļ padusmošos tikai lēnītiņām un
 mazliet; netišas kļūdas piedošu, tišas centīšos novērst —
 lūk, tādas ir ilgstošas draudzības pazīmes. Un, ja tevi
 māc bažas, ka draudzība nevar būt stipra bez iemilē-
 šanās, tad tev jāliek vērā, ka mēs tad augstu nevērtētu D
 ne savus dēlus, ne tēvus un mātes, nedz mums būtu
 uzticami draugi, kurus esam iemantojuši nevis tādas
 kaisles, bet gan citādu centienu dēļ.

Un vēl: ja ir jāizturas labvēlīgi pret tiem, kam tas
 visvairāk vajadzīgs, tad jau arī citos gadījumos nākas
 darīt labu nevis labākajiem, bet gan trūcīgākajiem, jo
 tie, atpestīti no vislielākā posta, saviem labdariem būs
 īpaši pateicīgi. Tad jau arī klājas uz mielastiem savās E
 mājās ataicināt nevis draugus, bet ubagus un tos, kas
 jāpaēdina. Šie tad arī būs apmierināti, lips savam lab-
 darim klāt un nāks pie viņa durvīm; viņi būs bezgala
 priecīgi un ne mazums pateicīgi un vēlēs viņam visu
 ko labu.

Taču laikam gan klātos izturēties labvēlīgi nevis
 pret tiem, kam tas ļoti vajadzīgs, bet tiem, kas visvairāk
 spēj būt pateicīgi; nevis pret tiem, kas tikai iemilējušies,
 bet tiem, kas ir labvēlības cienīgi; nevis pret tiem, kas 234
 vienīgi baudīs tavas jaunības plauksmi, bet tiem, kuri,
 kad kļūsi vecāks, tev piešķirs daļu no labumiem, kas
 viņiem ir; nevis pret tiem, kas, sasnieguši savu mērķi,
 plātīsies ar to citu priekšā, bet tiem, kas kautri visos
 cilvēkos par to klusēs; nevis pret tiem, kas tikai īsu laiku
 būs uzmanīgi pret tevi, bet tiem, kas vienādā mērā būs
 tev draugi visu mūžu; nevis pret tiem, kas, tiklīdz
 aprimusi viņu kaisle, meklēs ieganstu naidam, bet tiem,
 kas parādīs savu krietnumu tieši tad, kad tavai plauk-
 smei pienāks gals. B

Tad nu iegaumē manus vārdus un liec arī vērā, ka iemilējušos viņu draugi cenšas vest pie prāta, it kā viņi darītu ko nelāgu, bet neiemilējušos vēl neviens tuviniēks nekad nav pulgojis par to, ka viņi ar savu rīcību sev kaitētu.

Iespējams, tu man tagad vaicāsi, vai iesaku tev izdarīt pa prātam visiem, kas nav tevī iemilējušies. Domāju, ka arī iemilējies neaicinās tevi tā izturēties pret visiem, C kas tevī iemilējušies, jo tādā gadījumā cilvēks, kas sasniedzis savu mērķi, uzskatītu, ka neesi pilnā mērā pelnījis pateicību,²⁶ bet tu, ja gribētu no citiem slēpt savas attiecības, to tik viegli nespētu. Taču no šāda sakara nevajadzētu rasties nekādam ļaunumam, bet gan tikai labumam abām pusēm.

Tad nu domāju, ka ar sacīto pietiek. Bet, ja tev vēl kā pietrūkst un tu domā, ka ir kas apiets, tad jautā.

Kāds tev šķiet šis sacerējums, Sokrat? Vai tas nav lielisks gan kopumā, gan izteiksmes ziņā?

D SOKRATS. Jā, dievišķs, mans draugs, tā ka esmu vai mēms no brīnumiem. Bet tas tā ir tevis dēļ, Faidr: kad skatījos uz tevi, man likās, ka runa tev lasot sagādā baudu. Uzskatīdams, ka tu tādas lietas saproti labāk nekā es, sekoju tev un, tev sekodams, kopā ar tevi ļāvos jūsmai, dievišķā galva!

FAIDRS. Labi. Tad, rādās, tu joko?

SOKRATS. Tev šķiet, ka jokoju? Ka nerunāju nopietni?

E FAIDRS. Protams, ne, Sokrat. Bet, Zeva, Draudzības sarga, vārdā, pasaki man godīgi: vai tu tiešām domā, ka cits grieķu vīrs varētu par šo pašu jautājumu vēl ko pateikt, kas būtu dižāks un pilnīgāks?

SOKRATS. Kā tā? Vai tad tev un man šī runa būs jāslavē arī par to, ka autors pateicis visu pienācīgo, nevis tikai par to, ka ikviens izteiciens tajā bija skaidrs,

noapaļots un rūpīgi noslipēts? Ja vajadzīgs, varu to tev par prieku atzīt, kaut gan sava niecīguma dēļ neesmu to manījis. Veltīju uzmanību tikai viņa daiļrunas momentam, bet pārējo, manuprāt, arī pats Līsijs nevērtētu par pietiekamu. Un te man likās, Faidr, — ja neiebilsti —, ka viņš div- un trīsreiz atkārtojis vienu un to pašu, it kā viņam pietrūktu domu, lai varētu par priekšmetu daudz ko pateikt, vai, iespējams, kaut kas tāds viņam vispār nebija svarīgi. Un man šķita, ka viņš draiskulīgi grib parādīt, ka ir spējīgs vienu un to pašu izteikt gan šā, gan tā, tomēr abas reizes lieliski.

FAIDRS. Tu mels niekus, Sokrat! Taisni tā ir runas īpaša priekšrocība: viņš nav atstājis bez ievēribas nevienu domu, kas ietverta priekšmetā un ir pieminēšanas vērtā. Tāpēc neviens cits nemūžam nespētu viņa sacītajam nolikt blakus neko pilnīgāku un vērtīgāku.

SOKRATS. Te nu vairs nevaru būt ar tevi vieniprātis, jo senatnes gudrie vīri un sievas, kas ir runājuši un rakstījuši par šiem jautājumiem, man iebildis, ja tev par prieku piekāpšos.

FAIDRS. Kas tie tādi ir? Un kur esi ko labāku dzirdējis?

SOKRATS. To es tā uzreiz nevaru pateikt. Taču skaidrs, ka esmu to no kāda dzirdējis — vai nu no skaidrās Sapfo²⁷, vai gudrā Anakreonta²⁸, vai arī no kādiem prozaiķiem. Kāds man ir pamats tā spriest? Sirds ir pilna, mans jūsmotāj²⁹, un es jūtu, ka spēju, salīdzinot ar šo te, pateikt ko citu un ne sliktāk. Bet, ka pats no ševīs neko tamlīdzīgu nevarēju izdomāt, to es saprotu, jo apzinos savu izglītības trūkumu. Tāpēc, manuprāt, paliek tikai viens: esmu no kaut kādiem svešiem avotiem ar dzirdes starpniecību piepildījies kā trauks. Taču sava stulbuma dēļ esmu aizmirsis pat to, kādā veidā un no kā to dabūju dzirdēt.

FAIDRS. Lieliski sacīts, mans krietnais draugs! No kā un kādā veidā to dzirdēji, vari man neteikt, pat ja es vaicātu. Tikai dari, kā saki: apsoli to, par ko rakstīts šajā vistoklī, pateikt citādi — labāk un ne mazākā apjomā, bet neko neaizgūstot, un es tev apsolu, tāpat kā deviņi arhonti, ka ziedošu Delfiem pilna auguma zelta tēlu,³⁰ ne vien savu, bet arī tavu.

SOKRATS. Tu esi ļoti miļš, mans Faidr, un īsts zelta gabals, ja, tavuprāt, es apgalvoju, ka Lisijs visnotaļ kļūdiņies un ka ir iespējams visam viņa sacītajam nolikt pretī ko citu. Kaut kas tāds, domāju, nevarētu atgadīties pat visdraņķīgākajam rakstniekam. Bet ņemsim uzreiz šā sacerējuma tematu: kurš tad, apgalvodams, ka vajag drīzāk darīt pa prātam cilvēkam, kas nav iemilējies, nekā tam, kas mil, varētu, tavuprāt, iztikt bez tā viena saprātīguma cildināšanas un tā otra nesaprātīguma nosodišanas — tas taču ir neizbēgami —, un kas gan cits vēl būtu pasakāms? Nē, tāda argumentācija runātājam, domāju, ir pieļaujama un attaisnojama. Tādās reizēs uzteicams ir nevis kāds jaunatradums, bet gan izklāsts, taču tur, kur argumenti nav neizbēgami un tie grūti sameklējami, uzslavu līdzās izklāstam pelnī arī jaunatradums.

FAIDRS. Esmu ar tevi vienisprātis, jo domāju, ka tev ir taisnība. Tāpēc arī rīkošos šādi: ka iemilējies cilvēks atrodas slimīgā stāvoklī drīzāk nekā neiemilējies, to došu tev par izejas punktu, un, ja tu par pārējiem momentiem pateiksi ko citu nekā Lisijs, turklāt pilnīgāk un nozīmīgāk, tad vari Olimpijā uzstādīt savu kalnu tēlu līdzās Kipselīdu veltei.³¹

SOKRATS. Tu esi aizkaitināts, Faidr, ka, tevi ķircinādams, uzbruku tavam milulim, un domā, ka patiešām mēģināšu viņa mākslai nolikt pretī kaut ko citu — smalkāku un daudzveidīgāku.

FAIDRS. Šai ziņā gan esi ieskrējis paša lamatās: tev katrā ziņā jārunā, kā nu māki. Un, lai mums nebūtu jāķeras pie tik prasta paņēmiena kā aktieriem komēdijās — vārdu ķiviņa —, piesargies un nepiespied mani sacīt zināmo — „ja, Sokrat, nepazīstu Sokratu, tad vairs neko nezinu arī par sevi“³² un — „gan ļoti gribēja runāt, bet klīrējās“³³. Liec vērā: no šejienes prom neiesim, iekam nebūsi pateicis, kas, kā sacīji, tev ir sirdi. Mēs te esam vieni neapdzīvotā vietā, un es esmu stiprāks un jaunāks. Visu šo iemeslu dēļ „ieklausies manos vārdos“³⁴ un runā labāk no brīva prāta, nevis piespiests.

SOKRATS. Bet, mīļo Faidr, es kļūšu smieklīgs, ja es, diletants³⁵, ņemšos, nostatīdams sevi preti izcilam māksliniekam, bez sagatavošanās celt ko priekšā par tādu pašu tematu.

FAIDRS. Zini ko? Beidz man te lauzties, jo es varētu tev ko pateikt, kas tevi piespiedis runāt.

SOKRATS. Nekādā gadījumā gan nesaki to!

FAIDRS. Nē, sacīšu, un tas būs zvērests. Tātad zvēru — taču pie kā, pie kura dieva? Bet varbūt man zvērēt pie šīs te platānas? Nudien, ja neteiksi tās priekšā savu runu, es tev nekad neparādišu, nedz darišu zināmu nevienu citu, neviena cita cilvēka runu.

SOKRATS. Ak, nelieti! Esi gan veikli atradis paņēmienu, kā vārda milētāju piespiest darīt tev pa prātam!

FAIDRS. Tad kāpēc vēl joprojām izlokies?

SOKRATS. Vairs ne — pēc tāda tava zvēresta! Kā gan es varētu atteikties no šāda cienasta?

FAIDRS. Tad runā!

SOKRATS. Vai zini, kā rikošos?

FAIDRS. Kādā ziņā?

SOKRATS. Es runāšu aizklātu seju, lai jo ātrāk izskrietu runai cauri un, uz tevi skatīdamies, aiz kauna neapmulstu.

C

D

E

237

FAIDRS. Runā tik, bet citādā ziņā dari, kā gribi!

SOKRATS. Tad nu, mūzas, kuras dēvē par liksm-balsēm vai nu pēc jūsu dziesmu rakstura, vai pēc muzi-kālās liguru tautas³⁶, ķerieties līdz ar mani klāt stāstam, ko šis lieliskais cilvēks vēlē man celt priekšā, lai viņa draugs, kas viņam jau iepriekš šķitis gudrs, tagad šķistu tāds vēl lielākā mērā.

Reiz dzīvoja brīnum daiļš zēns, pareizāk — jaunek-lis, kurā jo daudzi bija iemilējušies. Viens no tiem bija viltnieks. Iemilējies ne mazāk kā jebkurš cits, viņš bija zēnam iestāstījis, ka to nemilot, bet kādudien, to iekā-rodams, ņēmās zēnu pārliecināt, ka esot jādara pa prātam drīzāk cilvēkam, kas nav iemilējies, nekā milē-tājam. Un viņš runāja šādi:

„Ikvienā lietā, manu zēn, cilvēkiem, kam jāpieņem pareizs lēmums, ir viens un tas pats sākums: jāzina, uz ko attiecas šis lēmums, citādi neizbēgami visur radīsies kļūdas. Cilvēki lielākoties nemana, ka viņi nezina atse-višķu priekšmetu būtību. Viņi, it kā to zinātu, nevie-nojas par to jau pētījuma sākumā un tālākajā gaitā saņem, ko pelnījuši: viņi nonāk pretrunā gan paši ar sevi, gan cits ar citu. Tad nepieļausim, es un tu, kļūdu, ko pārmetam citiem. Un, tā kā tev un man risināms jautājums, ar ko labāk draudzību līgt — ar iemilējušos vai neiemilējušos cilvēku, mums jāvienojas par definī-ciju, kas ir milestība un ko tā spēj, lai, liekot to pamatā un atsaucoties uz to, papētītu, vai milestība dod labu-mu vai ļaunumu.

Ka milestība ir zināma iekāre, tas ir skaidrs ikvie-nam. Taču zinām, ka arī neiemilējušies iekāro skaisto. Kā tad atšķirsim iemilējušos no neiemilējušās? Ir jāliek vērā, ka ikvienā no mums mīt divi spēki, kas valda pār mums un vada mūs un kam sekojam, kurp vien tie mūs

ved: viens no tiem ir iedzimts — tā ir kāre pēc baudām, otrs ir iegūts priekšstats, kas liek tiekties pēc labākā. Šie divi spēki mūsos reizēm ir saskanīgi, taču reizēm ķildojas savā starpā, un tad virsroku gūst te viens, te otrs. Kad priekšstats mūs ar prāta argumentiem ved uz labāko un gūst virsroku, šo virsvadību sauc par savaldību. Ja turpretim iekāre neprātīgi aizrauj uz baudām un nostiprina mūsos savu varu, tad šo varu sauc par nesavaldību. Bet nesavaldībai ir daudz vārdu, jo tā sastāv no daudzām daļām un ir daudzveidīga. Un ikviens no tās veidiem, kas kādam kļuvis īpaši raksturīgs, piešķir viņam savu apzīmējumu, kas nav nedz glīts, nedz iemantošanas vērts. Ja tā ir kāre uz ēšanu, kas gūst virsroku pār spēju spriest par to, kas ir labākais, un pārējām iekārēm, tad mums ir darišana ar negausību un attiecīgais cilvēks saņem atbilstošo iesauku. Ja tā ir dzeršana, kas cilvēku pārņem savā varā un viņu aizrauj pa šo ceļu, tad jau ir acimredzams, kāda palama viņam tiks. Arī attiecībā uz citiem līdzīgiem līdzīgu iekāru nosaukumiem ir skaidrāks par skaidru, ka cilvēku pienācīgi apzīmē pēc viņā pastāvīgi dominējošās tieksmes.

Kuras iekāres dēļ sacīts viss iepriekšējais, jau tāpat ir diezgan skaidrs, taču tas, kas pateikts, katrā ziņā ir drošāks nekā nepateiktais. Tātad: kad bezprāta iekāre ņem virsroku pār uzskatu, kas tiecas pēc pareizā, un traucas pretī skaistuma baudai, un tiek radniecīgo iekāru tālāk aizrauta uz ķermeņu skaistumu, un uzvarēdama iegūst milzīgu spēku, tad tā no šā milzīgā spēka iemanto savu nosaukumu un tiek dēvēta par mīlestību.³⁷

Bet vai tev neliekas, dārgo Faidr, tāpat kā man, ka atrodos dievišķas jūsmas stāvoklī?

FAIDRS. Katrā ziņā, Sokrat: pretēji paradumam tava valoda šodien plūst kā strautiņš.

D SOKRATS. Tad klausies manī klusējot. Šī vieta patiešām šķiet dievišķa, tā ka nebrīnies, ja runas turpinājumā varbūt ne reizi vien būšu nimfu varā.³⁸ Jau tagad no manis gandrīz vai skan ditirambi.

FAIDRS. Pilnīgi pareizi.

SOKRATS. Cēlonis tam, nūdien, esi tu. Bet nu klausies pārējo. Varbūt tas, kas nāk pār mani, vēl ir novēršams. Taču lai tas paliek dieva ziņā, bet mums atkal jāatgriežas pie zēna³⁹.

„Labi, mans dārgais: jautājums, kas mums ir jāizlemj, nu ir norādīts un noteikts. Paturēsim to vērā un
E parunāsim par pārējo — kādu labumu vai ļaunumu no iemilējušās un neiemilējušās cilvēka, visticamāk, var sagaidīt tas, kas izdara viņam pa prātam? Cilvēks, pār ko valda iekāre un kas ir baudas vergs, katrā ziņā cenšas iemiļoto padarīt sev pēc iespējas tikamāku. Taču slimam
239 cilvēkam tikams ir viss, kas viņam nepretojas, bet pārāku vai līdzvērtīgu viņš neieredz. Iemilējiem cilvēks labu prātu nepieļaus, lai viņa mīlulis būtu pārāks par viņu vai līdzvērtīgs, un vienmēr tieksies viņu padarīt vājāku un nenozīmīgāku. Bet nemācītais cilvēks ir vājāks par gudro, glēvais — par drosmīgo, runātnepratējs — par valodā veiklo, neattapīgais — par atjautīgo. Par tādiem un vēl lielākiem iemiļotā garīgās attīstības trūkumiem, kas viņā parādās vai piemīt no dabas, mīlētājam jājūt prieks un tie jāveicina, jo citādi viņš varētu zaudēt pašreizējo baudu. Viņš neizbēgami ir
B greizsirdīgs un, daudzkārt liegdams savam mīlulim citu, derīgu sabiedrību, kas īpaši sekmētu viņa izveidošanos par istu vīrieti, viņam nodara lielu ļaunumu, vislielāko — viņu atturēdams no tā, kas visvairāk rosinātu viņa prāta

attīstību. Tā ir dievišķā filozofija, un no tās milētājs katrā ziņā savu miluli tūrēs tālu aiz lielām bailēm, ka tas varētu sākt viņu ničcināt. Viņš liek lietā arī citus līdzekļus, lai milulis vispār neko nezinātu un skatītos uz viņu vien, un šādi būtu viņam jo tikamāks, bet pats sev jo vairāk kaitētu. Kas attiecas uz garīgo stāju, tad iemīlējies cilvēks kā mentors un viņa sabiedrība tai nekādā ziņā nenāk par labu. C

Pēc tam jāapsver, cik lielā mērā un kādā veidā cilvēks, kas katrā ziņā dos priekšroku baudai, nevis labajam, rūpēsies par tā zēna ķermeņa stāvokli un kopšanu, par kura pavēlnieku viņš uzmetas. Un tad kļūs redzams, ka viņš vēlas mikstpēdiņu, nevis spēcīgu puisī, tādu, kas uzaudzis nevis spilgtā saulē, bet blīvā ēnā un kas nepazīst ne vīru darbus, ne kaltējošus sviedrus, bet nodevies izlutušam, nevīrišķīgam dzīvesveidam; tādu, kurš, trūkstot paša rotai, ķeras pie aizgūtām krāsām un rotaslietām un arī nodarbojas ar visu pārējo, kas ar to saistīts. Tas ir zināms, un nav vērts šo izklāstu turpināt. Tikai atzīmēsim vēl kādu būtisku momentu, pirms pārejam pie cita punkta: karā un citos nopietnos apstākļos tāds ķermenis ienaidniekam iedveš drosmi, bet draugiem un pašiem milētājiem sagādā raizes. D

Tas nu ir skaidrs, un par to pietiek.

Nākamais, kas pārrunājams: kāds labums vai ļaunums radīsies ipašuma jomā no sakara ar iemīlējušos cilvēku un viņa aizbildniecības? Ikvienam ir saprotams, vislabāk — pašam milētājam, ka viņš par visu vairāk gribētu, lai iemiļotajam nebūtu paša dārgākā, uzticamākā un dievišķākā, kas mums ir: viņš labprāt redzētu to bez tēva un mātes, bez radiem un draugiem, jo viņš tajos visos saskata vienīgi traucētājus un sava tik patīkamā sakara pulgotājus. Viņš uzskatīs, ka tas, kam ir kāds ipašums — zelts vai cita manta, nebūs viegli E 240

iegūstams, bet, ja viņš tomēr tiktu iegūts, tad nebūs viegli ar viņu tikt galā. No tā neizbēgami izriet, ka milētājs skatās greizi uz sava mīluļa īpašumu un jūt prieku, ja viņš to zaudē. Viņš arī gribētu, lai viņa milulis iespējami ilgāk paliktu bez sievas, bez bērniem, bez mājas, jo kāro iespējami ilgāk baudīt to, kas viņam ir tīkams.

- Protams, ir arī vēl citi ļaunumi, taču kāda dievība
- B tiem lielākoties piejaukusi īslaicīgu baudu. Piemēram, glaimotājs ir briesmīgs radījums un milzīgs posts, bet daba viņam piešķirusi arī zināmu, visai smalku pievilcību. Varētu arī nosodīt hetēru kā kaut ko kaitīgu un tāpat daudz citu tamlīdzīgu būtņu un aizraušanos, kas tomēr spēj kādu brīdi sagādāt lielu baudu. Turpretī milētājs savam milulim ir ne vien kaitīgs, bet, būdams ar viņu kopā augām dienām, arī augstākajā mērā nepatīkams.
- C „Vienaudzis priecē vienaudzi,“ skan sena paruna. Jā, līdzīgs vecums vedina uz līdzīgiem priekiem un uz kopīgu interešu pamata rada draudzību. Apnik gan arī vienaudžu sabiedrība. Un spaidi, savukārt sacīts, ir slogs ikvienam un ik lietā, bet taisni tie, ne tikai nevienādība, būtiski nosaka milētāja attieksmi pret viņa miluli. Vecākais no jaunākā sabiedrības labprātīgi nav dabūjams prom ne dienu, ne nakti. Viņu urda neprātīga kaisle, kas bez mitas sniedz baudu viņa acij, viņa ausij, viņa rokai; viņš savu iemīļoto izjūt visiem jutekļiem, tā ka ir kā pielīpis un gatavs tam ar prieku kalpot. Bet kāds mierinājums un kāds prieks no tā tiek iemīļotajam, kas spiests tik ilgu laiku būt kopā ar viņu? Vai viņš nenonāks līdz galējai derdzīguma pakāpei, skatīdams pavecu, novītušu seju, kam atbilst arī viss pārējais, par ko jau dzirdēt vien nav patīkami, kur nu vēl
- E reāli būt spiestam nemitīgi saskarties ar to? Viņu ar aizdomām nepārtraukti uzmana un no visiem sargā;

viņam nevietā jāklausās pārspilētas uzslavas un tāpat pulgas, kas ir nepanesamas jau no nedzēruša cilvēka mutes, bet no iereibuša cilvēka ne vien nepanesamas, bet arī apkaunojošas ar savu neaizplīvuroto nekautribu un mēra trūkumu.

Kamēr viņš vēl iemilējies, viņš ir kaitīgs un nepatīkams, bet vēlāk, kad viņa mīlestības jūtas izbeidzas, kļūst neuzticīgs tam, kam ar daudziem zvērestiem un lūgšanos devis solījumus, lai kaut vai ar pūlēm piespiestu iemīļoto cerībā uz kādiem labumiem paciest šo arī jau tobrīd apgrūtinošo sakaru. Tagad, kad jāpilda solītais, viņam mīlestības un bezprāta vietā par kungu un pavēlnieku kļuvis prāts un apdomība un viņš pats — par citu cilvēku, taču viņa milulim to nemanot. Bet tas prasa pateicību par visu, kas bijis, atgādinādams, kas darīts un sacīts, un runā ar viņu tā, it kā viņš vēl būtu tas pats cilvēks. Šis aiz kauna neuzdrošinās pateikt, ka kļuvis cits, nedz spēj pildīt zvērestus un solījumus, ko devis agrāk, kad bijis neprāta varā, jo tagad ir ticis pie prāta un apdomības un vairs negrib, rīkodamies kā pirms tam, kļūt atkal līdzīgs iepriekšējam cilvēkam — kļūt tas pats, kas bijis. Tāpēc viņš bēg; agrākais milētājs spiests atteikties no savām saistībām, jo apstākļi ir mainījušies, un viņš, grozījies savas domas, laižas lapās. Bet otrs ir spiests, sašutumā sodīdamies, viņam laisties pakal, jo no paša sākuma nav sapratis, ka vispār nevajadzēja ļauties cilvēkam, kas ir iemilējies un tāpēc neizbēgami bez prāta, bet daudz labāk kādam, kas nav iemilējies un ir pie pilna prāta; citādi viņam nāktos pakļauties neuzticamam, īgnam, skaudīgam un nepatīkamam cilvēkam, kas kaitētu gan viņa īpašumam, gan viņa miesai, bet visvairāk viņa dvēselei, par kuras pilnveidi nav un nekad nebūs nekā svarīgāka ne cilvēkiem, ne dieviem. Tas viss, manu zēn, jāievēro, un ir jāsaprot,

241

B

C

ka iemilējušās cilvēka draudzīgums rodas nevis no labvēlīgas attieksmes, bet lai rastu apmierinājumu, līdzīgi tam, kā tas notiek ēdot, —

D Tāpat kā vilki mīl jēru, tā mīlētājs jaunekli lolo.⁴⁰

Lūk, tā, Faidr! Tev nebūs manī tālāk jāklausās — ar to manai runai arī pienākušas beigas.

FAIDRS. Bet es domāju, ka tu esi tikai pusē un līdzīgā kārtā izteiksies arī par neiemilējušos — ka drīzāk jāizdara pa prātam šim — un atzīmēsi visas viņa labās īpašības. Tad kāpēc, Sokrat, tā uzreiz aprāvies?

E SOKRATS. Vai tad nemanīji, mans dārgais, ka esmu jau sācis runāt episkās vārsnās, nevis vairs diti-rambos,⁴¹ kaut arī tikai pašādams? Bet, ja ņemšos cildināt to otru, ko, tavuprāt, tad darišu? Vai esi pārliecināts, ka no nimfām, kurām mani tišuprāt pasviedi, pār mani nāks iedvesma?⁴² Tāpēc pateikšu īsi: cik vienam ir trūkumu, par kuriem viņu pulgojām, tik otram ir tiem pretēju labu īpašību. Kas te tik daudz ko runāt? Par abiem pateikts gana, un lai nu vērtē manu stāstījumu, kā tas ir pelnījis. Bet es, pārbrīzdams upīti, došos prom, pirms mani piespiedīsi ķerties pie kā lielāka.

FAIDRS. Tikai ne, iekam būs mazinājusies svelme, Sokrat! Vai tad neredzi, ka ir jau gandrīz dienas vidus, ka saule, kā saka, apstājusies? Pakavēsimies vēl un pārrunāsim sacīto; kad kļūs vēsāks, tad arī iesim.

B SOKRATS. Tu ar savām runām esi dievīgs, Faidr, nūdien — apbrīnojams! Esmu pārliecināts, ka no visām runām, kas radušās tavas dzīves laikā, neviens nav cēlis gaismā lielāku skaitu kā tu, vai nu pats tās teikdams, vai kaut kādā veidā piespiezdams uz to citus. Vienīgi tēbieti Simmiju uzskatu par izņēmumu,⁴³ bet par visiem citiem tu esi ievērojami pārāks. Arī tagad, man tā vien šķiet, atkal būsi vainīgs, ka teikšu kādu runu.

FAIDRS. Tas jau nu nav nekāds kara pieteikums. Bet kā tad tā, un kas par runu?

SOKRATS. Tiklīdz taisijos pārbrist upīti, mans labais, saņēmu ierasto dievišķo zīmi, kas mani allaž attur no tā, ko grasos darīt,⁴⁴ un man šķita, ka pavisam tuvu dzirdu kādu balsi, kas man neļauj aiziet, iekam nebūšu izpircis savu vainu, it kā es būtu apgrēkojies pret dievību. Esmu kā nekā pareģis, tiesa, ne visai labs — kaut kas līdzīgs cilvēkiem, kas tik tikko māc rakstīt, — bet paša vajadzībām jau nu pietiek. Tāpēc arī skaidri saprotu savu vainu. Arī dvēselei taču ir kādas pareģošanas spējas: jau labu laiku, kamēr vēl teicu savu runu, jutu zināmu nemieru un, kā saka Ibiks⁴⁵, bažijos, ka savu nevērību pret dieviem

pret cilvēku uzslavu mainu.⁴⁶ D

Jā, tagad esmu apjautis savu vainu.

FAIDRS. Ko tu ar to gribi teikt?

SOKRATS. Šausmīgu, Faidr, šausmīgu runu gan atnesi pats, gan arī piespiedi mani teikt!

FAIDRS. Kā tad tā?

SOKRATS. Muļķīgu un gandrīz vai bezdievīgu. Un kas gan kādā runā varētu būt vēl šausmīgāks?

FAIDRS. Nekas, ja vien tu runā taisnību.

SOKRATS. Nu kā? Vai tad tu Erotu neatzīsti par Afrodites dēlu un par kādu dievu?

FAIDRS. Jā, par tādu viņu uzskata.

SOKRATS. Taču ne Līsijš, ne tu tavā runā, ko teīci caur manu muti, kuru biji nobūris. Bet, ja Erots ir kāds dievs vai kas dievišķs — un tā tas patiešām ir —, tad viņš nevar būt nekas ļauns. Taču abas tikko kā teiktās runas izklausījās, it kā viņš tāds būtu. Ar to abas ir nogrēkojušās pret Erotu. Bet to vientiesība arī vēl ietērpta visai asprātīgā formā: nepateikdamas neko 243

prātīgu, nedz patiesu, tās plātīgi izliekas, ka ir kaut kas, ja varbūt spētu maldināt kādus tur ļautiņus un izpelnīties viņu atzinību. Tātad man, draugs, ir jāšķīstās. Cilvēkiem, kas nogrēkojušies pret mītu stāstiem, pastāv sens šķīstīšanās veids, kuru nepazīna Homērs, toties pazina Stēsihors⁴⁷: kad viņš zaudēja redzi Helenas nomelnošanas dēļ, viņam iemesls nepalika vis nezināms kā Homēram,⁴⁸ bet, būdams mūzām tuvs,⁴⁹ viņš saprata to un tūdaļ sacerēja:

Nē, stāsts mans nebija patiess —

Ne brauci tu projām ar daudzairu kuģiem, ne kādreiz

B Ieradies varenā Trojā.

Un, tiklīdz viņš bija sacerējis visu tā dēvēto atsaukuma dziesmu, viņš tūdaļ kļuva atkal redzīgs.⁵⁰ Bet es šādā pavisam līdzīgā gadījumā būšu gudrāks par viņiem: pirms ar mani Erotā nomelnošanas dēļ kaut kas atgadās, lūkošu viņam sniegt savu atsaukuma dziesmu — ar neapsegto galvu, nevis, kā pirmīt, aiz kauna aizklājis seju.

FAIDRS. Neko patikamāku tu man nevarēji pateikt, Sokrat.

C SOKRATS. Tu taču saproti, mans labais Faidr, cik piedauzīgas izklausījās abas runas — gan pēdējā, gan tā, ko lasīji priekšā no vīstokļa. Ja kāds cildens un mierīga rakstura cilvēks, kas mīl tādu pašu vai kādreiz milējis, dzirdētu mūs apgalvojam, ka iemilējušies sīku iemeslu dēļ ceļ lielu naidu, slikti izturas pret saviem miluļiem un tiem kaitē, — vai viņš tad, tavuprāt, neiedomātos, ka dzird runājam cilvēkus, kas uzauguši kaut kur starp jūrniekiem un nekad nav redzējuši cēlu mīlestību, un nepavisam nebūtu vienisprātis ar mūsu pārmetumiem Erotam?

FAIDRS. Jā, Zevs liecinieks, tas tā varētu būt.

SOKRATS. Tad nu, kaunēdamies no tāda cilvēka un bīdamies paša Erota, es gribu ar svaigu runu it kā noskalot dzirdētā sāļumu. Arī Līsijam iesaku jo ātrāk uzrakstīt, ka līdzīgos apstākļos jādara pa prātam drīzāk milētājam nekā tam, kas nemil.

FAIDRS. Vari būt drošs, ka tā arī būs. Ja paudīsi uzslavu milētājam, katrā ziņā piespiedišu Līsiju uzrakstīt runu par šo pašu tematu.

E

SOKRATS. Ticu, kamēr būsi tāds, kāds esi.

FAIDRS. Tad nu sāc droši!

SOKRATS. Bet kur palicis zēns, pie kura pirmīt vērsos? Lai viņš manī klausās arī tagad un nedomā, mani nedzirdējis, pārsteidzīgi ļauties tādām, kas viņu nemil.

FAIDRS. Viņš vienmēr ir pie tevis, pavisam tuvu, kad vien tu gribi.

SOKRATS. „Tad nu zini, daiļo zēn: iepriekšējā bija mirrinūntieša⁵¹ Faidra, Pitokla dēla, runa, bet tā, ko gribu tagad teikt, ir himerieša Stēsihora, Eufēma dēla, runa. Un tai jāskan šādi:

244

Nē, stāsts mans nebija patiess —⁵²

proti, ka, lai arī ir kāds milētājs, tomēr esot jādara pa prātam nevis viņam, bet tam, kas nemil, jo pirmais esot ārprātīgs, otrs — pie pilna prāta. Jā, ja ārprāts būtu vienkārši ļaunums, tad tas būtu pareizi teikts, bet patiesībā vislielākie labumi mums tiek caur ārprātu — tiesa, kad tā ir dievu dāvana. Delfu pareģe un Dodonas priesterienes ārprāta stāvokli darijušas Grieķijai daudz laba — gan atsevišķiem cilvēkiem, gan valstīm,⁵³ bet, būdamas pie pilnas saprašanas, maz vai vispār neko. Un, ja sāktu runāt par Sibillu⁵⁴ vai citiem, kas, dievišķā jūsmā daudziem daudz ko pareģojot, kļuvuši par svētību viņu nākotnei, mēs ilgi apcerētu to, kas ziņāms

B

- ikvienam. Tomēr ir vērts minēt šādu liecību: arī tie senatnes cilvēki, kas darinājuši vārdus, nav uzskatījuši ārprātu par kaut ko necienīgu vai apkaunojošu. Citādi
- C viņi lieliskāko mākslu, kas spriež par nākotni, nebūtu saistījuši tieši ar šo vārdu un nosaukuši par *māniku*. Uzskatīdami to par ko labu, ja tā parādās pēc dievišķa lēmuma, viņi tai piešķirušī šādu vārdu, bet mūsdienu cilvēki, neveikli iesprauzdami burtu *t*, to pārdēvējuši par *mantiku*.⁵⁵ Arī nākotnes izpētīšanu, ko veic saprātīgi cilvēki pēc putniem un citām zīmēm, kuras, ja liek lietā prātu, sniedz cilvēka domai jēgu un ziņas, senatnes cilvēki nosaukuši par *oionoistiku*, ko tagad, plātīdamies
- D ar garo *o* skaņu, sauc par *oiōnistiku*.⁵⁶ Un, par cik mantika ir pilnīgāka un cienījamāka par oiōnistiku — gan apzīmējuma, gan satura ziņā —,⁵⁷ par tik, pēc seno liecības, ārprāts ir cildenāks par veselo saprātu, jo nāk no dieva, turpretim veselais saprāts saistīts tikai ar cilvēku.

Bet arī grūtākajās slimībās un likstās, kas dievu senu dusmu dēļ bija uzkritušas zināmām dzimtām, ārprāts, parādidamies cilvēkos, kuriem tas bija nepieciešams, un atraisīdams viņos pareģošanas spējas, sniedza atpestījumu.

E Razdams patvērumu lūgšanās un kalpošanā dieviem, tas ar šķīstīšanos un svētiem rītiem cilvēku, kuru bija pārņēmis, vērtā pasargātu gan tobrīd, gan nākotnē un to, kas bija pa istam ārprāta un apsēstības varā, atbrīvoja no viņa nelaimēm.

- 245 Trešais apsēstības un ārprāta veids nāk no mūzām. Pārņemdamas maigās, neaptraipītās dvēseles, tas modina un iejūsmina tās uz dziesmām un citāda veida dzeju un, cildinādams neskaitāmus senlaiku cilvēku diždarbus, izglīto nākamās audzes. Bet tas, kas brīvs no mūzu ārprāta tuvojas dzejas valstības vārtiem, iedomādamies, ka kļūs par labu dzejnieku ar prasmi vien, nesasniedz pilnību, un prātīga cilvēka dzeju aizēno ārprātīgo māksla.

Lūk, cik daudz un pat vēl vairāk lielisku darbu varu B
 tev nosaukt, kas rodas no dievu piešķirta ārprāta. Tāpēc
 mums nav jābistas no tā, un lai mūs arī nesatrauc un
 nebiedē nekādas runas, kas mums iesaka dot priekš-
 roku draugam ar veselu saprātu, nevis jūsmīgi uzbudi-
 nātām. Lai uzvaras laurus plūc tas, kas piedevām vēl
 pierādīs, ka dievi mīlētājam un iemīļotajam mīlestību
 nav dāvājuši viņu labā. Mums savukārt jāpierāda pretē-
 jais — ka dievi šādu ārprātu piešķir par lielāko svētību.
 Šim pierādījumam gan nenoticēs lielie gudrinieki, bet C
 noticēs īsteni gudrie. Pirmām kārtām jāgūst pareizs
 ieskats par dvēseles dabu — dievišķo un cilvēcisko —,
 aplūkojot, ko tā pieredz un ko dara. Bet pierādījuma
 sākums ir šāds.

Ikvienu dvēsele ir nemirstīga, jo mūžīgi kustīgais ir
 nemirstīgs. Bet tam, kas kustina ko citu un ko kustina
 kas cits, piemīt kustības izbeigšanās un tātad arī dzīvi-
 bas izbeigšanās. Tikai tas, kas kustina pats sevi, nekad
 nepārstāj kustēties, jo pats sevi nepamet, un tas arī visam
 citam, kas kustas, ir kustības pirmavots un sākums.
 Sākums nav radies, jo visam, kas rodas, jārodas no D
 sākuma, bet pats sākums nerodas no kaut kā: ja sākums
 rastos no kaut kā, tad tas, kas rodas, vairs nerastos no
 sākuma. Bet, tā kā sākums nav radies, tam jābūt arī
 neiznikstošam, jo, ja sākums ietu bojā, tas nedz pats
 jēlkad rastos no kaut kā, nedz kas cits — no tā, ja jau
 visam jārodas no sākuma. Tātad kustības sākums ir tas,
 kas kustina pats sevi. Bet tas nevar ne iet bojā, ne rasties,
 citādi visa debess un viss, kas rodas, sagrūtu un apstātos E
 un nekad vairs nebūtu nekā, no kurienes tas viss tiktu
 atkal iekustināts un rastos.

Kad nu ir noskaidrots, ka tas, kas kustina pats sevi,
 ir nemirstīgs, tad nav arī ko vairīties no apgalvojuma,
 ka tieši šajā apstākļī slēpjas dvēseles būtība un jēdziens.

Ik ķermenis, kas saņem kustību no ārpuses, ir bez dvēseles, bet ķermenim, kas to saņem no iekšpuses, no sevis, ir dvēsele, jo tāda ir dvēseles daba. Un, ja ir tā, ka tas, kas kustina pats sevi, nav nekas cits kā dvēsele, tad
 246 no tā neizbēgami izriet, ka dvēsele nav radusies un tā ir nemirstīga.

Par dvēseles nemirstību nu ir gana runāts. Bet par tās formu⁵⁸ jāsaka: kāda tā patiešām ir, to izklāstīt visādā ziņā spēs tikai dievišķs prāts, un tas prasītu daudz laika, taču pateikt, kam tā līdzīga, ir pa spēkam arī cilvēkprātam un isākā izklāstā.

Tad nu sacīsim šādi: salīdzināsim dvēseli ar spārnota divjūga un tā vadītāja savienoto spēku⁵⁹. Dievu zirgi un ratu vadītāji visi gan paši ir dižciltīgi, gan dižciltīgas izcelsmes. Pārējiem apstākļi ir sarežģīti. Pirmām kārtām tas ir divjūgs, ko vada *mūsu* vadītājs, un tad arī no zirgiem viens ir skaists un dižciltīgs un tādas pašas izcelsmes, otrs — pretējas izcelsmes un arī pats pretējs. Un tā neizbēgami ratu vadišana pie mums ir grūta un nepatīkama.

Vēl mums jālūko paskaidrot, kā tas nāk, ka runā par mirstīgām un nemirstīgām dzīvām būtnēm. Ikvienu dvēsele⁶⁰ rūpējas par visu, kam nav dvēseles, un apstaigā
 C visas debesis, parādīdamās ikreiz citā formā.⁶¹ Ja dvēsele ir pilnīga un spārnota, tā virzās pa augstumiem un pārzina visu pasaules telpu, bet tāda, kas zaudējusi savus spārnus, lidinās apkārt, līdz uzduros kam cietam, kur apmetas un iegūst šīs zemes ķermeni, kas tās spēka dēļ šķiet pats kustamies, un šāds kopums — dvēsele un ar to cieši saistītais ķermenis — nosaukts par dzīvu būtni un dabūjis pievārdu — mirstīga. Nemirstīgo nevaram izsecināt ne ar kādu prāta argumentu, tomēr, kaut arī dievu neesam ne redzējuši, ne viņu spējam pietiekamā mērā aptvert, savā iztēlē iedomājamies

kādu nemirstīgu būtņi, kam ir gan dvēsele, gan ķermenis, kuri uz mūžīgiem laikiem saauguši kopā. Ar to lai nu ir, kā dievam tīk, un tā lai arī top runāts par to. Taču mēs pievērsīsimies iemeslam, kāpēc spārni iet zudumā — kāpēc dvēsele tos zaudē. Un iemesls ir aptuveni šāds.

Spārnām no dabas ir spēks pacelt smagumu augšup un aizvest turp, kur mīt dievu cilts. No visa ķermeniskā tam zināmā mērā ir visvairāk kopīga ar dievišķo, bet dievišķais ir skaists, gudrs un labs, un tam piemīt arī visas tamlīdzīgas īpašības. No tām dvēseles spārni pirmām kārtām saņem savu barojumu un spēku, bet no neglītā, ļaunā un visa cita pretējā tie dilst un iet bojā.

Dižais valdnieks debesis — Zevs, vadīdams savus spārnotos ratus, brauc pirmais, visu izriko un par visu gādā. Viņam, sakārtots vienpadsmit nodaļās, seko dievu un daimonu pulks; vienīgi Hestija paliek dievu mājoklī.⁶² No pārējiem tie, kas iekļauti divpadsmit dievu skaitā,⁶³ pilda savus pavēlnieka pienākumus, kur katrs ir nolikts.

Te ir daudz brīnišķu skatu un ceļu, pa kuriem virzās laimīgo dievu cilts. Katrs no viņiem dara savu, un viņiem seko, kas to ikreiz grib un spēj, jo nenovīdībai nav vietas dievu pulkā. Kad dievi dodas uz mielastu un dzirēm, viņi virzās stāvus augšup uz debesu velvi. Dievu rati, kas, labi vadīti, nezaudē līdzsvaru, ceļu veic viegli, pārējie — ar grūtībām, jo zirgs, kam piemīt ļaunums, ar visu savu svaru tiecas pret zemi un sagādā raizes vadītājam, kas to nav labi apmācījis, un dvēselei tad rodas milzu pūles un grūtības. Bet tā sauktās nemirstīgās dvēseles, sasniegušas augšu, izbrauc ārā un nostājas uz debesu muguras. Te nu viņas stāv un, riņķojuma riņķi grieztas, vēro, kas ir ārpus debesīm.

Telpu virs debesīm cienīgi vēl nav apdziedājis

neviens no šīspuses dzejniekiem, nedz to jekkad darīs. Bet apstākļi ir šādi — ir taču vismaz jāuzdrošinās teikt patiesību, īpaši, ja runā par patiesību.

Bezkrāsas, bezvārda un netaustāmā būtība, īsteni esošā, skatāma tikai dvēseles stūresvīram — prātam, bet telpu ap šo būtību ieņem īsteno zināšanu dzimta. Dieva domāšana saņem savu barību no prāta un tīrās zināšanas, tāpat arī ikvienas tādas dvēseles domāšana, kurai lemts uzņemt pienācīgo, un tā, pēc ilga laika atkal skatīdama īsteni esošo, jūt prieku un gūst savu barojumu un labsajūtu no patiesības vērošanas, līdz riņķojums pa apli to atkal atved tai pašā vietā. Šajā riņķojumā tā vēro pašu taisnīgumu, vēro savaldību, vēro zināšanu — nevis to, kurai piemīt rašanās un kura mainās, ja tās priekšmets ir kāda no mainīgajām lietām, ko tagad dēvējam par esošajām, bet gan īsteno zināšanu, kuras priekšmets ir īstenā esme. Tāpat pavērojusi arī pārējo īsteni esošo un pamielojisies ar to, dvēsele atkal ienirst debesu iekšienē un atgriežas mājās. Kad tā pārnākusi, ratu vadītājs noliek zirgus pie siles, pasviež viņiem ambrosiju un arī vēl dzirda ar nektāru.

248 Tāda ir dievu dzīve. Kas attiecas uz pārējām dvēselēm, tad tā, kas vislabāk sekojusi kādam dievam un kļuvusi viņam līdzīga, izslīen ratu vadītāja galvu ārējā telpā un piedalās riņķojumā, taču, zirgu traucēta, tikai ar grūtībām vēro esošo. Cita te paceļas, te atkal ienirst un zirgu patvaļas dēļ kaut ko vienu dabū redzēt, ko citu nedabū. Arī pārējās visas gan tiecas tikt līdzī uz augšu, taču ir par vājām un kopīgajā riņķojumā paliek apakšā, kur cita citu mīda un grūsta, jo ikvienu cenšas pārējām tikt priekšā. Un tā nu tur ceļas troksnis un sākas cīņiņš, un aumaļām list sviedri. Vadītāju nemākulības dēļ daudzas tiek sakropļotas un daudzām daudzkārt aizlauzti spārni.⁶⁴ Tās visas, pieredzēdamas milzu grūtības,

dodas projām, nerasniegušas esošā vērojumu, un atgriezušās rod savu barību iedomās.

Iemesls, kāpēc tik dedzīgi tiecas ieraudzīt patiesības lauku, ir tas, ka turienes pļavā ir piemērotas ganības dvēseles cildenākajai daļai un ka tur atbilstoši savai dabai barību rod spārni, kas ceļ dvēseli augšup. Ir spēkā šāds Adrastejas⁶⁵ likums: dvēsele, kas, būdama kāda dieva līdzgaitniece, skatījusi kaut ko no patiesības, līdz nākamajam riņķojumam paliek neskarta un, ja viņa to spēj izdarīt vienmēr, vienmēr būs sveika.⁶⁶ Bet, ja tā, nespēdama tikt līdzī, neko neierauga un, apstākļu sagādīšanās pēc aizmirstības un ļaunestības pārņemta, kļūst smaga un, kļuvusi smaga, nolaiž⁶⁷ spārnus un krīt zemē, tad, nosaka likums, pirmajā piedzimšanas reizē tādu vēl neieņemta nevienā dzīvnieka ķermenī. Tā, kas redzējusi visvairāk, nokļūst nākamā gudrības vai skais-tuma milētāja, vai mūzu un Erola kalpa dīgli,⁶⁸ otrā — ķēniņa — likumu ievērotāja vai teicama karotāja un valditāja — dīgli,⁶⁹ trešā — lietpratīga valstsvīra vai laba saimnieka, vai darijumu cilvēka, ceturtā — tāda cilvēka dīgli, kas centīgi nodarbosies ar fiziskajiem vingrinājumiem vai pievērsīsies ārstniecībai; piektā dzīvos pareģa vai mistēriju priesteru dzīvi, bet sestajai būs piemērota dzejnieka vai cita atdarinātāja mākslinieka nodarbošanās, septītajai — amatnieka vai zemnieka darbs, astotajai — sofista vai demagoga, devītajai — tirāna stāvoklis.

Kurš visos šajos iemiesojumos mūžu aizvada taisnīgi, tam tiek labāks liktenis, kurš netaisnīgi — tam ļaunāks.

Uz turieni, no kurienes ik dvēsele nākusi, tā vairs neatgriežas desmittūkstoš gadu laikā, jo pirms šāda posma beigām tā neatgūst spārnus, izņemot tāda cilvēka dvēseli, kurš godīgi milējis gudrību vai mīlestību

C

D

E

- uz jauniešiem apvienojis ar gudrības mīlestību. Šīs dvēseles, apritot trešajai tūkstošgadei, atgūst savus spārnus, ja tās trīsreiz pēc kārtas izraudzījušās šo dzīvesveidu, un trīstūkstošajā gadā atgriežas. Pārējās, beigušas savu pirmo dzīvi, stājas tiesas priekšā, un saskaņā ar spriedumu citas nokļūst pazemes cietumos, kur izcieš savu sodu, citas, pamatojoties uz tiesas lēmumu, tiek aiznestas uz kādu debesu novadu un tur dzīvo atbilstoši
- B tam, kā dzīvojušas cilvēka veidolā. Tūkstošajā gadā kā vienas, tā otras ierodas vilkt lozi un izvēlēties otru dzīvi, un katra izvēlas, ko grib.⁷⁰ Tad cilvēka dvēsele nonāk arī dzīvnieka dzīvē, bet no dzīvnieka, kas reiz bijis cilvēks, atkal cilvēkā. Tikai tāda dvēsele, kas nekad nav skatījusi patiesību, neieies cilvēka veidolā. Cilvēkam ir
- C jāsaprot, kas izteikts sugas apzīmējumos un, nākdams no daudzām jutekļu uztverēm, ar prātu apvienots vienā veselā. Bet tas nozīmē atcerēties, ko mūsu dvēsele kādreiz ir skatījusi, kad tā, dodoties līdz kādam dievam, nonicināja to, ko tagad apzīmējam par esošu, un pacēla galvu pretī īstenajai esmei. Tāpēc spārnus pelnīti iegūst tikai gudrības milētāja dvēsele: viņš savā atmiņā pēc iespējas kavējas allaž pie tā, pie kā kavējas dievs, pauzdam savu dievišķumu. Tikai tas, kas pareizi liek lietā šādas atmiņas un pastāvīgi top iesvētīts pilnīgajos svētumos, kļūst patiesi pilnīgs. Bet, tā kā viņš atsakās no cilvēkam raksturīgajiem centieniem un
- D pievēršas dievišķajam, pūlis viņu peļ kā jukušu, jo, ka viņu pārņēmusi dievišķā jūsma, to pūlis nemana.

Tātad tiktāl esam tikuši ar visu šo ceturtā ārprāta veida izklāstu: ja kāds, vērojot šejienes skaistumu, atce-
ras patieso skaistumu un viņam izaug spārni, un viņš, tos ieguvis, tiecas laisties augšup, bet, trūkstot spēkam, tikai vērs skatienu uz augšu kā putns un neliemas ne zinis par to, kas ir apakšā, tad viņu nosoda kā ārprātīgu.

Bet no visiem jūsmas veidiem šis ir cildenākais un arī E
 cildenākās izcelsmes gan tam, kam tas piemīt, gan tam,
 kam ar to ir kas kopīgs, un cilvēks, kas, mīlēdams skais-
 tumu⁷¹, līdzdalīgs šajā ārprātā, tiek saukts par iemīlē-
 jušos. Kā jau sacīts, ikviena cilvēka dvēsele pēc savas
 dabas skatījusi esmi⁷² — citādi tā nebūtu ienākusi šajā
 dzīvajā būtņē —, taču uz šeit redzamā pamata atcerē- 250
 ties to, kas ir tur, nenākas viegli jebkurai dvēselei — ne
 tām, kuras toreiz tikai īsu brīdi redzējušas, kas ir tur, ne
 tām, kas, nokrītot zemē, pieredzējušas nelaimi, ka, sliktā
 sabiedrībā pievērsdamās netaisnīgumam, ir aizmirsu-
 šas toreiz skatītos svētumus. Un tā paliek tikai nedau-
 dzas, kurām atmiņa ir gana stipra. Kreiz, ieraugot ko
 līdzīgu redzētajam, tās ir satriektas un vairs nevalda pār
 sevi, bet nezina, kas ar tām notiek, jo neatpazīst to pie- B
 tiekami skaidri. Taisnīgumam un savaldībai, un visam
 pārējam, kas dvēselēm ir vērtīgs, šejienes atveidos nav
 nekāda spožuma, tāpēc, ar vājajiem maņu orgāniem
 tuvojoties attēliem, vienīgi nedaudzas tik tikko spēj
 saredzēt, pie kuras dzimtas pieder atveidotais. Bet skais-
 tums toreiz bija saskatāms visā spožumā, kad mēs līdz
 ar svētlaimīgo pulku, sekodami Zevam,⁷³ bet citi —
 citiem dieviem, redzējām aplaimotājus skatus un ainas
 un tapām iesvētīti svētumos, kurus pamatoti drikst
 saukt par vislielākajiem aplaimotājiem un kuros pieda- C
 lijāmies, paši vēl šķīsti un to ļaunumu neaptraipīti, kas
 mūs vēlāk gaidīja. Mēs drikstējām tuvoties un vērot
 šķīstās, vienkāršās, nemainīgās un aplaimotājas parādi-
 bas tīrā gaismā, paši vēl būdami tīri un neaptraipīti ar
 to, ko tagad saucam par ķermeni un nēsājam līdzī, tur
 ieslodzīti kā gliemezis.

Tik daudz lai nu ir veltīts atmiņai, kuras dēļ, ilgo-
 joties pēc tā, kas bija toreiz, sacīts pavairāk. Mēs tikām
 runājuši par skaistumu — kā tas spīdēja turienes

- D parādību vidū. Nokļuvuši šeit, mēs to, visgaišāk mirdzošo, uztvērām ar visgaišāko no saviem jutekļiem. Redze taču ir visasākais no mūsu ķermeņa jutekļiem, bet gudriba⁷⁴ ar to nav redzama. Ja tā redzei sniegtu tikpat skaidru savu attēlu, tas radītu varenus mīlestības uzplūdus, un tas pats attiecas uz visu pārējo mīlestības cienīgo. Vienīgi skaistumam ir lemts būt augstākajā mērā redzamam un pievilcīgam. Bet cilvēks, kas nav
- E tikko kā iesvētīts vai ir samaitāts⁷⁵, netiecas dedzīgi no šejienes uz turieni — pie paša skaistuma, redzēdams šeit to, kas nosaukts tādā pašā vārdā. Līdz ar to viņš, to skatīdams, nejūt nekādu bijību, bet, nododoties jutekliskai baudai, lūko aplēkt un apaugļot kā četrkāju dzīvnieks un, ja ir izlaidīgs, nedz bīstas, nedz kaunas arī
- 251 dzīties pēc pret dabiskas baudas. Bet, kad nupat kā iesvētītais, kas toreiz dabūjis daudz redzēt, ierauga dievam līdzīgu vaigu, kas labi atspoguļo skaistumu, vai tādu pašu ķermeni, viņu vispirms pārņem trīsas un viņam uznāk kas līdzīgs toreizējam izbīlim. Bet tad viņš skatīdamies jūt bijību kā pret kādu dievību un, ja nebaidītos pārāk liela ārprāta neslavas, savam iemiļotajam nestu upuri kā svētam tēlam un dievībai. Un, kad viņš tā veras, trīsas nomaina sviedri un neparasts karstums.⁷⁶
- B Viņš ir sasilis, ar acīm uzņēmis skaistuma izplūdu, kas aprasina spalvu dīgļus; tiem sasilstot, to apkārtne, kas agrāk no sausuma bija sacietējusi un neļāva spalvām izdīgt, kļūst miksta. Pieplūstot barībai, spalvu kāti piebriest un dzinumi no saknēm sāk augt pa visu dvēseles virsmu, jo dvēsele reiz bijusi viscaur spalvota.
- C Un nu, kamēr tas notiek, visa dvēsele virmo un pulsē, un tāda pati sajūta, kāda ir, nākot zobiem, — kairinājums un nieze smaganās tajā mirkli, kad tie šķīļas, — ir arī dvēselei, kad tai sāk augt spārnī: dzenot asnus, tā virmo, ir sakairināta un satraukta. Un, kad tā

vēro jauneklā skaistumu, tā uzņem izstarojumus⁷⁷, kas izplūst no turienes un nonāk pie tās, — tāpēc tos sauc par smeldzīgām ilgām⁷⁸; tā tiek aprasināta, sasilst un atbrīvojas no savām mokām, un jūt prieku. Bet, šķirta no viņa, tā kļūst sausa, un žūst arī atveres kanāli, pa kuriem grib izlauzties spalvas, un aizveras, un ieslēdz spalvu dzinumus. Tie, kopā ar ilgām ieslodzīti iekšpusē, pukst līdzīgi pulsam, un ikviens no tiem spiež uz savu kanālu, tā ka visa dvēsele jūt visapkārt dūrienus un no sāpēm ir satraukta, bet, atcerēdamās skaistumu, tomēr priecājas. Šim abām izjūtām sajaucoties, tai šāda stāvokļa neparastuma dēļ kļūst baismi, un tā mulsumā trako un, ārprāta pārņemta, nevar nedz nakti gulēt, nedz dienā palikt uz vietas; ilgodamās tā traucas uz turieni, kur domā ieraudzīt to, kam piemīt šis skaistums. Kad tā ierauga viņu un tajā ieplūst tviksme, tad atveras kanāli, kas iepriekš bija aizsprostojušies; dvēsele gūst atelpu, dūrieni un mokas izbeidzas, un tobrīd tā no jauna jūt vissaldāko baudu. Tāpēc tā arī nešķiras brīvuprāt no skaistuļa un nevienu nevērtē augstāk par viņu; māti, brāļus un visus draugus tā ir aizmirsusi, nevēribas dēļ zaudēts īpašums tai bijis nebijis; tā noniecina visus ieradumus un pieklājību, ar ko agrāk lepojušies, un ir gatava kalpot savam ilgu priekšmetam un gulēt, kur vien ļauts, viņam tuvāk, jo dvēsele ne vien jūt bijību pret to, kam piemīt skaistums, bet viņā arī atradusi vienīgo dziedinātāju savās milzīgajās ciešanās. Šo stāvokli, par kuru te runāju, manu daiļo zēn, cilvēki sauc par milestību, bet, izdzirdot, kā to sauc dievi, tu, dabiski, neparastuma dēļ⁷⁹ pasmiesies. Kādi homerīdi⁸⁰, domāju, citē no mazāk pazīstama eposa divas vārsmas par Erotu, no kurām viena ir visai patvarīga — ne gluži pareiza pantmēra ziņā. Viņi tās ceļ priekšā šādi:

D

E

252

B

Mirstīgie ļaudis to dēvē par spārnoto Erotu, dievi
Savukārt viņu par Pterotu sauc, jo augt vēlē spārniem.⁸¹

C Tam var ticēt, var arī neticēt, tomēr milētāju stāvoklis un tā cēlonis ir tieši tāds.

Ja tādā stāvoklī nokļūst kāds no Zeva pavadoņiem, viņš spēj par spārnoto nosaukto nastu panest ar lielāku izturību. Ja turpretim Erots savā varā pārņem Areja⁸² kalpus, kas kopā ar šo dievu veikuši riņķojumu, un viņi iedomājas, ka iemīļotais viņiem kaut kādā ziņā dara pāri, viņi sliecas uz slepkavošanu un ir gatavi upurēt

D gan sevi, gan savu miluli. Un tā arī notiek ar pārējo dievu sekotājiem: kura dieva sekotāju pulkā kāds bijis, to viņš godā un atdarina cik spēdams, un tā viņš vada savu dzīvi, kamēr vēl ir nesamaitāts un te dzīvo pēc savas pirmās piedzimšanas, un tāpat viņš arī uzvedas un izturas pret saviem iemīļotajiem un pret pārējiem. Ikviens pēc sava rakstura no skaistuļu vidus izvēlas savu mīlestību un, it kā tas būtu kāds dievs, to pārvērš sev par svētu tēlu un pušķo, lai parādītu tam godu un jūsmīgi pielūgtu. Zeva sekotāji meklē sev iemīļoto, kura

E dvēsele atgādinātu Zevu: viņi raugās, vai tas pēc savas dabas ir filozofs un spējīgs valdīt, un, kad tādu atraduši un iemīlējuši, dara visu, lai viņš tāds arī būtu. Ja viņiem tādas pieredzes nav bijis jau agrāk, viņi pie tā ķeras tagad, gan mācīdamies, no kurienes vien spēj, gan paši pētidami. Pūlēdamies sevī uziet sava dieva dabu, viņi
253 gūst sekmes, jo ir spiesti cieši ielūkoties šajā dievā. Tverdami viņu savās atmiņās,⁸³ tie iejūsminādamies pārņem viņa raksturu un centienus, ciktāl cilvēks spēj būt līdzdalīgs dievībā. Uzskatīdami, ka tam par iemeslu ir viņu iemīļotais, viņi to vērtē vēl augstāk. Un, kad viņi, līdzīgi bakhantēm, smēļ no Zeva,⁸⁴ viņi smelto izlej iemīļotā cilvēka dvēselē un padara to iespējami

līdzīgāku savam dievam. Savukārt tie, kas bijuši Hēras pavadonībā, meklē ķēnišķīgas dabas jaunekli un, ja tādu atrod, visādā ziņā izturas pret viņu tāpat. Bet Apollona un ikviena cita dieva pavadoņi, sekodami savam dievam, meklē sev jaunekli ar tam atbilstošām dabas dotībām un, kad tādu atraduši, ved viņu, ciktāl tas ikvienam iespējams, pie šā dieva centieniem un parauga, gan paši to atdarinādami, gan pārlicinādami savu miluli un viņu šādā garā veidodami. Viņi tā rīkojas, izturēdamies pret savu iemiļoto bez skaudības vai sīkumainas nelabvēlības, un visādi tiecas to aizvest pie pilnīgas līdzības ar sevi un dievu, ko paši tur godā. Tad nu īstenu milētāju centība un viņu iesvētīšana mīlestības mistērijā, ja viņi savu centienu mērķi sasniedz tādā veidā, kā saku, kļūst skaista un aplaimo to, kuru aiz milas prātu zaudējušais draugs sev izraudzījies par draugu, ja viņš to iegūst. Bet iegūts izraudzītais tiek šādi.

Šā stāstījuma sākumā sadalīju ikvienu dvēseli trijās daļās: divām ir zirgu izskats, trešajai — ratu vadītāja. Lai tā mums paliek arī tagad. No zirgiem, sakām, viens ir labs, otrs nav. Taču, kādā ziņā viens ir labs un otrs slikts, mēs nepaskaidrojām, bet tas tagad jāpasaka. Tad nu tas, kas ieņem labāko vietu,⁸⁵ ir stalti noaudzis, smalkiem locekļiem, ar augstu kaklu un kumpu purnu; tas ir balts, melnām acīm, godkārs, bet ar mēru un kauna jūtām, cienī pareizu domāšanu; tam nevajag pletnes, jo ir vadāms ar mudinātāju vārdu vien. Otrs ir liks un smagnējs, neglīti būvēts, ar spēcīgu, īsu kaklu un strupu purnu; viņš ir melnas spalvas, acis — zilgani pelēkas, pieplūdušas asinīm, ausis — pinkainas; viņš ir draugos ar augstprātību un iedomību, pakurls un tikai ar grūtībām pakļaujas pletnei un dzenulim.

Kad ratu vadītājs ierauga mīlestības iedvesēju vaigu

un vērojums sasilda visu dvēseli, viņš sāk just ilgu izraisītu kairinājumu un uzbudinājumu, bet vadītājam paklausīgais zirgs, kuru, kā aizvien, tā arī šoreiz, iegrožo kauna jūtas, savaldās, lai nemestos iemiļotajam virsū. Otrs turpretī vairs neliekas ne zinīs par vadītāja dzenuli un pātagu un no visa spēka raujas lēkšiem uz priekšu; sagādādams milzu grūtības savam pāriniekam un ratu vadītājam, viņš piespiež tos doties pie mīlotā un viņam ieminēties par milas priekiem. Sākumā abi turas pretim un ir sašutuši, ka viņus piespiež darīt ko šausmīgu un nepieļaujamu, taču beigās, kad ļaunumam nav gala, viņi ļauj sevi aizraut līdzī, piekāpjas un piekrit darīt, ko no viņiem prasa. Un viņi pienāk iemiļotajam klāt un skata viņa mirdzošo vaigu.

Un, kad ratu vadītājs to redz, viņa atmiņa tiek aiznesta uz skaistuma būtību, un viņš no jauna ierauga to sēžam uz svētā troņa līdzās savaldībai. To ieraugot, viņš satrūkstas un bijībā atliecas, un reizē ir spiests tik spēcīgi savilkēt grožus, ka abi zirgi atkrit atpakaļ, viens labuprāt, nepretodamies, otrs — nekaunīgais — pavisam negribīgi. Abiem atkāpjoties tālāk, viens aiz kauna un izbīļa visu dvēseli apslaka ar sviedriem, otrs, tikko kā ir atvilcis elpu un aprimušas dzelžu un kritiena radītās sāpes, sāk dusmās bārties un nikni pulgo ratu vadītāju un pārinieku, ka viņi aiz glēvulības, vīrišķības trūkuma pretēji solījumam pametuši ierindu. Un tas pūlas viņus pret viņu gribu piespiest, lai atkal dodas turp, un tik tikko piekāpjas viņu lūgumiem to atlikt uz citu reizi. Pienākot norunātajam laikam, viņš to atgādina abiem, bet šie izliekas, ka ir to aizmirsuši, un nu viņš liek lietā spēku, zviedz un velk, un piespiež tos atkal vērsties pie mīlotā ar tādām pašām runām. Un, kad viņi jau ir tuvu, viņš noliec galvu un izslien asti, un, iekozdams dzelžus zobos, bez kauna raujas uz priekšu.

Ar ratu vadītāju vēl lielākā mērā notiek tas pats, kas iepriekš: viņš atliecas it kā barjeras priekšā un, bezkaunīgajam zirgam vēl spēcīgāk savilkdams grožus un izraudams tam dzelžus no zobiem, slaka tā zākātāju mēli un žokļus ar asinīm, un, nodarīdams tam sāpes, piespiež pie zemes tā kājas un gurnus. Kad tas ar nekrietno zirgu atkārtojas vairākkārt, tas atmet savu bezkaunību un jau pazemīgi klausā sava vadītāja saprātīgajai gribai, un ikreiz, kad ierauga skaistuli, no izbiļa vai iznikst. Un tā nu beidzot notiek, ka milētāja dvēsele kautri un bijīgi seko savam iemīļotajam.

Viņam it kā dievam līdzīgam visādi parāda cieņu tāds cilvēks, kurš nevis izliekas iemīlējies, bet kura jūtas ir patiesas, un arī viņš pats pēc savas dabas ir draudzīgi noskaņots pret savu cienītāju. Kaut arī agrāk viņa skolas biedri vai citi cilvēki viņu nosodījuši, sacīdami, ka saieties ar milētāju esot kauna lieta, un viņš tāpēc to atgrūdis, tomēr, laikam ritot, viņa gadi un neizbēgams liktenis noved pie tā, ka viņš pieļauj satuvināšanos. Nav taču tāda likteņlēmuma, ka nekrietnais būtu draugs nekrietnam, bet krietnais krietnam nebūtu draugs. Un, kad viņš milētājam ļauj nākt sev klāt un pieņemt tā valodu un sabiedrību, tā tuvumā vērotā labvēlība izbrīnī iemīļoto, jo viņš atklāj, ka pārējie draugi un tuvinieki, pat visi kopā, salīdzinājumā ar dieva iedvesmoto draugu viņam dāvā tikai niecīgu tiesu draudzības. Kad tas tā turpinās ilgāku laiku un milētājs kļūst viņam tuvāks un gimnasijos vai citās tikšanās reizēs pieskaras viņam, tad tās plūsmas avots, kuru Ganimēdā⁸⁶ iemīlējies Zevs sauca par piemīlīgumu, bagātīgi izlist pār iemīlējušos — daļēji nokļūstot viņā, daļēji, kad viņš jau piepildīts, iztekot laukā. Kā vēja pūsma vai skaņa, atduroties pret gludu, cietu virsmu, atgriežas turp, no kurienes nākusi, tā arī skaistuma plūsma nonāk atpakaļ

pie skaistuļa caur redzi — dabisko ceļu uz dvēseli, kas
 D jau ir uzbudināta, apslaka spalvu kanālus un rosina
 spārnu augšanu, un piepilda arī iemiļotā dvēseli ar
 134 milestību. Viņš mil, bet nezina, ko, neaptver, kas ar
 viņu notiek, un nemāk to pateikt — līdzīgi cilvēkam,
 kas ir no cita aplipinājies ar acu slimību, bet nevar
 nosaukt iemeslu; viņš neapzinās, ka milētājā kā spoguļi
 redz sevi. Kad otrs klāt, viņš, tāpat kā šis, ir brīvs no
 savām mokām, bet, kad tas ir projām, tad ilgojas, tāpat
 kā otrs ilgojas pēc viņa, un sevi nes mīlas atveidu —
 E pretmīlu, taču viņš to dēvē un uzskata nevis par miles-
 tību, bet par draudzību. Līdzīgi milētājam, tikai mazākā
 mērā, viņš tiecas otru redzēt, aiztikt un skūpstīt, un
 atgulties tam līdzās, un drīz vien to, dabiski, arī dara.
 Kad nu abi atgūlušies, milētāja nevaldāmais zirgs zina,
 ko teikt ratu vadītājam, un atlīdzinājumam par dau-
 256 dzajām mokām pieprasa nelielu baudu. Iemiļotā
 zirgam turpretim nav ko teikt; ilgu pilnā mulsumā viņš
 apskauj milētāju un skūpsta un glāsta viņu kā savu
 uzticamāko draugu, un, kad abi kopā atgulstas, viņš no
 savas puses ir gatavs neliegties milētājam, ja tas viņu
 lūgtu. Bet pārinieks iejūgā un ratu vadītājs tam atkal
 pretojas ar kauna jūtām un saprātu.

Ja virsroku gūst dvēseles labākie spēki, kas ved uz
 nokārtotu dzīvesveidu un filozofiju, abi draugi aizvada
 B dzīvi šajā saulē laimē un vienprātībā, savaldīgi un tikli,
 apspiezdami visu, no kā dvēselē rodas ļaunums, un
 atbrīvodami to, no kā dzimst tikums. Kad abi mirst,
 viņi, kļuvuši spārnoti un viegli, no trim īsteni olimpiskajiem
 cīņiņiem vienā jau ir guvuši uzvaru,⁸⁷ un lielāku
 laimi nevienam nespēj dāvēt ne cilvēka veselais saprāts,
 ne dievišķais ārprāts. Bet, ja viņu dzīve nav tik cildena
 C un tā rit bez filozofijas, tomēr ar goda jūtām, tad
 kādreiz vai nu reibumā, vai kādā citā vājuma bridī abu

nesavaldīgie iejūga zirgi varētu viņu dvēseles pārsteigt neaizsargātas un, tās savedot kopā, izvēlēties, ko pūlis uzskata par lielāko laimi, un to arī izdarīt. Un, ja tas ir izdarīts, tad viņi ķeras pie tā arī turpmāk, gan tikai retumis, jo šāda rīcība neatbilst visam viņu domāšanas veidam. Arī viņi aizvada dzīvi kā draugi, tiesa, ne tik sirsniņi kā iepriekšējie, gan kamēr ilgst viņu mila, gan arī vēlāk, jo uzskata, ka ir apmainījušies augstākajiem uzticības solījumiem, kurus nedrīkst jelkad lauzt, sanākot naidā. Un, kad viņi beigās pamet savu miesu, viņiem gan spārnu nav, bet tie jau sākuši augt, un tādējādi viņi par savu mīlestības ārprātu saņem apbalvojumu, kas nav nekāds niecīgais. Tiem, kas jau ir uzsākuši ceļu uz debesīm, vairs nav lemts nokļūt tumsībā un doties uz pazemi, bet viņiem būs vadīt dzīvi gaismā un būt laimīgiem kopīgā ceļā uz turieni, un, kad pienāks laiks, mīlestības dēļ kļūt vienlīdz spārnotiem.

Tik bagātas dievišķas veltes, manu zēn, tev dāvās milētāja draudzība. Turpretī tuvība ar neiemilējušos cilvēku, kurai piejaukts cilvēciskais saprāts un kura dāvā tikai skopas cilvēciskās veltes, iemiļotā dvēselē rada maziskumu, ko pūlis cildina kā tikumu un kas noved pie tā, ka dvēsele kļūst deviņtūkstoš gadu uz zemes un — bez prāta — zem zemes.

Tāds nu, mīļais Erot, ir mūsu atsaukums, ko veltījam tev, ar to izpērkot savu vainu, visskaistākais un vislabākais, uz ko esam spējīgi. Faidra dēļ tam neizbēgami šur un tur, īpaši izteiksmē, bija jākļūst mazliet dzejiskam. Ja nu tu piedod iepriekšējo runu un šī tev ir pa prātam, tad esi vēlīgs un žēlo, un dūsmās neatņem man, nedz mazini mīlas mākslu, ko man dāvāji, un atvēli, lai skaistuļi mani turētu vēl augstākā cieņā nekā tagad. Un, ja iepriekšējā runā mēs abi — Faidrs un es — pateicām kaut ko tev netīkam, tad par to vaino Līsiju,

tās tēvu. Liec viņam izbeigt tamlīdzīgas runas un pievērs viņu filozofijai, kā tai pievērsies viņa brālis Polemarhs⁸⁸, lai arī šis te⁸⁹, kas iemilējies viņā, vairs nesvārstītos kā pašlaik, bet savu dzīvi nedalīti veltītu Erotam un filozofiskajām runām!“

C FAIDRS. Es lūdzos kopā ar tevi, Sokrat: ja mums tā ir labāk, lai tā arī notiek! Bet par tavu runu jau brīnījos labu laiku — cik daudz skaistāka tā tev iznāca par iepriekšējo, tā ka mani māc bažas, ka Līsijs varētu man likties trūcīgs, ja tiešām gribētu tai likt pretī kādu citu. Nesen taču, brīnumaino cilvēk, kāds no valstsvīriem viņu pulgoja taisni par to un savā pulgu runā vienā gabalā sauca par runu rakstītāju.⁹⁰ Tad iespējams, ka viņš aiz patmīlības atturēsies no rakstīšanas.

D SOKRATS. Tā nu, jauno cilvēk, ir smieklīga doma! Tu savu draugu vērtē pavisam aplam, ja uzskati viņu par tik bailīgu. Varbūt tu pat domā, ka cilvēks, kas viņu kritizējis, arī ticējis tam, ko saka.

FAIDRS. Tā likās, Sokrat. Tu taču arī zini pats, ka ietekmīgākie un cienīgākie cilvēki pilsētās kautrējas rakstīt runas un atstāt pēc sevis kādus sacerējumus, baidīdamies, ka viņus vēlāk varētu saukt par sofistiem.

E SOKRATS. Tu neredzi, Faidr, ka tās ir tikai skābas vīnogas. Turklāt arī neredzi, ka valstsvīri, kas ir ļoti augstās domās par sevi, it sevišķi mīl rakstīt un atstāt pēc sevis runas un, kad sacer kādu, saviem atbalstītājiem parāda tādu cieņu, ka pašā runas sākumā atzīmē tos, kas viņus ikreiz atbalsta.

FAIDRS. Ko tu ar to domā? Nesaprotu.

258 SOKRATS. Vai tad nezini, ka valstsvīra sacerējuma sākumā pats pirmais atzīmēts tā atbalstītājs?

FAIDRS. Kā tā?

SOKRATS. „Nolēmusi“ — tā taču sacīts —

„Padome“ vai „Tauta“, vai abas divas, un — „ierosinājis tāds un tāds“, un ar to sacerētājs milzum svinīgi nosauc un uzslavē pats sevi. Pēc šāda ievada viņš turpina, izrādīdams atbalstītājiem savu gudrību, dažkārt arī pastiepdams savu sacerējumu pārlietu garu. Varbūt kaut kas tāds tev šķiet kas cits nekā uzrakstīta runa?

FAIDRS. Taču ne.

B

SOKRATS. Un, ja tā gūst panākumus, autors atstāj teātri priecīgs, bet, ja to noraida un noskaidrojas, ka viņam nav dotību runu sacerēšanā un viņš vispār nav cienīgs saukties par sacerētāju, tad viņš un viņa draugi ir bēdīgi.

FAIDRS. Protams.

SOKRATS. Acīmredzot ne jau noniecinādami šo nodarbošanos, bet to apbrīnodami.

FAIDRS. Katrā ziņā.

SOKRATS. Bet, ja nu kāds runātājs vai valdnieks, kam būtu tāda pati vara kā Likurgam vai Solonom, vai Dārejam,⁹¹ ir spējīgs kļūt valstī nemirstīgs kā runu sacerētājs, — vai viņš tad neuzskatītu sevi vēl savas dzīves laikā par dieviem līdzīgu? Un vai tāpat viņu nevērtētu arī vēlākās audzes, sprieždamas pēc viņa sacerējumiem?

C

FAIDRS. Katrā ziņā.

SOKRATS. Un vai, tavuprāt, kāds no tādiem cilvēkiem, lai arī cik nelabvēlīgi noskaņots pret Līsiju, viņu nosodītu tieši par to, ka viņš ir rakstītājs?

FAIDRS. Tas, kā izriet no taviem vārdiem, nav ticams, jo šādi viņš, liekas, nosodītu to, pēc kā pats tiecas.

SOKRATS. Tātad ikvienam ir skaidrs, ka rakstīt runas pats par sevi nav nekāds kauns.

D

FAIDRS. Un kāpēc gan lai tas tā būtu?

SOKRATS. Kauns, manuprāt, ir tikai tad, ja runā un raksta nevis labi, bet nekrietni un slikti.

FAIDRS. Jā, tas ir skaidrs.

SOKRATS. Kāds tad ir labas un sliktas rakstīšanas veids? Vai mums vajag, Faidr, par to iztaujāt Līsiju vai kādu citu, kas kādreiz ir ko rakstījis vai rakstīs, vienalga, vai tas būtu politiska vai privāta rakstura sacerējums, saistītajā valodā — kā dzejnieks vai nesaistītajā — kā prozaiķis?

E FAIDRS. Tu jautā, vai vajag? Kālab tad mums, patiesību sakot, dzīvot, ja ne šādu prieku dēļ? Tak ne jau to prieku labad, kurus nevaram baudīt bez iepriekšējām ciešanām, kā tas ir ar gandrīz visām ar miesu saistītajām baudām; tāpēc jau tās arī pamatoti sauc par verdziskām.

SOKRATS. Laika mums, manuprāt, gana. Turklāt man šķiet, ka cikādes, kas virs mums, kā šādā tveicē parasts, dzied un tērzē, noraugās uz mums. Un, 259 ieraudzīdamas, ka arī mēs abi, līdzīgi lielākajai daļai cilvēku, dienas vidū nevis sarunājamies, bet sava gara kūtsuma dēļ, viņu iežūžoti, snauduļojam, viņas mūs pelnīti izsmies, domādamas, ka pie viņām iegriezušies kādi vergi un atgūlušies pie avota kā aitas diendusā. Taču, ja redzēs mūs sarunājamies un, viņu burvestības neskartus, braucam viņām garām kā sirēnām,⁹² tad B viņas mums varbūt aiz apbrīna piešķirs goda balvu, kuru saņēmušas no dieviem, lai to dāvātu cilvēkiem.

FAIDRS. Ko tad viņas saņēmušas? Es laikam par to neko neesmu dzirdējis.

SOKRATS. Tas jau nu nekam neder, ka cilvēks, kas mīl mūzas, par to neko nav dzirdējis. Stāsta, ka cikādes kādreiz bija cilvēki, kas dzīvoja pirms mūsu piedzimšanas. Bet, kad piedzima mūzas un parādījās dziesmas, dažus no viņiem šis baudas dēļ pārņēma tāda jūsma, ka viņi dziedādami pameta ēšanu un dzeršanu un, paši to neapzinādamies, mira. No viņiem vēlāk radās cikādu cilts. Tās saņēmušas no mūzām šādu velti:

tām pēc piedzimšanas nevajag nekādas pārtikas un tās, iztikdamas bez ēdiena un dzēriena, uzreiz dzied, līdz C
nomirst, bet tad dodas pie mūzām, lai viņām pavēstītu, kurš no cilvēkiem šeit kurai no viņām parāda cieņu. Terpsihorai tās ziņo par tiem, kas viņu godā dejā, un izgādā šiem viņas labvēlību, bet Erato⁹³ — par tiem, kas viņai parāda godu mīlas dziesmās, un tāpat — pārējām mūzām atbilstoši ikvienas pagodināšanas veidam. D
Bet vecākajai — Kalliopei⁹⁴ un nākamajai pēc viņas — Urānijai⁹⁵ tās ziņo par tiem, kas vada savu dzīvi filozofijā un tur godā šo mūzu mākslu. Mūzu vidū šīs divas pirmām kārtām nodarbojas ar debesīm un ar runām par dievišķo un cilvēcisko, un viņu balss skan visskaistāk. Tātad ir daudz iemeslu, kuru dēļ mums dienas vidū jāaprunājas, nevis jāguļ.

FAIDRS. Protams — jāaprunājas.

SOKRATS. Tad nu mums jāiztīrā tikko kā nospraustais temats un jāaplūko jautājums, kādai jābūt mutvārdu un rakstveida runai, lai tā būtu laba, un kādai tai nevajag būt. E

FAIDRS. Acīmredzot.

SOKRATS. Vai, lai kāda runa būtu laba un skaista, runātāja prātam nav jāzina patiesība par to, par ko viņš taisās runāt?

FAIDRS. Par to, mans miļais Sokrat, esmu dzirdējis, ka cilvēkam, kas grib kļūt par runātāju, nav jāzina patiesi taisnīgais, bet viņam jāzina, kas ļaudīm, kuri par to spriedīs, tāds šķiet. Tāpat viņam nav jāzina patiesi labais un skaistais, bet vienīgi tas, kas tāds šķiet, jo tas, nevis patiesība, esot pārliecināšanas pamats. 260

SOKRATS. „Nav noraidāms vārds,“⁹⁶ kuru bilst gudri vīri, mans Faidr, bet gan jāaplūko, vai viņiem nav taisnība. Tā arī mums nav jāatstāj bez ievēribas nupat kā teiktais.

FAIDRS. Tev taisnība.

SOKRATS. Tad aplūkosim to šādi.

FAIDRS. Kā?

B SOKRATS. Ja es censtos tevi pierunāt, lai tu karam ar ienaidnieku pērc zirgu, bet mēs abi nezinātu, kas tas zirgs tāds ir, un es par tevi zinātu vienīgi to, ka Faidrs uzskata par zirgu mājdzīvnieku ar garākajām ausīm —

FAIDRS. Tas nu gan būtu smieklīgi, Sokrat.

SOKRATS. Nē, vēl ne. Bet, ja es visā nopietnībā pūlētos tevi pārliecināt, sacerēdams runu ēzeļa slavinājumam un viņu dēvēdams par zirgu, un apgalvotu, ka šis dzīvnieks būtu ārkārtīgi vērtīgs ieguvums kā mājām, tā karam — gan noderīgs, lai cīnītos jāšus, gan spējīgs nest kaujas piederumus un piemērots vēl daudz kam citam —

FAIDRS. Tas jau nu būtu pavisam smieklīgi.

SOKRATS. Bet vai nav labāk būt smieklīgam un draudzīgam nekā milzum gudram un naidīgam?

FAIDRS. Tā liekas.

SOKRATS. Un, ja nu izveicīgs runātājs, kurš nezina, kas ir labs un kas slikts, vērsas pie valsts, kura ir tādā pašā limenī, un cenšas to pārliecināt, nevis cildinādams par zirgu uzdotā ēzeļa ēnu⁹⁷, bet ko sliktu, to sajaukdams ar labo, un, pazīdams pūļa uzskatus, mēģina to pierunāt labā vietā darīt ko sliktu, — kādu ražu, tavuprāt, vēlāk ievāks viņa daiļrunība no šādas sēklas?

FAIDRS. Ne visai jauku.

SOKRATS. Bet varbūt, mans labais, esam runas mākslu nopulgojuši pārlietu skarbi? Tā mums varbūt sacītu: „Ko jūs tur melšat, dīvainie ļautiņi? Es nevienu, kas nezina patiesību, nespiežu, lai mācās runāt. Gluži otrādi — ja manam padomam ir svars: lai pie manis ņemas tikai tas, kas patiesību jau iemantojis. Taču varu

pašapzinīgi apgalvot: arī tas, kas zina patieso, bez manis nespēs necik labāk pārliecināt ar savu mākslu.“

FAIDRS. Un vai tai nebūtu taisnība, ja to sacītu? E

SOKRATS. Piekritu — ja tai nāktu klāt argumenti, kas apliecinātu, ka tā ir māksla. Taču man rādās, it kā tuvotos daži argumenti, kas liecina, ka tā melo: tā neesot nekāda māksla, bet iemaņa, kam ar mākslu neesot nekā kopīga. Īstena runas māksla, neapgūstot patiesību, saka lakonietis⁹⁸, neeksistējot un nekad neeksistēšot.

FAIDRS. Šie argumenti mums ir vajadzīgi, Sokrat. 261
Tad ved viņus šurp un iztaujā par to, ko viņi saka un domā.

SOKRATS. Nāciet šurp, cildie radījumi, un pārlieciniet Faidru, jauku bērnu⁹⁹ tēvu, ka viņš, ja pienācīgi nenodarbosies ar filozofiju, arī nekad nebūs spējīgs ne par ko pienācīgi runāt. Un lai Faidrs jums atbild.

FAIDRS. Jautājiet!

SOKRATS. Vai runas māksla visumā nav zināma dvēseļu vadīšana ar vārdu palīdzību un ne vien tiesā un citās publiskās sanāksmēs, bet arī privātās jomās, tāda pati gan sīkos, gan svarīgos jautājumos, un tā, pareizi izmantota, necik nav cienijama vairāk būtiskos nekā mazsvarīgos gadījumos? Vai tādā veidā esi dzirdējis par to? B

FAIDRS. Nē, Zevs liecinieks, ne gluži tā: mākslinieciski runā un raksta lielākoties tiesas lietās, un tā runā arī tautas sapulcēs. Par kaut ko vairāk neesmu dzirdējis.

SOKRATS. Vai tad esi dzirdējis tikai par Nestora un Odiseja pamācībām daiļrunā, kuras viņi aiz gara laika sarakstījuši pie Īlijas,¹⁰⁰ bet par Palamēda pamācībām neko neesi dzirdējis?

FAIDRS. Zevs liecinieks, arī par Nestora pamācībām neesmu neko dzirdējis, ja vien tu nepadari C

Gorgiju par kādu Nestoru vai kādu tur Trasimahu un Teodoru — par Odiseju.¹⁰¹

SOKRATS. Iespējams. Bet atstāsim šos. Taču pasaki: ko tiesā dara prāvnieku puses? Vai tās nerunā viena otrai pretī? Kā gan citādi to sauksim?

FAIDRS. Nē, tieši tā.

SOKRATS. Par taisnīgo un netaisnīgo?

FAIDRS. Jā.

SOKRATS. Tad cilvēks, kas to dara ar mākslu, panāks, ka viena un tā pati lieta vieniem un tiem pašiem cilvēkiem reizēm šķitīs taisnīga, reizēm, ja viņš gribēs, netaisnīga?

FAIDRS. Noteikti.

SOKRATS. Un, runādams tautas priekšā, — ka valstij viens un tas pats citreiz liksies labs, citreiz — otrādi?

FAIDRS. Jā, tā tas ir.

SOKRATS. Un vai nezinām, cik mākslinieciska ir Elejas Palamēda¹⁰² runa, tā ka viņa klausītājiem viena un tā pati lieta rādās gan līdzīga, gan nelīdzīga, gan kas viens, gan kas daudz, gan miera stāvoklī, gan kustībā esoša?

FAIDRS. Protams.

SOKRATS. Tātad vārdu cīņa notiek ne vien tiesā un tautas sapulcēs, bet, kā šķiet, attiecībā uz visu, kas tiek runāts, eksistē tikai viena māksla, ja vien tā ir māksla, — tā, kas ļauj visu iespējamo padarīt līdzīgu visam iespējamam un izvilkt dienas gaismā to, ko cits, izmantodams līdzīgumu, slēpj.

FAIDRS. Ko tu ar to gribi teikt?

SOKRATS. Tas, domāju, kļūs skaidrs, ja aplūkosim jautājumu šādi: vai apmānīt ir vieglāk ievērojami vai maz atšķirīgās lietās?

262 FAIDRS. Maz atšķirīgās.

SOKRATS. Tad jau pāreja uz pretstatu paliks drīzāk nepamanīta, ja to izdarīs maziem soļiem, nevis lieliem?

FAIDRS. Protams.

SOKRATS. Tātad tam, kas grib piekrāpt citu, netiekot piekrāpts pats, precīzi jāizšķir lietu līdzīgums un nelīdzīgums.

FAIDRS. Jā, tas ir nepieciešams.

SOKRATS. Un vai viņš, nezinādams patiesību par katru atsevišķu lietu, spēs citās lietās saskatīt līdzību, mazu vai lielu, ar to, ko viņš nezina?

FAIDRS. Nē, tas nav iespējams.

B

SOKRATS. Tātad skaidrs, ka tiem, kam ir nepareizs priekšstats par esošo un kas tiek maldināti, šāda kļūda iezagusies kāda līdzīguma dēļ?

FAIDRS. Jā, tā mēdz notikt.

SOKRATS. Vai iespējams, ka cilvēks spētu ar savu mākslu ikreiz kādu citu, izmantojot līdzīgumu, soli pa solim aizvest no patiesi esošā pie tā pretstata vai pats paglābties no šāda malda, ja viņš nezina, kas ir ikviena no esošajām lietām?

FAIDRS. Nē, nekad.

SOKRATS. Tad vārdu māksla, mans draugs, uz ko ir spējīgs cilvēks, kas nezina patiesību un tikai dzinies pakaļ priekšstatiem, būs, kā rādās, kas smieklīgs un vispār nebūs nekāda māksla.

C

FAIDRS. Tas tā varētu būt.

SOKRATS. Vai Lisija runā, kuru atnesi, un mūsu teiktajās aplūkosim kaut ko no tā, ko atzīstam par nemāksliniecisku un māksliniecisku?

FAIDRS. Katrā ziņā. Citādi viss, ko te runājam, ir pārāk abstrakti, bez pienācīgiem piemēriem.

SOKRATS. Laimīgā kārtā abas runas¹⁰³, šķiet, ir piemērs tam, ka cilvēks, kas zina patiesību, spēj ar

D

savām runām izjokot klausītājus un tos apvest ap stūri. Es, Faidr, par to vainoju šejienes dievības. Bet varbūt arī mūzu pravietes, kas dzied virs mums,¹⁰⁴ iedvesušas mums šo velti. Vismaz man ar runas mākslu nav nekā kopīga.

FAIDRS. Lai būtu, kā saki. Tikai paskaidro man, ko domā.

SOKRATS. Tad nolasi man Līsija runas sākumu.

E FAIDRS. „Manas ieceres tev ir zināmas; tāpat esi dzirdējis, ka, manuprāt, mums abiem nāks par labu, ja tās īstenosies. Es pieņemu, manam lūgumam nestāvēs ceļā, ka neesmu tevī iemilējies. Iemilējušies vēlāk nožēlo...“

SOKRATS. Pietiek! Mums taču jānosaka, kur viņš kļūdās un rikojas nemākslinieciski, vai ne?

263 FAIDRS. Jā gan.

SOKRATS. Vai tad katram nav skaidrs, ka ar ko vienu šajos jautājumos esam vienisprātis, bet par ko citu mums domas ir atšķirīgas?

FAIDRS. Man šķiet, ka saprotu, ko gribi teikt, taču izsakies vēl skaidrāk.

SOKRATS. Ja kāds lieto apzīmējumu „dzelzs“ vai „sudrabs“, mēs visi taču iedomājamies vienu un to pašu?

FAIDRS. Protams.

SOKRATS. Bet ja viņš teiks „taisnīgums“ vai „labums“? Vai domas šē nedalīsies un nenonāksim pretrunā cits ar citu un paši ar sevi?

FAIDRS. Noteikti.

B SOKRATS. Tātad kam vienam piekřitam, kam citam — ne.

FAIDRS. Tā tas ir.

SOKRATS. Kur esam vieglāk maldināmi, un kur runas mākslai ir lielāks spēks?

FAIDRS. Acīmredzot tur, kur mūsu uzskati ir svārstīgi.

SOKRATS. Tātad cilvēkam, kas grib nodarboties ar runas mākslu, vispirms metodiski jāīsteno sadalījums un jāuztver abu veidu īpatnības — kur pūlis neizbēgami svārstīsies un kur nēsāstīsies.

FAIDRS. Tas nu gan būtu sasniedzis ko skaistu, Sokrat, kas to uztvertu!

SOKRATS. Tad arī, domāju, viņš katrā atsevišķā gadījumā nedrīkst atstāt bez ievēribas, bet, gluži otrādi, viņam asi jāuztver, uz kuru veidu attiecas priekšmets, par ko viņš taisās runāt.

FAIDRS. Protams.

SOKRATS. Bet kā ir ar mīlestību? Vai attiecināsim to uz strīdīgajiem priekšmetiem vai ne?

FAIDRS. Uz strīdīgajiem, protams. Kā, tavuprāt, citādi tev būtu bijis iespējams pateikt par to, ko tikko sacīji: ka tas ir posts gan iemiļotajam, gan milētājam, un tad atkal, ka tas ir pats lielākais labums?

SOKRATS. Pilnīgi pareizi. Tikai vēl pasaki — biju tādā jūsmas apmātībā, ka vairs lāgā neatceros: vai savas runas sākumā tiku devis mīlestības definīciju?

FAIDRS. Jā, Zevs liecinieks, un apbrīnojami labu.

SOKRATS. Ai, cik pārākas tad par Līsiju, Kefala dēlu, spriežot pēc taviem vārdiem, runas mākslā ir nimfas, Aheloja meitas, un Pāns¹⁰⁵, Hermeja dēls! Bet varbūt kļūdods un arī Līsijš savas mīlestībai veltītās runas sākumā mums līcis uztvert mīlu kā noteiktu jēdzienu — tādu, kādu pats gribējis, un tad atbilstoši izkārtojis visu tālāko runu līdz pat beigām? Vai izlasīsim vēlreiz tās sākumu?

FAIDRS. Kā vēlies. Bet tā, ko tu meklē, tur gan nav.

SOKRATS. Tad lasi, lai dzirdu viņu pašu.

264 FAIDRS. „Manas ieceres tev ir zināmas; tāpat esi dzirdējis, ka, manuprāt, mums abiem nāks par labu, ja tās istenosies. Es pieņemu, manam lūgumam nestāvēs ceļā, ka neesmu tevī iemilējies. Iemilējušies vēlāk nožēlo savu kādreizējo labvēlīgo attieksmi, līdzko apmierinājuši savu iekāri.“

SOKRATS. Šķiet, viņš nepavisam nedara to, ko prasām: viņš mēģina savai runai izpeldēt cauri nevis no sākuma, bet no beigām — pretējā virzienā, uz muguras, un sāk ar to, ko milētājs savam milulim varētu teikt, kad runu jau beidzis. Bet varbūt man nav taisnība, Faidr, mans mīļais?

B FAIDRS. Patiešām, Sokrat, — tas, par ko viņš te runā, istenībā ir noslēgums.

SOKRATS. Un pārējais? Vai tu nedomā, ka runas daļas izsvaidītas, kā pagadās? Vai tev šķiet, ka otrajā vietā katrā ziņā jābūt tam, kas tur sacīts, nevis kādam citam izteikumam? Vismaz man, kas neko nejēdzu, liekas, ka sacerētājs visai pašapzinīgi pateicis visu, kas nācis prātā. Vai tev ir zināma kāda kompozicionāla nepieciešamība, kāpēc viņš vielu izkārtojis tieši šādā secībā?

C FAIDRS. Tu esi ļoti laipns, ja domā, ka esmu spējīgs viņa veikumus tik siki izprast.

SOKRATS. Taču domāju — tu vismaz atzīsi, ka ikvienai runai jābūt sakārtotai kā dzīvam organismam: tai jābūt savam ķermenim, kurā nedrīkst trūkt ne galvas, ne kāju un kurā ir gan rumpis, gan locekļi, kas saderīgi cits ar citu un ar visu kopumā.

FAIDRS. Kā gan citādi?

SOKRATS. Tad aplūko sava drauga sacerējumu, vai tas atbilst teiktajam vai aina tajā ir citāda, un tu konstatēsi, ka tas necik neatšķiras no uzraksta, kas, kā stāsta, atrodies uz frīgieša Midas kapakmens.

FAIDRS. Kā skan šis uzraksts, un kas tajā sevišķs? D
SOKRATS. Tas skan šādi:

Meitene esmu no vara, uz Midas kapakmens dusu.

Kamēr vien ūdeņi plūst un kokos lapotne zaļo,

Mūžam palieku te uz šā asarām slacītā kapa.

Visiem, garām kas nāk, es vēstu: šeit apglabāts Mida.¹⁰⁶

Ka te nav nekādas atšķirības, kuru vārsmu lasa kā E
pirmo un kuru kā pēdējo, tu, domāju, redzi.

FAIDRS. Tu zobojies par mūsu runu, Sokrat.

SOKRATS. Tad atstājam to, lai tevi nekaitinātu, kaut arī te, kā man šķiet, ir daudz piemēru, kurus derētu aplūkot, — atdarināt tos gan nevajadzētu —, un pievērsāties pārējām¹⁰⁷ runām. Tajās, liekas, bija kaut kas tāds, ko derētu aplūkot tiem, kas vēlas nodarboties ar runu pētīšanu.

FAIDRS. Ko tu ar to domā?

265

SOKRATS. Abas runas bija pretējas — vienā sacīts, ka jādara pa prātam tam, kas mīl, otrā — tam, kas nemīl.

FAIDRS. Jā, turklāt visai drosmīgā kārtā.

SOKRATS. Es domāju, ka sacīsi taisnību: ārprātīgā kārtā. Kas man bija padomā, ir tieši tas. Mēs taču apgalvojām, ka mīlestība ir zināms ārprāts, vai ne?

FAIDRS. Jā.

SOKRATS. Un ka ārprāta veidi ir divi: vienam pamatā ir cilvēciskas slimības, otram — dievišķa novirze no parastā stāvokļa.

FAIDRS. Protams.

B

SOKRATS. Bet dievišķo ārprātu mēs sadalījām četros veidos un tos piedēvējām četrām dievībām:¹⁰⁸ reģa iedvesmu — Apollonam, mistēriju priesteru — Dionīsam, dzejnieka — mūzām, ceturto, mīlestības ārprātu, kas nāk no Afrodītes un Erosa, apzīmējām par

- pašu labāko. Nez kādā veidā līdzībā attēlojām mīlestības stāvokli: šo to varbūt tvērām pareizi, citur, iespējams, aizklīdām sānis, tomēr, sameistarodami ne gluži nepārliciecināšu runu, mīta formas himnā pieklājīgi un bijīgi slavinājām manu un tavu kungu, Faidr, — Erotu, daiļu zēnu sargātāju.

FAIDRS. Un man to klausīties nepavisam nebija nepatīkami.

SOKRATS. Tad mēģināsim no tā izlobīt, kā runa varēja no nosodījuma pārtapt par slavinājumu.

FAIDRS. Ko tu par to domā?

- SOKRATS. Man šķiet, viss pārējais istenībā bija tikai tāda jautra rotaļa. Bet, tā kā šajās runās zināmā mērā nejaušības pēc tika izmantoti divi rīcības veidi, tad būtu visai jauki, ja kāds varētu to iespējas tvert zinātniski.

FAIDRS. Kas tie par veidiem?

SOKRATS. Aptverot ar skatienu daudzviet izkaisīto, to reducēt uz vienu ideju, lai cilvēks, kas vēlas ko mācīt, ik gadījumā ar definīciju rastu skaidrību par mācāmo priekšmetu. Tā tas nupat bija attiecībā uz mīlestību, kur tika dota tās definīcija, lai tā būtu laba vai slikta. Jebkurā gadījumā runa ar to ieguva skaidrību un saskanīgumu pati ar sevi.

FAIDRS. Bet kāds ir otrs veids, par kuru tu runā, Sokrat?

- E SOKRATS. Tā ir pretējā māka — sadalīt sugās — pa locekļiem atbilstoši dabai, cenšoties nesalauzt nevienu daļu, kā to dara slikti pavāri. Pirmīt abas runas dvēseles nesaprātīgo stāvokli aptvēra kādā vienā kopīgā kategorijā. Tāpat, kā vienā ķermenī ir divas vienāda nosaukuma puses, kuras dēvē par kreiso un labo, arī šīs runas pieņēma prātam nepakļauto stāvokli kā vienotu kategoriju mūsos. Taču viena runa atdalīja kreiso pusi

un to atkal sadalīja, un nerimās, līdz atrada tur, tā sakot, kreisās puses mīlestību, kuru tā pavisam taisnīgi nosodīja, bet otra, aizvezdama mūs uz ārprāta labējo pusi, atrada tur un mums parādīja kādu mīlestību ar tādu pašu nosaukumu, tikai dievišķu, un cildināja to kā mūsu lielāko labumu avotu.

B

FAIDRS. Pilnīgi pareizi.

SOKRATS. Arī pats esmu tādas sadalīšanas un apvienošanas cienītājs, Faidr, — tas man dod iespēju runāt un domāt. Un, ja uzlūkoju kādu citu par spējīgu pēc dabas vienotajā saskatīt daudzveidīgo, tad traucos pakal,

Sekodams viņam kā dievam pa pēdām.¹⁰⁹

Un, vai cilvēkus, kas spēj to paveikt, uzrunāju pareizā vārdā vai ne, to zina dievs, bet es viņus līdz pat šai dienai saucu par dialektīkiem. Taču pasaki: kā dēvēt tos, kas tagad apguvuši runas mākslu no tevis un no Līsija? Bet varbūt tā ir tā pati, ar kuru Trasimahs¹¹⁰ un pārējie gan paši kļuvuši prasmīgi runātāji, gan padara tādu ikvienu, kas vien grib viņiem nest dāvanas līdzīgi ķēniņiem?

C

FAIDRS. Tiesa, tie ir ķēnišķīgi vīri, taču to, pēc kā tu vaicā, viņi nezina. Bet tu, manuprāt, šo metodi esi pareizi nosaucis par dialektisko. Tomēr man liekas, ka runas māksla mums joprojām vēl nedodas rokās.

SOKRATS. Kā tā? Vai tad var būt vēl kas skaists, kas būtu palicis ārpus šīs metodes un tomēr iekļautos mākslā? Bet mēs — tu un es — jebkurā gadījumā nedrīkstam to atstāt bez ievēribas, un mums jāparunā par to, kas vēl palicis no runas mākslas.

D

FAIDRS. Un tas ir visai daudz, Sokrat, — tas, kas pateikts par runas mākslu sarakstītajās grāmatās.

SOKRATS. Labi, ka man to atgādināji. Tad nu

vispirms, runas sākumā, domāju, jābūt ievadam. Tu taču runā par tādām lietām, vai ne? Par mākslas finesēm.¹¹¹

E FAIDRS. Jā.

SOKRATS. Un otrajā vietā jābūt kādam izklāstam ar sekojošajām liecībām, trešajā — pierādījumiem, ceturtajā — ticamības pamatojumam. Bet lieliskais daiļrunas Daidals¹¹² no Bizantijas, domāju, min arī vēl apstiprinājumu un papildapstiprinājumu.

FAIDRS. Tu domā krietno Teodoru¹¹³?

267 SOKRATS. Protams. Un tad viņš vēl runā par atspēkojumu un papildatspēkojumu — kā tie izmantojami apsūdzībā un aizstāvībā. Un vai atstāsim bez ievēribas lielisko parieti Euēnu¹¹⁴, kas pirmais atradis slēpto mājienu un netiešo uzslavu? Viņš arī esot vārsmās — vieglākas atcerēšanās labad — izteicis netiešo nosodījumu. Viņš taču ir gudrs vīrs! Un vai liksim mierā Teisiju¹¹⁵ un Gorgiju, kuri sapratuši, ka ticamība vērtējama augstāk par patiesību, un ar vārda spēku liek mazajam šķist lielam un lielajam — mazam, jaunajam — senam un tā pretstatam — jaunam un izdomājuši runu koncentrētību, kā arī bezgalīgo garumu par jebkuru jautājumu? Kad to reiz no manis dzirdēja Prodiks¹¹⁶, viņš iesmējās un sacīja, ka viņš vienīgais atradis, kas vajadzīgs runām: tām nav jābūt ne garām, ne īsām, bet piemērota apjoma.

B FAIDRS. Cik gudri, Prodik!

SOKRATS. Un vai par Hipiju¹¹⁷ nerunāsim? Domāju taču, ka arī mūsu Ēlidas viesis ar viņu bija vienisprātis.

FAIDRS. Kāpēc gan ne?

C SOKRATS. Un ko sacīsim par Pola „Daiļrunas mūzu templi“¹¹⁸ — par viņa dubultizteiksmi, aforistiskumu un tēlainību — un par Likimnija¹¹⁹ „Vārd-

nīcu“, ko viņš Polam uzdāvāja skaistas izteiksmes labad?

FAIDRS. Bet vai arī Protagoram¹²⁰ nebija kas līdzīgs?

SOKRATS. Jā, manu zēn, — zināms valodas pareizums un vēl daudz kā cita laba. Taču prasmē izveidot asarainas runas, pievēršot uzmanību vecumam un nabadzībai, par visiem pārāks, manuprāt, ir halkedonieša spēks¹²¹. Viņš arī lieliski protot izraisīt cilvēku masas dusmas un sadusmotos ar savām burvju dziesmām atkal nomierināt, kā pats apgalvoja. Tāpēc viņš arī ir ļoti spēcīgs apmelošanā un apmelojumu atspēkošanā. Bet par runu nobeigumu visi, kā šķiet, ir vienādās domās, tikai vieni to sauc par kopsavilkumu, citi — kādā citā vārdā.

FAIDRS. Tu domā atsevišķo punktu apkopojumu runas beigās, lai klausītājiem atgādinātu sacīto?

SOKRATS. Jā, to es domāju. Bet varbūt tev vēl kas sakāms par runas mākslu?

FAIDRS. Tie ir tikai sikumi, par kuriem nav vērts runāt.

SOKRATS. Atstāsim sikumus pie malas un aplūkosim dienas gaismā drīzāk šādu jautājumu: kāds ir šīs mākslas spēks, un kad tas iedarbojas?

FAIDRS. Tās spēks ir milzīgs, Sokrat, — vismaz plašās sapulcēs.

SOKRATS. Tā tas ir. Bet paskaties, mans miļais, — vai tev neliekas, tāpat kā man, ka audums izdilīs?

FAIDRS. Tikai parādi to.

SOKRATS. Pasaki man — ja kāds aizietu pie tava drauga Eriksimaha vai viņa tēva Akūmena¹²² un sacītu: „Es protu ar dažādiem līdzekļiem iedarboties uz cilvēka miesu tādējādi, ka tā, ja gribēšu, sasilst vai atvēsinās, bet, ja uzskatišu par pareizu, varu izraisīt vemšanu vai

D

268

B

caureju un vēl daudz kā cita tamlīdzīga. To visu prazdams, uzskatu sevi par cienīgu saukties par ārstu un padarīt par tādu ikvienu citu, kam nodošu šīs zināšanas,“ — ko abi viņam, tavuprāt, uz to atbildētu?

FAIDRS. Tie viņam, bez šaubām, jautātu, vai viņš arī zinot, pie kādiem cilvēkiem likt lietā ikvienu no šiem līdzekļiem, kad un kādās devās.

C SOKRATS. Un ja viņš atbildētu: „Nē, nepavisam, taču uzskatu, ka cilvēks, kas to būs iemācījis no manis, pratis pats tikt galā ar visu, par ko tu vaicā“?

FAIDRS. Tad viņi, manuprāt, sacītu, ka šis cilvēks ir jūcis: viņš šo to uzzinājis no grāmatas, vai viņam rokā nākušas kādas zālītes, un tad nu viņš iedomājas, ka ir ārsts, kaut gan šajā mākslā neko nejēdz.

D SOKRATS. Bet ja kāds savukārt ierastos pie Sofokla vai Euripida un apgalvotu, ka protot par sīku priekšmetu sarakstīt jo garas runas, bet par svarīgu — pavisam īsas un, ja gribot, žēlabainas vai, otrādi, biedējošas un draudīgas, un tamlīdzīgi un ka, viņuprāt, to visu mācīdams, viņš jau esot skolotājs traģēdijas sacerēšanā?

FAIDRS. Arī viņi, Sokrat, manuprāt, pasmietos par cilvēku, kas uzskata, ka traģēdija ir kas cits nekā visu šo elementu apvienojums, kurā tie būtu saskaņā cits ar citu un ar visu kopumā.

E SOKRATS. Taču domāju, ka tie neņemtos viņu rupji bārt, bet izturētos tāpat kā mūziķis, sastapdams cilvēku, kas uzskata sevi par lietpratēju harmonijā tāpēc vien, ka prot stīgu uzskaņot iespējami augstāk un zemāk. Viņš tam neuzkluptu bargi — „Nelaimīgais, tu neesi pie pilna prāta!“, bet, būdams mūziķis, sacītu maigāk: „Mans labais, arī tas ir jāmāk, ja grib kļūt par lietpratēju harmonijā, taču tas cilvēku ar tavu zināšanu līmeni vēl nekavē būt galīgam neprašam harmonijā.

Tev harmonijā ir vajadzīgās priekšzināšanas, bet zināšanu pašā harmonijā tev nav.“

FAIDRS. Pilnīgi pareizi.

SOKRATS. Tātad arī Sofokls cilvēkam, kas gri- 269
bētu viņu¹²³ priekšā padīzoties, sacītu, ka tā ir tikai traģēdijas priekšpakāpe, nevis pati traģēdijas māksla, un Akūmens — ka tā ir ārstniecības priekšpakāpe, nevis pati ārstniecība.

FAIDRS. Katrā ziņā.

SOKRATS. Un Adrasts ar medaino balsi¹²⁴ un Perikls? Ja viņi dzirdētu par brīnum jaukajiem paņēmiem, kurus tikko uzskaitījām, — par visādu īsrūnāšanu un tēlainumu, un visu pārējo, ko aplūkojām, bet uzskatījām par vajadzīgu vēl pārbaudīt dienas gaismā, — vai viņi tikpat dusmīgi kā aiz neaptēstības es un tu bilstu kādu rupju vārdu par cilvēkiem, kas rakstījuši kaut ko tādu un to māca kā runas mākslu, vai, būdami gudrāki par mums, nosodītu arī mūs un sacītu: „Faidr un Sokrat, nevajag dusmoties, bet jāpie- B
dod, ja zināmi cilvēki, kam dialektika ir sveša, bijuši nespējīgi definēt, kas ir runas māksla, un šā apstākļa dēļ, kaut gan viņi apguvuši tikai runas mākslas nepieciešamās priekšzināšanas, iedomājas, ka atklājuši pašu runas mākslu, un uzskata, ka, mācīdami citiem šis C
priekšzināšanas, tiem jau snieguši pilnīgu runas mākslas apmācību, un, kā pārliecinoši celt priekšā ikvienu elementu un izveidot saskanīgu visas runas uzbūvi, viņuprāt, esot mazsvarīgi, un par to viņu skolniekiem savās runās esot jāparūpējas pašu spēkiem“?

FAIDRS. Jā, Sokrat, tāda patiešām varētu būt tā māksla, ko šie vīri māca kā runas mākslu un apcer savos rakstos. Man šķiet, tev ir taisnība. Bet kā un kur iespējams apgūt īsto, pārliecinošo runas mākslu? D

SOKRATS. Ar šo iespēju, Faidr, tas ir, lai kļūtu

par pilnību sasniegušu cīnītāju, laikam — nē, varbūt pat neizbēgami — ir tāpat kā visās pārējās jomās. Ja tev ir daiļrunas dotības, tu kļūsi par izcīlu runātāju, ja liksi vēl lietā zināšanas un vingrināšanos. Un, kādā mērā tev šajā ziņā kaut kā pietrūkst, tādā arī būsi nepilnīgs runātājs. Bet, ciktāl te ir skarta māksla, ceļš, kuru iet Lisijs un Trasimahs, manuprāt, nav īstais.

FAIDRS. Bet kurš gan ir īstais?

E SOKRATS. Tā vien šķiet, mans labais, ka Perikls runas mākslā bijis pārāks par visiem.

FAIDRS. Kā tā?

270 SOKRATS. Visām lielajām mākslām, cik vien to ir, vajag arī augsta stila pļāpāšanas par dabu. No šejienes, šķiet, tajās ienāk iedarbīgums visās jomās un domas cildenums — īpašības, ko Perikls ieguva papildus pie savām dotībām. Satuvinājies ar Anaksagoru¹²⁵, kas, manuprāt, bija tieši tāda veida cilvēks, Perikls, augstu domu pārņemts, nonāca pie atziņām par prāta un neprāta dabu, par ko Anaksagors mēdza plaši izteikties, un no turienes pārņēma runas mākslai noderīgo.

FAIDRS. Kā tu to saproti?

B SOKRATS. Paņēmienu ārstniecībā laikam gan ir tādi paši kā runas mākslā.

FAIDRS. Kā tad tā?

SOKRATS. Abos gadījumos jābūt skaidrībā par dabu, vienā — par miesas, otrā — par dvēseles dabu, ja tev ir padomā ne vien ar iemaņām un pieredzi, bet arī pēc mākslas likumiem vienai ar zālēm un uzturu sagādāt veselību un spēku, otrai ar runām un piemērotu vingrināšanu piešķirt ikvienu vēlamu pārliecību un tikumu.

FAIDRS. Tā tas laikam ir, Sokrat.

C SOKRATS. Bet vai tu domā, ka ir iespējams gūt ievēribas cienīgas zināšanas par dvēseles dabu atrauti no visas dabas?

FAIDRS. Ja drikst kaut cik paļauties uz Hipokratu¹²⁶, vienu no Asklēpiadiem, tad tas citādā ceļā nav iespējams pat attiecībā uz ķermeni.

SOKRATS. Viņam ir taisnība, draugs. Taču mums jāizvaičā ne vien Hipokrats, bet arī saprāts un jāpaskatās, vai tas piekrīt viņam.

FAIDRS. Esmu ar mieru.

SOKRATS. Tad nu paskaties, ko par dabu saka Hipokrats un īstenais saprāts. Vai nevajadzētu par jebkuras lietas dabu spriest šādā ceļā: vispirms noskaidrot, vai tas, kur gribam gan paši būt prasmīgi, gan arī būt spējīgi citus padarīt tādus, ir kas vienkāršs vai daudzveidīgs; tad, ja tas ir kas vienkāršs, aplūkot, kāda tam ir iespēja iedarboties uz ko citu vai pieredzēt kā cita iedarbību; bet, ja tam ir vairāki veidi, tos uzskaitīt un tad paskatīties — tāpat kā gadījumā, kad lieta ir vienkārša, — kāda ir katra atsevišķā veida iedarbība un uz ko tā vērsta, un kādu iedarbību un no kā tas pieredz?

FAIDRS. Tā tas varētu būt, Sokrat.

SOKRATS. Katrā gadījumā bez tā ik pētījums būtu līdzīgs aklā gaitai, bet cilvēks, kas ar kaut ko nodarbojas zinātniski¹²⁷, nedrikst būt salīdzināms ar aklu vai kurlu. Ir skaidrs, ka ikviens, kas zinātniski citus māca runu sacerēšanā, tiem sīki izskaidros tā dabas būtību, uz ko būs vērsta runa, bet tā laikam gan būs dvēsele.

FAIDRS. Protams.

SOKRATS. Tātad uz to būs vērsti visi viņa pūliņi — viņš taču grib radīt pārliecību dvēselē, vai ne?

FAIDRS. Jā.

SOKRATS. Tātad ir skaidrs, ka Trasimahs un ikviens cits, kas profesionāli māca runas mākslu, vispirms jo rūpīgi aprakstīs dvēseli un parādīs, vai tā ir kas viens un viengabalains vai — atbilstoši ķermeņa

D

E

271

veidolam — kas daudzveidīgs; to taču saprotam ar tās dabas izskaidrošanu.

FAIDRS. Jā, katrā ziņā.

SOKRATS. Otrkārt, viņš norādis, kāda ir tās iedarbība un uz ko tā vērsta, un kādu iedarbību un no kā tā pieredz.

FAIDRS. Protams.

B SOKRATS. Treškārt, viņš klasificēs runu un dvēseles veidus, kā arī to stāvokļus, noskaidros cēloņus un pielāgos citu citam,¹²⁸ un izklāstīs, kāda dvēsele ar zināmām runām ir katrā ziņā pārliecināma un kāpēc un kāda paliek nepārliecināta.

FAIDRS. Tas, man šķiet, būtu lieliski.

SOKRATS. Tātad, mans mīļais, ne ar vienu citu izskaidrošanas vai izklāsta paņēmieni nekad nebūs iespējams kaut ko zinātniski pateikt vai sarakstīt, lai tas būtu par kādu citu jautājumu vai par šo. Taču tie,
C kurus dzirdēji — kuri mūsdienās raksta apcerējumus par runas mākslu, ir viltnieki, kas slēpj savas teicamās zināšanas par dvēseli. Tāpēc, kamēr viņi nerunās un nerakstīs šādā veidā, mēs nevaram ticēt, ka viņu sacerējumi atbilst mākslas prasībām.

FAIDRS. Kādā veidā?

SOKRATS. To precīzi formulēt nav viegli. Tomēr gribu pateikt, kā ir jāraksta, lai tas, cik iespējams, atbilstu mākslas prasībām.

FAIDRS. Tad pasaki to.

SOKRATS. Tā kā runas spēks ir tās ietekmē uz
D dvēseli,¹²⁹ cilvēkam, kas grib kļūt par teicamu runātāju, jāzina, cik ir dvēseles veidu. To ir tik un tik, un tie ir tādi un tādi, un tāpēc arī cilvēki ir gan šādi, gan tādi. Kad tie ir klasificēti, tad savukārt ir tik un tik runas veidu, katrs ar savu raksturu. Zināma veida cilvēki zināma veida runu ietekmē zināma iemesla dēļ ir viegli

pierunājami uz zināmu rīcību, bet zināmi citāda veida cilvēki zināmu citu iemeslu dēļ ir grūti pārliecināmi. Kas to ir pietiekami pārdomājis, tam vēlāk, kad viņš to visu vēro praktiskajā dzīvē, jābūt spējīgam ar asu E
 uztveri izsekot norisēm, citādi viņš netiks tālāk par to, ko kādreiz dzirdējis skolā. Bet, ja viņš māk atbilstoši
 pateikt, kāds cilvēks ar kādām runām pārliecināms, un C
 ir spējīgs, uzduroties tādām cilvēkam, viņu novērtēt un
 nospriest, ka šis ir tieši tāds cilvēks un viņa priekšā nu ir
 tāda daba, par kādu kādreiz ticis runāts un kādai 272
 zināmā veidā piemērojamas zināmas runas pārliecinā-
 šanai zināmos jautājumos, — ja viņš to visu jau prot un
 turklāt māk uztvert īsto laiku, kad runāt un kad klusēt,
 un izšķirt, kad ir vietā vai nevietā koncentrēta izteik-
 sme, kad — žēlabaina, kad — sašutusi un visi pārējie
 izteiksmes veidi, kurus mācījies, — tikai tad viņa māksla
 būs teicama un pilnīga, ne agrāk. Bet, ja viņš neatbilst
 kādai no šīm prasībām vai nu runādams, vai mācīdams,
 vai rakstīdams un tomēr apgalvo, ka runā atbilstoši māks- B
 las prasībām, tad taisnība būs tam, kas viņam nenoticēs.
 „Tad nu kā, Faidr un Sokrat?“ varbūt sacīs autors¹³⁰.
 „Vai tādas ir jūsu domas par tā saukto runas mākslu, jeb
 vai būtu iespējams arī cits uzskats par to?“

FAIDRS. Nē, cits nav iespējams. Tiesa, uzdevums, liekas, nav no vieglajiem.

SOKRATS. Tev taisnība. Un tālab mums viss sacītais jāaplūko no visām pusēm un jāpaskatās, vai nerādās kāds vieglāks un īsāks ceļš uz runas mākslu, lai nevajadzētu veltīgi staigāt pa tālu un grumbuļainu ceļu, kad iespējams iet pa īsu un līdzenu.¹³¹ Ja no Līsija vai kāda cita esi ko dzirdējis, kas mums varētu palīdzēt, pamēģini to atcerēties un pateikt.. C

FAIDRS. Mēģinājuma pēc jau nu varētu, taču šobrīd man nekas nav sakāms.

SOKRATS. Vai man tev kaut ko izstāstīt, ko esmu dzirdējis no dažiem cilvēkiem, kas nodarbojas ar šiem jautājumiem?

FAIDRS. Protams.

SOKRATS. Saka taču, Faidr, ka jāuzklausā arī vilks.¹³²

D FAIDRS. Tad arī rikojies tā!

SOKRATS. Viņi apgalvo, ka šajā jomā neesot nekādas vajadzības runāt augstos toņos un pa tāliem ceļiem atgriezties pie pirmsākumiem, jo, kā jau atzīmējam šīs sarunas sākumā, cilvēkam, kas grib kļūt par prasmīgu runātāju, neesot ne mazākās vajadzības zināt patiesību par taisnīgiem vai labiem darbiem vai cilvēkiem, kas tādi ir vai nu pēc savas dabas, vai audzināšanas. Tiesās nevienam necik nerūpot patiesība, svarīgs
E esot vienīgi pārliecināšanas spēks, bet tas slēpjoties ticamībā. Tāpēc cilvēkam, kas grib runāt atbilstoši mākslas prasībām, esot jāveltī uzmanība ticamībai. Dažkārt pat vajagot pieminēt nevis to, kas īstenībā noticis, ja notikušais neliekoties ticams, bet ticamo — kā apsūdzībā, tā aizstāvībā. Runātājam katrā ziņā esot jāorientējas uz ticamo, sakot ardievas patiesībai. Ja šis
273 princips tiekot ievērots visas runas laikā, tad arī esot izpildītas visas mākslas prasības.

FAIDRS. Tu, Sokrat, esi izklāstījis tieši to, ko apgalvo cilvēki, kuri uzdodas par lietpratējiem runas mākslā. Atceros, ka iepriekš īsumā skārām šo momentu,¹³³ un profesionāļiem tas šķiet kas milzīgi svarīgs.

SOKRATS. Bet tu jau esi pamatīgi noņēmis ar Teisiju. Tad lai Teisijs mums arī pasaka, vai viņš ar ticamo saprot ko citu nekā to, ko par pareizu uzskata pūlis.
B

FAIDRS. Ko gan citu?

SOKRATS. Viņš, liekas, izdomājis un uzrakstījis šādu gudru un reizē mākslas prasībām atbilstošu

piemēru. Ja vājš, bet drosmīgs cilvēks, kas piekāvis spēcīgu, bet glēvu un tam nolaupijis apmetni vai ko citu, tiek saukts pie tiesas, tad ne viens, ne otrs nedrīkst stāstīt patiesību: glēvajam jānoliedz, ka viņu piekāvis drosminieks viens pats, bet otram jānorāda, ka viņi bijuši divi vien, un jāliek lietā teiciens — „Kā gan es, tāds vārgulis, būtu varējis uzbrukt tādām stipriniekam?” Glēvulis neatzīsies savā glēvulībā, bet, mēģinādam ko samelot, savam pretiniekam visdrīzāk dos rokā atspēkojuma argumentus. Arī citos gadījumos eksistē tamlīdzīgi runas mākslas paņēmieni. Vai tā nav, Faidr?

FAIDRS. Jā, protams.

SOKRATS. Ai, tad nu gan brīnumaini slēptu mākslu atklājis Teisijš vai kāds cits, lai tas būtu kas būdams un lai ar kādu dzimteni tas lepotos! Bet vai mums, draugs, pateikt šim vai nepateikt —?

FAIDRS. Ko tad?

SOKRATS. Lūk, ko: „Jau labu laiku, pirms atnāci, Teisij, mēs runājām par to, ka cilvēku lielākajai daļai šī ticamība rodas no tās līdzības ar patiesību. Bet līdzību, kā tikko kā noskaidrojām, vislabāk māc visur atrast tas, kas zina patiesību. Tātad, ja tev par runas mākslu vēl kas sakāms, mēs tevi uzklausīsim; ja nav, tad uzticēsimies nupat izklāstītajam: kas neliks vērā nākamo klausītāju dabu un nespēs izšķirt reālo apstākļu veidus un katru atsevišķu gadījumu aptvert kopīgā idejā, tas nekad nesasnies pilnību runas mākslā, ciktāl tas vispār cilvēkam iespējams. To apgūt varēs tikai ar lielu darbu, bet prātīgam vīram šis pūles jāuzņemas, nevis lai runātu un rīkotos cilvēku priekšā, bet lai būtu spējīgs runāt dieviem tikamo un visās lietās, cik jaudā, darīt to, kas viņus priecē. Cilvēkam ar prātu, Teisij, — tā saka vīri, kas ir gudrāki par mums, — jātiecas izdabāt nevis saviem verdzības brāļiem — varbūt vienīgi tā starp

C

D

E

274

citū —, bet saviem cildenajiem un cildenas izcelsmes kungiem. Tāpēc nebrīnies, ka apkārtceļš ir garš: tas ir jāveic diža mērķa labad, nevis tā dēļ, par kuru tu domā. Tiesa, kā apgalvo mūsu iztīrājums, arī šis mērķis vislabāk sasniedzams šādā ceļā, ja kāds to gribēs.¹³⁴

FAIDRS. Manuprāt, lieliski sacīts, Sokrat, ja vien kāds uz to ir spējīgs!

SOKRATS. Bet arī jau mēģinājums vien paveikt
B ko cildenu ir kas cildens, lai arī kā mums klātos.

FAIDRS. Katrā ziņā.

SOKRATS. Tad nu gana sacīts par to, kas ir un kas nav māksla runās.

FAIDRS. Jā gan.

SOKRATS. Bet mums vēl palicis jautājums par raksta piemērotību un nepiemērotību — kādos apstākļos rakstīt ir labi un kādos nevietā, vai ne?

FAIDRS. Jā.

SOKRATS. Vai tu zini, kā runu jomā visvairāk iepriecināt dievību, vai nu pašam runājot, vai mācot?

FAIDRS. Nē, nepavisam. Bet tu?

C SOKRATS. Varu vismaz izstāstīt no senčiem dzirdētu teiksmu; vai tā ir patiesa, to zina tikai viņi paši. Bet, ja mēs atrastu patiesību saviem spēkiem, vai mēs tad vēl liktos zinīs par cilvēku minējumiem?

FAIDRS. Smieklīgs jautājums! Bet nu stāsti, ko tu, kā saki, esi dzirdējis.

SOKRATS. Tad, lūk, ko esmu dzirdējis:¹³⁵ Naukrates¹³⁶ tuvumā, Ēģiptē, esot dzīvojis kāds no tās zemes senajiem dieviem — tas, kura svēto putnu sauc par ibisu, bet pašas dievības vārds esot Teuts¹³⁷. Viņš pirmais esot izgudrojis skaitļus, rēķināšanu, ģeometriju un astronomiju, arī galdiņspēles un kauliņu spēli, un pat burtus. Valdnieks pār visu Ēģipti toreiz esot bijis Tamūns¹³⁸, kas dzīvojis lielajā augšējā novada pilsētā,

D

ko grieķi dēvē par Ēģiptes Tēbām, bet dievu¹³⁹ viņi sauc par Ammonu¹⁴⁰. Pie viņa atnācis Teuts un izrādījis savus izgudrojumus, piebilzdam, ka tos vajagot nodot pārējiem ēģiptiešiem. Valdnieks pavaicājis, kāds no ikviena esot labums, un, kad Teuts sniedzis paskaidrojumus, atkarībā no tā, ko viņa izklāstā atzinis par labu vai par sliktu, ko vienu nopēlis, ko citu uzteicis. Tādējādi Tamūns esot Teutam par ikvienu viņa mākslu siki izteicies vai nu par, vai pret — to visu atstāstīt prasītu pārāk daudz laika. Bet, kad viņi tikuši līdz burtiem, Teuts sacījis: „Ši zinība, valdniek, ēģiptiešus padarīs gudrākus un atminīgākus, jo nu ir atrasts līdzeklis gudrībai un atmiņai.“ Uz to Tamūns bildis: „Daudzprati Teut! Viens māc radīt mākslas darbus, otrs — spriest par to, cik liela tajos ir ļaunuma vai labuma tiesa cilvēkiem, kuriem būs tos lietot. Arī tagad tu, rakstu tēvs, vērtēdams tos labvēlīgi, minēji pretējo tam, ko tie īstenībā spēj. Tavš izgudrojums to apguvušo dvēselēs radīs aizmāršību aiz nevērības pret atmiņu, jo cilvēki, uzticēdamies rakstītajam, ļausies atgādinājumam no ārpusē — svešajām zīmēm, nevis iekšējam — no sevis paša. Tātad esi izgudrojis nevis atmiņas, bet atgādināšanas līdzekli un saviem mācekļiem sagādā gudrības šķitumu, nevis patiesību. Daudz dzirdējuši¹⁴¹ bez kādas apmācības, viņi iedomāsies arī daudz saprotam, kaut gan lielākoties nesaprot neko, un arī sadzīvot ar viņiem būs grūti, jo viņi kļūs tikai šķietami gudri, nevis gudri.“

FAIDRS. Ak, Sokrat, cik gan viegli tu izdomā nostāstus par Ēģipti un jebkuru citu zemi, kā tev tik!

SOKRATS. Ļaudis Zeva svētnīcā Dodonā uzskatīja, draugs, ka ozola vārdi bijuši pirmie pareģojumi.¹⁴² Tālaika cilvēkiem, kas nebija tik gudri kā jūs, jaunie, savas vientiesības dēļ pietika ieklausīties ozolā vai

C klintī, ja vien tie runāja patiesību. Bet tev gan laikam nav vienalga, kas tas runātājs tāds ir un no kurienes viņš, jo pievērs uzmanību ne tikai tam vien, vai ir tā, kā viņš saka, vai citādi.

FAIDRS. Tavs pārmetums ir pamatots, un man šķiet, ka attiecībā uz rakstiem tam tēbietim ir taisnība.

SOKRATS. Tātad cilvēks, kas iedomājas, ka atstāj rakstos kādu mākslu, kā arī tas, kas savukārt tādu saņem, ticēdams, ka no rakstiem var smelties ko skaidru un drošu, būtu visai vientiesīgs un patiešām nezinātu Ammona paredzējumu¹⁴³, ja uzskata uzrakstītus vārdus par kaut ko vairāk nekā atgādinājumu cilvēkam, kurš jau zina, kas pateikts rakstos.

D FAIDRS. Ļoti pareizi.

SOKRATS. Te jau arī ir tas nejaukais, Faidr, kas piemīt rakstītajam vārdam un kas patiešām atgādina glezniecību: arī šīs mākslas darinājumi taču stāv kā dzīvi, bet, kad tiem ko vaicā, gaužām cienīgi klusē.¹⁴⁴ Tāpat tas ir ar sacerējumiem: tev šķiet, ka tie runā kā saprātīgas būtnes, bet, kad tu tiem uzdod kādu jautājumu par to, ko tie saka, jo gribi to saprast, tie atkārtoti vienmēr vienu un to pašu. Un ikviens vārds, reiz uzrakstīts, klimst visur apkārt — gan pie tiem, kas to saprot, gan tāpat pie tiem, kam nav nekādas daļas gar to, un nezina, ar kuru lai runā un ar kuru ne. Un, ja ar to nelāgi apietas un to netaisni pulgo, tam allaž vajag sava tēva¹⁴⁵ palīdzības, jo pats nespēj ne aizstāvēties, ne sev palīdzēt.

E FAIDRS. Arī tas tev ļoti pareizi sacīts.

276 SOKRATS. Taču paskatīsimies uz kādu citu vārdu, iepriekšējā isto brāli, — kā šis rodas un cik daudz labāks un iedarbīgāks tas pēc savas dabas ir par otru.

FAIDRS. Kas tas ir par vārdu, un kā tas, tavuprāt, rodas?

SOKRATS. Tas ir vārds, ko lietpratīgi ieraksta skolnieka dvēselē un kas spēj pats aizstāvēties un pēc vajadzības prot gan runāt, gan klusēt.

FAIDRS. Tu runā par zinīga cilvēka dzīvo un apgaroto vārdu, par kuru varētu pamatoti teikt, ka rakstītais vārds ir tikai tā atveids?

SOKRATS. Jā gan. Bet nu pasaki man: vai saprātīgs zemnieks, kam rūp sējums, no kura viņš grib iegūt ražu, visā nopietnībā sētu vasarā Adonida dārziņos¹⁴⁶ un priecātos, pēc astoņām dienām ieraudzīdams labu zelmeni, vai viņš to darīs, ja vispār, tikai savam priekam un svētku pēc, bet, gribēdams nopietni ņerties pie darba, sētu, likdams lietā zemkopības prasmi, piemērotā augsnē un būtu apmierināts, ja astotajā mēnesī sējums dos ražu?

FAIDRS. Jā, Sokrat, vienu viņš darītu nopietni, C
otru, kā saki, pavisam citādi.

SOKRATS. Bet vai uzskatīsim, ka cilvēks, kas izprot taisnīgo, skaisto un labo, savam sējumam veltīs mazāk uzmanības nekā zemnieks?

FAIDRS. Nekādā ziņā.

SOKRATS. Tātad viņš arī nesēs visā nopietnībā caur niedres caurulīti un nerakstīs ūdeni¹⁴⁷ ar tinti vārdus, kas nespēj sev palīdzēt ar argumentiem un nav spējīgi pienācīgi mācīt patiesību?

FAIDRS. Nē, tas nu gan nav ticams.

SOKRATS. Protams, ne. Bet viņš, liekas, sava D
prieka pēc apsēs rakstu dārzus un rakstīdams — ja vispār rakstīs — savāks gan sev pašam atmiņu krājumu tam laikam, kad sasniegs aizmārīgās vecumdienas, gan ikvienam, kas staigās pa šīm pašām pēdām, un viņš jutīs prieku, vērodams dīgstošos maigos stādus. Kamēr citi nodosies citiem laika kavēkļiem, rodot veldzējumu dzīrēs un tamlīdzīgos baudījumos, viņš,

man šķiet, tā vietā savu laiku vadis izpriešanās, par kurām runāju.

E FAIDRS. Nožēlojamam laika kavēklim tu nostati pretī brīnum skaistu, Sokrat: spēju rast prieku, nodarbojoties ar vārdu — stāstot par taisnīgumu un visu pārējo, par ko tu runā.

277 SOKRATS. Tā jau tas ir, miļo Faidr. Taču vēl daudz skaistāk, manuprāt, ir, ja ar to nodarbojas nopietni — ja kāds, atradis piemērotu dvēseli, pēc dialektikas metodes tajā prasmīgi iestāda un iesēj vārdus, kas spēj līdzēt paši sev un sējējam; tie nav neauglīgi, bet satur sēklu, no kuras citās dvēselēs dzimst jauni vārdi, kas ir spējīgi to saglabāt nemirstīgu un padara tās īpašnieku augstākajā mērā laimīgu, ciktāl cilvēks tāds var būt.

FAIDRS. Jā, tas ir vēl daudz skaistāk.

SOKRATS. Un tagad, Faidr, kad esam vienisprātis šajā jautājumā, varam jau izlemt pārējo.

FAIDRS. Ko tad?

B SOKRATS. To, ko vēlējamies aplūkot, tikuši līdz nupat sacītajam: pārbaudīt Lisijam kā runu rakstītājam izvirzītos pārmetumus, kā arī pašas runas — kuras no tām ir sarakstītas atbilstoši, kuras — neatbilstoši mākslas prasībām. Bet, kas šīm prasībām atbilst vai neatbilst, tas, man liekas, jau ir pietiekami noskaidrots.

FAIDRS. Tā tiešām liekas. Taču atgādinu man vēlreiz, kādā veidā.

C SOKRATS. Vispirms ir jāzina patiesība par ikvienu priekšmetu, par kuru runā vai raksta, un jābūt spējīgam definēt katru atsevišķi; kad tie ir definēti, jāmeklē tos sadalīt sugās līdz tālākas nedalāmības pakāpei; tādā pašā veidā jāizprot dvēseles daba, jāatrod katrai dabai piemērotais runas veids un runa attiecīgi jāievirza un jāsakārto, daudzveidīgai dvēselei piešķirot daudzveidīgas un visas toņkārtas aptverošas runas, vienkāršai

dvēselei — vienkāršas. Pirms tam neviens nespēs atbilstoši mākslas prasībām darboties runu jomā, ciktāl tas vispār iespējams, vai nu lai mācītu, vai pārliecinātu. To mums parādījis viss iepriekšējais iztirzājums.

FAIDRS. Jā, patiešām, tāds aptuveni bija mūsu iznākums.

SOKRATS. Bet attiecībā uz to, vai ir labi vai slikti D teikt un rakstīt runas un kādos apstākļos to var pamatotī nosodīt un kādos ne, — vai tas nav ticis noskaidrots jau mazliet agrāk, kad sacījām —

FAIDRS. Ko tad?

SOKRATS. Ja Līsijs vai kāds cits jēlkad privātā vai — kā likumdevējs — sabiedriskā kārtā sarakstījis vai sarakstīs kādu valstiskas nozīmes sacerējumu un uzskata, ka ar to sasniedz lielu uzticamību un skaidrību, tad tāds autors pelnījis nosodījumu — vienalga, vai kāds to izsaka vai ne. Kas ne miegā, ne nomodā E neko nezina par taisnīgo un netaisnīgo, par ļauno un labo, tam patiešām neizbēgt no nopeluma, kaut arī viss lielais pūlis viņu celtu vai debesis.

FAIDRS. Protams, ne.

SOKRATS. Turpretim cilvēks, kas uzskata, ka par jebkuru jautājumu uzrakstītā sacerējumā neizbēgami ir daudz rotaļīga un saistītājā vai nesaistītājā valodā vēl nekad nav ticis sarakstīts vai celts priekšā neviens nopietni ņemams sacerējums — tāpat kā tas ir ar rapsodu¹⁴⁸ priekšnesumiem, kuri, trūkstot iebildumu iespējai un pamācībai, domāti tikai iespaida radīšanai, — un ka labākie no šiem sacerējumiem īstenībā mums tikai atgādina to, ko jau zinām, — tāds cilvēks ir pārliecināts, ka tikai apmācības un zināšanas labad teiktajos vārdos par taisnīgo, skaisto un labo, kuri patiešām tiek ierakstīti dvēselē, ir skaidrība un pilnība un ka tikai tie pelnī nopietnu attieksmi. Tādi vārdi, viņš

saka, uzskatāmi par viņa īstenajiem dēliem, pirmām kārtām — tas, ko viņš atradis sevī pašā, tad zināmas tā
 B atvases un brāļi, kuri cienīgā kārtā dzimuši citu dvēselēs, bet par visiem pārējiem vārdiem nevajagot likties ne zinis. Tāds, Faidr, varētu būt cilvēks, par kādu mēs, es un tu, vēlētos kļūt.

FAIDRS. Jā, es visādā ziņā vēlos to, par ko tu runā, un lūdzu par to dievus.

SOKRATS. Tad līdz ar to mēs būtu gana izprie-
 C jušies ar runu pārspriešanu. Bet tu ej un pasaki Līsijam, ka mēs abi, nokāpuši pie nimfu avota un mūzu svētvietas, izdzirdējām tur balsis, kas mums vēlēja pateikt Līsijam un ikvienam citam runu sacerētājam, tāpat Homēram un ikvienam citam, kas sacerējis dzeju mūzikas pavadījumā vai bez tās, treškārt, Solonam¹⁴⁹ un katram, kas politisku izklāstu formā sacerējis rakstus, tos dēvēdams par likumiem: ja viņš savus darbus sacerējis, zinādams patiesību, un prot tos aizstāvēt disputā par sarakstīto un ja ir spējīgs, pats runādams, parādīt, ka viņa sarakstītais ir mazvērtīgs,¹⁵⁰ tad tādu cilvēku nevajag nosaukt pēc viņa sacerētājiem vārdiem,¹⁵¹ bet pēc
 D nopietnajiem mērķiem, kas bijuši to pamatā.

FAIDRS. Kādu nosaukumu tu viņam piešķir?

SOKRATS. Gudrā nosaukums, Faidr, manuprāt, ir pārāk augsts un pienākas tikai dievam. Gudribas draugs¹⁵² vai kas tamlīdzīgs viņam būtu piemērotāks un piestāvētu labāk.

FAIDRS. Jā, tas nebūtu nepiemērots.

SOKRATS. Savukārt cilvēku, kuram nav nekā vērtīgāka par to, ko viņš salicis vai sarakstījis, ilgi grozīdams uz visām pusēm, limēdams kopā un sadalīdams,¹⁵³ tu taču pamatoti sauksi par dzejnieku vai
 E runu sacerētāju, vai likumu rakstītāju?

FAIDRS. Jā, protams.

SOKRATS. To tad arī pasaki savam draugam.

FAIDRS. Bet tu? Kā tu rīkosies? Arī tavu draugu taču nedrīkst apiet.

SOKRATS. Kuru?

FAIDRS. Skaisto Isokratu¹⁵⁴. Ko paziņosi viņam, Sokrat? Par ko lai atzīstam viņu?

SOKRATS. Isokrats vēl ir jauns, Faidr. Tomēr gribu pateikt, ko paredzu viņam.

FAIDRS. Ko tad?

SOKRATS. Man liekas, viņš pēc savām dotībām stāv augstāk nekā Līsijs ar savām runām, un arī raksturs viņam cēlāks. Tāpēc nebūtu jābrīnās, ja viņš tajās pašās runās, kurās tagad sper pirmos soļus, ar gadiem visus, kas jēlkad nodarbojušies ar runām, atstās aiz sevis kā mazus bērņus un ar to neapmierināsies, bet kāda dievišķa dziņa aizvedīs viņu pie kā lielāka, jo pēc dabas, draugs, viņa domāšanas veidā ir kas filozofisks. To tad nu šejienes dievību vārdā pavēstu savam milulim Isokratam,¹⁵⁵ bet tu pasaki Līsijam kā savējam iepriekš teikto.

FAIDRS. Tā arī notiks. Taču ejam — tveice jau mazinājusies.

SOKRATS. Bet vai mums neklājas pirms došanās ceļā vērsties ar lūgšanu pie šejienes dievībām?

FAIDRS. Protams.

SOKRATS. Miļais Pān un visi pārējie šīs vietas dievi! Dāvājiet man, lai kļūstu skaists savā dvēselē un lai viss, kas man nāk klāt no ārpuses, ir saskaņā ar to, kas manā dvēselē. Lai par bagāto uzskatu gudro, un zelta lai man ir tik, cik spētu pacelt un aiznest vienīgi savaldīgais.

Vai mums vajag vēl kaut kā, Faidr? *Sev* esmu izlūdzies gana.

FAIDRS. Ietver arī mani savā lūgsnā. Draugiem taču viss ir kopīgs.

SOKRATS. Tad ejam.

SEPTĪTĀ VĒSTULE

323D Platons vēl Diona¹ tuviniekiem un draugiem visu labu!

324 Jūs atrakstījāt, man vajagot ticēt, ka uzskati jums ar Dionu ir kopīgi, un tāpēc aicinājāt mani, lai jums palīdzu darbos un vārdos, cik manos spēkos. To arī apsolu, ja jūsu un viņa viedoklis un centieni patiešām ir vienādi; pretējā gadījumā man par to būs vēl ne reizi vien jāpadomā. Bet, kādi bijuši viņa uzskati un centieni, par to varu jums pastāstīt, tos skaidri zinādams, nevis tikai balstīdamies uz minējumiem.

B Kad pirmoreiz ierados Sirakūzās, būdams aptuveni četrdesmit gadus vecs, Dionam bija tikpat gadu, cik tagad Hiparīnam², un pārlicību, kāda viņam bijusi toreiz, viņš saglabājis nemainīgu, proti, uzskatu, ka sirakūziešiem jābūt brīviem un jādzīvo teicamu likumu apstākļos. Tāpēc nav nekāds brīnums, ja kāds dievs ļāvis arī Hiparīnam nonākt pie tādiem pašiem uzskatiem par valsts pārvaldi, kādi bijuši Dionam. Bet, kā tie radušies, to ir vērts uzzināt kā jauniem, tā veciem. Mēģināšu jums to izstāstīt no paša sākuma, jo tam šobrīd ir īstais laiks.

C Kad biju jauns cilvēks, pieredzēju to pašu, ko daudzi citi: iedomājos, ka, līdzko kļūšu patstāvīgs, tūdaļ pievērsīšos valsts dzīves jautājumiem. Bet valstī radās zināmi apstākļi, kas stājās man ceļā, proti, šādi.

Tā kā daudz cilvēku bija lielā nemierā ar toreizējo satversmi, notika apvērsums³. Tā priekšgalā nostājās piecdesmit viens cilvēks, no kuriem vienpadsmit pašas Atēnās un desmit Pirejā pārraudzīja tirgu un visu

pārējo, kas abās vietās bija pārzināms, bet trīsdesmit D
 uzņēmās diktatorisku virsvadību. Daži no šiem bija
 mani radinieki⁴ vai paziņas, un viņi tūdaļ aicināja mani
 sadarboties ar viņiem, it kā man tā pienāktos. Par to,
 ko, būdams tik jauns, izjutu, nav ko brīnīties: es ticēju,
 ka viņi valsti pārvaldīs tādā garā, ka no netaisna dzīves-
 veida pievērsīs to taisnīgam, un tāpēc ar saspringtu uz-
 manību sekoju tam, ko viņi darīs. Un tad nu redzēju,
 ka šie vīri īsā laikā panāca, ka iepriekšējā satversme
 šķīta vai zelts. Citastarp viņi arī norikojā man miļu E
 cilvēku, jau paveco Sokratu, kuru es nevilcinādamies
 dēvētu par taisnīgāko no tālaika cilvēkiem, kopā ar
 dažiem citiem pie kāda pilsoņa ar pavēli to varmācīgi
 atvest, lai viņu sodītu ar nāvi; to viņi darīja nolūkā
 Sokratu iesaistīt savos noziegumos — vienalga, vai 325
 viņam tas būtu vai nebūtu pa prātam. Taču viņš nepa-
 klausīja un drīzāk pakļāvās vislielākajām briesmām
 nekā gribētu kļūt par līdzdalībnieku viņu bezdievīgajā
 rīcībā.⁵ Kad redzēju to visu un vēl daudz kā cita tikpat
 briesmīga, sašutu un distancējos no tā laika ļaundarībām.

Drīz pēc tam krita Trīsdesmit vīru režīms un visa
 toreizējā valsts iekārta. Tad mani atkal pārņēma vēlme,
 kaut arī mērenāka, piedalīties sabiedriskajā un valsts
 darbā. Gan arī tagad vēl vispārēju juku apstākļos notika B
 daudz kas, kas varēja radīt sašutumu, un nebija nekāds
 brīnumš, ka šajās pārmaiņās zināmi ļaudis pārlieku
 bargi atriebās saviem ienaidniekiem. Tomēr cilvēki,
 kas toreiz atgriezās no trimdas,⁶ ievēroja lielu mēre-
 nibu. Taču ļauns liktenis no jauna⁷ piemeklēja manu
 jau iepriekš minēto draugu Sokratu, kuru daži varasvīri
 sauca pie tiesas, ceļot pavisam nekrietnu apsūdzību,
 kādu Sokrats vismazāk bija pelnījis.⁸ Vieni apsūdzēja C
 bezdievībā, bet citi notiesāja un sodīja ar nāvi cilvēku,
 kas savā laikā bija atteicies piedalīties nekrietnā rīcībā

pret kādu no trimdinieku draugiem, kad viņi paši, būdami trimdā, bija nelaimē.⁹

Kad redzēju to visu un arī cilvēkus, kas darbojas valsts dzīvē, un jo vairāk, kļūdamas vecāks, vēroju likumus un tikumus, man aizvien grūtāks likās uzdevums pareizi risināt valsts pārvaldes jautājumus. Man šķita, ka bez draugiem un uzticamiem biedriem tas nav iespējams, taču atrast tādus veco paziņu vidū nebūtu bijis viegli, jo mūsu valsts vairs netika pārvaldīta saskaņā ar tēvu tikumiem un paražām, bet iegūt citus — jaunus draugus nebija tik vienkārši. Pagrimums arī skāra gan rakstītos likumus, gan tikumus, turklāt pārsteidzoši strauji. Tāpēc, kaut arī sākumā biju apņēmības pilns iesaistīties valsts dzīvē, man, kad vēroju šos apstākļus un redzēju, ka viss iet juku jukām, beigās apreiba galva. Es gan nepārstāju apsvērt, kādā veidā kādreiz varētu uzlaboties apstākļi ne vien šajā ziņā, bet arī valsts dzīvē kopumā, taču rīcībai vēl aizvien gaidīju piemērotu brīdi. Galu galā man par visām mūsdienu valstīm radās ieskaits, ka tās viscauri tiek slikti pārvaldītas, jo to likumdošana ir tik bēdīgā stāvoklī, ka glābiņš gandrīz vai neiespējams bez kāda brīnumlīdzekļa un veiksmes piedevām. Un tā īstenajai filozofijai par godu biju spiests atzīt, ka, tikai pamatojoties uz to, iespējams izprast visu, kas uzskatāms par taisnīgu kā valstī, tā personiskajā dzīvē, un ka cilvēce atbrīvosies no ļaunuma tikai tad, kad varu valstī pārņems īstais un patiesais filozofu dzimums vai arī valstu vadītāji pēc dievišķa likumlēmuma nopietni pievērsīsies filozofijai.

Ar tādu pārliecību nokļuvu Itālijā un Sicīlijā, kad devos uz turieni pirmo reizi.¹⁰ Bet, kad ierados, man nepavisam nepatika laimīgā dzīve, kā to tur dēvē, ar itāļu un sirakūziešu galda prieku pārpilnību, kad cilvēks pieēdas divreiz dienā un naktī nekad neguļ viens,

un viss pārējais, kas saistīts ar tādu dzīvi.¹¹ Nevienš cilvēks uz zemes, kas no jaunām dienām piekoptu šādu dzīvesveidu, nekad nevarētu tikt pie saprašanas — nevienam taču nav tik brīnumaini līdzsvarota daba —, bet savaldību viņš pat negribētu jelkad iegūt, un to pašu varētu sacīt par pārējiem tikumiem. Tāpat arī nevienā valstī nebūs miera, lai kādi būtu tās tikumi, ja pilsoņi uzskata, ka viņiem savi līdzekļi jāšķiež pārmēra baudām, bet jāvairās no jebkādiem pūliņiem, izņemot ēšanā un dzeršanā un kaislos milas cīņiņos. Tādas valstis neizbēgami nekad nepārstāj pārtapt par tirānijām, oligarhijām un demokrātijām¹², un to valditāji nevar paciest kaut vai tikai pieminam taisnīgu valsts iekārtu un vienlīdzību likuma priekšā.

Ar šādiem, kā arī jau iepriekš gūtajiem atzinumiem aizbraucu uz Sicīliju, iespējams, gadījuma pēc, kaut gan šķiet, ka toreiz kāda augstākā vara gribējusi likt pamatu notikumiem, kas tagad skāruši Dionu un Sirakūzas, un, jābīstas, arī vēl turpmākiem, ja vien neuzklausīsīt padomu, ko dodu jums jau otru reizi¹³.

Ko domāju, sacīdams, ka mana toreizējā ierašanās Sicīlijā bija pamats visam tālākajam?

Saiedamies ar Dionu, kas tai laikā bija vēl jauns¹⁴, šķiet, neesmu manijis, ka, klāstīdams savus uzskatus par to, kas, manuprāt, cilvēkiem būtu pats labākais, un ieteikdams to īstenot darbos, zināmā mērā, pats to nenojauzdams, sekmēju tirānijas krišanu. Dions, kas ļoti viegli uztvēra gan visu pārējo, gan to, ko viņam toreiz sacīju, manī klausījās ar tādu degsmi un uzmanību kā neviens cits no jaunajiem cilvēkiem, kurus esmu sastapis, un viņš nolēma savu turpmāko dzīvi vadīt citādi nekā lielākā daļa itāļu un sirakūziešu, jo vērtēja tikumu augstāk nekā baudu un citas izpriecas. Tāpēc viņa dzīvesveids nebija tikams tiem, kuri bija

pielāgojušies tirānijas apstākļiem, un tā tas bija līdz Dionīsija nāvei.¹⁵ Pēc tam viņš nāca pie atzinuma, ka
 C pārlicība, ko pats bija guvis pareizas apmācības ceļā, ne vienmēr aprobežosies ar viņu pašu; viņš ievēroja, ka tā radusies arī citiem — tiesa, ne jau daudziem, tomēr jau vienam otram. Viņš domāja, ka par vienu no tiem ar dievu palīgu varētu kļūt arī Dionīsijs un ka, ja tas tā notiktu, gan paša, gan pārējo sirakūziešu dzīve izveidotos neizsakāmi laimīga. Turklāt viņš uzskatīja, ka man
 D katrā ziņā vajadzētu pēc iespējas drīzāk ierasties Sirakūzās kā sabiedrotajam šīs ieceres īstenošanā, jo viņam bija iespiedušās atmiņā mūsu sarunas, kas viņā tik viegli bija modinājušas tieksmi pēc cildenākās un labākās dzīves. Un, ja viņš to arī spētu panākt attiecībā uz Dionīsiju, kā to jau mēģināja, viņam bija lielas cerības visai zemei sagādāt laimīgu, istu dzīvi bez slepkavošanas un nāvessodiem, un pārējām ļaundarībām, kas tagad bija notikušas.

Pamatojoties uz šiem pareizajiem apsvērumiem, Dions pierunāja Dionīsiju ataicināt mani un arī pats
 E atsūtīja lūgumu, lai es katrā ziņā un pēc iespējas drīzāk atbraucot, pirms Dionīsijam tiktu klāt citi cilvēki un pievērstu viņu citam, nevis labākajam dzīvesveidam. Lūk, kādos vārdos bija izteikts viņa lūgums — tos atstāstīt pilnībā gan prasītu pārāk daudz laika. „Kādu vēl izdevīgāku brīdi,“ viņš rakstīja, „gribam sagaidīt, nekā ir šis, kas mums tagad laimīgā kārtā ar dievu ziņu piešķirts?“ Tad viņš sīki izklāstīja, cik tālu plešoties šī
 328 valsts Itālijā un Sicīlijā un cik liela esot paša ietekme tajā; cik jauns esot Dionīsijs un cik spēcīga tā tieksme pēc filozofijas un izglītības, un cik viegli viņa māsas-dēli¹⁶ un citi tuvinieki pievēršami pārlicībai un dzīvesveidam, ko allaž mācīju, un ka viņi esot ļoti piemēroti tam, lai palīdzētu ietekmēt Dionīsiju. Tādējādi tagad,

ja vispār jēlkad, īstenošoties visas mūsu cerības, ka vieni un tie paši cilvēki būs reizē filozofi un lielu valstu vadītāji.

Ar šādiem un neskaitāmiem citiem tamlīdzīgiem argumentiem Dions mudināja mani, bet, kas attiecās uz paša domām, tad mani māca bažas par to, kā veikties ar jaunajiem cilvēkiem, jo viņu tieksmes mainās strauji un nereti pat pretējā virzienā; par Diona raksturu gan zināju, ka viņš no dabas ir līdzsvarots un arī gadu ziņā pietiekami nobriedis.¹⁷ Kad apsvēru šo jautājumu un svārstījos, vai man doties ceļā un sekot viņa aicinājumam vai rīkoties citādi, pārsvaru tomēr guva viedoklis, ka tas ir jādara un, ja vien jēlkad gribētu ķerties pie manu likumu un valsts pārvaldes teoriju īstenošanas, tas jāmēģina tagad. Pietiekamā mērā pārliecinādams tikai vienu vienīgu cilvēku, es jau būtu guvis milzīgu labumu.

Tādā noskaņojumā un apņēmībā devos no mājām ceļā — ne jau to iemeslu dēļ, kurus man piedēvēja dažī ļaudis, bet galvenām kārtām kaunēdamies, ka es varētu pats sev šķīst tāds pļāpātājs vien, kas nekad no brīva prāta neķeras pie darba, un bažīdamies vispirms¹⁸ nodot Diona viesmīlību un draudzību, viņam patiešām atrodoties visai nopietnās briesmās. Ja nu ar viņu notiktu kas ļauns vai Dionīsijs un viņa pārējie pretinieki viņu izraidītu un viņš tad ierastos pie mums kā trimdnieks un sacītu: „Platon, es nāku pie tevis, būdams trimdnieks, nevis izlūgties kājnīekus vai tāpēc, ka man trūktu jātņieku, lai aizstāvētos pret saviem ienaidniekiem, bet gan tāpēc, ka man trūkst argumentu un pārliecināšanas spēju, ar kurām tu, kā zinu, vairāk nekā jebkurš cits proti jaunos cilvēkus pievērst labajam un taisnīgajam un ikreiz viņu starpā nodibināt draudzības un biedriskuma saites. Lūk, kā man tevis dēļ trūkst, un tāpēc

šobrīd, atstājis Sirakūzas, esmu šeit. Taču par to, ko esi nodarījis *man*, tu vēl neesi pelnījis pašu lielāko pārmetumu, bet filozofija, kuru tu bez mitas cildini un pret kuru pārējie cilvēki, kā saki, izturas nievīgi, — vai arī tā nav tikusi tagad nodota līdz ar mani, ciktāl tas bijis atkarīgs no tevis? Ja mēs dzīvotu Megarās¹⁹, tu man noteikti nāktu palīgā, ja vērstos pie tevis, citādi pats savās acīs būtu nekrietnākais no visiem cilvēkiem, bet tagad tu acimredzot domā izvairīties no glēvulības neslavas, aizbildinoties ar tālo ceļu un ilgo, grūto braucieni pa jūru. Bet tas nekādi nav iespējams.“ —

Ja viņš tā ar mani runātu, ko jēdzīgu es tad varētu viņam atbildēt? Tādas atbildes nav.

Tad nu ierados, balstīdamies uz prāta apsvērumiem un taisnīguma jūtām, ciktāl tas cilvēkam vispār iespējams, minēto iemeslu dēļ pamezdams savus darbus, kas man ir tik pievilcīgi, lai pakļautos tirānijas apstākļiem, kas, likās, nebija piemēroti ne mani uzskatiem, ne pašam. Ierodoties pildīju pienākumu pret Zevu, Viesu sargu²⁰, un saglabāju tīru savu filozofa slavu, kas būtu pamatoti cietusi, ja es aiz mikstčaulības un mazdūšības būtu sev uzkrāvis glēvulības apkaunojumu.

Atbraucis — izteikšos īsi — sastapu visu Dionīsija galmu mutuļojam ķildās un pilnu ar tirānam piensētām tenkām par Dionu. Aizstāvēju viņu cik spēdams, taču neko lielu panākt nevarēju, un pēc aptuveni trim mēnešiem Dionīsijš, apsūdzēdams Dionu tikojumos pēc tirānijas, iesēdināja viņu nelielā kuģī un apkaunojošā kārtā padzina. Nu mēs, Diona draugi, visi baidījāmies, ka Dionīsijš varētu kādu no mums apsūdzēt un sodīt kā līdzdalībnieku Diona sazvērestībā. Bet par mani Sirakūzās pat izplatījās baumas, ka Dionīsijš licis mani nogalināt kā cilvēku, kas vainīgs visos šajos notikumos. Kad Dionīsijš manija, kāds mums ir noskaņo-

jums, viņš, bažīdamies, ka mūsu bailes varētu novest pie lielākiem sarežģījumiem, mūs visus atkal laipni pieņēma; viņš mierināja un iedrošināja īpaši mani un lūdza, lai es katrā ziņā paliekot. Viņam taču nebūtu nekāda labuma, ja es aizbēgtu, bet bija izdevīgi, lai es palieku. Tāpēc viņš izlikās mani tik uzstājīgi lūdzam, bet, kā zinām, tirānu lūgumiem ir piejaukti spaidi. Lai sasniegtu savu mērķi, viņš aizkavēja manu prombraukšanu, mani aizvezdams uz savu pili un likdams tur apmesties. Neviens kuģa īpašnieks nemūžam nebūtu mani no turienes aizvedis pret Dionīsija gribu, pat ne bez īpaša viņa rīkojuma vest mani projām. Tāpat arī neviens tirgotājs vai robežapsardzes komandieris nebūtu pieļāvis, ka atstāju zemi uz savu roku, bet uz vietas saņemtu mani ciet un nogādātu atpakaļ pie Dionīsija, īpaši tāpēc, ka bija jau izplatījusies no iepriekšējās atšķirīga ziņa, ka Dionīsijš pret Platonu izturoties apbrīnojami labvēlīgi. 330

Bet kā bija patiesībā? Ir jāsaka taisnība. Viņš tiešām ar laiku kļuva jo laipnāks, jo labāk iepazīna manu raksturu un īpašības, taču vēlējās, lai cildinu viņu vairāk nekā Dionu un uzskatu viņu, nevis šo par savu tuvāko draugu, — šai ziņā viņš bija neticami uzstājīgs. Bet no tā ceļa, pa kuru tas būtu vislabāk sasniedzams, — ja tas vispār būtu sasniedzams —, proti, mācoties un klausoties manos filozofijas izklāstos, sarast un satuvināties ar mani, — no tā viņš vairījās, baidīdamies, kā viņu bija brīdinājušas apmelotājas runas, ka viņš varētu zināmā mērā tikt ierobežots savā rīcības brīvībā un Dions tad īstenotu visus savus mērķus. Taču pacietu visu, palikdams uzticīgs iecerei, ar kādu biju ieradies, — ka varbūt tomēr izdosies viņā modināt tieksmi pēc filozofiskā dzīvesveida. Taču viņš tam pretojās un guva virsroku.

C Šie notikumi aizpildīja manu laiku Sicīlijā, kad braucu uz turieni pirmo reizi.²¹ Vēlāk atkal devos ceļā un nokļuvu tur vēlreiz, Dionīsija ārkārtīgi uzstājīgi saukts. Kādēļ tas notika un cik viss, ko dariju, bija saprātīgi un taisnīgi, izstāstīšu vēlāk to cilvēku labad, kas vaicātu, ko īsti gribēju, ierazdamies otrreiz. Taču vispirms došu jums padomu, kas darāms pašreizējā situācijā, lai manā stāstījumā blakuslieta nekļūst par galveno.

D Vai cilvēkam, kas grib dot padomu slimniekam, kura dzīvesveids kaitē viņa veselībai, nevajadzētu viņam vispirms ieteikt mainīt dzīvesveidu un tikai tad, kad viņš ir ar mieru paklausīt, dot tālākus norādījumus? Bet, ja slimnieks to nevēlas, es par kārtīgu vīru un īstu ārstu uzlūkotu to, kas atteiktos tādām sniegt padomus, turpreti to, kas paliktu pie tāda slimnieka, — par vāja rakstura cilvēku un neprasmīgu ārstu.

Tā tas arī ir ar valsti — vienalga, vai valdītājs ir viens cilvēks vai vairāki. Ja tā prasa derīgu padomu, tās pārvaldei darbojoties pareizajā virzienā, tad prātīga vīra pienākums tādiem cilvēkiem sniegt padomu. Bet, ja viņi visā pilnībā pametuši pareizas satversmes ietvarus un nekādā ziņā negrib iet tās iezīmētajās pēdās, un brīdina savu padomdevēju, lai liek viņu satversmi 331 mierā un neaiztiek to, piedraudot tam ar nāvi, ja to aiztikšot, un ja viņi tam pavēl dot padomus, izdabājot viņu vēlmēm un iekārēm, lai tās jo viegli un ātri tiktu apmierinātas uz visiem laikiem, tad es cilvēku, kas samierinātos ar tādu padomu došanu, uzskatītu par vāja rakstura cilvēku, bet tādu, kas ar to nesamierinātos, — par krietnu vīru.

Tādi ir mani uzskati, un, ja kāds man prasa padomu viņa dzīvei ļoti svarīgā jautājumā, piemēram, par B īpašuma iegādi vai miesas un dvēseles aprūpi, tad, ja man šķiet, ka viņa ikdienas dzīve atbilst zināmām

prasībām vai viņš ir ar mieru paklausīt manam padomam jautājumā, kurā viņš pie manis vērsies, es labprāt sniedzu viņam padomu un neaprobežojos tikai ar formālu sava pienākuma izpildi. Bet, ja kāds man vispār neko neprasa vai acīmredzami nedomā klausīt man kā padomdevējam, tad tādām patš no sevis nekad neuztiepšu savus padomus, nedz izdarišu uz viņu kādu spiedienu, pat ja viņš būtu mans dēls. Vergam es gan dotu padomu un, ja viņš to nepieņemtu, arī lietotu varu. Taču piespiest tēvu vai māti, manuprāt, ir negodbijīgi, izņemot gadījumu, kad viņi nav savā prātā. Bet, ja viņiem ir savs nokārtots dzīvesveids un tas viņiem patīk, turpretī man ne, tad nedomāju nedz sanākt naidā ar viņiem savu veltīgo pamācību dēļ, nedz viņiem glaimīgi izdabāt, gādājot par tādu viņu iekāru apmierināšanu, kuras, ja tām būtu pakļauts es, man atņemtu jebkuru dzīvotgribu. Ar tādu pašu attieksmi pret savu valsti arī jādzīvo prātigam vīram. Ja viņam šķiet, ka tā netiek labi pārvaldīta, viņš runās, ja vien ir izredzes, ka tas nebūs veltīgi un viņam nenāksies mirt savu vārdu dēļ. Bet viņš nekad nedrīkst pret savu dzimto pilsētu likt lietā spēku valsts iekārtas grozīšanai, ja nav iespējams bez cilvēku izraidīšanas un slepkavošanas nodibināt vislabāko iekārtu; tādā gadījumā viņam jāliekas mierā un jāizlūdzas no dieviem, kas ir labs pašam un valstij.

Pēc šiem principiem es dotu jums to pašu padomu, kuru kopā ar Dionu devu Dionisijam: galvenais, diendienā dzīvot tā, lai, cik vien iespējams, valdītu pār sevi un iegūtu uzticamus draugus un biedrus un lai nenāktos pieredzēt to pašu, ko viņa tēvs. Tas, pārņēmis savā varā daudz lielu, barbaru izpostītu Sicīlijas pilsētu, nespēja, tajās nometinājis iedzīvotājus, ikvienā no tām nodibināt uzticamu pārvaldi no savu piekritēju loka — nedz no svešzemniekiem, nedz paša brāļiem. Šos — tie

C

D

E

332

- bija jaunāki par viņu — viņš bija pats uzaudzinājis un no privātpersonām padarījis par augstāko aprindu vīriem, no trūcīgiem cilvēkiem — par milzum bagātiem. Nevienu no tiem viņš nespēja ne ar pārliecināšanu, ne ar radniecības jūtām iesaistīt valsts pārvaldīšanā. Tādējādi viņš bija septiņreiz nespējīgāks par Dāreju, kas uzticējās nevis brāļiem un paša uzaudzinātiem cilvēkiem, bet vienīgi saviem palīgiem mēdiešu einuha satriekšanā.²² Viņš sadalīja to starpā savas valsts septiņas provinces, no kurām ikviena bija lielāka par visu Sicīliju, iegūdamas uzticamus palīgus, kas neapdraudēja ne viņu, ne cits citu. Tā viņš rādīja priekšzīmi, kādam jābūt labam likumdevējam un valdniekam, jo ar likumiem, ko devis, viņš saglabājis Persijas valsti līdz pat šai dienai. Līdzās persiešiem pieminami arī atēnieši. Viņi pārņēma daudz grieķu pilsētu, kas bija barbaru²³ apdraudētas, un, kaut gan nebija paši tās kolonizējuši,
- C septiņdesmit gadus saglabāja varu pār tām, ieguvuši ikvienā uzticamus draugus.²⁴ Turpretī Dionīsijs, kas visu Sicīliju bija sakausējis vienā valstī, savā pārgudrībā nevienam neuzticējās un tik tikko spēja noturēties, jo viņam trūka uzticamu draugu, bet par kāda cilvēka vērtību vai mazvērtību nav drošākas liecības par to, ka viņam tādu vīru trūkst vai netrūkst.

- To tad nu mēs, es un Dions, ieteicām Dionīsijam.
- D Tā kā viņš tēva vainas dēļ bija palicis bez izglītības un piemērotas sabiedrības, viņam vajagot vispirms tiekties pēc tā, lai no tuvinieku un vienaudžu pulka iegūtu citus draugus, ar kuriem viņam būtu saskaņa tikumā, bet, galvenais, gūt saskaņu pašam ar sevi, jo tās viņam pārsteidzošā kārtā trūka. To gan nesacijām tieši, jo tas būtu bijis bīstami, bet aplinkus un uzsverot argumentu, ka tādā veidā ikviens cilvēks var aizsargāt gan pats sevi, gan tos, kas viņam pakļauti, bet, ja viņš nepievēršīšoties

šim ceļam, tad panākšot tieši pretējo. Turpretim, ejot E
pa ceļu, kuru norādījām, un izveidojot sevi par gudru
un savaldīgu cilvēku, viņš, ja gribēs pamestajās Sicīlijas
pilsētās no jauna nometināt iedzīvotājus un tās apvie-
not ar likumu un satversmju saitēm, lai to pilsoņi justu
pienākumu gan viņam, gan cita citai sniegt palīdzību
pret kartāgiešiem, sava tēva valsti padarīšot ne vien
divreiz, bet patiešām daudzkārt lielāku. Ja tas izdotos, 333
- tad rastos izdevība kartāgiešus pakļaut daudz pilnīgāk,
nekā tas noticis Gelona²⁵ laikā, turpreti tagad viņa tēvs
esot uzņēmies saistību maksāt meslus barbariem.

Tādi bija ieteikumi un mudinājumi, kurus pau-
dām — mēs, kas vērpām intrigas pret Dionīsiju, kā
vēstija no daudzām pusēm atklidušās baumas. Tās tad
arī guva virsroku Dionīsijā un noveda pie Diona izrai-
dišanas, bet mums uzdzina bailes.

Tad — izstāstot līdz galam daudzos isā laika posmā
sablīvējušos notikumus — Dions ieradās no Peloponēsas
un Atēnām un Dionīsiju pārmācīja ar darbiem.²⁶ Bet,
kad Dions bija pilsētu divreiz²⁷ atbrīvojis un to atdevis
sirakūziešiem, viņiem pret Dionu radās tāda pati attiek-
sme, kāda bija bijusi Dionīsijam. Proti, kad Dions
mēģināja viņu izglītot un izaudzināt par varas cienīgu
valdnieku, lai tad viņam stāvētu klāt visu mūžu,
Dionīsijš noticēja apmelotājiem, kas apgalvoja, ka Dions
visu, ko toreiz darīja, darot tikai tāpēc, ka tīkojot pēc
tirānijas, — lai Dionīsijš ar izglītības apmātu prātu
atstātu novārtā valdnieka pienākumus un tos uzticētu
Dionam; tad Dions sagrābtu varu, to šādi ar viltu
atņemdams Dionīsijam. Šie apmelojumi bija guvuši
virsroku toreiz un tagad Sirakūzās guva virsroku otr-
reiz, bet šī uzvara tās rosinātājiem bija bezjēdzīga un
apkaunojoša. Kā tas notika, ir jāzina tiem, kas mani
aicina iesaistīties pašreizējās norisēs.

D Es, atēnietis, Diona draugs un sabiedrotais, atnācu pie tirāna, lai kara vietā sietu draudzības saites, taču cīņā ar apmelotājiem biju zaudētājs. Bet, kad Dionisijs ar goda apliecinājumiem un naudas dāvanām centās mani dabūt savā pusē, lai es kā viņa draugs apliecinātu, ka viņš Dionu izraidījis pamatoti, viņš pieredzēja pilnīgu neveiksmi.

Kad Dions vēlāk atgriezās no trimdas, viņš paņēma
 E no Atēnām līdz divus brāļus²⁸. Viņu draudzība sakņojās nevis filozofiskās interesēs, bet parastā biedriskumā, kāds mēdz būt draugu starpā un nāk no savstarpējas cienāšanas, kā arī kopīgas līdzdalības Mazajās un Lielajās mistērijās²⁹. Tā tas arī bija ar šiem diviem draugiem, kas viņu pavadīja: gan šo iemeslu dēļ, gan tāpēc, ka viņi tam palīdzēja mājupceļā, abi bija kļuvuši par Diona
 334 uzticības personām. Bet, kad šie, ieradušies Sicīlijā, manīja, ka Diona atbrīvotie sicīlieši tur viņu aizdomās, ka viņš tiecas pēc tirānijas, viņi ne vien nodeva savu biedru un viesturi³⁰, bet zināmā mērā pat kļuva par viņa pašrocīgiem slepkavotājiem, stāvēdami ar ieročiem rokās slepkavām klāt kā tieši palīgi. Es nedomāju apiet šo kaunpilno un bezdievīgo noziegumu, bet arī nepakavēšos pie tā, jo ir daudz citu cilvēku, kam rūp un arī nākotnē rūpēs deldēt mēles par to. Taču izņēmums man būs tas, ko runā par atēniešiem — ka šie
 B cilvēki apkaunojuši savu pilsētu. Proti, es aizrādu, ka atēnietis bijis arī tas cilvēks, kas nav nodevis šo pašu vīru, kaut gan viņam bija iespējams par to tikt pie naudas un daudziem dažādiem pagodinājumiem. Viņš taču bija kļuvis par Diona draugu nevis ikdienišķas draudzības ceļā, bet gan uz kopīgu cildenu garīgu interešu pamata, jo tas ir vienīgais, uz ko prātīgam cilvēkam jāpaļaujas vairāk nekā uz dvēseles un miesas radniecību. Tādējādi abi Diona slepkavas nemaz nav
 C

cieniģi tikt uzskatītiem par mūsu pilsētas apkaunotājiem, it kā viņi jēkad būtu bijuši kādi nozīmīgi cilvēki.

To visu sacīju, lai sniegtu padomu Diona draugiem un tuviniekiem. Tam pievienoju vēl to pašu padomu un pamācību, ko esmu jau divreiz devis citiem³¹ un tagad kā trešajiem dodu jums: Sicīliju, tāpat arī nevienu citu valsti nedrīkst pakļaut cilvēku kundzībai — tāds ir mans viedoklis —, bet tikai likumiem. Tāda pakļautība nav laba nedz pakļāvējiem, nedz pakļautajiem — ne viņiem pašiem, ne viņu bērniem un bērnu bērniem; D tāds mēģinājums visādā ziņā noved pie posta. Tikai sīkumaini un nebrīvi raksturi sliecas pēc tamlīdzīga guvuma, jo nezina neko par dievišķo un cilvēcisko labumu un taisnīgumu ne attiecībā uz nākotni, ne tagadni. Par to centos vispirms pārliecināt Dionu, otrkārt, Dionīsiju un, treškārt, tagad jūs. Paklausiet man Zeva Glābēja dēļ, kam veltīts trešais lejamzieds³², un arī domājot par Dionīsiju un Dionu, no kuriem viens, kas man nepaklausīja, tagad necildi dzīvo,³³ otrs, kas paklausīja, cildi miris. Lai arī kādas ciešanas pieredz cilvēks, tiekdamiēs pēc paša cildenākā sev un valstij, tas viss būs pareizi un cildeni. Neviens no mums pēc dabas nav nemirstīgs, un, ja kāds arī tāds kļūtu, viņš nebūtu laimīgs, kā iedomājas pūļa cilvēki, jo tam, kam nav dvēseles, nav nedz ievēribas cienīga ļaunuma, nedz labuma, bet kā viens, tā otrs ir tikai dvēselei — katrai, 335 lai tā ir saistīta ar miesu vai no tās šķirta. Mums patiešām allaž jātic senajām svētajām mācībām, kas norāda, ka mums ir nemirstīga dvēsele un tai ir savi soģi un ka tā saņem jo bargus sodus, kad atdalījusies no miesas. Tāpēc jāturas pie uzskata, ka paciest lielus pāridarījumu un netaisnības ir mazāks ļaunums nekā tos pastrādāt.³⁴ Taču mantkārais, bet dvēselē nabaģais cilvēks B par to neko negrib dzirdēt, bet, ja ko dzird, atbilstoši

saviem uzskatiem tikai zobojas par to; viņš nekaunīgi no visām pusēm grābj visu, kas, kā viņš, dzīvniekam līdzīgi, domā, sagādās tam ēdienu un dzērienu un tās zemiskās un neglitās baudas piepildījumu, kura aplam nosaukta pēc Afrodītes. Savā aklumā viņš neredz, kuri no viņa darbiem saistīti ar noziegumu un kādas ļaunas sekas allaž ir ikvienam viņa pārkāpumam. Šo noziegumu nasta ļaundarim neizbēgami velkas līdzī viņa kaunpilnajā un visādā ziņā jo nožēlojamajā ceļā, gan kamēr viņš vēl grozās uz zemes, gan kad atgriezies zem zemes.

Dionu centos pārliecināt ar šādām un tamlīdzīgām runām, un man ir pilnīgs pamats turēt ļaunu prātu uz viņa slepkavām, tāpat kā zināmā mērā arī uz Dionīsiju. Gan viņi, gan viņš nodarījuši man un, varētu teikt, arī visiem pārējiem cilvēkiem milzīgu kaitējumu — viņi, iznīcinādami vīru, kas gribēja likt lietā taisnību, viņš, neparko negribēdams to darīt visas savas valdīšanas laikā, kad viņa rokās bija milzīga vara. Ja filozofija un valsts vara būtu patiešām apvienojušās vienā un tai pašā vīrā, tas būtu bijis spožs paraugs visiem cilvēkiem — grieķiem un barbariem — un viņiem pilnībā radījies pareizo pārliecību, ka neviena valsts un neviens cilvēks nekad nevarētu būt laimīgs, nevadot ar apdomu savu dzīvi taisnības pakļautībā, vienalga, vai viņš šo tikumu iemantojis pats saviem spēkiem vai uzaudzis un pienācīgi izglītots dievbijīgu vadītāju tikumisko principu garā.

E Tāds ir kaitējums, ko nodarījis Dionīsijš, un salīdzinājumā ar to viņa pārējie kaitējumi man šķiet nenožīmīgi. Un Diona slepkava, to neapzinādamies, izdarījis to pašu, ko Dionīsijš. Proti, par Dionu noteikti zinu, ciktāl cilvēks vispār var ko drošu pateikt par cilvēkiem, ka viņš, ja būtu ticis pie varas, nekad nebūtu pievērsies citam valdīšanas veidam kā vien šādam.

336

Vispirms viņš būtu Sirakūzas, savu dzimto pilsētu,

tām par prieku atpestījis no verdzības un piešķīris tām brīvību. Tad viņš būtu visiem iespējamiem līdzekļiem pilsoņus apveltījis ar tiem piemērotiem teicamiem likumiem. Nākamais, ko viņš būtu centies izdarīt, ir kolonizēt visu Sicīliju un to atbrīvot no barbariem, vienus padzenot, citus pakļaujot, kas viņam būtu bijis vieglāk nekā Hieronam³⁵. Un, ja to visu būtu izdarījis taisnīgs, drosmīgs, nosvērts un filozofiski noskaņots vīrs, tad cilvēku lielākajai daļai būtu izveidojies tāds pats uzskats par tikumu un, ja arī Dionīsijs būtu bijis pārliecināms, pārņēmis, varētu teikt, un glābis visus. Taču nu uzbruka kāds daimons vai lāsts ar nelikumību, bezdievību un, galvenais, neiegrožotu ignoranci³⁶, kurā cilvēkiem sakņojas viss ļaunais un no kuras tas uzdīgst un nākotnē saviem radītājiem dod visrūgtākos augļus, un šī ignorance jau otrreiz³⁷ visu izjauca un iznīcināja.

Bet tagad, trešo reizi, lai nepiesauktu nelaimi, vairīsimies no ļauniem vārdiem. Tad nu iesaku jums, Diona draugiem, atdarināt viņa dzimtenes mīlestību un savaldīgo dzīvesveidu un mēģināt ar labākām zīmēm īstenot viņa ieceres; kādas tās bijušas, jūs no manis esat skaidri dzirdējuši. Taču tos no jums, kuri nav spējīgi uz senču dorisko³⁸ dzīvesveidu, bet tiecas pēc Diona slepkavu un īstēni sicīliskās³⁹ dzīves, neaiciniet sev palīgos un nedomājiet, ka viņi jēlkad paveiks ko drošu un svētīgu. Pārējos aiciniet talkā visas Sicīlijas jaunai kolonizēšanai un taisnīgu likumu ieviešanai — gan no pašas Sicīlijas, gan visas Peloponēsas un nevairieties arī no Atēnām, jo arī tur ir vīri, kas visu cilvēku vidū izceļas ar tikumu un kam derdzas draugu slepkavu vardarbības.

Tā tas varētu notikt nākotnē, bet šobrīd jūs māt daudzie dažāda veida konflikti, kas diendienā rodas naidīgu grupējumu starpā, un tāpēc ikvienam cilvēkam, kam ar dievišķu ziņu ticis kaut vai nedaudz veselā

B

C

D

E

saprāta, jāaptver, ka domstarpību plosītās tautas ciešanas beigsies tikai tad, ja uzvarētāji mitēsies ar uzbrukumiem, izraidīšanām un slepkavošanām ļaunpieminīgi
 337 atriebties saviem pretiniekiem un, būdami savaldīgi, dos visiem saistošus likumus, kuri apmierinātu gan pašu, gan zaudētāju intereses, piespiežot šos paklausīt likumiem ar diviem spaidu līdzekļiem — ar kaunu un ar bailēm: ar bailēm — likdami saprast, ka viņi ir pārāki spēka ziņā, ar kaunu — parādot, ka ir pārāki par savām kaislibām un drīzāk vēlas un spēj kalpot likumiem. Nav cita ceļa, kā darīt galu pretrunās iestigušas valsts postam, bet valstis, kur ir tādi apstākļi, parasti
 B nerimstas sacelšanās, ķildas, naidis un aizdomīgums.

Tad nu tiem, kas guvuši virsroku, ja vien viņi vēlas panākt glābiņu, ik reizi, vienojoties savā starpā, jāizraugās vīri, ko viņi pazīst kā labākos grieķu vidū, pirmām kārtām — gados vecāki, kuriem ir bērni un sievas mājās un pēc iespējas vairāk krietnu un ievērojamu senču un kuriem visiem ir pietiekams īpašums, — pilsētai ar desmittūkstoš iedzīvotājiem piecdesmit tādu vīru būtu piemērots skaits. Šos vajag ar lūgumiem un iespējami lielākiem pagodinājumiem ataicināt no viņu mājām un, kad viņi ieradušies, viņiem lūgšus uzdot, lai izveido likumus, iepriekš nozvērinot, ka viņi, nepiešķirot nekādas priekšrocības ne uzvarētājiem, ne pieveiktajiem, noteiks vienādas, kopīgas tiesības visai pilsētai.
 C Kad likumi izveidoti, viss tālākais ir atkarīgs no šādiem apstākļiem: ja uzvarētāji parāda, ka pakļaujas likumiem vēl lielākā mērā nekā pieveiktie, tad visās jomās būs pilnām panākta drošība un labklājība un visām ciešanām pienāks gals. Citādi lai neaicina ne mani, ne kādu citu par palīgu cilvēkiem, kas nedomā sekot šiem ieteikumiem. Tie atbilst tam, ko Dions un es mēģinājam kopīgi paveikt sirakūziešu labā, proti, otrajā reizē.
 D

Pirmā reize bija tā, kad mēģināju kopā ar pašu Dionīsiju visiem vienlīdz sagādāt labklājību, taču to izjauca kāds par cilvēkiem stiprāks liktenis. Bet tagad mēģiniet jūs to veiksmīgāk panākt ar likteņa labvēlību un dievu palīgu. E

Ar to arī beigsim savu padomu un ieteikumu, kā arī stāstu par manu pirmo braucienu pie Dionīsija. Kas attiecas uz otro braucienu un to, cik tas bijis pamatots un pārdomāts, tad ikvienam, kas par to interesējas, iespējams to dzirdēt tālāk. Mana pirmā uzturēšanās Sicīlijā tātad tika aizvadīta tā, kā stāstīju pirms sava padoma Diona tuviniekiem un biedriem.⁴⁰ Tad visiem iespējamiem līdzekļiem pierunāju Dionīsiju mani atlaist, un mēs vienojāmies, ka pēc miera iestāšanās — Sicīlijā tobrīd bija karš — Dionīsijs atkal atsauks mani un Dionu, tiklīdz būs nostiprinājis savu varu. Dionu viņš aicināja to, kas ar viņu bija iepriekš noticis, uzskatīt nevis par trimdu, bet tikai par dzīvesvietas maiņu; es savukārt ar šādiem noteikumiem biju gatavs atgriezties. Kad tika noslēgts miers, Dionīsijs atsauca mani. Dionu viņš lūdza vēl gadu pagaidīt, bet es lai ierodoties jebkuros apstākļos. Dions lūgšus lūdzās, lai dodos ceļā, jo no Sicīlijas pienāca biežas ziņas, ka Dionīsiju tagad esot atkal pārņēmusi brīnumaina kaisle uz filozofiju. Tas arī bija iemesls tam, ka Dions mani tik uzstājīgi lūdza, lai nenoraidu uzaicinājumu. Es gan zināju, ka jauniem cilvēkiem ar filozofiju tā bieži mēdz notikt, tomēr uzskatīju par drošāku, vismaz tobrīd, nerēķināties ne ar Dionu, ne Dionīsiju un sakaitināju abus, atbildēdams, ka esmu vecs vīrs⁴¹ un ka tas, kas tagad notiek, necik neatbilst mūsu norunām.

Šķiet, ka pēc tam Arhīts⁴² ieradies pie Dionīsija (pirms manas prombraukšanas biju nodibinājis draudzīgas attiecības starp Arhitu un tarantiešiem, no vienas puses, un Dionīsiju — no otras), un Sirakūzās D

arī atradās daži cilvēki, kas bija šo to mācījušies no Diona, un tāpat citi, kas bija mācījušies no šiem un bija vai bāztin piebāzti ar saklausītām filozofiskām teorijām. Tie, man rādās, mēģinājuši ar Dionīsiju risināt sarunas par šiem jautājumiem, uzskatīdami, ka viņš no manis dabūjis dzirdēt visas manas domas. Dionīsijam no dabas piemīt laba uztveres spēja, turklāt viņš ir ārkārtīgi godkārīgs; varbūt viņam šīs sarunas bija pa prātam un viņš kaunējās klaji parādīt, ka viņš vispār neko nav klausījies, kad biju tur. Tāpēc viņam radās vēlme no manis saņemt pamatīgāku apmācību un reizē viņu arī urdīja godkāre, bet, kāpēc viņš nebija mans klausītājs, kad uzturējos Sirakūzās iepriekšējā reizē, to izstāstīju jau iepriekš.⁴³

Kad laimīgi biju ticis mājās un, kā tikko sacīju, noraidīju Dionīsija otro ielūgumu, viņš savā godkārē, šķiet, bija stipri noraižējies, kāds varētu domāt, ka es, iepazīnies ar viņa raksturu, izturēšanos un reizē arī ar dzīvesveidu, viņu nicinu un aiz nepatikas negribu vairs doties pie viņa. Mans pienākums nu ir izstāstīt patiesību un paciest arī to, ja kāds, uzzinājis, kas noticis, nievīgi izturēsies pret manu filozofiju, turpretī tirānu uzskatis par gudru cilvēku. Šajā trešajā reizē⁴⁴ viņš atsūtīja pēc manis triēru, lai padarītu man braucienu ērtāku, arī Arhidēmu, kādu no Arhita skolniekiem, pieņemdams, ka no siciliešiem vērtēju viņu visaugstāk, un vēl citus manus siciliešu paziņas. Un viņi visi kā viens man stāstīja to pašu — cik apbrīnojamus panākumus Dionīsijs guvis filozofijā. Viņš arī atsūtīja milzum garu vēstuli, jo ļabi zināja, kāda ir mana attieksme pret Dionu un cik ļoti Dions vēlējas, lai dodos ceļā un ierodos Sirakūzās. Vēstule, kurā visi šie momenti bija likti vērā, sākās aptuveni šādi: „Dionīsijs Platonam“, kam sekoja parastās pieklājības formulas, bet tad uzreiz

bez aplinkiem: „Ja tu, mūsu pārliecināts, tagad ieradīsies Sicīlijā, tad pirmām kārtām atrisināsies Diona jautājums tādā garā, kā tu pats to vēlētos; zinu, ka tavas vēlmes būs saprātīgās robežās, un es tās izpildīšu. Pretējā gadījumā neviena no Diona problēmām, lai tā attiektos uz viņu pašu vai ko citu, neatrisināsies tā, kā tu gribētu.“ — Tādi bija viņa vārdi. Pārējo atkārtot prasītu pārāk daudz laika un būtu šeit nevietā. Pienāca arī vēl citas vēstules no Arhita un draugiem tarantiešiem, kurās Dionīsija mīlestība uz filozofiju tika vai debesis celta un norādīts, ka es, ja tagad neatbraukšot, visā pilnībā izjaukšot viņu ar manu starpniecību nodibinātās draudzīgās attiecības ar Dionīsiju, kas viņiem politiski esot visai svarīgas. Un tādējādi ar šo ielūgumu bija tā, ka, no vienas puses, mani vilkšus vilka Sicīlijas un Itālijas draugi, no otras — ar saviem uzstājīgajiem lūgumiem bezmaz burtiski grūda laukā atēnieši, un atkal tika minēts tāds pats arguments — ka es nedrīkstot nodot Dionu un savus draugus un biedrus Tarantā. Arī pats jutu, ka nav nekā sevišķa, ja jaunu cilvēku ar labām uztveres spējām, kas kaut ko padzirdējis par ievēribas cienīgām lietām,⁴⁵ pārņem ilgas pēc tikumiski labākā dzīvesveida. Tāpēc uzskatīju, ka man rūpīgi jāpārbauda, kādi istenībā ir apstākļi, un ka nekādā gadījumā nedrīkstu nepildīt savu pienākumu un dot pamatu tik nopietnam pārmetumam, ja apstākļi patiešām ir tādi, kā vairākkārt ticis ziņots.

D

E

340

Un tā, mānīdams sevi ar šiem apsvērumiem, devos ceļā, kaut arī ar lielām bažām un, kā šķita, ne visai labām zīmēm. Ierados trešoreiz⁴⁶, un tā patiešām bija Zeva Glābēja reize,⁴⁷ jo atkal laimīgi izglābos, un par to man pēc dieva jāpateicas Dionīsijam, jo viņš, kad daudzi gribēja mani iznīcināt,⁴⁸ to nepieļāva un attiecībās ar mani parādīja zināmu cieņu.

- B Kad ierados, domāju, ka man vispirms jāpārliciecinās par to, vai filozofija Dionīsiju patiešām pārņēmusi kā uguns vai arī šīs daudzās runas, kas bija sasniegušas Atēnas, bijušas bez pamata. Ir kāds paņēmiens, kā pārbaudīt tādas lietas; tas nav nekas necienīgs un ir kā radīts tirāniem, īpaši tādiem, kam galva pilna ar saklausītām gudribām. Ka tas lielā mērā attiecās arī uz Dionīsiju, to manīju tūdaļ pēc manas atbraukšanas. Tādiem cilvēkiem jānorāda, kas un kāds ir šis priekšmets visā savā apjomā, kādas grūtības ar to ir saistītas un cik daudz pūļu tas prasa. Ja tas, kas to dzird, patiešām ir filozofs, ja viņam šis priekšmets ir tuvs un viņš, būdams dievības iedvesmots, tā cienīgs, tad viņš tic, ka ir dabūjis dzirdēt par brīnumainu ceļu un viņam tagad jāsasprindzina visi spēki, un ka, rikojoties citādi, vairs nespētu dzīvot. Un tad viņš tiešām sasprindzina visus spēkus, gan paša, gan sava ceļveža, un neatlaižas, iekam nav pilnībā sasniedzis savu mērķi vai pats kļuvis tik stiprs, lai būtu spējīgs patstāvīgi, bez vadītāja, būt pats sev par ceļvedi. Tā un šādā noskaņojumā dzīvo tāds cilvēks. Viņš gan nododas saviem parastajiem darbiem, lai kādi tie būtu, taču līdzās tam visam allaž turas pie filozofijas un diendienā pie dzīvesveida, kas viņu padara augstākajā mērā spējīgu mācīties, atcerēties un skaidru prātu domāt, bet pretējais dzīvesveids viņam visu mūžu paliek nīstams. Turpretī cilvēki, kam nav nekādas noslieces uz filozofiju, bet ir tikai virspusēji sagrābstītas domas — viņi ir līdzīgi cilvēkiem, kam saule nobrūninājusi ādu, — redzēdami, cik daudz jāmacās un cik lielas pūles jāpieliek, un ka šim priekšmetam piestāv tikai stingri tikumīgs dzīvesveids, uzskata to par pārāk grūtu un sev neiespējamu uzdevumu un tā arī patiešām kļūst nespējīgi ar to nodarboties;
- 341 daži no viņiem arī iestāsta sev, ka jau ir pietiekami

daudz dzirdējuši par priekšmetu visumā un nekādi pūliņi vairs nav vajadzīgi.

Tāds ir drošs un pavisam nekļūdīgs pārbaudes paņēmiens attiecībā uz mikstčaulīgiem un darba nespējīgiem cilvēkiem, jo tā viņi nekad nevar vainot savu vadītāju, bet tikai sevi un savu nespēju pildīt visas priekšmeta prasības.

Tādā garā arī cēlu Dionisijam priekšā savu izklāstu.⁴⁹ Visu tātad nepārrunāju ar viņu, un viņš man arī to nelūdza, jo no citiem saklausītā dēļ izlikās, ka pats daudz ko zina, pat pašu galveno, un pietiekamā mērā ir lietas kursā. Vēlāk, kā man stāstīja, viņš esot arī pats sarakstījis kādu darbu par toreiz dzirdēto un to izklāstījis kā paša zinātnisku sacerējumu, kam neesot nekā kopīga ar to, ko dzirdējis. Taču par to nekā noteikta nezinu. Daži citi, man zināms, rakstījuši par šiem jautājumiem, bet tie nezina paši, kas viņi ir.⁵⁰ Tik daudz gan varu pateikt par visiem, kas jau ir rakstījuši vai vēl rakstīs un apgalvo, ka pārzina jautājumus, ar kuriem nodarbojos, vai nu kā mani, vai citu klausītāji, vai tāpēc, ka paši tikuši pie šiem atziniem: nav iespējams, vismaz pēc manas pārlicības, ka šie vīri kaut ko saprot no šā priekšmeta. Man par to nav neviena sacerējuma, nedz jelkad tāds būs, jo to nekādi nav iespējams tvert vārdos tāpat kā citas zinības, bet, kad ilgstoši nodarbojas ar to un to jo tuvu iepazīst, dvēselē pēkšņi, kā no pārlēkušas dzirksteles, rodas gaisma, kas tad jau barojas pati no sevis. Tomēr droši zinu, ka manā rakstveida vai mutvārdu iztirzājumā viela būtu izklāstīta vislabāk, un arī to, ka slikts rakstveida izklāsts mani skartu jo sāpīgi. Bet, ja es būtu pārlicināts, ka šo jautājumu vajag rakstveidā un mutvārdos piemērotā kārtā padarīt pieejamu plašām aprindām, ko gan vēl skaistāku es tad būtu varējis savā mūžā izdarīt

nekā cilvēkiem sarakstīt, kas viņiem būtu ļoti noderīgs, un viņu labad celt gaismā lietu būtību? Taču domāju, ka attiecīgs mēģinājums cilvēkiem nenozīmētu nekā laba, izņemot nedaudzus, kas ir spējīgi pēc īsas apmācības paši atrast pareizo ceļu. No pārējiem tas vienos gaužām nepiedienīgā kārtā un nevietā radītu nicinājumu pret filozofiju, citos — pārspilētas, tukšas cerības, it kā viņi jau būtu apguvuši diez ko dižu. Tomēr man ir padomā šiem jautājumiem pieskarties plašāk, jo, iespējams, kaut kas no tā, par ko runāju, kļūs skaidrāks manis paša izklāstā. Ir taču kāds neatspēkojami patiesīgs arguments, kas stājas preti ikvienam, kurš uzdrošinās rakstīt vienalga ko par šīm problēmām, arguments, ko esmu jau iepriekš ne reizi vien minējis un kas, tā vien šķiet, minams arī tagad.

Katrai lietai ir trīs momenti, kas nepieciešami, lai rastos zināšana par to. Ceturtais ir pati zināšana. Kā piektais jāpieņem pats objekts, kas izzināms un patiesi eksistē. Pirmais ir vārds, otrais — definīcija, trešais — tēls, ceturtais — zināšana.⁵¹ Ja vēlies saprast, ko saku, paņem kādu atsevišķu gadījumu un pārnes to uz visiem. Ir tāda lieta, ko sauc par apli. Vārds tam ir tas, ko tikko kā minējām. Otrais ir tā definīcija, kas sastāv no nomeniem un verbiem, proti, „tas, kam attālums no tālākajiem punktiem līdz centram visur ir vienāds“ būtu definējums tam, ko sauc par apaļu, lodveidīgu un apli. Trešais ir tas, kas tiek uzzīmēts un atkal izdzēsts, izvirpots un pakļauts iznīcībai. Taču no tā visa pats aplis, uz ko attiecas viss minētais, nepieredz neko, jo tas ir kas atšķirīgs no tā. Ceturtais ir zināšana un doma, un patiesais uzskats par to. Tas viss ir tverams kā viens veselais, jo eksistē nevis skaņās vai ķermeniskās formās, bet dvēselē. Ar to ir skaidrs, ka tas ir kas cits nekā paša apļa daba un iepriekš minētie trīs momenti. Vistuvāk

piektajam ar savu radniecību un līdzību ir doma, pārējais no tā ir tālāk. D

Tas pats attiecas kā uz taisnām, tā apaļām figūrām, uz krāsu, uz labo un skaisto, un taisnīgo, uz ikvienu mākslīgi radīto un dabiski radušos ķermeni, uz uguni, ūdeni un visu tamlīdzīgo, uz jebkuru dzīvo būtņi, uz raksturu, uz visu, ko dara un pieredz. Tas, kas netvers kaut kādā veidā visus četrus momentus, nekad nekļūs pilnīgi līdzdalīgs piektajā. Turklāt šie četri momenti tiecas izteikt katras lietas kādību tādā pašā mērā kā tās īsteno esamību ar trūcīgajiem valodas līdzekļiem. Tāpēc 343 neviens prātīgs cilvēks neuzdrošināsies jelkad tajā ietērt savas domas, turklāt vēl negrozāmi, kā tas notiek ar to, kas rakstīts burtiem.

Taču te atkal jācenšas saprast nule sacīto. Katrs reāli uzzīmētais vai izvirpotais aplis ir pilns ar pretstatu piektajam, jo visur ir saistīts ar taisno,⁵² bet apli pašā par sevi, apgalvojam, nav nekā — ne maz, ne daudz — no tam pretējās dabas. Nevienai lietai, apgalvojam, nav droša vārda, un nekas nekavē mūs to, ko tagad sauc par apaļu, saukt par taisnu un taisnu — par apaļu. Nekas nemainās pašā lietā, apmainot tās nosaukumus un apzīmējot to ar pretēju vārdu. Ar definīciju ir tas pats: ciktāl tā sastāv no nomeniem un verbiem, te nav nekā pietiekami droša. Un tā varētu bezgalīgi runāt par to, cik nedrošs ir ikviens no šiem četriem momentiem. Bet galvenais ir tas, ko tikko kā sacijām: dvēsele no divām lietām, no īstenās esamības un kādības, grib zināt nevis kādību, bet īsteno esamību, taču katrs no četriem momentiem gan teorijā, gan praksē dvēselei sniedz to, ko tā nemaz nemeklē, un, sacīto un rādīto allaž paverot maņām vieglai atspēkošanai, ikvienu cilvēku, tā sakot, piepilda ar visām iespējamām šaubām un nedrošību. Attiecībā uz lietām, kur nepietiekamas izglītības dēļ C

- vispār neesam raduši meklēt patiesību un kur mums pietiek ar parādītu attēlu, mēs cits citam — vaicātie vaicātājiem — nekļūstam par apsmieklu, ja mākam šos četrus momentus noraidīt un atspēkot. Bet gadījumos, kuros piespiežam kādu, lai viņš savā atbildē izskaidro piekto, virsroku gūst ikviens, kas grib un prot atspēkot citu, un viņš panāk, ka tas, kas sniedz savu izklāstu vai nu runās, vai rakstos, vai atbildēs, lielākajai daļai klausītāju rada iespaidu, ka viņš nekā nejēdz no tā, par ko ņemas rakstīt vai runāt, jo viņi palaikam nezina, ka atspēkota tiek nevis rakstītāja vai runātāja dvēsele, bet šo četru momentu no laika gala nepilnīgā daba. Un
- E sistemātiska nodarbošanās ar visām šīm pakāpēm, pārējot augšup lejup no citas uz citu, tikai ar grūtībām spēj novest pie tā, ka teicama veidojuma cilvēks gūst zināšanu par teicami veidoto. Bet, ja viņš ir slikta veidojuma — lielākai daļai cilvēku dvēseles stāvoklis mācīšanās un tā dēvētās morāles ziņā ir slikts no dabas, bet
- 344 šis tas arī vēl ticis samaitāts —, tad tādus pat Linkejs⁵³ nespētu padarīt redzīgus. Vārdu sakot, cilvēku, kas nav tuvu rada priekšmetam, ne viegla uztveres spēja, ne laba atmiņa nekad nepadarīs tādu, jo dvēselēs, kurām tas ir svešs, tas vispār nevar laist saknes. Tāpēc nedz tie, kam no dabas nav tieksmes uz taisnīgo un visu pārējo skaisto un kas nav tam radniecīgi, kaut arī dažiem no viņiem būtu laba uztveres spēja un atmiņa vienā vai otrā citā jomā, nedz arī tie, kas gan ir tam radniecīgi, taču ar vāju uztveres spēju un atmiņu, — neviens no viņiem nekad neapgūs līdz iespējami augstākajai pakāpei patiesību par labo un ļauno. Tie jāiepazīst abi reizē un reizē arī tas, kas visā esamībā ir neists un kas īsts, tam veltījot visus pūliņus un daudz laika, kā jau sacīju sākumā.⁵⁴ Tikai ar grūtībām, salīdzinot katru atsevišķi citu ar citu — vārdus, definīcijas, redzes un citu maņu
- B

uztvērumus, visu labvēlīgi pārbaudot un bez naida izmantojot jautājumus un atbildes, iespīdas sapratne un doma par katru lietu tik spēcīgi, cik vien tas ir cilvēka spēkos.

Tāpēc ikviens nopietns vīrs, kas nodarbojas ar dziļi nopietniem jautājumiem, piesardzīgi vairīsies rakstīt par tiem, lai nepakļautu sevi cilvēku skaudībai un neizpratnei. Vārdu sakot, no teiktā secināms, ka, ja redz kāda cilvēka sacerētu darbu — vai nu likumdevēja sarakstītus likumus, vai ko citu tamlīdzīgu —, tās nav viņa nopietnākās domas⁵⁵, ja vien rakstītājs ir nopietns vīrs, — tās mīt skaistākajā mājoklī, kas viņam pieder.⁵⁶ Bet, ja viņš tiešām rakstiem uzticējies savas nopietnās pārdomas, tad nevis „dievi“, bet gan cilvēki „atņēmuši tam prātu“.⁵⁷

Tas, kas sekojis manam stāstam un klaiņojumam, skaidri sapratīs, ka — vai nu Dionīsijs ko sarakstījis par augstākajām un pirmajām dabas patiesībām, vai kāds cits nenozīmīgāks vai nozīmīgāks cilvēks — viņš, pēc manas pārliecības, to ir darījis, nedz ko prātīgu dzirdējis, nedz mācījies. Citādi viņš, tāpat kā es, justu bijību pret tām un nebūtu uzdrošinājies tās nodot nepiemērotai, nepiedienīgai atklātībai. Viņš arī nav to sarakstījis kā atmiņas balstu,⁵⁸ jo tam, kas tās reiz uzņēmis savā dvēselē, vairs nedraud briesmas, ka varētu tās aizmirst, jo nav nekā, kas būtu izsakāms vēl īsākā formā. Drīzāk, ja vispār, viņš to darījis nicināmas godkāres dēļ — lai vai nu šīs domas uzdotu par savām, vai it kā baudījis izglītību, kuras viņš nemaz nebija cienīgs, jo viņam rūpēja vienīgi ar to saistītā slava. Ja nu Dionīsijam pieticis ar mūsu vienīgo sarunu, tad varbūt tas tā arī bijis. Bet, kā tas noticis, „to zina Zevs“, kā saka tēbietis.⁵⁹ Ar viņu nodarbojos tādā veidā, kā atziņēju,⁶⁰ un tikai vienu reizi, bet pēc tam vairs nekad.

Ja kādam rūp uzzināt, kā tas viss notika, tam jāsaprot,

C

D

E

345

- kāda iemesla dēļ nenodarbojāmieš vēl otru un trešo reizi
 B vai vēl biežāk. Vai Dionīsijs iedomājas, ka, vienu vienīgu reizi mani dzirdējis, jau zina diezgan un viņš patiešām zina diezgan, pats saviem spēkiem ko atklājis vai jau iepriekš ko mācījies no citiem, vai uzskata, ka manis teiktajam nav nekādas vērtības, vai, treškārt, atzīst, ka viela nav viņam piemērota, viņam ir par augstu un ka viņš tiešām nav spējīgs vadīt dzīvi, to veltījot gudrībai un tikumam? Ja viņš uzskata manu mācību par mazvērtīgu, viņam radīsies domstarpības ar daudziem lieciniekiem, kas šajos jautājumos ir pretējās domās un ir nesalīdzināmi kompetentāki spriedēji nekā Dionīsijs. Bet, ja viņš
 C apgalvo, ka pats ko atklājis vai iemācījies un domā, ka tas ir piemērots brīvas dvēseles audzināšanai, — kā viņš tad varēja, ja nebūtu divains cilvēks, tik vieglprātīgi parādīt necieņu tam, kas šajā jomā ir vadonis un autoritāte? Un, kā viņš tam parādīja necieņu, to tagad izstāstīšu.

- Drīz pēc tam Dionīsijs, kas līdz šim Dionam bija atstājis viņa īpašumu valdījumu un ienākumus no tiem, vairs neatļāva viņa pilnvarniekiem tos pārsūtīt uz Peloponēsu, it kā būtu pavisam aizmirsis savu vēstuli: šie īpašumi piederot nevis Dionam, bet tā dēlam, tātad
 D Dionīsija māsas⁶¹ dēlam, kura likumīgais aizbildnis viņš bija. Tas arī ir viss, kas noticis tajā laikposmā līdz šim brīdim, bet es šādā sakarā jo skaidri iepazīnu Dionīsija mīlestību uz filozofiju, un man bija pietiekams pamats pret savu gribu dusmoties: bija jau vasara un sākusies navigācija. Tiesa, nospriedu, ka man nevajadzētu uz
 E Dionīsiju dusmoties vairāk nekā uz sevi pašu un tiem, kas bija mani piespieduši trešoreiz doties uz Skillas šaurumu,

Lai no jauna es mērotu ceļu caur Haribdu drausmo,⁶²

un jāpasaka Dionīsijam, ka man nav iespējams ilgāk palikt, kad viņš tik nekrietni apgājies ar Dionu. Bet

viņš mani centās mierināt un lūdza palikt, jo domāja, ka tas nenāks par labu viņa reputācijai, ja es tik pēkšņi ierastos dzimtenē ar tādām ziņām. Nespēdams mani pierunāt, viņš apsoliya, ka pats gādās par to, kā man tikt projām, jo biju nodomājis aizbraukt ar kādu no kravas kuģiem — tik ļoti biju saniknots un pārliecināts, ka man jāpacies vienalga kādas neērtības, ja man liktu šķēršļus ceļā. Bija taču acimredzams, ka vaina nebija manā pusē, bet nodarīts pāri man. Kad Dionisijs saprata, ka nekādā gadījumā netaisos palikt, viņš izdomāja šādu viltību, lai vēl palieku šajā navigācijas sezonā.

Otrā dienā pēc šīs sarunas viņš atnāca pie manis un izteica šādu pievilcīgu priekšlikumu: „Lai atbrīvojamies no Diona un viņa problēmām kā pastāvīgu domstarpību cēloņa mūsu starpā! Tevis dēļ,“ viņš turpināja, „ar Dionu rikošos šādi: esmu ar mieru, lai viņš paņem savu īpašumu un dzīvo Peloponēsā, taču nevis kā trimdnieks, bet tā, lai viņam būtu iespējams atgriezties šurp, kad starp viņu un mani un jums — viņa draugiem būs panākta vienošanās par to, tiesa, ar noteikumu, ka viņš neko neuzsāk pret mani. Par to galvosi tu un tavi tuvinieki⁶³, kā arī Diona tuvinieki šeit, un viņš savukārt galvos par jums. Nauda, ko viņš saņems, noguldāma Peloponēsā un Atēnās pie personām, kuras jums šķiet piemērotas. Procentus lai saņem Dions, taču viņš nav tiesīgs aiztikt kapitālu bez jūsu ziņas. Es viņam ne visai uzticos, ka viņš, ja šī nauda būs viņa rīcībā, izturēsies pret mani lojāli, jo tā nav nekāda mazā summa; tev un tavējiem uzticos vairāk. Tad nu apsver, vai tev mans priekšlikums ir pieņemams, un paliec ar šādiem noteikumiem vēl šogad, bet pavasarī dodies prom un paņem šo naudu līdzī. Dions, esmu par to pārliecināts, būs tev ļoti pateicīgs, ka esi viņa labā panācis šādu vienošanos.“

Kad dzirdēju šo priekšlikumu, gan saīgu, tomēr atbildēju, ka padomāšu un otrā dienā darīšu viņam savu lēmumu zināmu. Tā arī tobrīd norunājām.

Palicis viens, nodevos pārdomām, būdams ļoti satraukts. Pirmā un galvenā doma manos apsvērumos bija šāda: ja Dionīzijam ir padomā nepildīt nevienu no saviem solījumiem, bet tad, kad būšu aizbraucis, gan pats ticamā veidā griezīsies pie Diona ar tādiem pašiem priekšlikumiem, kādus tagad izteicis man, gan arī liks to darīt daudziem viņa cilvēkiem un apgalvos, ka viņam bijuši vislabākie nodomi, bet es neesot gribējis pieņemt viņa priekšlikumus un vispār esot pilnīgi atstājis novārtā Diona intereses; un ja viņš turklāt arī negribēs mani atlaist un nedos personisku norādījumu nevienam kuģa īpašniekam, bet ļaus ar vieglu mājienu visiem noprast, ka nevēlas, lai braucu projām, — vai tādā gadījumā kāds no viņiem gribēs mani aizvest, kad nākšu tieši no Dionīsija rezidences? — Bez visām pārējām nelaimēm nāca vēl klāt arī tas, ka dzīvoju dārzā, kas apņēma pili un no kurienes neviens vārtnieks nebūtu mani laidis ārā bez Dionīsija atsūtīta norādījuma. — Bet, ja palieku vēl šo gadu, tad varēšu Dionam darīt zināmu, kādos apstākļos atrodos un ar ko nodarbojos. Un, ja Dionīsijs pildīs kaut vai tikai daļu no saviem solījumiem, būšu tomēr paveicis ko vēra ņemamu, jo Diona īpašums, pareizi vērtējot, droši vien sasniedz ne mazāk kā simt talantu⁶⁴. Taču, ja notiks tas, kas tagad iezīmējas, — un tas ir ticami —, tad gan nezinu, kā man klāsies. Tomēr laikam vajag vēl gadu izturēt un mēģināt darbos izjaukt Dionīsija intrigas.

Kad biju tā izlēmis, otrā dienā bildu Dionīzijam: „Esmu nolēmis palikt. Tomēr lūdzu tevi,“ turpināju, „neuzskatīt mani par noteicēju Diona lietās, bet kopā ar mani viņam nosūtīt vēstuli un paziņot, ko esam

tagad izlēmuši, kā arī pavaicāt, vai tas viņu apmierina; pretējā gadījumā — ja viņš vēlas un prasa ko citu — lai viņš mums iespējami drīzāk par to atraksta. Bet tu tikmēr Diona lietās neuzsāc nekā jauna.“ Tā norisa mūsu saruna, un tāda bija mūsu vienošanās — gandrīz burtiski, kā tikko sacīts.

Pēc tam kuģi izgāja jūrā un man vairs nebija iespējams braukt projām. Tad Dionīzijam arī nāca prātā D man pateikt, ka Dionam pienākoties tikai puse īpašuma, bet otra — tā dēlam. Viņš pārdošot īpašumu un, kad tas būšot izdarīts, došot man līdzī pusi ienākuma, bet otru pusi atstāšot dēlam — tas esot taisnīgākais atrisinājums. Dzirdētais mani satrieca, taču uzskatīju, ka būtu pavisam smieklīgi viņam vēl ko bilst pretī. Tomēr aizrādīju, ka mums vajadzētu sagaidīt Diona vēstuli un viņu tad atkal informēt par jauno situāciju. Bet Dionīsijs tūlīt pēc tam ar vieglu roku pārdeva visu Diona īpašumu, kur, kā un kam vien gribēja. Man viņš E par to vispār neko neteica, un tāpat es ar viņu par Diona lietām vairs nerunāju ne vārda, jo biju pārliecināts, ka neko vairāk panākt nespēšu.

Līdz šim es tādā veidā biju iestājies par filozofiju un saviem draugiem, bet nu mūsu — mana un Dionīsija — dzīve ritēja šādi: es vēros laukā no būra — kā putns, kas 348 alktin alkt laisties spārnos,⁶⁵ viņš savukārt meklēja līdzekļus, kā aplusināt mani, neko neatdodot no Diona īpašuma. Tomēr visas Sicīlijas priekšā apliecinājām, ka esam draugi.

Tobrīd Dionīsijs pretēji tēva paradumam mēģināja saviem vecākajiem algoņiem apcirpt algu, taču kareivji sašutuši pulcējās kopā un paziņoja, ka to nepieļausot. Dionīsijs raudzīja ar viņiem tikt galā spaidu līdzekļiem B un lika aizslēgt cietokšņa vārtus, bet viņi, aurodami kādu barbaru kaujas dziesmu, nekavējoties metās virsū

mūriem. Dionīsijs nu pārbijās un visā pilnībā piekāpās, sapulcētajiem peltastiem⁶⁶ atvēlēdams pat vairāk, nekā viņi prasīja.

Drīz vien izplatījās baumas, ka pie visiem šiem notikumiem vainīgs esot Hērakleids⁶⁷. Šis, to uzzinājis, aizlaidās un pazuda. Dionīsijs gribēja viņu dabūt rokā un, nezinādams, kā to izdarīt, ataicināja Teodotu⁶⁸ uz savu dārzu, pa kuru arī es gadījuma pēc tobrīd pastaigājos. Ko viņi vēl runāja, nezinu un arī nedzirdēju, bet, ko Teodots sacīja Dionīsijam manā klātbūtnē, to zinu un vēl atceros. „Platon,“ viņš teica, „es cenšos mūsu Dionīsiju pārliecināt, lai gadījumā, ja man būtu iespējams Hērakleidu atgādāt šurp, tā ka viņš mūsu priekšā aizstāvētos pret pašreizējām apsūdzībām, un ja tiktu nolemts, ka Hērakleids nedrīkst vairs uzturēties Sicīlijā, — lai viņam tad būtu ļauts, to es lūdzu, ar dēlu un sievu aizbraukt uz Peloponēsu un tur dzīvot, izmantojot savus līdzekļus, bet ar noteikumu, ka viņš neko neuzsāk pret Dionīsiju. Esmu jau reiz pēc viņa sūtījis un sūtīšu tagad vēlreiz — varbūt viņš atsauksies uz manu pirmo vai tagadējo aicinājumu. Taču Dionīsiju lūgšus lūdzu: ja kāds sastop Hērakleidu vai nu uz laukiem, vai šeit, lai tad ar viņu nenotiek nekas ļauns; lai viņš vienīgi atstāj šo zemi, līdz Dionīsijs pieņem kādu citu lēmumu. Vai piekriti tam?“ viņš jautāja, vērsdamies pie Dionīsija. — „Jā, piekritu,“ tas atbildēja, „pat tad, ja viņš parādīsies pie tavām mājām, viņam nenodarīs nekā ļauna, kas būtu pretrunā ar tikko kā sacīto.“

Bet otrā vakarā Euribijs⁶⁹ un Teodots ārkārtīgā satraukumā atsteidzās pie manis, un Teodots teica: „Platon, tu taču vakar biji klāt, kad Dionīsijs deva man un tev solījumu attiecībā uz Hērakleidu?“ — „Protams,“ atbildēju. — „Bet tagad,“ viņš turpināja, „ložņā apkārt peltasti, kas grib saņemt ciet Hērakleidu, —

viņš, iespējams, atrodas kaut kur tepat. Tev katrā ziņā 349
 jānāk mums līdz pie Dionīsija.“ — Mēs devāmies ceļā
 un aizgājām pie viņa. Abi divi stāvēja, nebilstot ne
 vārda, ar asarām acīs, bet es sacīju: „Šie vīri bažījās, ka
 tu pretēji mūsu vakardienas norunai varētu ko uzsākt
 pret Hērakleidu. Man šķiet, ir manīts, ka viņš te kaut
 kur tuvumā slēpjas.“ — To dzirdot, Dionīsijš uzlies-
 moja, un viņam mainījās sejas krāsa, kā tas mēdz notikt
 ar dusmīgu cilvēku. Teodots nometās viņam pie kājām, B
 satvēra viņa roku un, liedams asaras, lūdās no visas
 sirds, lai nedara nekā tāda, bet es viņu pārtraucu un
 mierinādams sacīju: „Esi bez bēdu, Teodot! Dionīsijš
 nekad neuzdriksīsies rīkoties pretēji mūsu vakardie-
 nas norunai.“ — Bet viņš mani uzlūkoja, kā to spēj
 tikai tirāns, un teica: „Ar tevi vispār neesmu neko noru-
 nājis — ne ko mazu, ne ko lielu.“ — „Lai dievi man
 liecinieki,“ atbildēju, „esi gan: nedarīt to, ko šis vīrs
 tagad tevi lūdz nedarīt.“ — To pateicis, pagriezās un
 izgāju ārā.

Dionīsijš pēc tam nemitējās Hērakleidam dzīt pēdas, C
 bet Teodots ar ziņnešiem skubināja viņu bēgt. Tad
 Dionīsijš norīkoja Teisiju⁷⁰ ar peltastiem Hērakleida
 vajāšanai. Taču tas, kā stāstīja, esot viņus apsteidzis par
 nedaudz stundām un paglābies kartāgiešu teritorijā.

Pēc šā notikuma Dionīsijš nosprieda, ka viņa senā
 iecere neatdot Diona īpašumus tagad radusi ticamu
 pamatojumu naidīgai attieksmei pret mani. Vispirms
 viņš mani izlika no pils ar ieganstu, ka dārzā, kurā D
 dzīvoju, sievietēm jāsvin kaut kādi desmit dienu upur-
 svētki. Šai laikā viņš man vēleja uzturēties ārpusē pie
 Arhedēma. Kamēr es tur biju, mani ataicināja pie sevis
 Teodots, kas pauda milzīgu sašutumu par notikušo un
 pārmetumus Dionīsijam. Kad tas uzzināja, ka biju
 iegriezies pie Teodota, viņš to izmantoja kā jaunu

E ieganstu, līdzīgu iepriekšējam, strīdam ar mani un atsūtīja kādu cilvēku, kas pavaicāja, vai es tiešām esot apmeklējis Teodotu, kad tas mani uzaicinājis. „Protams,” atbildēju. Uz to viņš teica: „Tādā gadījumā Dionīsijs liek tev pateikt, ka rīkojies visai neglīti, Dionu un viņa draugus pastāvīgi vērtēdams augstāk par viņu.” — Tas nu bija pateikts, un Dionīsijs vairs neaicināja mani uz savām mājām, it kā tagad būtu skaidrs, ka esmu Teodota un Hērakleida draugs, turpretī viņam noskaņots naidīgi; viņš arī pieņēma, ka turu ļaunu prātu uz viņu par to, ka viņš visā pilnībā izputinājis Diona īpašumus.

350 No šā brīža mitinājos ārpus pils starp algotņiem. Tur līdzās citiem mani uzmeklēja atēnieši, mani novadnieki, kas piederēja pie apkalpotāja personāla, un pastāstīja, ka peltastu vidū tiekot izplatīti apmelojumi par mani un daži esot izteikuši draudus, ka nogalināšot mani, ja dabūs rokā. Tad izdōmāju šādu plānu, lai glābtos: Arhitam un citiem draugiem Tarantā sūtīju ziņu par savu stāvokli. Viņi atrada ieganstu sūtniecībai B savas pilsētas vārdā un norikojā trīsdesmitairu kuģi un kopā ar to Lamisku, kādu no saviem cilvēkiem. Tas, ieradies pie Dionīsija, aizrunāja par mani, sacīdams, ka es vēloties doties projām un lai viņš man neliekot nekādus šķēršļus ceļā. Dionīsijs piekrita un atlaida mani, iedodot ceļanaudu, bet no Diona īpašuma es neko nepieprasīju, nedz kāds man ko deva.

C Nokļuvis Peloponēsā, Olimpijā,⁷¹ sastapu Dionu, kas tur skatījās spēles, un viņam izstāstīju, kas noticis. Tad viņš, piesaukdams par liecinieku Zevu, aicināja mani, kā arī manus tuviniekus un draugus tūdaļ ķerties pie sagatavošanās darbiem, lai atriebtos Dionīsijam, mēs — par nodevīgu izturēšanos pret viesiem (tā viņš izteicās un arī domāja), viņš — par netaisnīgo izraidī-

šanu un trimdu. Kad dzirdēju to, ierosināju, lai aicina palīgā manus draugus, ja viņi būtu ar mieru. „Bet mani,“ sacīju, „tu līdz ar citiem zināmā mērā varmācīgi padarīji par Dionīsija galdabiedru, viņa mājinieku un dalībnieku upurritos. Tā kā no daudzām pusēm tiku apmelots, viņš laikam uzskatīja, ka ar tevi kopā vērpju intrigas pret viņu un viņa varu, un tomēr nenogalināja mani, atturējās no tā. Neesmu arī vairs tādos gados, lai būtu jēlkādam par karabiedru, taču labprāt esmu kopā ar jums⁷², ja savstarpēji tiecaties pēc draudzības un gribat viens otram darīt labu. Bet, kamēr prāts jums nesas uz ļaunu, aiciniet sev palīgā citus.“ — Tā runāju, apnicis Sicīlijas klejojumus un neveiksmes. Bet viņi neklausīja un noraidīja manus samierināšanas centienus, un tā paši ir vainīgi visās nelaimēs, kas viņus piemeklējušas. Ciktāl var spriest cilvēks, nekas no tā visa nebūtu noticis, ja Dionīsijš būtu Dionam atdevis viņa īpašumu vai pat visā pilnībā izlīdzis ar viņu, jo Dionu es būtu varējis viegli savaldīt — tam man bija gana labas gribas un iespējas. Bet nu, mezdamiens viens otram virsū, viņi visapkārt radījuši postu.

Un tomēr Dionam par paša politisko varu, par draugiem un savu valsti bija tādas pašas vēlmes, kādām, es teiktu, vajadzētu būt arī man un ikvienam prātīgi domājošam cilvēkam, kas, ticis pie milzīgas varas un augstākajiem goda amatiem, nodomājis būt par vislielāko labdari. Taču tas tā nenotiek, ja kāds ar viltu un sazvērnieku atbalstu sagādā bagātības tikai sev, saviem draugiem un savai pilsētai — nožēlojams, nesavaldīgs cilvēks, glēvs savu kaislibu vergs, kas slepkavo turīgos, viņus pasludinādams par ienaidniekiem, un izlaupa viņu īpašumu, un liek to darīt arī saviem līdzinātājiem un biedriem, lai neviens nevarētu viņam pārmest, ka palicis bešā. Tāpat tas ir arī tad, ja valsts kādam parāda

D

E

351

B

godu kā labdarim par to, ka viņš uz tautas lēmumu⁷³ pamata izdālā pūlim dižciltīgo mantu vai, atrazdamies lielas valsts priekšgalā, kura valda par daudzām mazākām valstiņām, savai valstij prettiesiski piešķir mazāko valstu īpašumu.⁷⁴ Tādā veidā ne Dions, ne kāds cits nekad no brīva prāta netiekots pēc varas,⁷⁵ kas viņam un viņa dzimtai uz mūžīgiem laikiem atnestu postu. Viņš tiekots pēc satversmes un taisnīgākās un labākās likumdošanas un to panāktu, neliekot lietā, pat ne visniecīgākajā mērā, ne nāvessodus, ne izraidīšanas.

Tā tagad arī rikojās Dions: viņš labprātāk cieta no bezdievīgas rīcības nekā lika ciest citiem. Viņš gan arī pats uzmanījās, lai nedabūtu ciest, tomēr gāja bojā, kad jau bija sasniedzis milzīgu pārkumu pār saviem pretiniekiem. Tiesa, te nav nekā pārsteidzoša. Krietns, apdomīgs un prātīgs vīrs gan nekad visā pilnībā nekļūdisies, vērtējot nekrietnu cilvēku raksturu, taču laikam nav jābrīnās, ja viņam klājas tāpat kā labam stūresviram, kam gaidāmā vētra gan nepaliek nepamanīta, bet kas tomēr neparedz negaisa ārkārtīgo, pārsteidzošo spēku un tāpēc dabū galu. Tāpat gāja bojā arī Dions: viņš gan skaidri redzēja, ka viņa pazudinātāji ir nekrietni cilvēki, bet neievēroja, kādu pakāpi sasniegusi viņu ignorance, nelietīgums un alkatība. Šī kļūda viņu pazudināja — Sicīlijai par neizmērojamām bēdām.

352 Ko iesaku pēc šo notikumu atstāstījuma, tas jau aptuveni pateikts, un ar to lai ir gana. Bet, kālab uzsāku savu otro Sicīlijas braucienu, to, manuprāt, vajadzēja izstāstīt notikumu divainuma un bezjēdzības dēļ. Un, ja kādam te izklāstītais šķitis saprātīgs un liksies, ka tas sniedz pietiekamu motivāciju notikušajam, tad es uzskatīšu savu ziņojumu par piemērotu un pietiekamu.

ASTOTĀ VĒSTULE

Platons vēl Diona tuviniekiem un draugiem visu labu! 352B

Par ko jums vajadzētu padomāt visvairāk, lai jums patiešām klātos labi, to mēģināšu jums tagad izklāstīt, ciktāl spēšu. Es ceru, ka mans padoms būs noderīgs ne vien jums — pirmām kārtām gan jums —, bet, otrām kārtām, arī visiem sirakūziešiem un, treškārt, jūsu pretiniekiem un ienaidniekiem, izņemot tos, kas bezdievīgi noziegušies, jo tādi noziegumi nav griežami par labu un neviens nevar jēlkad nomazgāt to traipus.¹ Tad nu iegaumējiet, ko tagad sacīšu. C

Kopš visā Sicīlijā tirānija ir kritusi, cīņa visnotaļ jums notiek tieši par to, ka vieni grib atgūt varu, otri — gāztajai tirānijai darīt galu uz visiem laikiem. Cilvēku lielākajai daļai šādos gadījumos ikreiz šķiet, ka pareizais padoms būs ieteikums darīt to, kas ienaidniekiem iespējami vairāk kaitē, draugiem iespējami vairāk noder. Taču nemaz nav tik viegli citiem nodarīt daudz ļauna, arī pašiem nepieredzot daudz ļauna. Un nav tālu jāiet, lai to skaidri redzētu jaunākajos notikumos turpat Sicīlijā, kur viena puse mēģina otrai nodarīt zaudējumus, bet tā — šos mēģinājumus atvairīt. To izstāstīdami arī citiem, jūs vienmēr būtu labi skolotāji. Tātad piemēru šai jomā ir atliku likām. Bet, kā rīkoties, lai tas nāktu par labu visiem — kā ienaidniekiem, tā draugiem — vai abām pusēm kaitētu iespējami mazāk, tas nav nedz viegli saskatāms, nedz, ja arī saskatīts, viegli izdarāms. Tāds padoms un mēģinājums to ietērt vārdos drīzāk lidzinātos lūgšanai.² Bet lai tā arī viscaur ir E

353 lūgsna: ar dieviem taču allaž ikvienam jāsāk gan runāt, gan domāt. Un lai tā piepildās, ietverdama apmēram šādu domu.

Pašlaik, aptuveni kopš kara³ sākuma, pār jums un jūsu pretiniekiem nepārtraukti valda viena vienīga ģimene, kurai jūsu tēvi piešķīra varu, atrazdamies ārkārtīgi grūtā stāvoklī, kad grieķu Sicīlijai draudēja milzīgas briesmas tikt pilnībā kartāgiešu pakļautai un barbarizētai. Toreiz viņi ievēlēja Dionīsiju⁴ kā jaunu, militāri spējīgu cilvēku karadarbībai, kas viņam bija piemērots darbalauks, bet par padomdevēju — gados vecāko Hiparīnu⁵, piešķirot viņiem neierobežotas pilnvaras Sicīlijas glābšanai — kā stāsta, ar titulu „tirāni“⁶. Un, vai par izglābšanās cēloni grib uzskatīt dievišķu likteni un dievību vai vadoņu spējas, vai abus faktoros kopā līdz ar tālaika pilsoņiem, par to lai katrs spriež, kā viņam tik, bet jebkurā gadījumā toreizējā paaudze šādā veidā tika izglābta. Un, tā kā viņi bija sevi apliecinājuši kā tik lieliskus vīrus, ir tikai taisnīgi, ka visi ir pateicīgi saviem glābējiem. Bet par to, ka tirānu dzimta vēlāk nepareizi izmantoja šo valsts piešķirto privilēģiju, tā gan jau tagad ir saņēmusi sodu,⁷ gan pelnījusi tādu saņemti arī vēl turpmāk.

Bet kāds viņiem būtu pareizais sods, kas izrietētu no pašreizējiem apstākļiem? Ja jūs varētu viegli, bez lielām briesmām un pūlēm, tikt no viņiem vaļā vai viņi — bez grūtībām atgūt varu, tad tas, ko gribu jums tagad pateikt, kā padoms nebūtu vietā. Bet pašreizējos apstākļos jums, abām pusēm, jāpadomā par to un jāatceras, cik bieži jūs abas jau bijāt lolojušas cerības, ka pietrūkst pavisam maz, lai viss notiktu pēc jūsu prāta, un ka šis „pavisam maz“ ikreiz kļūst par cēloni neskaitāmām lielām ciešanām. Un tam nav beigu: tas, kas šķiet esam vecā ļaunuma gals, allaž savijas ar jauna

sākumu, un šajā riņķojumā draud bojāeja gan visai tirānu, gan demokrātu ciltij. Un, ja notiks kaut kas tāds, kas ir visai ticami un drausmīgi, tad visā Sicīlijā tikpat kā nebūs vairs dzirdama grieķu mēle un tā kļūs par feniķiešiem vai opikiem⁸ pakļautu zemi. Pret to visiem grieķiem ar visu sparū jāmeklē līdzeklis. Ja kādam ir labāks un drošāks par to, ko norādīšu es, un viņš to darīs zināmu, tad viņu ar pilnām tiesībām dēvēs par „Grieķu labdari”⁹, bet, kas man pašam šobrīd rādās pareizi, to centīšos izklāstīt pilnīgi atklāti un objektīvi, paturot vērā abu pušu intereses.

Es runāju zināmā mērā kā šķirējs, vērsdamies pie abām pusēm — agrāk valdījušās un tās, pār kuru tā valdījusi, it kā pie divām atsevišķām personām ar savu seno padomu. Arī tagad mans padoms ikvienam tirānam ir šāds: lai viņš atsakās no tirāna vārda un darbiem un savu valdišanu, ja iespējams, pārveido par ķēniņa varu¹⁰. Ka tas ir iespējams, to darbos pierādījis gudrais un krietnais Likurģs¹¹. Redzēdams, ka viņa radu dzimta Argosā un Mesēnē ķēniņa varu bija pārveidojusi par tirāniju un abos gadījumos savstarpējās cīņās pazudinājusi gan sevi, gan valsti, viņš sāka bažīties gan par savu valsti, gan dzimtu un kā dziedinātāju līdzekli ieviesa gerūsijas iestādījumu un eforāta grožus ķēniņvaras glābšanai.¹² Un tā jau tik daudzās paaudzēs saglabājusies drošība un slava, jo likums tur ir kungs un valdnieks pār cilvēkiem, nevis cilvēki — tirāni pār likumiem.

Uz to arī tagad mani vārdi aicina visus. Tie, kas tiecas pēc tirānijas, lai griežas atpakaļ un bēgšus bēg no tā, ko nepiesātināmi alkātīgi, nesaprātīgi cilvēki sauc par laimi; lai viņi cenšas tirāniju pārveidot par ķēniņvaru un pakļauties ķēnišķīgajiem likumiem¹³, saņemot augstākos pagodinājumus pēc cilvēku brīvas gribas un

- D likumiem. Bet tiem, kas kāro brīvus dzīves apstākļus un no verdzības jūga bēg kā no patiesa ļaunuma, es ieteiktu, lai viņi nekad aiz neapvaldītām tieksmēm pēc pārmērīgas brīvības neieslīgst savu priekšteču kaitē, kuri, ļaudamies nesamērīgai brīvības milestībai, dabūja ciest no neiegrožotas anarhijas. Proti, pirms Dionīsija un Hiparīna valdīšanas sicīlieši vadīja, kā paši domāja, laimīgu dzīvi greznībā un pārpilnībā, reizē valdīdami pār saviem valdītājiem. Un tā viņi pat nomētāja akmeņiem desmit stratēģus, kas bija pirms Dionīsija, bez kādas likumīgas tiesas, tikai lai nepakļautos pēc taisnības un likuma nevienam kungam un lai būtu visā pilnībā brīvi.¹⁴ Tāpēc viņiem arī nodibinājās tirānija. Pārmērīga pakļautība un brīvība abas ir milzīgs ļaunums, mērena — milzīgs labums. Bet īstais mērs piemīt kalpošanai dieviem, kalpošanai cilvēkiem nav mēra.
- 355 Saprātīgiem cilvēkiem par dievu ir likums, nesaprātīgiem — bauda.

Šādos apstākļos aicinu Dionu draugus visiem sicīliešiem darīt zināmu, ko iesaku tiem kā viņa un manu kopīgo padomu. Es pavēstišu jums kā starpnieks, ko viņš, ja būtu dzīvs un spētu runāt, tagad sacītu. „Ko tad,“ dažs labs varētu jautāt, „mums ieteiktu Diona padoms attiecībā uz pašreizējo stāvokli?“ Lūk, ko:

- „Pirmām kārtām, sirakūzieši, pieņemiet tādus likumus, par kuriem jums būs pārlicība, ka tie nevirzīs jūsu domas uz alkatīgu naudas un bagātību ieguvī, bet, eksistējot trim labumiem — dvēselei, miesai un arī vēl bagātībai,¹⁵ lielāko cieņu piešķirs dvēselei, otrajā vietā liks miesu, kas ir pakļauta dvēselei, bet trešajā, pēdējā — bagātību, kas kalpo gan miesai, gan dvēselei. Un kārtība, kas to panāktu, lai jums ar pilnām tiesībām kļūst par likumu, jo tā cilvēkus, kas pie tās turas, dara īsteni laimīgus. Turpretim runas, kas bagātos dēvē laimīgus,
- C

ir ne vien pašas par sevi nožēlojamas, muļķīgas sievu un bērnu plāpas, bet dara nožēlojamus arī tos, kas tām notic. Ka mans aicinājums ir pareizs, par to pārlicināsieties praksē, ja izmēģināsiet tikko kā par likumiem sacīto. Tāda pārbaude man visās lietās šķiet pati drošākā.

Kad būsiet pieņēmuši šādus likumus, tad, tā kā D
 Sicīlija ir briesmās un jūs neesat nedz pilnībā uzvarējuši, nedz galīgi sakauti, jums visiem laikam būtu pareizi un lietderīgi izraudzīties kādu vidusceļu — gan jums, kas gribat raisīties vaļā no nomācošas varas, gan tiem, kuri tiecas atkal tikt pie varas un kuru priekšteči toreiz — kāds diždarbs! — atbrīvoja grieķus no barbariem, tā ka jums tagad ir iespēja runāt par valsts pārvaldes formu. Ja viņi tad būtu pieredzējuši neveiksmi, tad vispār vairs nebūtu vietas ne diskusijai, ne cerībām. Tātad lai vieni tagad iegūst brīvību ķēniņvaras apstākļos, otri — E
 atskaitei pakļautu ķēniņvaru, un lai likumiem ir izšķirēja vara gan pār pilsoņiem, gan pār pašiem valdniekiem, ja viņi rikojas pretlikumīgi. Lai to visu sasniegtu, ieceliet ar dievu palīgu un godīgu, tīru sirdi ķēniņus, pirmām kārtām manu dēlu¹⁶, atmaksājot par divkāršu — manu un mana tēva — nopelnu: viņš savā laikā atbrīvoja valsti no barbariem,¹⁷ es savukārt tagad — divreiz 356
 no tirāniem¹⁸; tam jūs paši esat bijuši liecinieki. Otrām kārtām padariet par ķēniņu to, kam ir tāds pats vārds kā manam tēvam, bet kas ir Dionīsija dēls,¹⁹ tagad sniegtās palīdzības un viņa krietnā rakstura dēļ. Kaut arī cēlies no tēva, kas bija tirāns, viņš pēc brīva prāta piedalās valsts atbrīvošanā, iemantojot sev un savai dzimtai cieņu uz mūžīgiem laikiem islaicīgas, netaisnas tirāna varas vietā. Trešām kārtām ar paša un valsts piekrišanu par sirakūziešu ķēniņu vajag aicināt pretinieku karaspēka tagadējo pavēlnieku Dionīsiju, Dionīsija B
 dēlu, ja viņš būtu ar mieru labprātīgi pāriet ķēniņa

stāvoklī, bīdamies likteņa nepastāvīguma un aiz līdzjūtības pret savu dzimteni un novārtā atstātajiem tempļiem un kapiem, kā arī vairādamies godkāres dēļ un barbariem par prieku galīgi pazudināt visu.

Un šos trīs ķēniņus — vai nu jūs tiem piešķirtu lakoniešu ķēniņu pilnvaras,²⁰ vai uz vienošanās pamata apcirptu tās — ieceliet tādā kārtā, kā esmu jums jau izklāstījis iepriekš.²¹ Tomēr paklausieties tagad vēlreiz.

Ja Dionīsijs un Hiparīna dzimta Sicīlijas glābšanas labad grib darīt galu pašreizējiem ļaunumiem par godu sev un savai dzimtai gan nākotnē, gan tagadnē, tad pieaiciniet ar minētajiem noteikumiem cienījamus vīrus, ko viņi izraudzītos par pilnvarniekiem izlīguma kārtošānai, vai nu šejieniešus, vai citzemniekus, vai arī kā vienus, tā otru, tādā skaitā, par kādu vienotos. Lai viņi pēc savas ierašanās vispirms dod likumus un tādu satversmi, saskaņā ar kuru ķēniņi, kā piederas, pārzina svētumus²² un visu pārējo, kas pienākas kādreizējiem labdariem. Pārvaldei karā un mierā lai viņi kopā ar Tautas sapulci un Padomi ieeļ trīsdesmit piecus likumu pārraugus.²³ Citas tiesas lai lemj par dažādām lietām, bet piespriet nāvessodu un trimdu lai ir šo trīsdesmit piecu vīru kompetencē. Šiem lai pievienojas no iepriekšējā gada amatpersonu vidus atlasīti tiesneši, pa vienam no katras iestādes — tas, kas atzīts par labāko un taisnīgāko; tie lai nākamajā gadā spriež tiesu visās lietās, kur pilsoņiem paredzēts nāvessods, cietums vai trimda. Bet ķēniņam lai nav ļauts būt par tiesnesi tādās prāvās, jo viņam kā priesterim jāpaliek tīram no asinszliešanas, cietuma un trimdas.

Tāda bija mana iecere jums, kamēr biju vēl dzīvs, un tāda tā ir arī vēl šodien. Toreiz, kopā ar jums pieveicis pretiniekus, es būtu īstenojis savu nodomu, kā iecerēts, ja to nebūtu aizkavējuši postīgi spēki draugu

izskatā.²⁴ Pēc tam, ja viss noritētu, kā gribētos, es būtu kolonizējis pārējo Sicīliju, atņemdams barbariem zemi, kas tagad ir viņu rokās, vienīgi tiem ne, kas bija cīnījušies par kopīgo brīvību pret tirāniju, un grieķu novadu kādreizējos iedzīvotājus atkal nometinājis senajās — viņu tēvu mītnēs. Arī tagad iesaku, lai visi kopā to apsver un rīkojas un lai aicina visus darboties līdzī, bet tos, kas to negrib, uzlūko par kopīgu ienaidnieku. Tas nav nekas neiespējams, un, ja kāds to, kas tapis divās dvēselēs un pēc rūpīgām pārdomām atzīts par pašu labāko, uzskata par neiespējamu, tad viņš nav īsti savā prātā. Ar divām dvēselēm saprotu Hiparīna, Dionīsija dēla, un mana dēla dvēseli. Ja viņi būs vienisprātis, viņiem, domāju, pievienosies arī visi pārējie sirakūzieši, kam rūp valsts.

Tad nu parādiet ar lūgsnām godu visiem dieviem un pārējiem, kam tas pienākas līdzās dieviem. Pārlicieniet un aiciniet kā draugus, tā pretiniekus un nemetiet mieru, līdz būsit manis nule sacītos vārdus, it kā tie būtu dievu sūtīti nomoda sapņi, pārvērtuši skaidri saredzamā, laimīgā īstenībā.“

PASKAIDROJUMI

PROTAGORS

„Protagors“ pieskaitāms pie Platona agrīnajiem darbiem un uzskatāms par viņa pirmo lielāko dialogu. Tā sacerēšanas laiks varētu būt ap 4. gs. 90.—80. gadu miju.

Dialoga norises laiks domājams īsi pirms Peloponēsas kara (431—404) — 433. vai 432. gadā. Sokrats vēl ir spēka gados — 37—38 gadus vecs. Agatons, Alkibiads un Kritijs ir jaunekļi, Perikls un viņa dēli vēl dzīvi (viņi nomira 429. gadā mēra epidēmijas laikā).

¹ *Protagors* (ap 480—411) — izcilākais, vispusīgi izglītots sofist, sofistu skolas nodibinātājs. Vairākkārt uzturējās Atēnās, kur nodibināja draudzīgas attiecības ar Periklu. Kāda sava sacerējuma dēļ, kurā viņš izteica šaubas par dievu eksistenci, esot ticis apsūdzēts bezdievībā un no Atēnām izraidīts. Viņa pazīstamais teiciens „Cilvēks ir visu lietu mērs — esošo, ka tās ir, neesošo, ka to nav“ pauž subjektivismu un relativismu. No viņa daudzajiem darbiem saglabājušies tikai nelieli fragmenti.

² Sokratu valdzināja jauni, skaisti cilvēki ar izcilām gara spējām. Tādus viņš labprāt piesaistīja sev, veicinot viņu intelektuālo un tikumisko attīstību. Jāuzsver, ka Sokrats ar saviem audzēkņiem nekad nestājās fiziskos sakaros un viņam prāvā inkriminētā apsūdzība jaunatnes samaitāšanā (apsūdzības otrais punkts) skar Sokrata noraidošo attieksmi pret dažiem Atēnu demokrātijas aspektiem, kuru viņš neslēpa arī sarunās ar saviem sekotājiem. Par Sokrata attiecībām ar jauno Alkibiadu sk. Alkibiada stāstījumu „Dzīrēs“, 215A—219D (latviski grām.: P l a t o n s. Menons. Dzīres. R., 1980, 101.—105. lpp.). Tās pilnām atbilst Sokrata ar Diotīmas muti paustajai mācībai par mīlestību („Dzīres“, 201D—212A, latviski iepriekš minētajā grāmatā, 87.—98. lpp.). Sal. arī mūsu izlasē iekļauto dialogu „Faidrs“, 253E—256E.

Alkibiads (ap 450—404) — atēniešu valstsvīrs un karavadonis, uzaudzis sava tēvoča, izcilā valstsvīra Perikla, mājās; kādu laiku bija Sokrata sekotājs. Dialoga norises laikā viņam ir ap 18 gadu.

³ „Iliāda“, XXIV, 348; „Odiseja“, X, 279.

⁴ *Abdēras* Trāķijā ir Dēmokrita un Protagora dzimtā pilsēta.

⁵ Gados jaunam vergam.

⁶ Par šo *Hipokratu* zinām tikai to, ko Sokrats te par viņu stāsta.

⁷ *Oinoja* — Bija divas vietas ar šādu nosaukumu — netālu no Maratonas un pie Boiotijas robežas.

⁸ *Kallijs* — viens no bagātākajiem atēniešiem.

⁹ *Hipokrats* no Kosas salas (ap 460—370), zinātniskās medicīnas pamatlicējs, piederēja pie Asklēpiadu dzimtas, kura par savu ciltstēvu uzskatīja ārstniecības dievu Asklēpiju un kurā ārsta profesija tika pārmantota no paaudzes uz paaudzi.

¹⁰ *Polikleits* (5. gs. otrajā pusē) un *Feidijs* (ap 490—432) — izcilākie 5. gs. tēlnieki.

¹¹ Gr. *sophistēs* atvasināts no darbības vārda *sophizesthai* — „būt gudram“, kas savukārt ir atvasināts no īpašības vārda *sophós* — „gudrs“. Vārdam pašam par sevi sākumā nepiemita nekas pejoratīvs. Tā semantiskais diapazons ir visai plašs: gudrais, filozofs, zinātnieks, lietpratējs u. tml. Vēlāk ar šo vārdu sāka apzīmēt sofistikas pārstāvjus, cilvēkus, kas par maksu mācīja dažādus priekšmetus, īpaši retoriku. Platona attieksme pret sofistiem bija krasi negatīva.

¹² Hipokrata apmulsums, iedomājoties, ka viņš pats varētu kļūt par sofistu, atspoguļo atēniešu ambivalento attieksmi pret sofistiem. No vienas puses, pēc viņiem bija liels pieprasījums un viņus uzņēma labākajās mājās (šajā dialogā tam piemērs ir Kallijs), no otras, pret viņiem kā potenciāliem jauno cilvēku samaitātājiem ar aizdomām izturējās konservatīvās aprindas. Šo attieksmi visspilgtāk ataino Aristofana komēdija „Mākoņi“ (sk. grām.: Antikā komēdija. R., 1979, 47.—94. lpp.), un par to šajā dialogā liecina arī Protagora vārdi 316C—D.

¹³ Valodas skolotājs gan mācīja lasīt un rakstīt, gan iepazīstināja savus audzēkņus ar dzejniekiem, pirmām kārtām — ar Homēru, īpaši uzsverot dzejas ētisko aspektu. Šāda valodas mācīšana kopā ar mūziku un fizisko audzināšanu veidoja pirmāpmācības kompleksu.

¹⁴ *Hipijs* no Ēlidas Peloponēsas ziemeļrietumos bija viens no slavenākajiem sofistiem. Viņš bija jaunāks par Protagoru — 399. gadā viņš vēl bija dzīvs, kā liecina viņa pieminējums Sokrata aizstāvēšanās runā (19E). Viņš mācīja daudz dažādu priekšmetu, izcēlās ar daiļrunību un atmiņu, vairākkārt savas pilsētas labā veica diplomātiskus uzdevumus. No viņa darbiem nekas nav saglabājies. Viņa vārdā nosaukti divi Platona dialogi.

¹⁵ *Prodiks* no Keosas salas (dienvidos no Atikas) bija aptuveni vienāda vecuma ar Hipiju. Viņš galvenokārt bija retorikas skolotājs, lielu uzmanību veltīja sinonīmikai. Arī no viņa darbiem nekas nav saglabājies. Slavens bija viņa stāsts par Hēraklu, kas, nostādīts izvēles priekšā, izraugās stāvo, grūto tikuma, nevis gludo, ērto netikuma un baudas ceļu. Šo stāstu Ksenofonts parafrāzes veidā iekļāvis savās „Atmiņās par Sokratu” (II, 1., 21—34).

¹⁶ *Kallija* māte pēc šķiršanās no *Hiponika* apprecēja Periklu. Šajā laulībā piedzima *Parals* un *Ksantips* (sk. arī ievadpaskaidrojumu). *Harmids*, kura vārdā nosaukts kāds Platona dialogs, ir Platona mātes Periktionē brālis.

¹⁷ *Filipids* — Atēnās pazīstamas ģimenes atvase.

¹⁸ *Antimoirs* nekur citur nav minēts. *Menda* — pilsēta Egejas jūras ziemeļkrastā.

¹⁹ Mītiskajam dziedonim *Orfejam* sekojuši pat dzīvnieki un augi.

²⁰ Protagora pavadoņi soļo līdzīgi korim uz skatuves.

²¹ „Odiseja”, XI, 601.

²² *Ēriksimahs*, pazīstams ārsts, un *Faidrs* figurē dialogā „Dzīres”. Faidra vārdā nosaukts šajā izlasē iekļauts dialogs, kurā arī pieminēts Eriksimahs. *Mirrinūnta* — Atikas dēms (mazākā administratīvā vienība). *Androns* minēts arī dialogā „Gorgijs”.

²³ „Odiseja”, XI, 582. Sokrats savu stāstījumu par apstākļiem, kādos ierauga slavenos sofistus Hipiju un Prodiku, ievada ar Homēra citātiem, ar humoru uzsverot cienīgumu, kādā abi parādās saviem klausītājiem. Starp citu, abi citāti ņemti no „Odisejas” XI grāmatas, kas veltīta Odiseja nokāpšanai mirušo valstībā un tur pieredzētajam. Kāpēc Prodiks salīdzināts ar mītisko Tantalu, kuru pazīstam kā viņa vārdā nosaukto moku cietēju, nav gluži skaidrs. Kāds komentētājs to saista ar Prodika slimīgumu, ko izsecina no tā, ka viņš vēl ir gultā, ievīstījies aītādās un segās.

²⁴ *Pausānijs* parādās „Dzīrēs“ kā sabiedrībā nozīmīga persona. *Keramejas* — Atikas dēms.

²⁵ *Agatons* (ap 447—pēc 405) — vēlākais pazīstamais traģēdiju autors. Mielastā, kuru attēlo Platona „Dzīres“, viņš svin savu uzvaru traģiķu sacensībā 416. gadā.

²⁶ Par pirmo *Adeimantu* nekas nav zināms. Otrs bija viens no atēniešu stratēģiem Peloponēsas kara beigu posmā.

²⁷ *Kritijs* (ap 460—403) — Platona vectēva (no mātes puses) brālis, dzejnieks un filozofs; 404. gadā bija t. s. Trīsdesmit tirānu galva.

²⁸ *Hēsiods* (ap 700) — vecākais reāli zināmais grieķu, vispār — Eiropas dzejnieks, eposu „Teogonija“ un „Darbi un dienas“ autors.

²⁹ *Simonids* (ap 566—468) — viens no sava laika izcilākajiem grieķu dzejniekiem, kas pirmām kārtām darbojās korlirikas un epigrammas žanrā. Īpaši slaveni bija viņa Persiešu karos paveikto diždarbu slavinājumi. Ar saviem ditirambiem, no kuriem neviens nav saglabājies, Simonids dzejnieku sacensībās esot izcīnījis 56 uzvaras. Kāda viņa dzejoļa iztīrāšanai veltīts Sokrata un Protagora disputa posms šajā dialogā.

³⁰ *Mūsajs* — mītisks dziedonis, ko uzskatīja par tikpat mītiskā Orfeja (sk. arī 19. piez.) dēlu.

³¹ *Iks* — slavens atlēts. *Taranta* — pilsēta Dienviditālijā (tag. Taranto). *Hērodiks* — ārsts un fiziskās audzināšanas skolotājs. *Sēlimbrija* — pilsēta Propontidas (tag. Marmora jūra) krastā.

³² *Agatokls* un *Pitokleids* — izcili mūziķi un mūzikas skolotāji.

³³ *Zeuksips* jeb *Zeuksids* bija viens no tā laika izcilākajiem gleznotājiem. *Hērakleja* — pilsēta Dienviditālijā.

³⁴ *Ortagors* — slavens flautas spēlētājs.

³⁵ *Pritani* — prezidējošie Padomes (*būlē*) locekļi. Padomē ietilpa 50 cilvēku, pa 50 no katras Atikas filas (lielākā teritoriāli administratīvā vienība). Šie 50 filu pārstāvji pēc kārtas gada desmitajā daļā pildīja t. s. pritanijas pienākumus, kuros ietilpa Padomes un Tautas sapulces (*ekklēstia*) darba vadišana.

³⁶ *Arifrons* — Perikla brālis.

³⁷ *Promētejs* („pāriekš domājošais“) un *Epimētejs* („pēc tam domājošais“) — titāni. Promētejs kā cilvēces labdaris, tai uzdāvējot dieviem nozagto uguni, parādās Hēsioda eposā „Darbi

un dienas“, 50 un sek., un Aishila „Saistītajā Promētejā“, 107—111.

³⁸ *Hēfaists* — uguns un kalējprasmes dievs. *Atēnai* piedēvēja vērpsšanas un aušanas, podniecības un olīvu audzēšanas izgudrošanu.

³⁹ Protagors attēlo Olimpu kā pilsētu, kuras akropolē mīt valdnieks.

⁴⁰ *Zeva sargi* — Vara (*Bia*) un Spēks (*Krátos*). Tie arī Aishila „Saistītajā Promētejā“ atved Promēteju pie klints, kur Hēfaists viņu, pildot Zeva pavēli, piekaļ.

⁴¹ *Hermejs* — Zeva un kalnu nimfas Majas dēls, dievs, kas pilda daudz dažādu uzdevumu: viņš ir dievu ziņnesis, aizvada mirušo dvēseles uz Aīdu, sargā ganāmpulkus un ceļiniekus; viņš ir tirdzniecības un tirgus, arī zagļu un blēžu, daiļrunības un ģimnastisko sacensību dievs utt.

⁴² Sk. 319D un sek.

⁴³ *Uzraugs* — *paidagōgós*. Tas ir cilvēks, parasti vergs, kurš zēnus aizved uz skolu un fiziskās audzināšanas nodarbibām un pārved viņus mājās un kura uzraudzībā viņi pastāvīgi atrodas.

⁴⁴ Pirmām kārtām — Homēra.

⁴⁵ Komediogrāfa Ferekrata lugā „Mežoņi“ bija parādīti izglītoti atēnieši, kas, bēgot no civilizācijas, uzduras mežoņu baram. Luga izrādīta 421. gadā Lēnajos, Dionisam par godu gamēliona mēnesī (janvārī) svinētos svētkos. Tātad domājamais dialoga norises laiks — 433. vai 432. gads — ir anahronisms attiecībā pret „Mežoņu“ dokumentāri fiksēto izrādīšanas gadu.

⁴⁶ *Euribats* un *Frinonds* — nelieši, kuru vārdi bija kļuvuši par sugasvārdiem. Tomēr viņi ir labāki nekā komēdijā parādītie mežoņi.

⁴⁷ Aristotelis „Nikomaha ētikā“, IX, 1164a, apliecina, ka Protagors visos gadījumos, ne tikai strīdīgos, saviem skolniekiem līcis novērtēt apmācībā iegūto un atbilstoši samaksāt par to.

⁴⁸ *Polikleits* — sk. 10. piez.

⁴⁹ Paralām un Ksantipam. Sal. 319E un sek.

⁵⁰ *Acs* — *ausis* — dīvains vienskaitļa un daudzskaitļa sastatījums.

⁵¹ T. i., vai viņi savu netaisno rīcību izplānojuši pareizi tad ..

⁵² *Krisons* — slavens skrējējs no Himeras Sicīlijā, kas trīsreiz uzvarēja Olimpiskajās spēlēs.

⁵³ *Dienasskrējējs* (*hēmerodromēs*) — īpaši trenēts ziņnesis. Tādu piemin Hērodots (VI, 105), bet Tits Livijs (XXXI, 24) sniedz šādu informāciju: „Par hemerodromiem grieķi sauc cilvēkus, kas skrienot vienā dienā veic milzīgu attālumu.“

⁵⁴ Prodiks nodarbojās ar sinonīmiku un semantikas finesēm. To viņš dara arī šajā runā.

⁵⁵ Prodiks izmanto Kritija minēto „kopīgi“ ekskursam par jēdzieniem „kopīgs“ un „vienlīdzīgs“.

⁵⁶ *Dabas* (*phýsis*) un *likuma* (*nómos*) pretstatījumam sofistijai veltīja īpašu uzmanību. Sal. arī Sokrata un Hipija sarunu Ksenofonta „Atmiņās par Sokratu“, IV, 4, grām.: Netveramais Sokrats. R., 1987, 138.—144. lpp. Šajā sarunā Hipijs citastarp saka: „Bet kā gan, Sokrat, var ņemt nopietni likumus un tiem klausīt, ja tos bieži atceļ un maina tie paši cilvēki, kas tos izdevuši?“ (14)

⁵⁷ Simonids (sk. 29. piez.) lielu sava mūža daļu pavadīja dažādu valdnieku galmos, arī pie Skopadiem Krannonā un Farsalā (Tesālijā). Iztirzājamais dzejolis, kas saglabājies (nepilnīgi) tikai šajā dialogā, veltīts vienam no viņiem — tirānam (sk. ievadpaskaidrojumu 7. vēstulei 265. lpp.) Skopam. Zinātnieku starpā nav vienprātības par to, vai dzejolis uzskatāms par epinīkiju — sacikšu uzvarētāja slavinājumu vai skoliju — galda dziesmu. Sniedzam visu dzejoļa tekstu:

Kļūt par cilvēku labu patiesi gan grūti —
Tādu, kam teicami darbojas kājas un rokas un prāts
Un kas vispār bez trūkumiem būtu.

—————
(trūkst vairāku vārsmu)

Nešķiet īsti pareizs man Pitaka teiciens,
Lai cik gudrs bij cilvēks, kas to ir bildis:
Krietnam būt, viņš sacīja, esot grūti.
Dievam vien šī velte ir dota.
Taču cilvēks, ko satriec neuzveicama liksta,
Vispār nevar citādāks būt kā vien slihts.
Labs ir ikviens, kas rikojas labi,
Slihts turpreti, kas — slikti.

Bet visilgāk ir labākie tie, ko mil dievi.
 Tāpēc negribu tiekties pēc tā, ko sasniegt
 Vispār iespējams nav, nedz lolot cerības tukšas,
 Šķiezdams laiku, kas atvēlēts mūžam, lai atrastu
 Vīru, kas visādā ziņā bez vainas, to vidū,
 Plašā zeme ar saviem augļiem ko baro.
 Ja tomēr izdosies atrast, jums ziņošu tūdaļ.
 Milu un cildinu visus
 Brīvuprāt kas neko kauppilnu
 Nedara. Bet ar to, kas ir nolemts,
 Pat necinās dievi.

⁵⁸ *Pitaku* (miris ap 570), Mitilēnē (Lesbas salā) ilgstoši plosoties cīņām starp aristokrātiju un tautu, abas puses iecēla par vienvaldnieku. Pēc 10 gadiem viņš labprātīgi atteicās no varas. Viņš pirmais esot devis rakstveida likumus. Grieķi viņu uzskatīja par vienu no t. s. Septiņiem gudrajiem (sk. 72. piez.).

⁵⁹ *Tev* — draugam, kam Sokrats atstāsta visu.

⁶⁰ Abiem dzimtene ir Keosas sala.

⁶¹ „Iliāda“, XXI, 308—309. *Skamandrs* un *Simoents* ir attiecīgo upju dievi.

⁶² Hēsioda eposa „Darbi un dienas“ vārsmu 289—290 un 292 pārstāstījums.

⁶³ Domāta ir Prodika prasme izšķirt vārdu nozīmju nianšes.

⁶⁴ Par Prodika skolnieku Sokrats sevi dēvē arī citos Platona darbos — „Menons“, 96D, „Kratils“, 384B, „Harmids“, 163D.

⁶⁵ Sk. 60. piez.

⁶⁶ Lesbas salā runāja aioliskajā dialektā, kas stipri atšķirās no atiskā, kādā runāja Atēnās. Keosas salā, kas ir gan Prodika, gan Simonida dzimtene, runāja atiskajam dialektam tuvu stāvošajā joniskajā izloksnē.

⁶⁷ Keosiešiem bija godprātīgu cilvēku slava.

⁶⁸ Sal. 338E—339A.

⁶⁹ Krētu un Lakedaimonu kā filozofijas vissenāko mājvietu Sokrats, protams, min ironiski. Spartiešu necīgās intelektuālās intereses raksturotas dialogā „Hippijs lielākais“, 285B—E. Taču Krētas un Spartas iekārtu, īpaši audzināšanas sistēmu, augstu vērtēja daudz grieķu, arī Sokrats un Platons.

⁷⁰ Dūru cīņā.

⁷¹ *Lakonieši* — lakedaimonieši, spartieši. Apzīmējums saistīts ar Lakonijas novadu, kurā atradās Sparta.

⁷² Grieķu t.s. Septiņu gudro uzskaitījums. *Talēts* (ap 624—546), pirmais grieķu filozofs, *Pitaks* (sk. 58. piez.), *Biantis* (6. gs. vidū), *Solons* (ap 640—560), atēniešu valstsvīrs un dzejnieks, *Kleobūls* (6. gs. sākumā), Lindas pilsētas (Lesbas salā) tirāns, *Misons*, kuru tikai Platons min šādā kontekstā (viņa vietā Septiņu gudro uzskaitījumā parasti sastopams Korintas tirāns Periandrs, ap 627—ap 584), *Hilons* (6. gs. sākumā).

⁷³ Par uzrakstiem uz Apollona tempļa kolonnām, kurus piedēvēja Septiņiem gudrajiem, vēsti Pausanijs (2. gs. pēc Kr.) savā „Grieķijas aprakstā“, X, 24, 1.

⁷⁴ *Lakonisks*, īss, precīzs izteiksmes veids bija raksturīgs spartiešiem.

⁷⁵ Vārsmas autors nav zināms.

⁷⁶ Gr. *eu* (*kakós*) *práttēin* var nozīmēt vai nu „labi (slikti) klāties“, vai „labi (slikti) rīkoties“. Tulkotāji šo vietu tulko atšķirīgi. Pirmo nozīmi esmu ņēmis par pamatu savā tulkojumā grām.: Afrodīte mirdzošā tronī..., R., 1994, 123. lpp.: „Labs ikviens, kam veicies ir labi, // Sliktis turpretī, kam — slikti.“ Taču mani vēlāk pārliecināja O. Apelta arguments, ka šai vietā būtiskais ir morālais aspekts (Platons Dialog Protogoras. Übersetzt und erläutert von Otto Apelt. Leipzig, 1922, S. 134), un tāpēc „Protogorā“ dots otram nozīmei atbilstošs tulkojums.

⁷⁷ Domāta tāda nejaušība, kas, tāpat kā vecums, slimība vai pārpūle, varētu mazināt prāta spējas.

⁷⁸ Simonida dzejoli „brīvuprāt“ (gr. *hekōn*) atrodas tādā vietā teikumā, kas, trūkstot interpunkcijas zīmēm, pieļauj atšķirīgu interpretāciju. Sokrats Simonidam piedēvē paša uzskatu, ka cilvēks no brīva prāta nerikojas nepareizi un to dara tikai aiz nezināšanas. Teikuma ambivalence tulkojumā atspoguļota, atmetot komatu, kuram vajadzētu būt vai nu aiz „visus“, vai aiz „brīvuprāt“ atkarībā no tā, vai „brīvuprāt“ attiecinā uz virsteikuma vai paligteikuma izteicēju.

⁷⁹ Sokrats vēlreiz uzsver, ka „brīvuprāt“ attiecināms uz „mīlu un cildinu“.

⁸⁰ Sal. Platona „Dzīres“, 176E: salīgā flautiste tiek aizsūtīta

projām, lai Agatons un viņa viesi laiku varētu netraucēti veltīt sarunām.

⁸¹ Pavisam jaunais Alkibiads jau trešoreiz (sal. 336B—D un 347B) iejaucas diskusijas norisē un ar un par slavenajiem sofistiem runā kā līdzīgs ar līdzīgiem.

⁸² „Iliāda“, X, 224. Redakcionāli precizēts A. Ģiezena atdzejojums.

⁸³ Turpat, 225.

⁸⁴ *idios ūsta*.

⁸⁵ *Peltasti* — viegli apbruņoti kājnieki, kuriem bruņojumā bija neliels ādas vairogš un īss metamšķēps.

⁸⁶ *Spējīgi, spēja* — *dynatoi, dýnamis*.

⁸⁷ *mania*, kam ir arī nozīme „jūsma, apsēstība“.

⁸⁸ *thymós*, kam ir arī nozīme „dusmas“.

⁸⁹ *epistéme*.

⁹⁰ *phronēsis*.

⁹¹ Pāris pret pāri, nepāris pret nepāri.

⁹² Sal. 352C—D.

⁹³ *Nodomājis.. iespējams* — Tulkojums pamatojas uz O. Apelta konjektūru *epinoeí*, nevis rokrakstu *epotei* — „darija“.

⁹⁴ Sal. 330A—B.

⁹⁵ Sal. 349D.

⁹⁶ 349E.

⁹⁷ 358C.

⁹⁸ 358B.

⁹⁹ Pēc vispārpieņemtās konjektūras *kállion [te]* (saskaņojot ar tālāko tekstu). Rokrakstos — *kalón* — skaisti.

¹⁰⁰ *sophía*.

¹⁰¹ Sal. 321C—D.

¹⁰² Jo viņš ir „patriekš domājošais“ (sal. 37. piez.).

¹⁰³ Sal. 320B—C.

¹⁰⁴ Sokratam dialoga fiktīvajā laikā ir 37—38 gadi, taču 314B viņš saka Hipokratam: „Mēs esam pārāk jauni, lai izlemtu tik svarīgu jautājumu.“ Sal. 317C, kur Protagors norāda, ka viņš ikvienam no klātesošajiem pēc saviem gadiem varētu būt par tēvu.

¹⁰⁵ Sal. 335C.

¹⁰⁶ *toi kalói* — burt. „skaistajam“.

HIPIJS LIELĀKAIS

Rokrakstos saglabājušies divi Platona dialogi, kuru nosaukumā figurē ievērojamais sofist Hippijs. Apzīmētājs „lielākais“ resp. „mazākais“ norāda vienīgi uz dialogu apjomu. Par lielākā dialoga sacerēšanas laiku visticamāk uzskatāmi 4. gs. astoņdesmitie gadi.

Rokrakstos līdzās pamatvirsrakstam dotais papildinājums „jeb par skaisto“ pieder vēlāka laika filologiem („gramatiķiem“).

„Hippijs lielākais“ ir viens no dialogiem, kuru autentiskumu, t. i., piederību Platonam, daļa jauno laiku pētnieku apšaubā. Senatnē dialoga autentiskums nekad nav ticis apšaubīts.

Dialogā nav norādes ne uz tā norises laiku, ne vietu.

¹ *Hippijs* — sk. „Protagors“, 14. piez.

² *kalós* — iespējams arī tulkojums „skaistais“, kam dod priekšroku O. Apelts, kas šajā epiterā saskata norādi uz dialoga tematu — skaistā definīciju un skaistā pieminējumu dialoga sākumā saista ar tā noslēgumu — „skaistais ir grūts“.

³ Grieķu valstis saviem sofistiem labprāt uzticēja diplomātiskas misijas, acīmredzot uzskatīdamas viņus par īpaši piemērotiem šādiem uzdevumiem izveicības un runātprasmes dēļ. Sal. arī Gorgija un Prodiķa pieminējumu šādā sakarā 282B—C.

⁴ *Lakedaimona* — Sparta.

⁵ *Pitaks*, *Biants* un *Talēts* pieder pie grieķu Septiņiem gudrajiem (sk. „Protagors“, 58. un 72. piez.). *Anaksagors* (ap 500—428) no Klazomenām (rietumos no Smirnas Mazāzijā) — filozofs, Perikla draugs; apsūdzēts bezdievībā, 434./433. g. no Atēnām izraidīts.

⁶ Sokrats pretstata īstenos gudros, filozofus, sofistiem. Sal. „Apoloģija“, 32A: „Kas patiesi grib cīnīties par taisnību un sevi kaut vai īsu laiku saglabāt, tam jādzīvo noslēgti un nav jāpiedalās sabiedriskajā dzīvē.“

⁷ *Bijis .. augšāmcēlies Biants* — mēģinājums atveidot oriģināla vārdu spēli — *ei .. ho Bías anabioiē*.

⁸ Mītiskajam *Daīdalam* piedēvēja dažādu mākslu izgudrošanu. Viņš esot arī bijis izcils tēlnieks.

⁹ *Gorgijs* (ap 485—ap 385) no *Leontīnām* (Sicīlijā) — līdzās Protagoram izcilākais sofistikas pārstāvis. Gorgijs ieradās Atēnās 427. gadā un guva lielus panākumus kā orators un daiļrunas skolotājs. Viņam ir lieli nopelni retoriskās daiļprozas izveidē. Gorgijs piešķīra lielu nozīmi runu psiholoģiskajai iedarbībai un krāšņam stilistiskajam ietērpam. Gorgija vārdā nosaukts Platona dialogs.

¹⁰ *Prodiks* — sk. „Protagors“, 15. piez.

¹¹ *Padome* — sk. „Protagors“, 35. piez.

¹² *Protagors* — sk. „Protagors“, 1. piez.

¹³ *Mīna* — kā masas vienība = 436,6 g, kā naudas vienība = $\frac{1}{60}$ sudraba talanta, resp., 100 drahmu.

¹⁴ Arī Hipija attieksme pret tēvu kontekstā vērtējama kā viena no viņa lielīšanās niansēm.

¹⁵ *Tesālija* — novads Grieķijas ziemeļaustrumos, kas plašo lidzenumu dēļ bija īpaši piemērots zirgkopībai. Tesālieši bija lieliski jātnieki.

¹⁶ Daudz kategoriskāk Hipijs vēršas pret likumu „Protagorā“, 337C—D: „... likums, cilvēku tirāns, daudz ko panāk vardarbīgi pretēji dabai.“ Sal. arī „Protagors“, 56. piez.

¹⁷ Šeit uzskaitītās disciplīnas tiek saistītas ar Hipiju arī „Protagorā“, 318E.

¹⁸ *Hēroji* — pirmām kārtām — teiksmainās senatnes varoņi, pusdievi (piemēram, Ahillejs, Hērakls), bet arī izcili pagātnes cilvēki, kas arī pēc nāves dara cilvēkiem labu: izcili likumdevēji, lieli dzejnieki, karā (piemēram, Maratonā) kritušie, dzimtu senči, pilsētu dibinātāji. Hēroju kultam Grieķijā bija liela nozīme. Viņu kapus, kas parasti atradās tirgus laukumā vai pie pilsētas vārtiem, turēja godā kā svētvietas.

¹⁹ *Arhonti*, skaitā deviņi, bija Atēnu augstākās vēlētās amatpersonas.

²⁰ *Solons* — sk. „Protagors“, 72. piez.

²¹ Hipijs bija pazīstams ar savu lielisko atmiņu un arī mācīja mnēmotehniku. Sal. Ksenofonta „Dzīres“, IV, 62, grām.: Netveramais Sokrats, R., 1987, 170. —171. lpp.

²² *Neoptolems* (jeb Pirrs) — Ahilleja dēls; *Nestors* — vecākais grieķu varonis Trojas karā, slavens ar savu daiļrunību un gudrajiem padomiem.

²³ *Eudiks* — iespējams, atēnietis, pie kura apmeties Hipijs.

²⁴ *Hēru*, grieķu augstāko dievieti, zvērestos biežāk piesauc sievietes, bet to nereti dara arī Sokrats (sal. „Apoloģija“, 24E, un „Faidrs“, 230B).

²⁵ Hipijs nespēj aizdomāties līdz skaistā abstrakcijai. Viņš uzskata par savu uzdevumu norādīt kādu priekšmetu, par kura skaistumu būtu vienisprātis visi.

²⁶ *Pie suņa!* — šo neparasto zvēresta formulu Sokrats, spriežot pēc literārajiem avotiem, lietoja samērā bieži, acimredzot lai „veltī nevalkātu dievu vārdus“. Viņš šai ziņā esot sekojis Radamantija, mītiskā Krētas valdnieka (pēc nāves — viena no soģiem Aidā, mirušo valstībā), ieteikumam zvērestos nelietot dievu vārdus, bet dzīvnieku nosaukumus.

²⁷ Domājams, attiecas uz Delfu orākula atbildi megariešiem, kuras sākums šāds:

Labākais zemes virsū ir pelasgu Argosas novads,

Trāķijā — labākās ķēves, bet Spartā — labākās sievas.

Sokrats piemin ķēves tāpēc, ka tās uzteicis pats Apollons, bet epitetu „skaista“ pieliek klāt no sevis.

²⁸ *Mums* — Ēlidā, Hipija dzimtenē.

²⁹ *Hojs* — kā šķidruma vienība = 3,28 l.

³⁰ *Hērakleits* (ap 544—ap 483) — filozofs Efesā (Karijā, Mazāzijas dienvidrietumos).

³¹ Citos tulkojumos, izmantojot Bekera konjektūru: „salīdzinot ar cilvēku dzimumu“.

³² *eidōs*, kam ir arī nozīme „ideja“ (Platona ideju mācības kontekstā). O. Apelts šo vietu komentē šādi: „Šeit, kā arī turpmāk parādās viens no izteicieniem, kuriem ir loma ideju mācībā, proti, *prosgignesthai* „nākt klāt, pievienoties“ [hinzukommen, sich beigesellen] .. Tomēr būtu pārsteidzīgi pieņemt, ka tas jau būtu pilnībā domāts ideju mācības nozīmē. Taču te varētu saskatīt zināmu šīs mācības loģisku priekšteci [eine Art logischen Vorläufer dieser Lehre].“ (Platons Dialoge. Hippias I und II, Ion. Übersetzt und erläutert von Otto Apelt. Leipzig, 1921, S. 98.)

³³ *Feidijs* — sk. „Protagors“, 10. piez.

³⁴ Domāta ir Atēnas statuja Partenonā (Atēnas templī Atēnu Akropolē).

³⁵ *prépōn*.

³⁶ Spriežot pēc komēdijas liecībām, sarunvalodā bieži lietots izsaukums.

³⁷ Ka pavārnīca no viġkoka ir skaistāka nekā zelta pavārnīca.

³⁸ Ar *ditirambu* saprotams cilvēka laimīga mūža slavinājums 291D—E.

³⁹ *Ajaks*, *Ahilleja* vecaistēvs, ir Zeva dēls. *Ahilleja* māte ir jūras nimfa *Tetida*, tēvs — *Ajaka* dēls *Pelejs*.

⁴⁰ Zaimīga ir pati doma, ka varētu apglabāt savus vecākus vai senčus, kas ir dievi.

⁴¹ Arī *Hēraks* ir Zeva un mirstīgas sievietes dēls.

⁴² *Tantals*, Frīģijas ķēniņš, *Dardans*, trojiešu ciltstēvs, un *Zēts*, kas kopā ar dviņubrāli *Amfionu* cēla Tēbu pilsētu, bija Zeva dēli. *Pelops* ir *Tantala* dēls. Sokrata citētais fiktīvais oponents uz viņu neattiecina zaimīgumu tēva iespējamās apbedīšanas dēļ — domājams, tāpēc, ka viņš nav tiešs Zeva pēctecis. Ka viņa māte ir *Dione*, dieviete, to autors ignorē.

⁴³ *autó .. to prépōn*.

⁴⁴ *chrēsímon*.

⁴⁵ *Triēra* — karakuģis ar trim airu rindām, kas bija izvietotas cita virs citas abās kuģa pusēs.

⁴⁶ *ōphélímon*.

⁴⁷ Sokrats „izkrit no lomas“, atsedz savu inkognito, taču drīz (298D) atkal pa vecam atsauca uz anonīmo sarunpartneri. Daži tulkotāji izlaiž *Hipija* iepriekšējo jautājumu un Sokrata atbildi, uzskatīdami tos par vēlāku iespraudumu. Taču lielākoties ne tulkotāji, ne komentētāji nešaubās par šīs vietas autentiskumu. O. Apelts norāda, ka Sokrata replika 298B—C attiecināma nevis uz fiktīvo sarunpartneri, bet uz viņu pašu: viņam vajadzētu visvairāk kaunēties no sevis paša (sk. 32. piezīmē minēto izdevumu, 101. lpp.).

⁴⁸ *sómata* — O. Apelts ierosina konjektūru *schémata* un atbilstoši tam tulko. Latviski: „Un tā tas nāk, ka jūs atstājat bez ievēribas esamības lielās vienlaidu (veselumu aptverošās) dabiskās kop-sakarības.“

⁴⁹ Sal. 299D.

⁵⁰ Sal. 299C.

⁵¹ Sal. 300E—301A.

⁵² T. i., tāda hipotēze ietvertu ko neiespējamu.

⁵³ Sal. 301B.

⁵⁴ Sal. 298B un 47. piez.

⁵⁵ Ar Hipiju un fiktīvo sarunbiedru.

FAIDRS

Ne par viena cita Platona darba datējumu laika gaitā nav izteikti tik krasi atšķirīgi spriedumi kā par „Faidru“. Mūsdienu Platona pētnieki vienprātīgi noraida kādreiz izvirzīto hipotēzi par šā dialoga agro datējumu un pieskaita to pie filozofa vēlīnajiem sacerējumiem.

Dialoga darbības laiku nosaka divi momenti: 1) Faidrs no 415./414. līdz 404./403. gadam bija trimdā; 2) par Sofoklu un Euripidu, kas abi miruši 404. gadā, tiek runāts kā par vēl dzīviem (268C). Līdz ar to par darbības laiku var pieņemt 418.—416. g. un Sokratu iedomāties mazliet vecāku par 50 gadiem.

¹ *Faidrs* pieminēts vēl divos citos Platona dialogos — „Protagorā“ (315C), kur viņš ir viens no Hipija klausītājiem, un „Dzīrēs“ kā viens no dialoga dalībniekiem.

² *Līsij*s (ap 445—ap 378) — izcils atiskās daiļrunas pārstāvis, īpaši ievērojams kā tiesas runu sacerētājs (logogrāfs), bet arī rakstījis deklamatoriska rakstura runas. Viņa tēvs *Kefals* uz Atēnām bija pārcēlies no Sicīlijas. Tuvāk par Līsiju sk. grām.: *Līsij*s. Tiesas runas. R., 1984, 14.—16. lpp.

³ *Akūmens* — ārsts, minēts arī „Dzīrēs“.

⁴ T. i., Atēnās. Līsij, domājams, dzīvoja tēva mājā Pirejā, ostas pilsētā ap 7 km no Atēnām.

⁵ *Epikerats* un *Morihs* nav droši identificējami. *Olimpijs* — Zeva Olimpieša templis.

⁶ Attiecas uz Pindara 1. Istmisko odu, 1—3.

⁷ *Megas* pilsēta uz un pie Korintas zemesšauruma, ap 40 km no Atēnām.

⁸ *Hērodiks* — ārsts. Sal. „Protagors“, 316E.

⁹ Sokrata reizēm lietota zvēresta formula. Sk. „Hippijs lielākais“, 26. piez.

¹⁰ *Ilisa* — upīte Atikā.

¹¹ *Oreitiju*, mītiskā Atēnu valdnieka Erehteja meitu, tai pie Ilisas rotaļājoties ar nimfām, nolaupija *Borejs*, ziemeļvēja dievs, un aizveda uz savu dzimteni Trāķiju, kur padarīja par savu sievu.

¹² *Stadijs* — garummērs = 176,6 m (olimpiskais stadijs = 192,28 m).

¹³ *Agra* — Atikas dēms (mazākā administratīvā vienība), kur atradās Artemidas, medību dieves, templis. Pēc citas interpretācijas, *Agra* (arī *Agraiā*, *Agrotera*) ir Artemidas Mednieces pievārds.

¹⁴ Domāti filozofi, kas mītus izskaidroja racionālistiski.

¹⁵ *Farmakeja* — avota nimfa.

¹⁶ *Areja pakalnā* (Areopagā) iepretim Akropoles rietumnogāzei atradās Atēnu augstākā krimināltiesa.

¹⁷ *Hipokentauri* — tas pats, kas kentauri — puscilvēki, puszirgi; *Himaira* — neradījums, kas „Iliādā“ (VI, 181) aprakstīta šādi: „Galva kā lauvam, bet augums kā kazai, ar drakona asti“ (A. Ģiezena atdzejojums); *gorgonas* (pazīstamākā — Medūsa) — neradījumi, kuru čūsku apvītā galva un balss bija tik drausmīga, ka ikviens, kas tās skatīja, sastinga par akmeni; *Pēgass* — spārnots zirgs, kas radies no Medūsas asinīm, kad Persejs tai nocirtis galvu.

¹⁸ *Tifons* (jeb Tifoejs) — vulkānu un postītāju vētru personifikācija.

¹⁹ Sk. „Hippijs lielākais“, 24. piez.

²⁰ *Abelojs* — šeit: nevis kādas konkrētas Ahelojas upes (tādu bija vairākas) dievs, bet upes, plūstoša ūdens dievs vispār.

²¹ Līdz pat mūsu dienām nav vienprātības par to, vai Faidra priekšā celtā runa ir paša Līsija vai Platona sacerējums. Pētījumos, kas veikti, sastatot šo runu ar zināmajām, neapšaubāmi īstajām Līsija runām, konstatēta ļoti liela leksiska un stilistiska līdzība. Tomēr tas autentiskuma jautājumu neatrisina, jo pieļauj arī secinājumu, ka tas ir Platona prasmīgs atdarinājums.

²² T. i., nepārvaramas kaisles.

²³ Savu draudzību, mīlestību.

²⁴ Iemilējušās cilvēka nepastāvīgums, svārstīgums.

²⁵ Viņi jūtas aizvainoti, ja citi pret viņu draugu izturas nevēriģi.

²⁶ Tāpēc ka viņš tad nebūtu vienīgais, kas „sasniedzis savu mērķi“, un viņam nāktos dalīties ar citiem milētājiem.

²⁷ *Sapfo* (ap 600) — dzejniece no Lesbas salas, „desmitā mūza“, kā viņa dēvēta kādā epigrammā. Biogrāfiskā tradīcija atzīmē, ka viņa bijusi maza auguma, nav bijusi daiļa. Ar epitetu „skaistā“ Sokrats — Platons cildina viņu kā dzejnieci.

²⁸ *Anakreonts* (ap 6. gs. vidū) — dzejnieks no Teosas pilsētas (Mazāzijā).

²⁹ *daimónie*. O. Apelta tulkojums — „du Schwärmer“ kontekstā, manuprāt, visprecīzākais.

³⁰ *Arhonti*, ik gadu vēlējamās augstākās amatpersonas, stājoties pie savu pienākumu pildīšanas, zvērēja, ka ievēros likumu un kā amatpersonas nepieņems nekādas dāvanas, bet, ja to darīs, tad ziedos kādu zelta tēlu.

³¹ Kipsels, no 657. līdz 626. gadam būdams Korintas tirāns (sk. ievadpaskaidrojumu 7. vēstulei, 265. lpp.), Olimpijā uzcēla mantnīcu, kur tika novietotas viņa un viņa pēcnācēju (*Kipselīdu*) veltes. Par kādu velti runā Sokrats, nav precīzi zināms, taču pieņem, ka tā bijusi liela Zevas statuja zeltā.

³² Sal. 228A.

³³ Sal. 228C.

³⁴ Acīmredzot bieži izmantots Pindara citāts.

³⁵ *idiōtēs*.

³⁶ *Liguri* dzīvoja starp Pirenejiem un Alpiem. Iespējams, ka šai tautai piedēvēja muzikalitāti uz šīs dialoga vietas pamata, kur Platons, kas vispār aizrāvās ar etimoloģijām, sastata tās nosaukumu (*Ligyēs*) ar īpašības vārdu *ligyís* — „ar gaišu, skaņu balsi“. Ar „liksmbalsēm“ mēģināts atdarināt oriģināla etimoloģisko rotaļu.

³⁷ Platons mīlestības apzīmējumu — *érōs* — etimoloģiski saista ar *rhómē* — „spēks“ un šā lietvārda atvasinājumiem. Šo etimoloģisko vārdu spēli mēģināts tulkojumā atdarināt, saistot *mīlestības* apzīmējumu ar vārdkopu *milzīgs spēks*.

³⁸ Pēc ticējuma, cilvēks, ieraugot nimfu, varēja zaudēt prātu.

³⁹ Sal. 237B.

⁴⁰ Domājams, paruna (heksametrā).

⁴¹ Sal. 238D.

⁴² Sal. 230B un 238D.

⁴³ Dialogā „Faidons“, 85C, Simmijs ierosina diskusiju par dvēseli kā skaņojumu.

⁴⁴ Sokrata bieži pieminētā dievības balss („daimonijs“ — *daimónion*), kas viņu no pašas bērnības palaikam brīdinājusi no iecerētas ricības. Sokrats par to prāvā stāsta saviem tiesnešiem („Apoloģija“, 31C—D). Sal. Plūtarha dialogu „Par Sokrata daimoniju“, kura fragments iespiests grām.: Netveramais Sokrats. R., 1987, 174. —180. lpp.

⁴⁵ *Ibiks* (6. gs. otrā puse) — korliriķis no Rēģijas (Dienvīdīrijā).

⁴⁶ Platona adaptēts Ibika citāts.

⁴⁷ *Stēsihors* (ap 600. g.) — korliriķis, dzimis Metaurā, bet gandrīz visu mūžu aizvadīja Himerā (abas vietas — Sicīlijā).

⁴⁸ Homērs esot bijis neredzīgs.

⁴⁹ Ironiski: it kā Homērs nebūtu „mūzām tuvs“.

⁵⁰ Stēsihors savā sacerējumā „Helena“ bija aizvainojis Helenu, stāstīdams par viņas neuzticību — par to, ka viņa pametusi savu vīru un sekojusi Paridam uz Troju. Helena, kas pēc nāves dažviet, īpaši Spartā, godāta kā dieve, sodījusi Stēsihoru, viņam atņemdama redzi. Tad Stēsihors sacerējis „Atsaukumu“ („Palinodiju“), izmantodams citu mīta versiju, pēc kuras Parids uz Troju aizvedis tikai Helenas māņu tēlu, bet pati Helena Trojas kara laiku pārlaidusi Ēģiptē, tādējādi palikdama vīram uzticīga. Pēc tam Stēsihors atguvis redzi.

Minēto versiju izmantojis Euripids savā drāmā „Helena“ (sk. grām.: E i r i p i d s. Traģēdijas. R., 1984, 187. —224. lpp.).

⁵¹ *Mirrinūnta* — Atikas dēms.

⁵² Sal. 243A un 50. piez.

⁵³ *Delfu pareģe* — Apollona priesteriene, pitija, un *Dodonas* (Tesālijā) Zeva priesterienes orākulus vēstīja transā.

⁵⁴ *Sibilla* — Antikā pasaule pazina vairākas Sibillas — dievišķā jūsmā pareģojošas sievietes. Kuru domājis Platons, grūti nosakāms.

⁵⁵ *Mānika* — *mantika* — Platona kārtējā etimoloģiskā spēle, resp., fikcija. Tā kā iepriekš minētās pareģes nākotni vēstījušas dievišķā jūsmā, transā („ārprātā“), šī māksla esot sākotnē pareizi saukusies par *māniku* (*maniké* < *manía* — ārprāts) — „ārprāta mākslu“, bet vēlāk šā apzīmējuma vietā radies cits, mazāk atbilstošs — *mantika* (*mantiké* < *mantéuō* — pareģoju).

⁵⁶ *oionoistika* — *oiōnistika* — Tādā pašā garā kā iepriekš (sk. 55. piez.) Platons skaidro terminu *oiōnistika* (*oiōnistiké*) — „pareģošana pēc putniem“ (to izturēšanās, balsim, lidojuma u. tml.), kura pamatā ir lietvārds *oiōnós* — „putns“. Tā vietā sākumā esot pastāvējis cits apzīmējums — *oionoistika* (*oionoistiké*, kas sastāvēt no *oiōsis* — „uzskats“, *nūs* — „prāts“ un *historia* — „ziņas, zināšana“).

⁵⁷ .. *mantika ir pilnīgāka un cienījamāka par oiōnistiku* — tāpēc ka tā īstenībā ir tikai vēlāk pārdēvētā *mānika* (sk. 55. piez.).

⁵⁸ *idéa*, kas šajā kontekstā lietots sākotnējā nozīmē — „āriene, izskats“.

⁵⁹ *symphýtōi dynámei* — burt.: ar kopā saaugušo spēku.

⁶⁰ Tulkojuma pamatā ir teksta variants *psyché pása*. Pamatojoties uz lasījumu *pása hē psyché*, tulkojums skanētu „dvēsele visumā“ vai „viss, kas ir dvēsele“.

⁶¹ *en allois eidesi*.

⁶² Kā jau piedien mājas pavarda dievei.

⁶³ Domātas ir divpadsmit galvenās — Olimpa dievības.

⁶⁴ „Daudz“ sablīvējuma ziņā tulkojums seko oriģinālam.

⁶⁵ *Adrasteja* — jaunavīgā trojiešu un frīgiešu kalna dievība. Šeit: Ananke, neatvairāmā nepieciešamība.

⁶⁶ Pēc aleksandrieša Hermeja (5. gs. pēc Kr.), Platona komentētāja, skaidrojuma, tā nav pakļauta ieiešanai kādā ķermenī.

⁶⁷ Iespējams arī tulkojums — „zaudē“.

⁶⁸ „*philókalos* (skaistuma milētājs), *mūsikós* un *erōtikós* (mūzu un Erotas kalps) nav citas personas kā *philósophos* (gudrības milētājs), bet apzīmē viņa aspektus, pie kam pirmie divi (*philósophos* un *philókalos*) patiesībā ir sinonīmi ..“ (R. H a c k f o r t h. *Plato's Phaedrus*. Cambridge, 1952, p. 83. Citēts pēc: G. J. D e V r i e s. *A Commentary on the Phaedrus of Plato*. Amsterdam, 1969, p. 143).

⁶⁹ Partikulai „vai“ šajā kontekstā nav disjunktīva rakstura. Te drīzāk ir dažādu valdnieku tipu uzskaitījums. Minētās īpašības var arī būt apvienotas vienā personā vai izpausties citās kombinācijās.

⁷⁰ Lozējot tiek noteikta secība, kādā dvēseles izvēlas otru dzīvi. Tas izriet no analogas vietas Platona „Valstī“, 617E.

⁷¹ *tōn kalón*, kas ir gan nekatras, gan viriešu dzimtes

daudzskaitļa ģenitīva forma. Tulkojums pamatojas uz nekatras dzimtes variantu. Dodot priekšroku otram variantam, tulkojums skanētu: „milēdams skaistuļus“.

⁷² *ta ónta*.

⁷³ Zevam seko filozofi. Sal. 252E.

⁷⁴ *phrónēsis*.

⁷⁵ Sal. 250A.

⁷⁶ Sal. „Mirkstot sviedros, trīcu pie visām miesām“ slavenajā Sapfo dzejoli „Laimē dieviem līdzīgs ..“ grām.: Afrodite mirdzošā tronī... R., 1994, 94. lpp.

⁷⁷ *mérē* — burt.: daļiņas, partikulas.

⁷⁸ Oriģināltekstā ir vārdu spēle: *mérē* (sk. iepriekšējo piez.) — *hímeros* (smeldzīgas ilgas).

⁷⁹ *diá neótēta*. Iespējams arī tulkojums — „savas jaunības dēļ“.

⁸⁰ *Homerīdi* — rapsodi, kas cēla priekšā Homēra darbus.

⁸¹ *Pterots* (no *pterá* — spārni) — „Spārnotais“. Vārsmas, iespējams, ir paša Platona sacerētas.

⁸² *Arejs* — kara dievs.

⁸³ Par dievu procesiju (sk. 246E un sek.).

⁸⁴ Bakhantes, kad ir apsēstas, no upes smeļ pienu un medu.

⁸⁵ Labajā pusē.

⁸⁶ *Ganimēds* — Troja, Trojas valdnieka, daiļais dēls, ko nolau-pīja Zevs, pārvērties par ērgli, un aizveda uz Olimpu, kur viņam piešķīra mūžīgu jaunību un viņu iecēla par savu vīnlēji.

⁸⁷ Olimpiskajās spēlēs cīkstonis tika vainagots kā uzvarētājs, kad pretinieku nosvieda trīsreiz zemē.

⁸⁸ *Polemarhs*, dialoga dalībnieks Platona „Valstī“, 404./403. ga-dā ticis noslepkavots t. s. Trīsdesmit tirānu terora režīma laikā. Sal. Lisija runu „Pret Eratostenu“ grām.: L i s i j s. Tiesas runas. R., 1984, 32.—47. lpp.

⁸⁹ Faidrs.

⁹⁰ Pēc oligarhiskā režīma krišanas Lisijam, kas Atēnās dzīvoja kā metoiks („lidiedzīvotājs“ ārzemnieks), ar Tautas sapulces lēmu-mu piešķīra pilsoņtiesības par nopelniem — lielo materiālo atbal-stu demokrātijas atjaunošanā, taču šo lēmumu anulēja, jo nebija ievērotas visas nepieciešamās formalitātes. Iespējams, ka Faidra minētais gadījums attiecas uz debatēm Tautas sapulcē Lisija

pilsoņtiesību sakarā, kur kāds runātājs, kā noprotams, Līsiju nievīgi nosaucis par runu rakstītāju (*logográphos*), ar to acimredzot domādams viņa tiesas runu sacerēšanu par maksu.

⁹¹ *Likurgs* — leģendārs Spartas likumdevējs, kura dzīves laiku attiecina uz 9. gs. pr. Kr.; *Solons* — sk. „Protagors“, 72. piez.; *Dārejs* — sk. 7. vēstuli, 22. piez.

⁹² Homēra „Odisejā“, XII, 39—200, Odisejs, lai nepakļautos sirēnu balsu postīgajam vilinājumam, aizbāž biedru ausis ar vasku, bet sevi liek piesiet pie masta. Tā viņi neskarti tiek garām sirēnu salai.

⁹³ *Erato* — lirikas, mīlas dzejas mūza.

⁹⁴ *Kalliope* — episkās dzejas mūza.

⁹⁵ *Urānija* — astronomijas mūza.

⁹⁶ Sal. „Noraidāms nebūs nevienam šis vārds, ko teikšu patlaban“, ko saka Nestors Homēra „Iliādā“, II, 361 (atdzejojis A. Ģiezens).

⁹⁷ *Ēzeļa ēna* (paruna) — kaut kas nenozīmīgs.

⁹⁸ *Lakonietis* — spartietis.

⁹⁹ *Bērnu* — runu. Sal. 357B, kur Līsijš nosaukts par runas tēvu, un 275E, kur ir runa par rakstītā vārda tēvu.

¹⁰⁰ Homērs vairākkārt atzīmē Nestora un Odiseja daiļrunību, piemēram, „Iliādā“, I, 248—249, III, 216 un sek. Platons savukārt jokodams viņiem pat piedēvē runas mākslas mācību grāmatu sarakstīšanu, tāpat arī izdomas bagātajam Palamēdam. *Īlija* — Troja.

¹⁰¹ *Gorgijs* (ap 485—ap 380) — viens no izcilākajiem sofistikas pārstāvjiem, kam ir liels nopelns retoriskās daiļprozas attīstībā. Viņam veltīts un viņa vārdā nosaukts kāds Platona dialogs. Halkedonietis *Trasimahs* (5. gs. otrā pusē) un bizantietis *Teodors*, viņa jaunākais laikabiedrs, — retorikas mācību grāmatu autori.

¹⁰² *Elejas Palamēds* — filozofs Zēnons (ap 490—430), Parmēnīda skolnieks. Aristotelis viņu uzskatīja par dialektikas izgudrotāju. *Eleja* — pilsēta Dienvīdijā.

¹⁰³ *Abas runas* — Domātas visas trīs runas. Abas Sokrata runas šē tiek uzskatītas par vienu vienību.

¹⁰⁴ Cikādes.

¹⁰⁵ *Pāns* — Hermeja (pēc citas versijas — Zeva) un nimfas dēls, meža dievība, ganāmpulku un ganu sargs.

¹⁰⁶ Šo epigrammu citē Diogens Lāertietis („Slaveni filozofu dzīve, uzskati un izteikumi“, I, 89—90), to piedēvējot Kleobūlam, vienam no grieķu Septiņiem gudrajiem (sk. „Protagors“, 72. piez.). Epigrammā ir 6 vārsmas, no kurām Platons divas — 3. un 4. — izlaiž, jo tās nevarētu, tāpat kā pārējās, lasīt jebkurā secībā.

¹⁰⁷ *Pārējām* — Sokrata.

¹⁰⁸ Sal. 244A un sek. Taču tur no dievībām tieši pieminētas tikai mūzas.

¹⁰⁹ Pārveidota Homēra pusvārsmā: „Odiseja“, II, 406, un citur.

¹¹⁰ *Trasimahs* — sk. 101. piez.

¹¹¹ Te Sokrats sāk retorikas terminu ironisku apspēlēšanu.

¹¹² *Daidals* — mītiskais Krētas labirinta celtnieks, kam arī piedēvēja dažādu mākslu izgudrošanu.

¹¹³ *Teodors* — sk. 101. piez.

¹¹⁴ *Parietis Euēns* minēts „Apoloģijā“, 20B, kā sofists, kas mācīja par lielu maksu, un „Faidonā“, 60D un 61B—C, kā dzejnieks.

¹¹⁵ Sirakūzietis *Teisījs* (dz. ap 485) — Koraka, retorikas senākās mācību grāmatas autora, skolnieks.

¹¹⁶ *Prodijs* — sk. „Protagors“, 15. piez.

¹¹⁷ *Hipijs* — sk. „Protagors“, 14. piez.

¹¹⁸ *Pols* no Akragantas Dienviditālijā (dzimis ap 440) minēts Platona dialogā „Gorgijs“. „*Daiļrunas mūzu templis*“ — domājams, kāda viņa sacerējuma nosaukums.

¹¹⁹ Sicīlietis *Likimnijs* — retors, Gorgija skolnieks.

¹²⁰ *Protagors* — sk. „Protagors“, 1. piez.

¹²¹ *Halkedoniētis* — Trasimahs (sk. 101. piez.). *Halkedoniēša spēks* — Homēra izteiksmes imitācija.

¹²² *Eriksimahs* — sk. „Protagors“, 22. piez.; *Akūmens* — sk. 3. piez.

¹²³ *Viņu* — Sofokla un Euripida (sal. 268C).

¹²⁴ Mītisko Argosas ķēniņu *Adrastu ar medaino balsi* piemin dzejnieks Tirtajs (7. gs. otrā puse). Iespējams, ka runātājs, ko Sokrats salīdzina ar Adrastu, ir Antifonts (ap 480—411), kuru Aleksandrijas filozofi iekļāvuši tā saucamajā kanonā, desmit klasisko atiešu oratoru sarakstā.

¹²⁵ *Anaksagors* (ap 500—428) — dabas filozofs no Klazomenām (pie Smirnas liča Mazāzija), Perikla draugs; ilgu laiku dzīvoja

Atēnās, bet, apsūdzēts bezdievībā un sadarbībā ar Persiju, bija spiests doties trimdā. Platons viņu vairākkārt piemin savos darbos: „Apoloģijā“, 26D, „Faidonā“, 72C, 97B un D, un citur.

¹²⁶ *Hipokrats* — sk. „Protagors“, 9. piez.

¹²⁷ Vai „atbilstoši mākslas prasībām“, tāpat nākamajā teikumā.

Originālā: *téchnēi*.

¹²⁸ T. i., pielāgos katru runas veidu katram dvēseles un tās stāvokļa veidam.

¹²⁹ Sal. 261A.

¹³⁰ Kas sarakstījis apcerējumu par runas mākslu.

¹³¹ Sal. Hēsioda eposu „Darbi un dienas“, 288 un sek.

¹³² Senie komentatori to attiecina uz Ēzopa fabulu par vilku, kas, redzēdams ganus mielojamies ar jēra gaļu, sacijis: „Kādu gan jūs saceltu brēku, ja es tā darītu.“ Sal.: Ēzopa fabulas. R., 1978, 165. lpp.

¹³³ 259E un sek.

¹³⁴ Daži komentatori uzskata, ka uzruna Teisijam beidzas līdz ar iepriekšējo teikumu un nākamais adresēts Faidram.

¹³⁵ Sokrata stāsts, visticamāk, ir Platona izdomāts. Sal. Faidra repliku 275B.

¹³⁶ *Naukrate* — milētiešu dibināta grieķu pilsēta Nilas deltā.

¹³⁷ *Teuts* — Tots, ēģiptiešu mēness, laika skaitīšanas un kalendāra, rakstu un gudrības dievs.

¹³⁸ *Tamūns (Thamús)* — domājams, ir formas *Amūns (Amús)*, sal. Hērodots, II, 42) variants.

¹³⁹ *Dievu* — Tamūnu, kas ir valdnieks dievs.

¹⁴⁰ *Ammons* — sākotnēji Ēģiptes Tēbu dievs, vēlāk — ēģiptiešu augstākā dievība, kuru grieķi identificēja ar Zevu.

¹⁴¹ *Dzirdējuši* — Te ietverta arī lasīšana.

¹⁴² *Dodona* priesterienes (sk. 53. piez.) vēstija orākulus pēc svētā ozola lapu šalkoņas vai svēto baložu balsim un lidojuma.

¹⁴³ Sal. 275A—B.

¹⁴⁴ Šis uzskats pausts arī „Protagorā“, 329A un 347E.

¹⁴⁵ Sal. 257B.

¹⁴⁶ *Adonida dārziņi* — grozi un lauskas, kur uz Adonida svētkiem iesēja ātraudzus, piem., salātus, fenheli, arī puķes. *Adonids* — frīgiešu un sīriešu ar veģetāciju un auglību saistīta

dievība, kas agri ienākusi grieķu dievu lokā, Afrodites iemiļotais, ko medībās nogalinājis mežakuilis. Persefone, pazemes un auglības dieve, pēc Afrodites lūguma atļāva viņam ik gadu uz sešiem mēnešiem atgriezties virs zemes (dabas norišu simbols). Iestājoties rudēnim, apraudāja viņa nāvi, pavasarī svinēja viņa augšāmcelšanos. Adonida svētkus pirmām kārtām svinēja sievietes.

¹⁴⁷ *Nerakstīs ūdenī* — Sal. skaidrojumu Sudā, plašākajā grieķu leksikonā (ap 1000 pēc Kr.): „Sēt ūdenī — par veltīgiem pūliņiem.“

¹⁴⁸ *Rapsodi* svinīgos sarīkojumos cēla priekšā episkos, pirmām kārtām — Homēra sacerējumus.

¹⁴⁹ *Solons* — sk. „Protagors“, 72. piez.

¹⁵⁰ Kārtējā reizē uzsvērts runātā, „dzīvā“ vārda pārākums pār rakstīto.

¹⁵¹ Par dzejnieku utt. Sk. tālāk 278E.

¹⁵² *philosophos*.

¹⁵³ *Līmēdams kopā un sadalīdams* — t. i., papildinādams un svitrodams. Runa ir par autoru, kas rediģē savu sacerējumu papi-rusa ritulī.

¹⁵⁴ *Isokrats* (436—338) — izcils atiskās daiļrunas pārstāvis un retorikas skolotājs. Viņa skola, kuras klausītāji guva vispusīgu izglītību, bija, līdzīgi Platona Akadēmijai, slavēta visā grieķu pasaulē un arī ārpus tās. Savas vājās balss dēļ Isokrats nekad nav publiski uzstājies kā orators. Viņa runām (sacerējumiem) piemīt filigrāns formas smalkums un stilistisks spožums.

¹⁵⁵ Platona uzslava, kas ietērpta *vaticinium ex eventu* (latīniski: pareģojums, pamatojoties uz jau zināmu iznākumu) formā, nebūt nav vērtējama viennozīmīgi. Isokrats un Platons laika gaitā ne reizi vien savos sacerējumos bija viens otru apveltījuši ar vairāk vai mazāk slēptām kritiskām piezīmēm, taču nekad neminot pretinieku vārdā. Isokratam, dabiski, nebija pieņemama Platona daudzkārt (arī „Faidrā“) klāstītā nievīgā attieksme pret retoriku, Platonu citā starp īpaši aizvainoja Isokrata savas skolas atklāšanā teiktā programmatiskā runa „Par sofistiem“.

Tad ko nozīmē šis Isokrata cildinājums? Vai Platons, būdams jau vecs vīrs, galu galā atzinis ap desmit gadus vecākā Isokrata nopelnus un savu atzinību atbilstoši dialoga darbības laikam (sk. ievadpaskaidrojumu) ietērpis pareģojuma formā, paredzot „vēl

jaunajam“ Isokratam spožu nākotni, jeb vai „pareģojums“ uztverams kā ironija? Lai būtu kā būdams, Isokrata pēc Platona „Faidra“ un pat pēc filozofa nāves sacerētie darbi liecina par to, ka viņa attieksme pret Platonu necik nav mainījusies.

SEPTĪTĀ VĒSTULE

Mūsdienu rīcībā esošajā Platona darbu kopojumā (*Corpus Platonicum*) ietilpst arī trīspadsmit vēstuļu. Romas ķeizara Tiberija (14—37) galma astrologs Trāsills, kas sagatavojis Platona darbu izdevumu, tos sakārtojis tetraloģijās, grupās pa četri, piešķirot vēstulēm ceturto vietu devītajā, pēdējā tetraloģijā — pirms sacerējumiem, kas jau senajā pasaulē atzīti par neīstiem.

Antikajā pasaulē Platona vēstuļu autentiskums (izņemot 12. vēstuli, kurai visos rokrakstos pievienota piezīme par tās neīstumu) tikpat kā nekad nav ticis apšaubīts. Kā apliecina Diogens Lāertietis (ap 220 pēc Kr.) savā darbā „Slaveni filozofu dzīve, uzskati un izteikumi“ (III, 61), ievērojamākais sengrieķu filologs Bizantijas Aristofans (ap 257—180) savā Platona darbu kopojumā iekļāvis arī vēstules, taču nav zināms, cik un kuras. Cicerons (106—43) citē vai atsaucas uz dažām no tām, īpaši septīto. Viņa laikabiedrs Kornēlijs Nepots (ap 100—pēc 32) un Plūtarhs (46—pēc 119) izmanto tās kā vienu no avotiem Diona dzīves aprakstam. Šaubas par to autentiskumu izteicis neoplatoniķis Prokls (410—485), tās pamatodams ar, viņaprāt, pārāk vienkāršo stilu. Taču viņš pats savos darbos citē dažas no tām, atzīdams par to autoru Platonu.

Jaunajos laikos Platona vēstuļu autentiskuma problēmai pievērsās 18. gs. beigās. Tās pētīšanu netieši rosinājis izcilais angļu filologs R. Bentlijs (*Bentley*), kas 1697. gadā pierādīja, ka Akragantā (Agrigenta Sicīlijā) tirānam Falaridam piedēvētās vēstules ir viltojums. 1783. gadā filologs Mainerss (*Meiners*) pasludināja par neīstu visu Platona vēstuļu krājumu. Tādu pašu uzskatu 19. gs. pauda arī vairāki citi, lielākoties vācu zinātnieki, vēršot pret tām

uguni no hiperkriticisma pozīcijām. Hiperkriticisms šai laikā bija modē, un no tā dabūja ciest arī ne viens vien Platona dialogs. Lūzums iestājās ap 19./20. gs. miju. Svarīga loma te bija filoloģisko metožu attīstībai. Sastatot datējamās vēstules ar atbilstošajām Platona mūža posmā sacerētajiem dialogiem, konstatēta pilnīga stilistiska atbilstība. Izdevās arī rast izskaidrojumu dažviet vēstulēs sastopamajām vēsturiskajām neprecizitātēm un pretrunām. Tas viss noveda pie tā, ka tagad virkne ievērojamu zinātnieku — filologu, filozofu un vēsturnieku — atzina visa krājuma autentiskumu, izņemot jau senatnē apšaubīto 12. vēstuli. Lai minam tikai tādus vārdus kā E. Maiers (*Meyer*, 1902), F. Blass (1903), K. Ritters (*Ritter*, 1910), O. Apelts (*Apelt*, 1922), Ž. Suljē (*Souilhé*, 1926), F. Novotnijs (*Novotný*, 1930). Ir arī pētnieki, kurū attieksme pret vēstulēm ir selektīva, t. i., kuri par īstām uzskata daļu no tām. Šīs grupas zinātnieki konkrētās vēstules vērtē atšķirīgi, taču vispārāzīta ir septītā, kurai gandrīz vienmēr pievienojas arī sestā un astotā. Šīs trīs vēstules pēc sākotnējās noraidošās attieksmes par autentiskām atzinis arī U. fon Vilamovics-Mellendorfs (*von Wilamowitz-Moellendorff*, 1848—1931), viens no jauno laiku autoritatīvākajiem filologiem klasiķiem.

Mūsu izlasē iekļautās vēstules, septītā un astotā, ir garākās un nozīmīgākās. Tās ir svarīgs avots Platona attiecīgā dzīves posma izziņai un spilgta liecība viņa centieniem īstenot savu ideālās valsts iecerī — centieniem, kuriem bija lemts beigties ar pilnīgu neveiksmi. Septītajai vēstulei īpašu vērtību piešķir tās autobiogrāfiskais elements — parādība, kas antikajā literatūrā sastopama visai reti.

Vēstulē minētie fakti, vispirms — Diona nāves pieminējums, līdz ar astotās vēstules dotumiem ļauj secināt, ka tā sacerēta 354. gadā. Abas vēstules adresētas Dionas tuviniekiem un draugiem un it kā atsaucas uz viņu lūgumu sniegt viņiem padomu, kā rīkoties situācijā, kas izveidojusies valstī. Taču šajā, septītajā vēstulē padomam atvēlēta tikai pavisam neliela vieta vēstules vidū, kur tas diezgan samāksloti iesprausts starp divu Sicīlijas apmeklējumu atstāstījumu, bet būtībā vēstule ataino Platona lomu Sicīlijas notikumos, pirmām kārtām — viņa attiecības ar Sirakūzu tirānu* Dionīsija I un Dionīsija II, tā laika grieķu pasaules varenāko

valdnieku, namam tuvu stāvošo Dionu, dedzīgu viņa ētisko un politisko uzskatu piekritēju, un Dionīsiju II.

Kad Platons 388.—387. gadā, būdams ap 40 gadus vecs, devās uz Dienviditāliju un Sicīliju, Sirakūzās valdīja Dionīsijs I, kas nākamajos divdesmit gados izveidoja tā laika varenāko grieķu valsti, kuras galvaspilsēta bija arī nozīmīgs kultūras centrs. Platons te iepazinās ar apdāvināto, ap 20 gadus veco Dionu (sk. 1. piez.), kas kļuva par jūsmīgu filozofa klausītāju un viņa mācības piekritēju. Draudzība ar Platonu izšķirīgi ietekmēja visu turpmāko Diona dzīvi un, varētu teikt, netieši noveda arī pie viņa bojāejas.

Otru reizi Platons devās uz Sicīliju 367. gadā. Pēc Dionīsija I nāves varu bija pārņēmis viņa dēls Dionīsijs II. Sākumā viņš pakļāvās Diona, sava tēvoča, padomiem un pēc tā ieteikuma arī uzaiicināja Platonu uz Sirakūzām. Platons loloja cerības ar Diona palīdzību pievērst Dionīsiju savām ētiskajām un politiskajām idejām un Sirakūzās īstenot savu ieceri par valsti ar filozofu priekšgalā, bet piedzīvoja rūgtu vilšanos. Nesavaldīgajam un baudkārajam Dionīsijam Platona un Diona uztieptais spartāniskais dzīvesveids nepa-

---

* *Tirāns* — uzurpācijas ceļā varu sagrābis vienvaldnieks. Tirānija ir no 7. gs. beigām pr. Kr. līdz hellēnismam bieži sastopama grieķu polisū pārvaldes forma. Tā ir raksturīga parādība 7. un 6. gs. sabiedrisko un ekonomisko pārmaiņu apstākļos. Irstošajai aristokrātijai stāvēja pretī politiski beztiesīgie iedzīvotāju slāņi — no tās atkarīgie zemnieki, kā arī pilsētas iedzīvotāji, kuru skaits līdz ar amatniecības un tirdzniecības attīstību aizvien pieauga. Uz šiem slāņiem balstījās tirāni, kas tos aizstāvēja pret aristokrātiju. Tirāni daudzviet izveidoja spēcīgas valstis un savos nereti spožajos galmos pulcēja un atbalstīja māksliniekus, dzejniekus un filozofus. Pie ievērojamākajiem tirāniem pieder Peisistrats (ap 560—527) Atēnās, Kipsels (698—584) un Periandrs (ap 628—584) Korintā, Polikrats (miris 522) Samā, Gelons (491—478) un Hierons I (478—467) Sirakūzās. Tā sauktās jaunās tirānijas pārstāvji, pie kuriem piederēja arī Dionīsijs I (406—367) un Dionīsijs II (367—343) Sirakūzās, savu varu balstīja uz algotņiem. — Nozīmi „varmāka“ lietvārds tirāns iemantojis tikai jaunajos laikos.

visam nebija pa prātam; turklāt viņš noticēja Diona pretinieku pienestajām baumām, ka Diona rīcība nebūt neesot nesavtīga un viņa īstais mērķis esot varas sagrābšana. Dionisijs atbrivojās no tēvoča aizbildniecības un sava potenciālā politiskā pretinieka, izraidot viņu no valsts. Nespēdams neko panākt Diona labā, Platons atgriezās Atēnās.

361.—362. gadā Platons mēroja ceļu uz Sicīliju trešoreiz, otrreiz — pie Dionisija II. Tirāns, kas tiecās savam galmam piešķirt ievērojama kultūras centra spožumu un kam sakari ar slaveno filozofu, Akadēmijas galvu, bija prestiža jautājums, uzstājīgi aicināja Platonu jo drīzāk ierasties Sirakūzās, ļaudams noprast, ka no tā varētu būt atkarīgs Diona liktenis — atļauja atgriezties Sicīlijā. Arī Dions mudināja Platonu doties ceļā, cerēdams, ka filozofs spēs panākt viņa atgriešanos. Cerības viesā no Sicīlijas pienākušās ziņas, ka Dionisijs nopietni pievērsies filozofijai. Taču Platons pieredzēja kārtējo neveiksmi. Dionisijs nedomāja nedz pievērsties nopietnām filozofijas studijām, nedz aicināt atpakaļ Dionu. Gluži otrādi: pasludinājis sevi par Diona dēla aizbildni, viņš konfiscēja trimdinieka īpašumu un ar to izrikojās pēc sava ieskata. Platona mēģinājumi aizstāvēt Diona intereses Dionisiju tikai satracināja, un Platonam, kam nācās paciest gan tirāna dusmu izvirdumus, gan arī pazemojumu, tikai ar milzīgām grūtībām izdevās izrauties no gūsta, par kādu faktiski bija pārvērtusies uzturēšanās Sirakūzās.

Atgriezies Grieķijā, Platons darīja Dionam zināmu visu, ko bija pieredzējis Sicīlijā. Dions izšķīrās par bruņotu akciju pret Dionisiju un šim nolūkam pulcēja kopā savus draugus Grieķijā. Aicinājumu piedalīties šajā pasākumā — domājams, ne jau ar ieročiem rokā — Platons, kam bija jau gandrīz 70 gadu, noraidīja, taču Dionu arī neatrunāja.

357. gadā Dionam izdevās ieņemt Sirakūzas. Iedzīvotāji, kas neatbalstīja tirāniju, viņu sveica kā atbrīvotāju. Taču Diona panākumi bija sākums ilgstošam pilsoņkaram un haosam Sicīlijā. Diona reformas drīz vien uzdūrās pretestībai arī viņa sākotnējos atbalstītājos. Opozīcijas priekšgalā nostājās Hērakleids, Diona līdzšinējais cīņu biedrs, un Dions viņu sodīja ar nāvi. Tas, protams, vēl vairāk mazināja viņa popularitāti. Nemierpilnajos apstākļos Dions saglabāja varu Sirakūzās vairākus gadus. 354. vai 353. gadā viņš

tika noslepkavots. Slepkavības ierosinātāji un līdzdalībnieki bija divi atēnieši — Kallips un viņa brālis Kallistrats, ar kuriem Dions bija iepazinies Atēnās un kuri ar viņu kopā bija ieradušies Sicīlijā. Varu Sirakūzās tagad sagraba Kallips.

Tāda ir situācija, kas ir pamatā septītajai vēstulei.

Niecīgais apjoms, kāds vēstulē ierādīts „padomam“, un viss vēstules saturs vedina uz ieskatu, ka Diona draugu lūgums sniegt viņiem padomu un Platona atbilde ir literāra fikcija. Vēstulei ir gan cits mērķis, gan cits adresāts.

Nav šaubu, ka Platona dzimtenē ar interesi sekoja viņa aktivitātēm Sicīlijā. Tāpat nav jāšaubās, ka tās tika vērtētas kritiski un, domājams, pat nosodītas. Īstenībā tas bija Platons, kurš ar saviem centieniem Sicīlijā īstenot savas politiskās koncepcijas un kā Diona mentors uzskatāms par pirmsākumu postam, kas nāca pār Sicīliju, — pilsoņkaram, asinsizliešanai, haosam. Bet Platona loma šajos notikumos meta ēnu arī uz Akadēmiju un pašām Atēnām. Un vēl Atēnu labajai slavai nāca par ļaunu tas, ka arī Diona slepkavas bija atēnieši.

Platons savā vēstulē tiecas atspēkot sabiedrībā izteiktos vai iespējamos pārmetumus. To viņš dara ar Sicīlijas notikumu sīku izklāstu un savas rīcības pamatojumu. Tā būtība: viņš nevarēja rīkoties citādi, jo tas nozīmētu nodot draudzību ar Dionu un, galvenais, pašu filozofiju.

Septītā vēstule ir apoloģētisks sacerējums, un tās īstais adresāts ir Atēnu, vispār — grieķu sabiedriskā doma.* Mūsdienās šādu sacerējumu sauktu par atklātu vēstuli.

¹ *Dions* — Dionīsijs I līdzgaitnieka Hiparīna dēls, dzimis ap 408. gadu. Ar Dionīsiju I viņu vienoja ciešas radnieciskas saites: Diona māsa Aristomahe bija Dionīsijs I otrā sieva, un viņš apprecēja viņu meitu Areti, tā ka bija reizē Dionīsijs I svainis un znots.

² *Hiparīns*, visticamāk, ir Diona dēls no laulības ar māsas meitu Areti, Dionīsijs I meitu no tā laulības ar Aristomahi, Diona māsu, nevis Dionīsijs I un Aristomahes dēls ar tādu pašu vārdu. Tiesa, Plūtarhs un Kornēlijs Nepots vēstī, ka Diona dēls miris

* O. Apelts sava tulkojuma komentārā šo vēstuli dēvē par „manifestu (*Kundgebung*) grieķu pasaulei“.

pirms tēva, taču mūsdienu pētnieki pieņem, ka abi savā hronoloģijā kļūdijušies. Pēc citas versijas, Platons vēstules sacerēšanas laikā Sicīlijā valdošo juku un apgrūtinātās sazināšanās dēļ varējis nezināt par Diona dēla nāvi.

³ Pēc sakāves Peloponēsas karā (431—404) ar uzvarētāju spartiešu atbalstu tika gāzta Atēnu demokrātiskā iekārta un varu pārņēma prospartiskā Trīsdesmit vīru kolēģija, kas ieviesa nepieredzēti asiņainu terora režīmu.

⁴ Platona brālēns Kritijs, kas atradās Trīsdesmit vīru priekšgalā, un tēvocis Harmids.

⁵ Par šo epizodi stāsta Sokrats pats savā aizstāvēšanās runā (Platons. „Apoloģija“, 32C—D).

⁶ Oligarhiskā režīma laikā izraidītie vai emigrējušie demokrāti.

⁷ *No jauna* — pirmoreiz, kā iepriekš stāstīts, Trīsdesmit vīru diktatūras laikā.

⁸ „Sokrats noziedzas, samaitādams jaunatni un neatzīdams dievus, kurus atzīst valsts, bet atzīdams citas — jaunas dievības“ (Platons. „Apoloģija“, 24B). Par Sokrata prāvu un ar to saistītajiem apstākļiem sk. Ā. Feldhūna pēcvārdu („Sokrata prāva“) grām.: P l a t o n s. Eutifrons. Sokrata aizstāvēšanās. Kritons. Faidons. R., 1997, 189.—215. lpp.

⁹ Attiecas uz Platona iepriekš, 324E—325A, minēto epizodi.

¹⁰ Ap 390. gadu.

¹¹ Sicīliešu greznais, izlaidīgais dzīvesveids ar galda pārmērībām bija pazīstams visā Grieķijā. Platons nosoda to arī „Valstī“, 404D. Līdzīgi apstākļi bijuši arī Dienviditālijas grieķu pilsētās, kuru vidū šai ziņā īpaši izcēlusies Sibara (vēl mūslaikos „sibarīts“ apzīmē cilvēku, kas nododas greznam, bezdarbīgam dzīvesveidam).

¹² Ohlokrātijas nozīmē.

¹³ Pirmo reizi — Dionam 360. gadā Olimpijā (sk. 350D).

¹⁴ Ap 20 gadus vecs.

¹⁵ Dionisījs I nomira 367. gadā.

¹⁶ Hiparīns un Nisajs — Dionisija I un Diona māsas Aristomahes dēli, Dionisija II pusbrāļi.

¹⁷ Dionam tad bija apmēram 42 gadi. Platons otrreiz devās uz Sicīliju, domājams, drīz pēc Dionisija I nāves.

¹⁸ *Vispirms* — Otrām kārtām tiktu nodota filozofija (sk. 328E).

- ¹⁹ *Megaras* — sk. „Faidrs“, 7. piez.
- ²⁰ *Viesu sargs* — viens no Zeva epitētiem.
- ²¹ Īstenībā tas jau ir otrais Platona brauciens uz Sicīliju. Platons to apzīmē kā pirmo tātēc, ka šeit un turpmāk apcer savas attiecības ar Dionisiju II un šis brauciens tādā sakārā ir pirmais.
- ²² Persijas valdnieks *Dārejs* I (valdīja 522—486) ar sešu persiešu augstmaņu palīdzību 521. gadā iznīcināja mēdiešu magu, kas, uzdodoties par valdnieka Kīra dēlu Smerdiju (ko bija nogālis), bija uzurpējis troni.
- ²³ Persiešu.
- ²⁴ Runa ir par 478./477. gadā nodibināto Atikas Jūras savienību, kurā hegemonija piederēja Atēnām. Tā pastāvēja līdz Peloponēsas kara beigām (404. g.).
- ²⁵ *Gelons*, kopš 491. gada Gelas (Sicīlijā), vēlāk arī Sirakūzu tirāns, 480. gadā izcīnīja spožu uzvaru pār kartāgiešiem pie Himeras.
- ²⁶ T. i., ar bruņotu spēku (357. g.).
- ²⁷ Diona padzītais Dionīsījs cīņu gaitā Sirakūzas uz īsu laiku atguva.
- ²⁸ Kallips un Kallistrats.
- ²⁹ *Mazās un Lielās mistērijas* — dažādas pakāpes Eleusīnas mistērijās.
- ³⁰ Brāļi Sicīlijā bija Diona viesi. Dions savukārt Atēnās bija dzīvojis Kallipa mājā. Tādējādi visi trīs bija saistīti ar grieķiem svētajām viesmīlības saitēm. Sal. arī 20. piez.
- ³¹ Sk. 334D.
- ³² Mielastos Zevam Glābējam veltīja trešo (pēdējo) lejamupuri, kurā parasti ietilpa vīns, ūdens, piens un eļļa.
- ³³ Diona padzīts, Dionīsījs kādu laiku uzturējās Lokros (Dienvidītalijā). 346. gadā viņš vēlreiz uz pāris gadiem atguva Sirakūzas. Savu mūžu viņš beidza Korintā kā trimdinieks.
- ³⁴ Sal. Platona dialogu „Gorgijs“, 469B—C:
- SOKRATS. Lielākais ļaunums pasaulē ir nodarīt netaisnību.
- POLS. Vai patiešām lielākais? Vai tad ciest no netaisnības nav lielāks ļaunums?
- SOKRATS. Nekādā gadījumā.
- POLS. Tātad tu labprātāk gribētu ciest no netaisnības nekā to nodarīt?

SOKRATS. Es negribētu ne vienu, ne otru. Bet, ja rastos nepieciešamība vai nu nodarīt netaisnību, vai to paciest, es dotu priekšroku tās paciešanai.

³⁵ *Hierons* (ap 540/525—466, no 478 Sirakūzu tirāns) 477. gadā pieveica etruskus jūras kaujā pie Kimes (Kūmām) Kampānijā. Hierona galms bija Rietumgriekijas kultūras centrs. Te palaikam uzturējās izcilākie dzejnieki — Pindars, Bakhilids, Simonids, Aishils un citi.

³⁶ *amathía*.

³⁷ Pirmā reize — Dionīsija novēršanās no Platona un Diona, otrā — Diona noslepkavošana.

³⁸ *dorisko* — atturīgu, vienkāršu. Sirakūzas 734. gadā dibinājusi Korinta, doriešu pilsēta.

³⁹ Sk. 11. piez.

⁴⁰ Attiecas uz 330C, kur Platons stāstījumu par pirmo uzturēšanos Sicīlijā pārtrauc, lai — visai negaidot — iespraustu savu padomu.

⁴¹ Platonam tad bija gandrīz 70 gadu.

⁴² *Arhīts* — matemātiķis un valstsvīrs Tarantā (sk. „Protagors“, 31. piez.), pītagorietis. Platons ar viņu bija iepazinies un sadraudzējies savā pirmajā braucienā uz Sicīliju un Dienviditāliju.

⁴³ 330B.

⁴⁴ Platons otro ielūgumu bija noraidījis (sk. 338E).

⁴⁵ Filozofijā.

⁴⁶ Šoreiz Platons skaita līdzī arī savu braucienu pie Dionīsija I. Sk. 21. piez.

⁴⁷ Sk. 334D un 32. piez.

⁴⁸ Sk. 350A.

⁴⁹ Pēc vācu filologa, Platona darbu autoritatīvā tulkotāja O. Apelta domām, konteksts ļaujot spriest par to, ka runa ir nevis par vienu vienīgu nodarbību ar Dionīsiju, bet par īsu kursu, prope-deitisku pārskatu.

⁵⁰ Sal. „Pazīsti sevi!“ (uzraksts Apollona templī Delfos).

⁵¹ *ónoma* — *lógos* — *eídōlon* — *epistémē*. Ar *epistémē* apzīmēta arī izziņas procesa piektā — augstākā pakāpe (343E).

⁵² Piemēram, aplis, tāpat kā taisne, sastāv no punktiem. Līdz ar to aplis ir pilns ar taisnā elementiem un, otrādi, taisne pilna ar apļa elementiem.

- ⁵³ *Linkejam*, vienam no argonautiem, bija neparasti asa redze.
- ⁵⁴ Filozofiskā ekskursā sākumā (341C).
- ⁵⁵ T. i., viņa „pēdējais vārds“.
- ⁵⁶ Galvā vai dvēselē.
- ⁵⁷ Sal. Homēra „Iliāda“, VII, 360, un XII, 234:
Zini, tad debesu dievi ar aklumu situši tevi.
(Atdzejojis A. *Çiezens*)
- ⁵⁸ Sal. „Faidrs“, 275D un 278A.
- ⁵⁹ Platons to saka boiotiešu izloksnē. Sal. „Faidons“, 62A.
- ⁶⁰ 341A.
- ⁶¹ Aretes, Dionīsija I meitas (sk. 2. piez.). Īstenībā Arete ir Diona pusmāsa, jo viņa māte ir Dionīsija I pirmā sieva Dorida.
- ⁶² Sal. Homēra „Odiseja“, XII, 428.
- ⁶³ Platonu šajā braucienā pavadīja viņa brāļadēls Speusips, kas pēc Platona nāves kļuva par Akadēmijas galvu, un Ksenokrats, kas vadīja Akadēmiju pēc Speusipa.
- ⁶⁴ Atikas sudraba *talants* = 26,2 kg.
- ⁶⁵ Sal. „Faidrs“, 249D.
- ⁶⁶ *Peltasti* — sk. „Protagors“, 85. piez.
- ⁶⁷ *Hērakleids* — dižciltīgs sirakūziešu valstsvīrs un stratēgs. Sk. arī ievadpaskaidrojumu.
- ⁶⁸ *Teodots* — Hērakleida tēvocis.
- ⁶⁹ Par *Euribiju* nekas tuvāk nav zināms.
- ⁷⁰ *Teisijs* nekur citur nav minēts.
- ⁷¹ 360. gadā.
- ⁷² T. i., ar tevi un Dionīsiju.
- ⁷³ Šādu Tautas sapulces lēmumu, protams, ierosinājis minētais „labdaris“.
- ⁷⁴ Te acīmredzot domātas Arēnas, kas, atrazdamās Atikas Jūras savienības (sk. 24. piez.) priekšgalā, lielu daļu Savienības kopējās kases līdzekļu izlietoja savām vajadzībām, tostarp arī Akropoles kompleksa celtniecībai.
- ⁷⁵ Sal. Sokrata uzskatu, ka neviens no brīva prāta nerikojas netaisnīgi un, ja kāds to dara, tad viņš nav savas rīcības noteicējs — ir vai nu slims, vai ļauna daimona apsēsts.

ASTOTĀ VĒSTULE

Astotā vēstule, domājams, rakstīta neilgu laiku pēc septītās — 353. vai 352. gadā. Apstākļi, kādos tā sacerēta, būtiski atšķiras no tiem, kādos tapusi septītā vēstule. Kallips, Diona slepkava, pie varas noturējies tikai trīspadsmit mēnešus, padzīts. Sirakūzās tagad valda Hiparīns, Dionīsija I dēls, Diona māšas dēls. Jaunā situācija rosina Platonu ieteikt siciliešiem ko līdzīgu tam, ko mūsdienās sauktu par nacionālo izlīgumu — tiesa, izslēdzot no tā cilvēkus, „kas bezdievīgi noziegušies“ (352C), t. i., Kallipu un viņa līdzinātājus, — un viņiem piedāvāt ar šādu izlīgumu saistītu satversmes koncepciju. Tai nav nekā kopīga ar Platona „Valsti“ izklāstīto ideālo iekārtu — valsti, kuras priekšgalā ir filozofs. Platons šajā vēstulē iesaka otro labāko iekārtu — tādu, kas balstītos uz stingru likumību. Viņš nelolo īpašas ilūzijas par savu centienu panākumiem. Par to liecina atzinums, ka viņa padoms nebūt nav viegli īstenojams un ka tas drīzāk līdzinās lūgšanai (352E). Zināmu piesardzību pauž varbūt arī tas, ka satversmes izklāsts likts mutē Dionam.

Tāpat kā septītā, arī astotā uzskatāma par „atklātu“ vēstuli. Atšķirībā no iepriekšējās vēstules, kas, visticamāk, nekad nav tikusi nosūtīta tās sākumā minētajiem adresātiem, astotā, kas iecerēta kā politisks manifests visiem Sicīlijas politiskajiem spēkiem, domājams, tur nokļuvusi.

¹ Te neapšaubāmi pirmām kārtām domāts Kallips, Diona slepkava, un viņa līdzdalībnieki.

² *euché* ir gan lūgšana, gan sirsnīga, grūti piepildāma vēlme.

³ *Karš* bez tuvāka apzīmējuma sirakūziešiem ir karš ar kartāgiešiem, kas pēc 70 gadu pārtraukuma bija atsācies 409. gadā.

⁴ Vecāko.

⁵ Diona un Aristomahes, Dionīsija I sievas, tēvu.

⁶ Neierobežotās pilnvaras pavēra Dionīsijam iespēju ar Hiparīna atbalstu tikt pie vienvaldības — tirānijas.

⁷ Domāta Dionīsija II padzišana no Sicīlijas. Viņš atkāpās uz Lokriem Dienviditālijā.

⁸ *Feniķieši* — kartāgieši; *opiki* — oski, sena itāļu cilts.

⁹ *Philéllēn* — burt.: „grieķu draugs“.

¹⁰ *Ķēniņa vara — basileia.*

¹¹ *Likurģs* — sk. „Faidrs“, 91. piez.

¹² Spartas valsts pārvaldi veidoja: 1) divi ķēniņi; 2) Veco padome — gerūsija, kurā ietilpa 30 (ieskaitot abus ķēniņus) vismaz 60 gadus vecu uz mūžu ievēlētu vīru; 3) karavīru sapulce — apella, kurā piedalījās visi par 30 gadiem vecāki pilntiesīgie spartieši (spartiāti); 4) pieci uz vienu gadu ievēlēti efori („pārraugi“), Spartas augstākie ierēdņi ar gandrīz neierobežotām pārraudzības tiesībām pār ķēniņiem, ierēdņiem un pilsoņiem.

¹³ T. i., likumiem kā īstenajiem valdniekiem.

¹⁴ Daži zinātnieki pieņem, ka Platons te kļūdās un ka šāda pūļa izrēķināšanās ar stratēģiem notikusi nevis Sirakūzās, bet kaut kad agrāk Akragantā (Sicīlijas dienvidos).

¹⁵ Šāds labumu iedalījums sastopams arī dialogos „Gorgijs“, 477C, un „Likumi“, 631C, 697B, 726A un sek.

¹⁶ Hiparīnu. Sk. 7. vēst., 2. piez. Taču šai sakarā pieminama arī hipotēze, ko izvirzījis amerikāņu zinātnieks L. A. Posts. Saskaņā ar to, neapšaubot Plūtārha un Kornēlija Nepota informāciju par Hiparīna nāvi, domāts cits Diona dēls, kurš dzimis pēc tēva nāves un kura eksistenci arī apliecina Plūtārhs. Tādā gadījumā, Platonam izvirzot pavisam mazu bērnu par vienu no trim ķēniņiem, runa ir par zināmu nākotnes vīziju, pieņemot, ka šis dēls būs no tēva mantojis viņa domāšanas veidu. (L. A. Post. A supposed historical discrepancy in the Platonic Epistles, in: The American Journal of Philology, 45, 1924, pp. 371—376.)

¹⁷ Sk. 353B.

¹⁸ Sk. 7. vēst., 27. piez.

¹⁹ Hiparīnu, Dionīsija I un Aristomahes, Diona māsas, dēlu. Viņš palīdzēja Diona piekritējiem, kas bija patvērušies Leontīnos Sicīlijas austrumos, cīņās pret uzurpatoru Kallipu, Diona slepkavu.

²⁰ Spartas ķēniņu pilnvaras bija visai ierobežotas. Viņu varu īpaši iegrožoja eforāts. Sk. 12. piez.

²¹ Attiecas uz 7. vēst., 337B un sek.

²² Ar reliģiju saistītos jautājumus.

²³ Sal. „Likumi“, 752E un sek.

²⁴ Domāti Kallips un Kallistrats — atēnieši, kas piedalījušies Diona noslepkavošanā. Sk. 7. vēst., 333E—334C.

SATURS

PLATONA PATIESĪBAS LAUKĀ IEEJOT

T. Semane

5

TULKOTĀJA PRIEKŠVārDS

15

PLATONS

PROTAGORS

19

HIPIJS LIELĀKAIS

90

FAIDRS

127

SEPTĪTĀ VĒSTULE

198

ASTOTĀ VĒSTULE

233

PASKAIDROJUMI

240

PLATON

PROTAGORAS
DER GRÖßERE HIPPIAS
PHAIDROS
DIE BRIEFE 7 UND 8

Übertragung ins Lettische und Anmerkungen:

Ābrams Feldhūns

Einleitung: *Tatjana Semane*

Verlag „Zinātne“

Rīga 1999

PLATONS

DIALOGI UN VĒSTULES

PROTAGORS
HIPIJS LIELĀKAIS
FAIDRS
SEPTĪTĀ VĒSTULE
ASTOTĀ VĒSTULE

Redaktore *I. Stašulāne*

Mākslinieciskā redaktore *I. Jēgere*

Tehniskā redaktore *G. Sļepkova*

Korektore *B. Vārpa*

Formāts 84x100/32. Ofsets piedoms. Izdevniecība "Zinātne", Akadēmijas laukums 1, Rīga, LV-1050. Reģistrācijas apliecība Nr. 2-0250. Iespiesta un iesieta a/s "Paraugtipogrāfija", Puškina iela 12, Rīga, LV-1004.

PLATONS

PROTAGORAS

DER GRÖßERE HIPPIAS

PLATONA DIALOĢI UN VĒSTULES

DIE BRIEFE ZUND 8

Übersetzung ins Deutsche und Anmerkungen

Abraham Feldhün

SEPTĪTĀ VĒSTULE

Verlag Zinātne

Rīga 1999

PLATONS

PLATONS

DIALOGI UN VĒSTULES

PROTAGORAS

HIPPIAS LIELĀKĀIS

FAIDRS

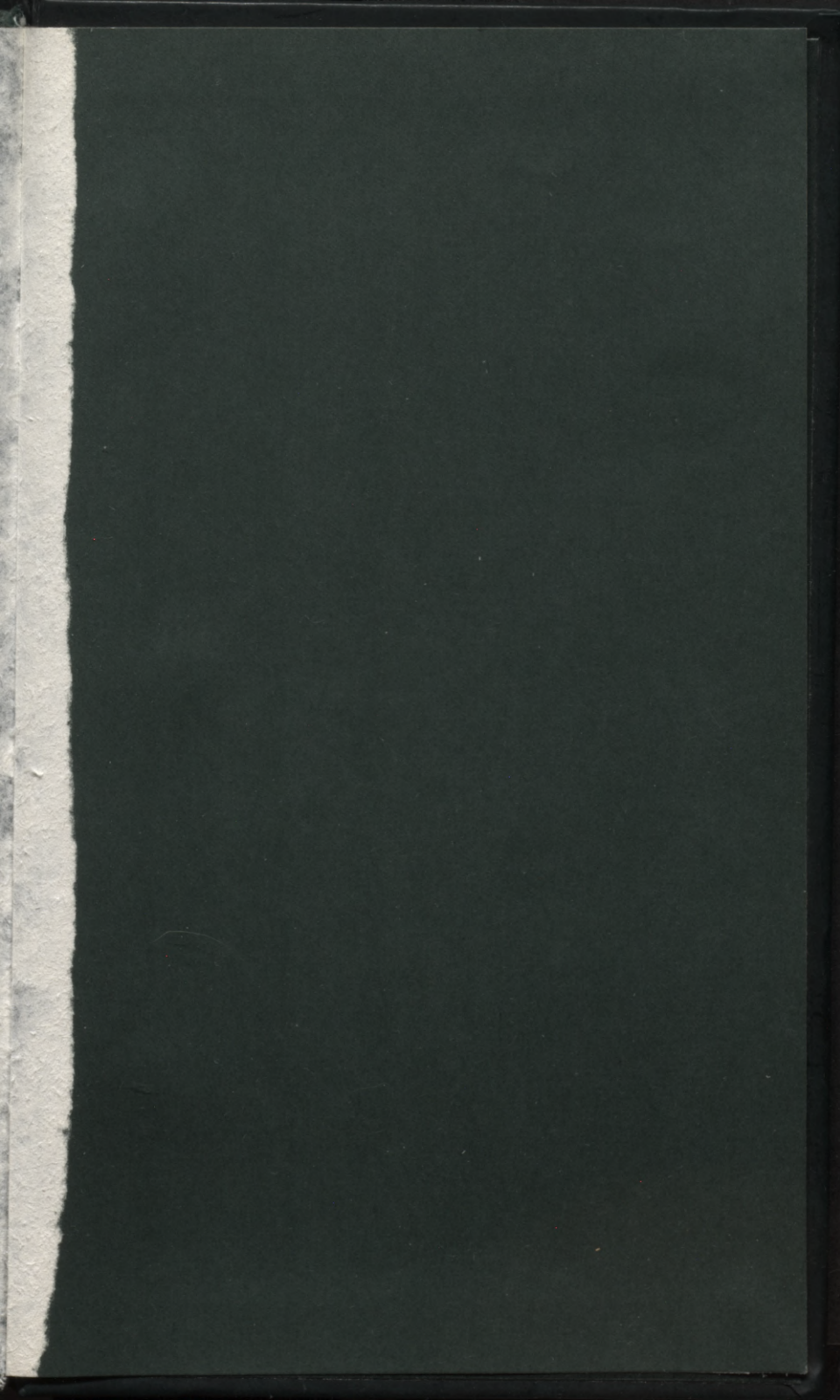
SEPTĪTĀ VĒSTULE

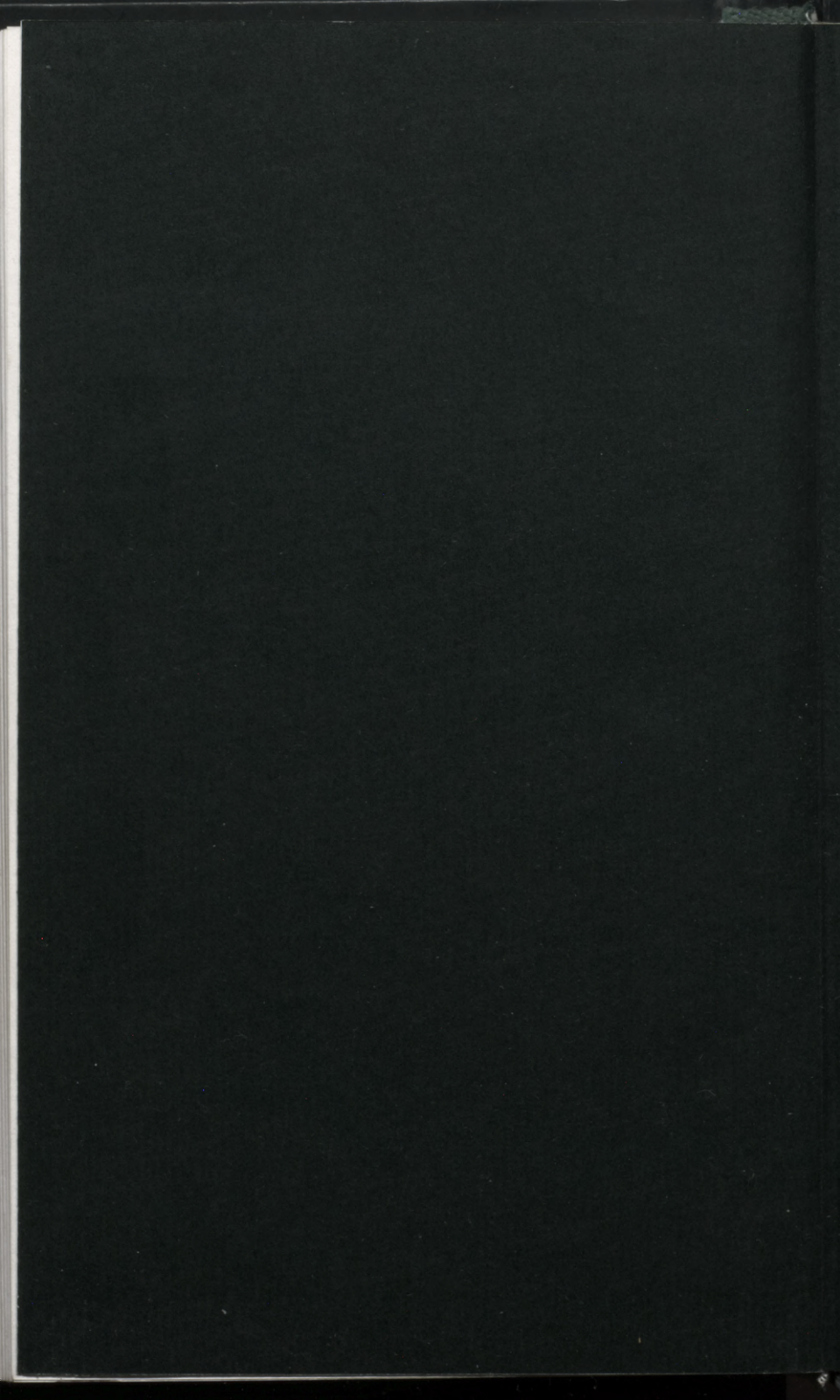
Platons. Dialogi un vēstules: Protagors, Hippijs lielākais, Pl 305 Faidrs, septītā vēstule, astotā vēstule / No sengrieķu val. tulk. un paskaidrojumu sarakst. Ā. Feldhūns; T. Semanes ievads. — Rīga: Zinātne, 1999. — 274 lpp.

ISBN 5-7966-1243-3.

Šajā Platona darbu izlasē iekļauti dialogi „Protagors“, „Hippijs lielākais“ un „Faidrs“, kā arī divas vēstules. Sacerēti dažādos Platona dzīves posmos, dialogi sniedz ieskatu viņa filozofiskās domas attīstībā un ir īpaši pievilcīgi ar spilgtu literāro formu. Mūža nogalē uzrakstītās vēstules savukārt ir svarīgs pirmavots filozofa biogrāfijas izziņāšanā un autentiska liecība viņa centieniem īstenot savu mācību par ideālo valsti.

UDK 1(091)82/88+821.14'02

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0301010968

99-3

774